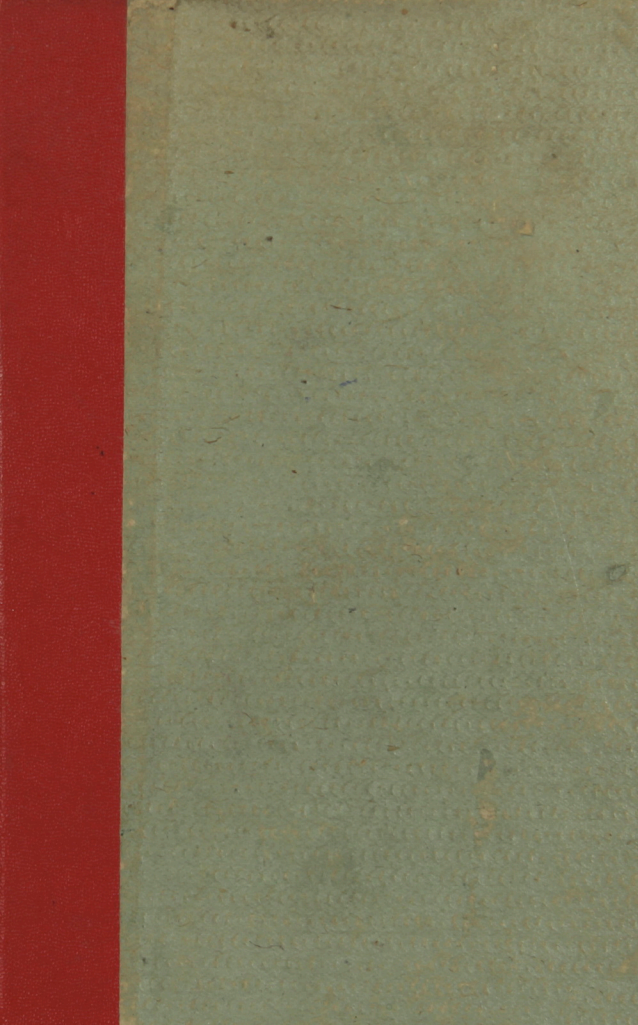

82-31

9-74

ՕՒՒՒՒՒՒ ՔՕՒՒՒՒՒՒՒՒՒՒ

ՓՈՒՆԵՐԷՑՆԵ ՎԼԿԳԻԼԳԱՅ

ԹԱՐԳՄԱՆ ԵԱՑ ՅԱՆԳՂԻԱԿԱՆԷՆ

ՊԵՐՈՆ ԹԱԳԻՆՈՍ ԻՒ ԼՎԵՏՈՒՄ

Ի ՀԱՅՐԱՆՏՈՒԹՅԱՆ ՏԵՄՈՒՆ ՏԵՄՈՒՆ ՆՆՈՒՄԻ ՀՆԳՆԵՐՈՒՄ

ՎԵՐԱՍԵՐ ԿԱԹՈՒԴՈՍՈՒ ԸՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ի

Տպարանի

ԸՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԱԼԿԱԹԱ

1848

2004

V3

10039

82-31

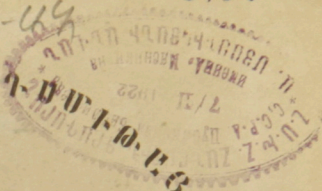
3950

9-77

512-44

44

OL. T. Q. R. P. Q. O. L. T. P. P. T. O. C. C.

ՓՈԽԵՐԷՑՆ ՎԷԿՖԻԼԳԵՅ

ԹԱՐԳՄԱՆԵԱՅ ՅԱՆԳՂԻԱԿԱՆԷՆ

ՊԵՐՈՆ ԹԵԳԷՈՍ Խ ԸՎԵՏՈՒՄ

Դ ԷԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱԹՆ ՏԵԱԹՆ ՆԵՐՄԻՍԻ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ

ԱԶԳԱՅԻՐ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

100/55

Տպարանի

ԱՐԱՐԱՏԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԱԼ ԿԱԹԱ

1848

152

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՅՈՎ_ՍԵՓԸՅ ՄԸՆՈՒԿԵԸՆ

ՆԱԻԱՊԵՏԻ

ՀԱՆԳՈՒՑԵԼՈՅ Ի ՀԱՍԱԿԻ 47 ԱՄԱՑ

ԸՆՑ շատ տարի . բայց տակաւին
Անջինջ ՚ի սիրտ ըս կաթողին
Սիրեցելոյդ կայ յիշատակ .
Որ ցըլաղճան կացցէ անքակ :

Եւ երբ եղէց ես անկենդան ,
Յիմ անձկալին հասեալ ժաման ,
Իցէ՛ թէ գործս կացցէ յերկար ,
Օգոյդ յիշատակ պահել յամայր :

Թ . Ի . Ա .

Առ Պատուելի՛ Ընթերցողս ,

ՅՈՍԵԳԻՆ դարու կենացս , 'ի ժամանակի անդ՝ երբ պարզմտու թեամբ և առանց հոգոց աշխարհականաց զմայելալ վայելի՛ և վայելիլ տալ անձկայի զհամասպարամ անուշունս զուարճալի անդաստանաց բանաւոր մտաց , ՓՈՒԵՐԻՑՍ ՎԷԿԻԼԴԱՅ ևս եղև մին 'ի զբօսալի պարապմանց թարգմանութեանցս 'ի Ռանգուն քաղաքի Բարմաստանեայց • որ լոկ շնորհիւ յանձնարարութեան և բարեհաճ կամաց բարեյիշատակ Վեռույ իմոյ 'Նաւապետին Յովսեփայ Մանուկեան՝ * մնաց մի միայնն ղերծեալ 'ի պատահարաց և 'ի ծախիչ ժանեաց ժամանակի • Ուստի՝ եթէ բարիք ինչ ծագեսցին 'ի հրատարակութենէ աստի յայմանէ՝ երախտեաց վերոյիշեալ Բարեյիշատակին օ՛հ վերագրեսցին յաւէտ :

Խօսեսցուք արդ սակաւութեամբ և յաղագս կոչման և հանգամանաց մատենիս , որ Վիկեր աֆ Ուվէյկֆիլդ կոչի Անգղիերէն • Արդ Վիկերը ըստ ստուգաբանութեան նշանակէ զթռչակառուն թեմակալի ուրուք՝ որ փոխանակ նորա կատարէ զպաշտօն քահանայականորոյ վասն և մեք յարմարեցաք զանունս Փոխերէց 'ի Հայերէնն • Թարգմանութիւն սորա եղև բազմօք զինի Պաւլոսին և Վերգինեայ • և ջանացաք ըստ ամենայնի պահել զճիշտ եղանակ գրութեան և իմաստից հանձարեղ հեղինակին • զնորին յաւէտ զճարտարութիւն ուշ դնելով ցուցանել :

Այսպիսի գործք ղեղուն որպէս և ենն 'ի միջի Անգղիացւոց , տակաւին՝ իշխեմ ասել , չի՛ք և ոչ մի որ 'ի հաւասարութիւն գալ կարիցէ կատարելութեանց սորին յամենայնի • Ասորժալուր վարդապետութեամբ սիրելի առնել նկրտելով զբաւականութիւն , և ցուցանել զմնասն 'ի չափաղանց բաղձանաց • Հիմնելով զբարոյականութիւնն 'ի վերայ երից զլեաւոր սեանց Սուրբ Կրօնի մերոյ՝ Հաւատոյ , Յուսոյ և Սիրոյ :

'Նորանոր օրինակք՝ որք զոգլի՛ր յամենայն ամի 'ի լոյս ընծային Հիտ զհետէ , բաւական վկայութիւն են վասն սիրոյն որով յարգի գործս 'ի միջի Աղգին մինչև ցարդ • Որոյ եթէ և մեք արժանացուք մասին 'ի սիրելի Աղգէս մերմէ , բարեբաղդ զանձն համար'սցուք շատացեալ :

Կալէուր Մոյիս 20 •

1848 •

ԹԱՐԻԿՄԱՆԻՑ

* Վաղձորեալի Կալէուր յաֆ Տէրաի 1842 Յոսեփի 18—30 •

ՀԱՐԻԻՐԱՒՈՐ ԹԵՐՈՒԹԻՒՆՔ զոն յայսմ, և զհարիւրաւոր բանս մարթ է ասել 'ի հաստատութիւն գեղեցկութեանց նոցին . այլ 'ի զուր : Արևոր է մատենի զուարճալի լինել՝ անհամար վրիպակօք , կամ ձանձրալի յոյժ՝ առանց միոյ անհանճարութեան : Պիւցաղն այսր գործոյ՝ միաւորէ յինքեան զերիս մեծագոյն հանգամանս 'ի վերայ երկրի . երէց է , երկրագործ , և հայր գերդաստանի : 'Սկարեալ՝ որպէս զպատրաստական յուսուցանել և սլատրաստակամ 'ի հնազանդել .—սլարդակեաց 'ի փարթամութեան , և վեհանձն 'ի ձախորդութեան : Յայսմ դարու ճոխութեան և արուեստակութեան , զո՞ ոք հաճեցուցեն հանգամանք այսօրինակ սլարդունակք : Օ՛ականտեալքն զհետ շքեղութեանց՝ հրաժարեսցին արհամարհանօք 'ի սլարդութենէ շինական վառարանի նորա . որք շիտթենն զապերասանութիւն ընդ կատակի՝ զուշիմութիւն ոչ գտանիցեն 'ի խօսակցութեան նորին . և որք ուսանն հենգնել զկրօնիւ ծիծաղեսցին զայնու՝ որոյ գլխաւոր մթերք մխիթարութեան ապագայիցն յառաջ գան :

ՓՈՒԵՐԼՅՑՆ Վ. Լ. ԿՖԻԼԴԱՅ

ԳԼՈՒԽ Ա

ՍՅՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԻՆ Վ.Լ.ԿՖԻԼԴԱՅ
ՅՈՐՈՒՄ ԱՐԵՆԱԿԻՑ ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ
ԶՕՐԱՆԱՅ ԵԹԷ ՄՏԱՅ ԵՒ
ԹԷ ԱՆՁԱՆՑ .

ՄԻՇՏ ԻՄ ԿԱՐԹԻՔՆ ԼՔ. ԹԷ
արդարասէր այլն՝ որ ՚ի ձեռն ամուսնութեան զարգացուցանէր զբազմութիւն ընտանիս՝ առաւել ևս օգուտ գործէր , քան զնա՝ որ ամուրի կեայր և զբազմամարդութենէ միայն բարբառէր : Այսորիկ պատճառաւ հազիւ թէ ամ' մի անցաւ ձեռնադրութեանս զկնի , սկսայ սրտի մտօք խորհել զամուսնութենէ . և ընտրեցի զամուսին իմ' , որպէս և նա զիւր պատմութեանն հարսանեաց , ոչ վասն պատուական փայլուն երեսին՝ այլ որպիսութեանցն քաջի տեսականութեան : Իրան ասել՝ էր սա բարեբնոյթ և արժանի յիշատակութեան կին մի , և ՚ի հրահանգութեան մասին՝ սակաւ շինական տիկնայք առնովաւ պարծենալ կարէին : Կարէր ընթեռնուլ զուիցէ մասեանս առանց շատ անգամ վանդելոյ ,

բայց՝ ի համեմանց , քաղցրաւենեաց և խահարա-
րութեան մասին , ոչ ոք զնովաւ գերազանցել ինչ
կարէր : Պարծենայր և ևս ճարտար լինել ի տըն-
տեսութեան , թէպէտ և ամենայն ճարտարութեամբ
նորա ոչ իւրեք առաւելաք ի հարստութեան մերում :

Օ իարդ և իցէ՝ կաթոգին էր սէր մեր , և մեր
խանդաղատանք աճէին ընդ աւուրց մերոց : Աչ
գոյր ինչ իրաւի որ գժդմեցուցանէր զմեզ ընդ աշ-
խարհի կամ ընդ իրեարս : Այր մեր տուն վայելուչ , ի
չքնաղ դաշտաւայրի , և ի բարեբարոյ դրացութեան ,
Լնցուցանէաք զտարին բարոյական կամ շինական
զբօսանօք , այց ելանելով մերոց հարուստ դրացեաց ,
և օգնելով այնոցիկ՝ որ չքաւորքն էին : Աչ գոյր
խռովութիւն ժողովրդեան որ զմեզ երկեցուցանէր ,
և ոչ աշխատանք որ վստակեցուցանիցէր . ամե-
նայն արկածք մեր առ վառարանաւն էին և ամե-
նայն տեղափոխութիւնք՝ ի կապոյտ անկողնոյ ի
թուխն :

Բնակութիւն մեր առ ճանապարհաւն ելով ,
չատ անգամ անցորդք կամ օտարականք մտանէին
առ ի զհամ տեսանել զինւոյ մերոյ սնձոյ , յոյժ
սակա յոյժ անուանի էաք , և անկեղծութեամբ պատ-
մագրի արժան է ինձ խոստովանիլ՝ զի ոչ երբէք
տեսի զմին սողիւտ արկանել զնովաւ : Նա՛ և անգ-
գականք մեր՝ մինչև ցքառասուն պորտն իսկ , յի-
շէին ամենեքին զխնամութիւն իւրեանց առանց իրիք
հաստադութեան ծննդաբանութեան , և ստէպ յա-
ճախէին առ մեզ : Ամանք ի սոցանէ ոչ մեծ ինչ պա-

տիւ դնէին մեզ 'ի ձեռն սոյնդունակ աղգականու-
 թեան . վասնզի կոյրք , հաշմոտք և կաղք էին
 'ի սոցին համարի : Բայց և այնպէս պնտէր յարա-
 ժամ՝ ամուսին իմ , թէ՛ որովհետեւ 'ի մի և 'ի նոյն
 Մարտի և յարենէ էին , պէտք էր՝ զի ընդ մեզ 'ի մի-
 տսին բազմացին 'ի սեղան . և այսպէս մերձաւորք
 մեր՝ թէպէտ ոչ յոյժ փարթամք , բայց և այնպէս
 շատ ուրախստիրտ էին . քանզի դիտողութիւնս այս
 ստուգեցի 'ի կեանս մարդոյ , թէ՛ որչափ առաւել
 կարօտաւոր կոչնականն իցէ , նոյնչափ առաւել հա-
 ճոյացեալ և կոչնատէրն եղիցի . և զոր օրինակ
 զմայլին ոմանք 'ի գեղ կակաչի , սոյն օրինակ և
 ես 'ի բնէ զմայլօղ էի ուրախ դիմաց մարդկան :

Օ իարդ և իցէ՝ յորժամ դէպ լինէր որ մին յըն-
 տանեաց մերոց լինէր անհաճոյ բնաւորութեան , կամ
 ձանձրացուցիչ կոչնական , և կամ այնպիսի ոք յոր-
 մէ փարատիլ կամէաք , փոյթ տանէի 'ի ժամ
 մեկնելոյն փոխ տալ նմա զվերարկու իմ , կամ զզոյզս
 կօշկաց , և կամ զերիվար մի անարժան . և յամե-
 նայնում նուազի ուրախ լինէի չտեսանել զնոսա դառ-
 նալ յետս՝ առ 'ի դարձուցանել զայնոսիկ : Այ-
 սու օրինակաւ թափէաք զտունն յայնպիսեաց՝ որք
 անհաճոյ լինէին մեզ . բայց ոչ երբէք ասացաւ
 զտանէն Սէկֆիլդայ , եթէ հերքեաց երբէք 'ի
 դրանէն զճանապարհորդ մի և կամ զկարօտ այցելու :

Օ այս օրինակ անցուցաք զբազում ամս լիս եր-
 ջանկութեամբ . բայց ոչ առանց թեթեւ դժուա-
 րութեանց ինչ՝ զոր Սախախնամութիւնն ածէր

ի վերայ մեր երբեմն՝ առ ՚ի առաւելուլ զյարգ շնորհաց իւրոց որ առ մեզ : Պարտեզ իմ՝ բազում անգամ կողոպտիւր յաշակերտաց դպրատան, և զկարկանդակս ամուսնոյ իմոյ կատուք և մանկունք գողանային : Խորդայր ասպետն յազդուագոյն հառուածս քարոզի իմոյ, կամ տիկին նորա դարձուցանէր յեկեղեցւոյ անդ զյարգանս ամուսնոյս բեկբեկ ծեքծեքանօք : Սակայն փութով յաղթեաք դժուարութեանցս՝ զոր այսօքիկ պատճառէին, և յաճախակի՝ երկց կամ չորկց աւուրց զկնի, հիացեալ զարմանայաք ընդ վշտազնութիւն մեր :

Սանկունք իմ՝ ծնունդք ժուժկալութեան, և զի զարգացուցանէի զնոսա առանց փափկութեան, վասն որոյ՝ բարեձև էին և քաջառողջք : Սատերքս կորովիք և զօրաւորք, և դստերքս զեղեցիկք և առջգք : Իբրև կանգնէի ՚ի միջի փոքրիկ պարուս, որ յուսադրէր լինել զօրաւիգն ալևորեալ աւուրց իմոց, ոչ կարէի զուսպ ունել յերկրորդելոյ զհըռչակաւորն այն պատմութիւն Արմին Լքբնաբրգայ, որ՝ ՚ի խաղալն Հենրիկոսի Բ. ի ընդ Վերամանիայ, այն ինչ այլ ամենայն պալատականք երթային ընդ յառաջ գանձիւք իւրեանց, եբեր սա զերեսուն և երկու մանկունս իւր և մատոյց իշխանի իւրում՝ որպէս զամենագուհարն ՚ի նուէրս քան զոր կարէր ընծայաբերել : Օ այս օրինակ և ես՝ թէպէտ միայն զվեց ունէի, համարէի զնոսա որպէս զպատուականագոյն նուէրն զոր մատուցանել կարէի հայրենեաց իմոց, զոր և այսօրիկ պաղաւ, պար-

տաւոր ինձ համարէի։ Որդին իմ անդրանիկ անուանեցաւ Պէորդ՝ ի յիշատակ քեռւոյ իւրոյ, որ եթող մեզ զբիւր մի ստերլինաց։ Եւ զերկրորդն՝ որ էր աղջիկ, կամ էր ինձ ըստ հօրաքեռ նորա անուանել Պրիստէլ, սակայն ամուսին իմ՝ որ յընթացս յղութեանն ընթերցեալ էր զստեղծութեանութիւնս ինչ, պնդեաց կոչել զնա ()լիվիա։ Պեռ ի կատարած չհասեալ ամին՝ զմիւսս մին ստացաք աղջիկ. և խկոյն հաստատեցի ի մօի անուանել Պրիստէլ. բայց մեծատուն ազգական ոմն հաճելով լինել կնքամայր, սա ևս՝ ըստ կամաց նորա, կոչեցաւ Սոփիայ, որով և երկու մտացածին անուանք զտան յազգականութեան մերում. սակայն՝ իրան ասեմ, իմ ձեռն չէր ի միջի։ Յետ սորա ծնաւ Սովսէս, և ի միջոցի երկոտասան ամաց, երկու այլ որդիք յաւելան մեզ։

Ի զուր է ինձ ուրանալ զանդուծիւն իմ, յորժամ տեսանէի զմանկունս շուրջ զինն. բայց հպարտութիւն և բերկրութիւն ամուսնոյ իմոյ առաւել ևս էր քան զիմն։ Իբրեւ այցելուք մեր ասէին, “Իրաւի իմ արեւն՝ Տիկին Պրիմրօզ, մանկունք քոյ առաւել գեղեցիկք են քան զամենեսին՝ որ ի շինի աստ։” — “Այո՛ գրացի,” պատասխանէր, “որպէս արար զնոսա Բարձրեալն—գեղեցիկ են ըստ բաւականին, եթէ ըստ բաւականին բարի ևս եղեցին. քանզի՝ գեղեցիկ նա է որ գեղեցիկ առնէ։” Եւ նոյն հետոյն հրամայէր զստերացն բարձր ունել զպարանոց իւրեանց, որ՝ առ ի չճածկել ինչ, իրաւի հաւատն,

յոյժ գեղեցիկք էին : Արտաքին կերպարան և եթ
այնպէս արհամարհ է յաչս իմ, զի յոյժ դժուարաւ
մարթ էր ինձ պահել ՚ի յուշի զյիշատակութիւնս
այս, եթէ չլինէր առարկայ հասարակաց զրուցաց
ի շինի անդ : () Լիվիա՝ զարդիս ութ և տասն ամաց,
ունէր զայն ամենայն լիութիւնս գեղեցկութեան՝
որով նկարիչք հասարակօրէն նկարեն զՀիբէ .
յստակ, աշխոյժ և իշխանական : Տեսիլ դիմաց
Սոփիայ չէր այնչափ սիրալի ՚ի սկզբան անդ,
այլ՝ յաճախակի անվռէպ էր ՚ի ներգործութեանն .
քանզի դալար էր, պարկեշտ և հրապուրիչ : Աինն
յաղթահարէր միով և եթ հարուածով . իսկ միւսն՝
կրկնակի և յաջողակ ջանիւք :

Բնաւորութիւն կանանց ձեակերպի հասարա-
կօրէն ըստ վայելչութեան կերպարանաց իւրեանց .
գէթ այսպիսի էր դստերաց խմաց : () Լիվիա ցանկայր
ունել զբազում սիրելիս, Սոփիա նկրտէր ապա-
հովել զմին : () Լիվիա ՚ի մեծի անձկութեան հա-
ճոյանալոյ, շատ անգամ կեղծաւորէր . այնինչ Սո-
փիա պակասեցուցանէր զիւր գերազանցութիւն՝ առ
երկիւղի դառնացուցանելոյ : Աին զուարճացուցա-
նէր զիս աշխոյժութեամբ իւրով ՚ի զուարթութեանս,
միւսն ուշիւմութեամբ ՚ի դառնութեանս : Սակայն՝
որպիսութիւնքս այսոքիկ յոչ մին և ոչ ՚ի միւսն
անցանէին ըստ չափ, և շատ անգամ տեսեալ եմ
զնոսա փոփոխել զտարազս ընդ օրն ողջոյն : Սար մի
հանգերձից սգոյ փոխէր զսիրուհին ՚ի բարեպաշտուհի
ոք, և նորատեսակ իմն ժապաւէն ընծայէր կրտ-

սեր քեռ նորա առաւել քան զքնականն աշխու-
 ժութիւն, Երէց որդին իմ՝ Գէորգ դաստիարակեցաւ
 ՚ի համալսարանի Աֆսօօրիայ, զի առաջագրեալ
 էի զնա ՚ի մին ՚ի գիտնական պարապմանց : Երկրորդ
 որդին իմ՝ Սովսէս՝ զոր ՚ի մտի եղեալ էի կարգել
 առ գործառնութիւնս արտաքինս, ընկալաւ զխառն
 դաստիարակութիւնս առտնին : Սակայն աւելորդ
 իմն է ձեռնարկել ՚ի ստորագրութիւն յատուկ յա-
 տուկ հանգամանաց դեռահասակ մանկանց, որք
 յոյժ սակաւ փորձ առեալ էին աշխարհի : Հե-
 րիք եղիցի ասել, թէ արեւնակից նմանութիւն իմն
 զօրանայր յամենեսին, և միով բանիւ ասել՝ մի
 բնութիւն էր ամենեցուն, այն է՝ ամենեքին միօրի-
 նակ առատասիրտք էին, դիւրահաւանք, միամիտք
 և անշխասարարք :

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԱՂԷՏՔ ՏՆԱՅԻՆ : ԿՈՐՈՒՍՑ ՄԵԾՈՒԹԵԱՆ

ԱՐԲԱՆԵԿԷ ԵՒ ԵԹ ԱՃԵՑՈՒՑԱՆԵԼ

ԶՀՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ԱԶՆՈՒՑՆ :

ԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ գործառնութիւնք տան
 մերոյ կախէին ըստ մեծի մասին զկառավարութենէ
 ամուսնոյս. իսկ հոգեւորականն՝ բոլորովին զտեսչու-
 թենէ իմմէ : Օ որ միանգամ շահէի յիմոյս թո-
 շակէ՝ որ հասանէր ցերեսուն և հինգ ստերլինս առ
 տարին, ծախէի ՚ի պէտս որբոց և այրեաց եկեղե-
 ցականաց վիճակի մերոյ : քանզի՝ տէր լինելով

բաւտկան ստացուածոց, ոչինչ փոյթ տանէի ժամանակաւոր հարստութեանց. և ներսնային իմն հաճութիւն քաղցրացուցանէր ինձ ձրի կատարել զպաշտօն իմ, Հաստատեցի ևս ՚ի մօտի իմում չըկարգել ինձ փոխանորդ, և ծանօթանալ անցնիւր առն թեմի իմոյ, յորդորելով զամուսնացեալսն ՚ի ժուժկալութիւն, և զամուրիս ՚ի սրբութիւն ամուսնութեան. մինչ զի յետ սակաւ ամաց, հասարակաց եղև առաձն, թէ՛ երեք նորօրինակ պակասութիւնք գոյին ՚ի Սէկեթիլդ—երէց անհպարտ, պատանի անկիւն, և տուն գարեջրոյ անայցելու:

Ամուսնութիւնն էր ցանգ սիրելի նիւթ ձեռնարկութեան իմոյ, և զբաղում ճառս գրեցի ՚ի հաստատութիւն երանութեան այնորիկ. սակայն գոյր ՚ի նոսա մասնաւոր իմն վարդապետութիւն, զոր ամենայն կարեօք ջանայի պաշտպանել. քանզի պնդէի ընդ Սեստոնի, թէ չէր օրէն երիցու Անդղիական եկեղեցւոյ՝ զկնի մահուան առաջին կնոջն, կրկին անգամ ամուսնանալ. կամ միով բանիւ ասել, պարծանս զնէի ինձ զճիշդ միակնութիւնս:

Անխաւ իսկ կրթեցայ յայս կարեւոր վիճաբանութիւն, յորոց վերայ այնքան տաժանելի մատենք կան յօրինեալ. «Սա զի՝ շարադրեցի ևս ըզհատուածս ինչ յայս վաղձան, որք՝ այնու զի ոչ երբէք վաճառեցան, միտթարեմ զիս կարծեօքս՝ թէ սալաք էն երանելին որք ընթերցանն: Ոմանք ՚ի բարեկամաց իմոց համարէին զայս տկար մասն անձին իմոյ, բայց՝ ամիսն որ իմ պէս ընդ երկար ոչ խորհրդա-

ձեռք էին ի վերայ բանիս։ Որչափ առաւել խորհէի ի վերայ այսորիկ, այնչափ առաւել կարեւոր երևէր ինձ։ «Եւ զի» և քան զՎ, եստոն առաւել անցի, ի ցուցանել զսկզբունս իմ։ Վասն զի նա փորագրել տուեալ էր ի վերայ շիրմի ամուսնոյ իւրոյ, եթէ սա էր Քա՛կին Վ իլիէմ՝ Վ, եստոնի, նոյնպէս և ես գրեցի զնոյնանման տապանագիր վասն ամուսնոյ իմոյ առ կենդանութեամբ նորին։ Երբում գովէի զխոհեմութիւն, կառավարութիւն և զհնազանդութիւն նորուն մինչ ի վաղձան կենացն, և գեղեցկապէս օրինակել տուեալ՝ զետեղեցի զայն վայելուչ կազմեալ որպէս զգարդ իմն ի վառարանի։ Ուրանօր պիտոյանայր առ զանազան կարի հարկաւոր վաղձանս։ Ազդ առնէր ամուսնոյս զպարտիս իւր առ իս, և զհաւատարմութիւն իմ առ ինքն։ ազգեաց ի նմա զհամբաւասիրութեան իմն եռանդ։ և ի վաղձանի՝ տայր նմա ի մօտ ունել զվաղձանն։

Թերեւս՝ այսպէս յաճախակի զգրուատ ամուսնութեան լսելովն էր, որ որդին իմ անդրանիկ՝ ընդ ելանելն ի համալսարանէ, խանդաղատեցաւ ի սէր դստեր դրակից երկցուն, որ աւագերէցն էր մերոյ վիճակի, և կարող էր օժտել զնա հարուստ բաժնօք, սակայն հարստութիւնն էր նուաստագոյնն ի կատարելութեանց նորա։ Օ օրիորդն Արաբէլայ Վ իլմթ՝ ամենեքին (բաց յիմոց երկուց դստերաց) ընդունէին լինել ամենն իմբ չքնաղ։ Առողջութիւն նորա, քաջողջութիւն և անմեղութիւնն առաւելուին և ևս յայնպիսի իմն պայծառ կերպարանաց և

զուարթամտութենէ, մինչ զի և հասակ ծերութեան անգամ՝ չկարէր անփոյթ ակամբ հայիլ 'ի նա: Արովհետեւ գիտէր Պարոն Ս իլմօթ՝ եթէ կարող էի ձեռնտու լինել որդւոյ իմոյ վայելուչ օգնութեամբ, ոչ դժկամակէր ընդ միաւորութիւնն. վասն որոյ գերդաստանքն երկոքին վայելէին 'ի միասին զայն ամենայն միաբանութիւն՝ որ միշտ յառաջընթաց է ակնկալեալ ընտանութեան: Փորձ ելով անձամբ անձին եթէ աւուրք սիրահարութեան ե՛ն երջանկագոյնքն կենաց մերոց. սրտի մասօք ուրախանայի ընդ երկարութիւն այնորիկ. և բազմապիսի բերկրութիւնք՝ զորս սիրահարքս երկոքին ճաշակէին յամենայն աւուր յընկերակցութեան իրերաց, թուի թէ աճեցուցանէին զսէր նոցա: Շատ անգամ՝ ներդաշնակութիւն զարթոցանէր զմեզ ընդ առաւօտն, և 'ի պարզ աւուր աշտանակէաք 'ի ձի առ 'ի յորս ելանել: Օ ժամն՝ ընդ մէջ նախաճաշուն և միջօրէի, նուիրէին տիկնայք 'ի պաճուճանս և 'ի վարժութիւն ուսման. կտրդային սովորաբար զերես մի, ապա յառէին 'ի հայելին. որ՝ իմաստասէրք անգամ վկայեցեն, առաւել գեղեցիկ երես յանդիման առնէր: 'Ի ժամ՝ ճաշու բազմէր ամուսին իմ 'ի գլուխ սեղանոյն, և զի ցանգ կամակորէր անձամբ անձին բաշխել ամենեցուն ըստ սարասի մօր իւրոյ, վասն որոյ առնէր վասն մեր հետ զհետէ համօրէն կերակրոցն զպատմութիւն: Յետ ճաշելոյ՝ առ 'ի արգել լինել տիկնաց չգնալ 'ի մէնջ, հրամայէի հասարակօրէն հեռացուցանել ըզ

սեղանն, և էր որ՝ ի ձեռն օգնականութեան երա-
ժըշտի, ընծայէին մեզ աղջկունքն զամենագուարճ
ներգաշնակութիւն։ Շրջայածութիւն, արբումն
թէյի, շինական պարք և աչքակապիք կարճէին
զմնացուած աւուրն՝ առանց օգնականութեան նարտի,
զի ատէի ես զամենայն տեսակս խաղուց՝ բաց ՚ի
քաննակէ, յորոյ վերայ հինաւուրց բարեկամն իմ
կամ՝ ես զիտղ մի ի կորուստ մատնէաք։ Իւր սչ
կարեմ՝ աստանօր անյիշատակ անցանել ընդ չարա-
գուշակ դիպուած իմն, որ պատահեցաւ ի վերջին
անգամ՝ խաղու մերոյ, պէտք էր ինձ ձգել զչորս,
այն ինչ հնգիցս անգամ երկու ու մին ձգեցի հետ
զհետէ։

Օ այս օրինակ տնցին ամիսք քանի մի, մինչ
ի վաղձանի պատշաճ դատեցաւ որոշել զօր հար-
սանեաց դեռահասակ լծակցացն, որք թուէր թէ
սրտեռանդն փափագանօք լրջանային այնմիկ։ Յըն-
թացս հանդերձանաց հարսանեացն՝ չէ ինչ պիտոյ
նկարագրել զբազմազբազ պիտանութիւն ամուսնոյս,
կամ զխորամանկ տեսիլ դատերաց իմոց, իրաւն
ասել՝ իմ ուշն հաստատեալ էր առ այլ իմն առար-
կայ—վաղձան գնել դիտէի ճառին՝ զոր ի մօտոյ
հրատարակել կամէի, ի ջատագովութիւն սիրելի
սկզբանց իմոց։ Որովհետեւ հոյէի ընդ այս որպէս
ընդ ճարտար իմն գործ՝ և՛ սակս փաստիցն և՛ սակս
աճոյն, անմարթ էր ինձ՝ առ ամբարտաւանութեան
սրտիս, չցուցանել զայն իմ հինաւուրց բարեկամ
Պարոն Վ խմբածայ, քան լի ոչինչ երկբայէի ըն-

դռննել զհաւանութիւն նորա, այլ անագան ուրեմն հասու եղէ՝ զի խիստ սաստիկ խանդակաթեալ էր ՚ի հակառակն կարծիս, և ոչ առանց օրինաւոր պատճառաց, զի արդէն զհետ մտեալ էր չորրորդ ամուսնութեան,

Այս՝ որպէս քաջ երևեսցի, եղև առիթ դառն հակաճառութեան, որ սպառնացաւ խափանել զգիտեալ ընտանութիւն մեր, սակայն հաստատեցաք ՚ի միջի մերում՝ միով աւուրք յառաջ քան զհարսանիսն քննել զվէճ՝ մեր ընդերկայն բանիւք:

Իբրկարեցաւ վէճն յերկոցունց կողմանց քաջիկ եռանդեամբ, վկայեաց զինէն իբրև զայլափառէ, դարձուցի զչարախօսութիւն իւր անդրէն ինքեան, յաւել ասել, և ես անդրէն դարձուցանէի զպատասխանի: Սին ՚ի մերձաւորաց կոչեաց զիս արտաքս, և վշտագին դիմօք խորհրդատրեաց ինձ տեղի տալ վիճաբանութեանն՝ գոնէ մինչ ՚ի վախճան հարսանեացն, “Օ ի՛արդ,” գոչեցի ես, “թողուլ ՚ի բաց զվէճն ճշմարտութեան, և տալ նմա կանգնել զյաղթանակ՝ որ արդէն հասեալն է ՚ի ծայր անալիութեան: Զորդորեան զիս՝ եթէ կարես, լքանել զինչս իմ՝ քան զվիճաբանութիւնս,” — “Ուրեմն ցաւ է ինձ ծանուցանել քեզ,” դարձոյց անդրէն բարեկամս, “զի ինչք քոյ բովանդակ գողջիր չինչք են: Ա՛սճառականն այն՝ յորոյ ՚ի ձեռս հաւատացեալ էիր զգրամս քոյ, փախուցեալ է ՚ի բաց՝ առ ՚ի խոյս տալ յօրինաց սնանկութեան, և կարծի՝ եթէ չէ թողեալ զէթ զշիւնիգ մի առ ստերլին,

Ոչ ախորժէի վշտազնել զքեզ կամ զընտանիս քոյ զըրուցիւքս այսուիկ մինչ ՚ի վաղճան հարսանեացն, սակայն պիտոյասցի արդ առ հանդարտութիւն սաստկութեան վիճաքանութեան քում. քանզի հաւատամ՝ զի խոհականութիւն քո պարտաւորեսցէ զհարկաւորութիւնն գէթ կեղծաւորելոյ՝ մինչ ապահովեսցէ որդիդ զինչս նորաստակ հարսի իւրում» — «Եթէ զոր միանգամ ասես ճշմարիտ իցէ»՝ ասացի ես, «Լ պարտ եթէ եղիցի ինձ դառնալ մուրացիկ, ոչ երբէք բռնադատեսցին զիս այդոքիկ ՚ի չարագործութիւն, կամ համոզեսցին յուրացութիւն սկըգբանց իմոց: ՚Լ ամին իսկ վայրկենի գնացից ես ինձէն՝ ազդ անել նոցա զարկածից կենաց իմոց: իսկ առ վիճաքանութիւնն, ստըճամք իսկ վասն մասանցն՝ յորս զիջայ ՚ի շնորհս նորս. նա զի՝ ոչ շնորհեցից նմա յաղթանակ կանգնել որով և իցէ եղանակաւ»:

Յոյժ ընդ երկար եղիցի նկարագրել մի մի՝ զանցնիւր զգացութիւնս երկաքանչիւրոց ընտանեացն, ՚ի յայտնութեան անդ իմում զթշուառութենէ մերմէ: սակայն որ միանգամ այլք ամենեքեան զգային՝ թեթեազոյն էր առ որով սիրականքն տոկային: Պարոն Վ իլմթ՝ որ յառաջագոյն իսկ բաւականապէս հակամտեալ երևէր ՚ի քակտումն հարսանեացն, այսու ազէտիւքս իսկոյն որոշեաց զմիտս իւր. ունէր զառաքինութիւն մի անթերի, այն էր խոհեմութիւն. որ բազում անգամ մի միայնն է, որ մնայ մեզ յեօթանասուն և երկուերորդի հասակի:

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՏԵՂԱՓՈՒՈՒԹԻՒՆ , ԲԱՐԵՐԱՂԴ ՎԻՃԱԿ
ԿԵՆԱՑ ՄԵՐՈՑ՝ ԳՏԱՆԻ ՀԱՍԱՐԱԿՕՐԷՆ
'Ի ՎԱԽՃԱՆԻ՝ ԼԻՆԵԼ 'Ի ՄԵՐՄԷ
ՀԱՅԹ-ՀԱՅԹՄԱՆԷ ,

ՄԻ ՄԻԱՅՆ յոյս ընտանեաց մերոց էր արդ , եթէ լուր տարաբաղդութեան մերոյ չարակամական իցէ կամ անվաւեր , սակայն թուղթ գործակալի իմոյ 'ի քաղաքէն՝ փութով հաստատեաց զամենայն պարագայսն : Որչափ առ իս միայն , կորուստ մեծութեանն ոչինչ էր . հոգք իմ միայն վստն ընտանեացս էին . պիտէր խոնարհեալ նուաստանային՝ տռանց գիտելոյ զիարդ անշգայ լինել արհամարհութեան :

Մերձ երկու եօթնեակք անցին՝ նախ քան ըզձեռնարկել իմ՝ 'ի սփոփանս տխրութեան նոցա . քանզի կանխահաս մխիթարութիւն՝ է յիշտակիչ և եթ տրտմութեան : 'Ի միջոցի անդ՝ զբաղեալ էին միտք իմ առ զիւտ ինչ ապագայ ապրտոյց , և հուսկ յետոյ փոքրիկ ժողովւոգապետութիւն իմն՝ հնգետասան ստերլինաց առ տարին , առաջի անկու ինձ 'ի հեռուոր սահմանակցութեան , ուրանօր մարթ էր ինձ վայելել զսկզբունս իմ առանց հարստահարութեան : Ուրախութեամբ սրտի ընկալայ զայս առաջարկութիւն , հաստատելով 'ի մտի աճեցուցանել

զմուտա իմ՝ հերկելով զփոքրիկ վիճակ ինչ դեանի։

Օ այս օրինակ վերջաւորեալ՝ հոգ տարայ ապա հաւաքել զնշխարս կործանեալ միծուծեան իմոյ։ և զամենայն զգարտիս հաւաքելով և վճարելով՝ թ չորեքտասան հազար ստերլինաց չոք հարիւր և եթ եղև մնացեալն։ Ասան որոյ՝ փոյթ կալայ զառաջինն խոնարհեցուցանել նախ զքարձրամտութիւն ընտանեաց իմոց՝ հաւասար չափու վիճակի իւրեանց։ քանզի քաջ զիտէի՝ որ փքացեալ աղքատութիւն է ինքնին թշուառութիւն։ «Ա՛յ կարէք տգէտ լինել՝ որդեակք իմ» ապացի, «զի ոչինչ խոհականութիւն մեր կարող էր զդէմ ունիլ տարածամ թշուառութեան մերոյ։ սակայն բազում ինչ մարթ է խոհականութեան աւուել՝ առ ի դերև հանել զներգործութիւն նորա։ Տնանկացաք մեք զարդիս՝ սիրեցեալքդ իմ, և ցուցանէ մեզ հանձար յարմարել զանձն առ խոնարհ վիճակ մեր։ Եկայք ուրեմն՝ առանց դժկամակութեան թողցուք ՚ի բաց զայն ամենայն պերճութիւնս, որով բազմութիւնք մարդկան թշուառանան, և զհետ պնտեցուք՝ ի ցածուն աստիճանի աստ, այնմ խաղաղութեան՝ որով ամենայն ոք կարէ լինել երջանիկ։ Քաղցրութեամբ ապրին աղքատք՝ առանց ինչ մերոցս օգնականութեան, ընդէր ապա չուսանիցիմք և մեք կեալ առանց նոցայն։ Քա՛ւ լիցի՝ որդեակք, եկայք ի սմին իսկ վայրկենէ հրաժեշտ առցուք յամենայն պերճասիրութեանց։ տակաւին գոյ մեզ հերիք մնացեալ առ երջանկութիւն, եթէ ունիցուք զկա-

տարեւուծիւն . և եկայք՝ ՚ի բաւականութենէ առ-
ջուք , որ միանգամ պակասի մեզ ՚ի յաջողակու-
թեան :"

Եւ՝ քանզի անբնական որդին իմ աշակերտ էր
գրոց , առաջագրեցի առաքել զնա ՚ի քաղաքն , զի
անդ կարողացի ճարտարութեամբ իւրով ձեռնտու
լինել պիտոյից և՛ մեր և՛ իւր : Անճատուն բարե-
կամաց և մեծաւորաց է թերես մի յաղետալի
հետեանաց չքաւորութեան : Եկն եհաս վաղվա-
ղակի օրն՝ յորում պարտ էր մեզ ցիր և ցան
ցրուիլ յայս առաջին անգամ : Որդին իմ՝ յետ
հրաժարական զողջոյն իւր մատուցանելոյ մօր իւ-
րում և մնացելոցն՝ որք խառնեցին զարտասուս ընդ
համբուրից , եկն մեծեցաւ զօրհնութիւն առնուլ
յինէն : Օ՛ր և բղիւսաց սիրտ իմ մեծաւ յօժա-
րութեամբ , և որ՝ հանդերձ հինգ ոսկում , էր ամե-
նայն ժառանգութիւնն զոր արդ ունէի տալ նմա :
"Երթաս դու՝ որդեանկ , հետիոտս ՚ի Լ՝ոնդոն ,
ըստ օրինակի նախահաւուն քոյ Հուկերայ : Ըն-
կալ ուրեմն զնոյն ձի՝ որ պարգևեցաւ նմա ՚ի բարի
եպիսկոպոսէն Ս՝իւէլայ , զցուպս այս և զնոյն գիրս
ևս , որ մխիթարեսցէ զքեզ առ ճանապարհան .
կրկին տողքս որ ՚ի նմա արժեն զհազարս հազարաց :
Մտնո՛ւ էի և Ժեբայայ , և ա՛յ Գեֆի զարդաբն տրամաբանաւ , և
ա՛յ զչառնի նորա՝ Բէ Տաբանայ հոց : Թա՛ղ այս լիցի քոյդ
մխիթարութիւն ՚ի գնացս քո : Երթ որդեանկ . որ
միանգամ եղիցի բաղդ քոյ՝ տուր ինձ տեսանել
զքեզ առ անգամ մի ՚ի տարին , կալ միշտ զսիրտ

քո բարի. և երթ ՚ի խաղաղութիւնս:՝ Որովհետեւ ունէր զանբծութիւն և զպատիւ, ոչինչ զանգիտէի ընկենուլ զնա մերկ ՚ի մէջ ամբիթէատրոնի աշխարհի զի զիտէի զիւր մասն բարեոք վճարել ունէր, եթէ յաղթեալ և թէ յաղթական:

Սեկնիլն նորա լոկ նախապատրաստութիւն իմն էր չուոյ մերոյ, որ յետ սակաւուց պատահեցաւ: Թողուլ հեռանալ ՚ի տեղւոջն՝ ուր վայելեցաք զայնքան ժամս անդորրութեան, ոչ եղև մեզ առանց արտասուելոյ, զոր արիութիւն անգամ ոչ կարաց սանձել: Թող զայս՝ ճանապարհորդութիւն եօթաւ նասուն մընեաց այնոցիկ՝ որք ցարդ չէին երբէք հեռացեալ ՚ի տանէ տասն մընեօք, ելից զմեզ ահիւ և կասկածանօք. զորս և աղաղակք տնանկաց՝ որք հետեցան մեզ զմընս ինչ, ձեռն ետուն աճեցուցանել: Առօրեայն ուղեգնացութիւն հասոյց զմեզ իբրև երեսուն մընեօք ՚ի հանդերձեալ առանձնութենէ մերմէ, և անցուցաք զգիշերն ՚ի շինի միում յաննշան իջևանի իրիք առ ճանապարհաւ: Իբրև ցուցին մեզ զքնակարան մեր, խնդրեցի ՚ի պանդոկապետէն՝ ըստ սովորութեան իմում, շնորհ առնել մեզ ընկերակցութեամբ իւրով, ընդ որ կարի հեշտեալ հաւանեցաւ. զի զոր միանգամ և ինքն ըմպէր՝ յաւելանայր ՚ի հաշիւն յառաւօտու: Օրորք և իցէ՝ ծանօթ էր քաջ ողջոյն վիճակի առանձնութեանն առ որ ճանապարհորդէաք, յատկապէս Ասպետին Թառնհիլոյ կալուածատեառն մերում, և որ սակաւ մընեօք բնակէր հեռի ՚ի տեղւոջն:

“Եկարագրեաց զազնուականս զայս որպէս զմի ոմն՝
 որ ցանկայր՝ ոչ զայլ ինչ գողցնս գիտել զաշխար-
 հէ, բաց ՚ի հեշտութեանց նորա . յաւէտ իմն անուա-
 նի ելով առ սիրոյն որ առ սիրուն սերն : Յա-
 ւել ևս՝ եթէ ոչինչ առաքինութիւն կարող էր
 զգէմ՝ ունիլ հնարից և անդուլ ջանից նորա, և
 թէ հազիւ աղջիկ ինչ երկրագործի՝ ընդ տասն
 միոնօք շուրջանակի, որ ոչ եգիտ զնա յաղթական
 և անհաւատարիմ : Թէ և վշտագնեաց զիս զրոյցս
 այս, կարի իմն զօտարոտի ներգործութիւնս արար
 ՚ի դստերս իմ, որոց կերպարանք երևէին զուար-
 թանալ ընդ ակնկալութիւն մօտալուտ յաղթանա-
 կութեան, և ոչ իսկ ամուսին իմ էր պակաս հա-
 ճեալ և աներկեան զհրապուրանաց և զառաքի-
 նութենէ նոցա : Սինչ զայս օրինակ միտք մեր
 զբաղեալ էին, եմուտ կին վանատեսառն աղբ առնել
 նմա՝ եթէ ազնուականն այն օտարական որ զերկուս
 աւուրս էր ՚ի պանդոկի անդ, չունէր դրամս հա-
 տու ցանելոյ, և ոչ կարէր վճարել զհաշիւն :
 “Զունի՛ դրամս :” գոչեաց պանդոկապեան, “ան-
 կարելի է այդ . քանզի յերկի իսկ ետ զերիս
 գիննիս սպասաւորան մերով՝ ներել հինաւուրց
 զինուորին, որ պիտէր գանիլ ընդ փողոցս քաղա-
 քին շնագողութեան համար :” Եւ սակայն՝ առա-
 ւել պնդելով կնոջն յասութեան իւրում, հանդեր-
 ձեցաւ ելանել ՚ի սենեկէն՝ երկմամբ սպառնալով
 ստանալ զհատուցումն ու և իցէ եղանակաւ . յորժամ
 աղաչեցի զպանդոկապետն ճանաչել տալ ինձ զօ-

տարականն այն առատասիրտ որպէս նկարագրեցան։
 Հաւանեցաւ ընդ այս, ցուցանելով ի ներքս զաղ-
 նուական ոմն իբրեւ երեսնամեայ, զգեցեալ զպատ-
 մութեան՝ որ զարդարեալ երևէր երբեմն ի վերջա-
 ւորս։ Բարեձեւ էր դրիւք, և դէմքն դրոշմաւ
 գծիւք մտածողութեան։ Հակիրճ և անպաճոյճ
 ի բանս իւր, թուէր թէ չիմանալ կամ յոչինչ
 գրել զայն։ Անդ ելանել պանդոկապետին ի սե-
 նեկէ՝ անմարթ էր ինձ չցուցանել զփոյթ իմ առ
 օտարականն, տեսանելով զազնուական ոմն յայն-
 պիսի կացութեան, և մատուցի նմա զքսակ իմ
 լցուցանել անտի զառժամեան կարօտութիւն։
 “Սիրով ընդունիմ” պարոն,” դարձոյց նա, “և ուրախ
 եմ զի սխալանք իմ վերջին” ի պարգևել զոր միան-
 զամ ունէի դրամն առ իս, եղին առիթ յերևան
 ածելոյ, եթէ գոն դեռ ևս քեզ նման մարդիկ։ Բայց
 և այնպէս պարտ է ինձ աղաչել նախ՝ տալ ինձ գիտել
 զանուն և զտեղի բնակութեան բարերարի իմոյ, առ
 ի վճարել նմա որչափ կանուխ որ կարևոր եղիցի։”
 Հայտմ լիովին հաճեցուցի զմիտս նորա, ոչ թէ
 միայն պատմելով զանուն և զտարածամ թշուա-
 ռութիւն իմ, այլ և զվայրն առ որ դէմ եդեալ
 գնայի։—“Այս բարեբաղդագոյն ևս է՝ քան որում
 ես ակնունէի, այնու զի նոյն է և իմ ճանապարհ.
 արդեւիտաւ լինելով աստէն ի հեղեղաց գերկուս
 աւուրս, ընդ որս յուսամ ի վաղիւն մարթասցուք
 անցանել։” Հաւատեցի նմա զհաճութիւն իմ ի
 յընկերութեան նորա, յոր յաւելլով աղերսանաց

ամուսնոյ և դստերացս, համոզեցաք զնա ընթրիս առ մեզ առնել յերեկոյին : Օրուցաբանութիւն օտարականին՝ միանգամայն և՛ զուարճալի և՛ խրատական՝ յորդոր եղին ինձ ցանկալ շարունակութեանն . բայց՝ հասեալ էր զարդիս ժամ՝ մեկուսանալոյ, և հանգստանալոյ վասն վաղուեան վատակոց :

Ի վաղիւ ընդ առաւօտն ամենեքին մեք ՚ի միասին յուղի անկաք ՚ի ճանապարհ . ընտանիք իմ հեծեալ ՚ի ձի՝ այն ինչ Պարոն Բաչէլ՝ նոր ընկերակից մեր, զնայր հետիոտս ընդ հետս շաղաց առ կողաց ճանապարհին . նկատելով ժպտմամբ՝ թէ որովհետեւ ոչ բարւոք էաք հեծեալ, առատասիրտ լինէր յաւէտ՝ քան փորձել թողուլ զմեզ ՚ի յետուստ : Եւ զի չէր տակաւին նստեալ հեղեղաց, սլարտաւորեցաք ՚ի վարձու ունել զուղեցոյց մի՝ որ ընթանայր յառաջոյ, Պարոն Բաչէլ և ես բերելով զվերջն : Թեթևացուցաք զաշխատութիւն ճանապարհին իմաստասիրական վիճաբանութեամբք, որում քաջ հասու երևէր լինել : Բայց որ միանգամ ասլեցուցանէր զիս էր՝ զի թէպէտ ինքն փոխառու էր դրամոց՝ այնպէս յամառութեամբ սաշտպանէր զկարծիս իւր, որպէս եթէ ինքն լինէր իմ պաշտպան : Սերթ ընդ մերթ ծանուցանէր ևս ինձ եթէ ում այս ինչ կամ այն պատկանէին տունք զճանապարհաւն : «Եւ զոր տեսանեսդ» ցուցանելով զհոյակապ տուն ինչ հեռաւոր, «է տուն Պարոն Թառնհիլայ՝ ազնուականի ուրումն դեռահասա-

կի՝ որ ունի զմեծ հարստութիւն . այլ կախի բոլորովին զհրամանաց հօրեղբօր իւրոյ Սեպուհայն Սիլիէմ Թառնհիլայ՝ ազնուականի միօջ՝ որ շատացեալ սակաւութիւն, թողու եղբօրօրդ իւրում վայելել զամենայն . և ինքն յաւէտ ՚ի քաղաքին բնակիլ” — “Օ ի՞նչ .” հարցի ես, “ուրեմն դեռահասակ կալուածատէր միւր եղբօրօրդ է առն այնորիկ՝ որոյ առաքինութիւն, առատաձեռնութիւն և եղականութիւնքն աշխարհանաղ են այնքան . Լուեալ եմ զՍեպուհայն Սիլիէմ Թառնհիլայ՝ որպէս զմի ՚ի յոյժ առատաձեռն, սակայն այլանդակամիտ արանց թագաւորութեանն . այր բովանդակիչ բարեսիրութեան .” — “Թերեւս և կարի նման ասացելոյդ . բարեսիրութիւն նորա գոնեայ անցաւ ըստ չափ ՚ի մատաղութեան անդ նորուն, քանզի բուռն էին կիրք յայնժամ . և զի բոլորովին հակեալ ՚ի կողմն առաքինութեան, տարան հասուցին զայն ՚ի ծայր այլանդակութեան . Վանխաւ հետամուտ եղև փառաց զինու և դպրութեան, անուանի եղև վաղվադակի ՚ի միջի զօրուն, և եգիտ ևս զանուն ՚ի միջի գիտնականաց . Պատրողութիւն ցանգ զհետ երթայ փառասիրին, զի սոքա միայն առնուն զմեծ մասն բերկրութեան իւրեանց ՚ի շողոքօրդութենէ . Շուրջ պատեալ ՚ի բազմութենէ, որք ցոյցանէին նմա զմի միայն կողմն կերպարանաց իւրեանց . մինչև յընդհանուր համակրութեան անդ մոռացաւ զփոյթն առ անձին օգուտ . Սէր նորին տարածէր առ ամենայն մարդիկ, զի յաջողութիւնն

չտայր նմա ճանաչել եթէ զոն և եղեւնաւորք :
Պատմնն բժիշկք զտկարութենէ իմնմնէ՝ որով ող-
 ջոյն մարմինն եղանի այնպէս զգայուն , զի և դոյզն
 հալումն պատճառէ զցաւ . զոր միանգամ՝ այլք 'ի
 մարմնի կրեցին , կրեաց պարոնս այս 'ի մտի իւրում :
Եւ և չնչին աղէտ ինչ՝ եթէ անկեղծ և թէ կեղ-
 ծեալ , հոգի հարկանէր զնա . և տառապէր հոգի
 նորա ընդ խօթագին զգացողութեամբ այլոց աղի-
 տից : **Օ** այս օրինակ պատրաստ ելով 'ի թիկունս
 հասանել , դիւրին է քեզ մահաբերել եթէ եզիտ
 զյոգունս պատրաստս առ 'ի հայցել : **Շ**այլու-
 թիւնք իւր սկսան նուազեցուցանել զհարստութիւնն ,
 բայց ոչ եթէ և զբարի բնութիւնն . այս իրաւի
 առաւելլուլ երևէր , որչափ և այն նուազէր . որչափ
 առաւել չքաւորէր , այնչափ առաւել անհոգ լինէր ,
 և թէպէտ խօսէր որպէս զմարդ կատարեալ , սակայն
 գործք իւր էին անմտի : **Տ**ակաւին շուրջ պատեալ
 գոլով յաղաչաւորաց , և անկարող 'ի լցուցանել
 զպէտս ամենեցուն , 'ի տեղի Գրեմոյ ետ զԵրեսմանս :
Այս էր բովանդակն զոր ոնէր պարգևել , և չու-
 նէր զարիութիւն սրտի ցաւեցուցանելոյ զոք ժխտ-
 մամբ : **Ա**յսու օրինակաւ ձգեաց շուրջ զիւրև
 զհոյլս յուսացողաց , զորոց զյոյս՝ դիտէր հաւաս-
 տեաւ , ունէր դերեցուցանել , թէ և անձկայր ձե-
 ոնտու լինել : **Ս**ոքա կախեցան զնմանէ առ ժամա-
 նակ մի , և լքին զնա նախատանօք և արհամար-
 հութեամբ ըստ արժանւոյն : **Ս**ակայն՝ ըստ չափու
 արհամարհութեան այլոց , անդհանելի եղև և յաչու

իւր : Հաստատեալ լինելով մտաց նորա ՚ի վերայ
 շողոքորդութեան նոցին , և հաստատութեանս այ-
 սորիկ խախտեալ գոլով , անմարթ էր ՚ի գովու-
 թենէ սրտին գտանել զբերկրութիւն՝ զոր ոչ զխոց
 երբէք ՚ի յարգել : Սկսաւ աշխարհ ցուցանել զայլ
 իմն տեսութիւն , շողոքորդութիւն բարեկամաց իւ-
 րոց սկսաւ զիջանիլ ՚ի լոկ հաւանութիւն : Հաւա-
 նութիւնն էառ ընդ հոս զառաւել մտերմական
 կերպարանս խրատու , և խրատո՝ երբ անարգեալ ,
 ածէր զյանգիմանութիւն ՚ի վերայ : Նոր ուրեմն
 եզիտ՝ եթէ այնոքիկ բարեկամք՝ զորս լոկ ծարաւ
 օգտի ածեալ էր շուրջ զիւրեաւ , սակաւ արժա-
 նայարգ էին , նոր ուրեմն եզիտ՝ եթէ զսիրտ ան-
 ձին սկիտի միշտ տալ՝ առ ՚ի գրաւել զայլոցն :
 Նոր ուրեմն գտի՝ եթէ—եթէ—մոռացայ զոր կա-
 մէի նշանակել , ՚ի կարճոյ ասել՝ պարոն , վերջաւո-
 րեաց ՚ի մոի իւրում՝ ինսում՝ տանել իւրոյ ինքեան ,
 և որոշեաց զձե իմն նորոգելոյ զկործանեալ մեծու-
 թիւն իւր : Այսորիկ աղագաւ՝ ըստ այլանգակ
 մտաց իւրոց , շրջեցաւ հետիոտս ընդ Եւրոպիա ,
 և զարգիս՝ չեւ ես երեսնամեայ՝ հանգամանք նորա
 առաւել ճսխ են քան երբէք : Այժմեան շնորհա-
 բաշխութիւնք նորա առաւել սրտաշաճական են և
 չափաւոր քան զառաջինն , սակայն տակաւին սկա-
 հէ զքնաւորութիւնն փոփոխամտական , և առաւել
 հաճութիւն զգայ ՚ի նորօրինակ առաքինութեան :

Այնպէս գրաւեալ էր ուշոյ խոյ ՚ի զըուցատրու-
 թենէ Պարոն Բռչէլայ , զի հազիւ ականէի ՚ի շաւիղս

գնացից խնոց՝ մինչև աղաղակ ընտանեացս խռովեցուցին զմեզ . իբրև դարձայ նշմարեցի զկրտսեր դուստր իմ՝ ՚ի միջի սրնթաց հեղեղացն ջուրց . ՚ի վայր անկեալ յերկվարէն և պատեալ ՚ի հոսանաց : Բնկզմեալ էր երկիցս ՚ի խոր , և ոչ յիմ կարի իսկ կայր ժամանեալ ՚ի դէպ յօգնութիւն : Սանաւանդ զգացողութիւնք իմ՝ այնպէս բուռն էին՝ մինչ ոչ թոյլ առնել ինձ ձեռնարկել ՚ի փրկութիւն նորա . ջրասոյզ լինէր աներկբայ , եթէ չէր ընկերի խնոց՝ ընդ տեսանել զվտանգն , իսկոյն արկեալ զանձն ՚ի փրկել զնա . և ոչ առանց ինչ դժուարութեան երբը զնա անվնաս ՚ի միւս կողմն : Փոքու իմն ՚ի վերոյ հեղեղացն առեալ՝ անցին անվտանգ և միւս ընտանիքն . ուր պարազ գտեալ , միաւորեցաք զերախտադիտութիւն մեր ընդ նորայն : Երախտադիտութիւն նորա առաւել հեշտեալ երեակերպեսցի ՚ի միտս՝ քան նկարագրեսցի . շնորհակալ լինէր զազատչէ իւրմէ առաւել հայեցուածովք քան բանիւք , և եկաց մնաց հաստատեալ ՚ի բազուկ նորա , որպէս թէ տակաւին կարօտէր օգնութեան : Յուսացաւ և ամուսին իմ՝ ունիլ յաւուր միում՝ զհաճութիւն՝ դարձուցանելոյ նմա զշնորհսն ՚ի տան անդ իւրում : Այս օրինակ՝ յետ հանգիստ առնելոյ ՚ի միւսում՝ իջեանի , և ՚ի միասին ճաշելոյ , որովհետև ելթայր Պարոն Բաչէլ ՚ի միւս կողմն շինին՝ հրաժեշտ էառ ՚ի մէնջ . և մեք հետեցաք ՚ի գնացս մեր՝ դիտելով ամուսնոյս առ ճանապարհաւն , թէ կարի յոյժ հաւա-

նեցաւ ընդ նա . և յայտ առնելով թէ՛ եթէ տէր լինէր նա ազնուութեան և մեծութեան առ ի հաւասար ընծայել զանձն ընտանութեան մերում, չգոյր այլ ոք որում՝ առաւել մտադիւր հաւանութիւն տայր : Ո՛չ կարէի զուսպ ունել ՚ի ժպտմանէ՛ ՚ի լսելն զճամարտակող բարբառ նորա . բայց ո՛չ երբէք խոժոռեցայ յոյժ ընդ անմնաս երեւակերպութիւնս : որք առիթ լինէին ուրախութեան մերում :

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆ ԻՄՆ ԹԷ՛ ԵՒ ԱՄԵՆԱԽՈՆԱՐՀ ԲԱՂԴ
ԿԱՐԷ ՊԱՐԳԵՒԵԼ ԶԵՐԶԱՆԿՈՒԹԻՒՆ . ՈՐ Ո՛Չ
ԶՀԱՆԳԱՄԱՆԱՅ, ԱՅԼ ԶԽԱՌՆՈՒԱԾՈՅ
ԱՆՁԻՆ ԿԱԽԻ :

ԱՆՇՄԱՆ առանձնութեան մերոյ էր ՚ի փոքրիկ սահմանակցութեան երկրագործաց, որք հերկէին զվիճակ իւրեանց գետնի, և հաւասարապէս անճանօթ էին հարստութեան և աղքատութեան : Որովհետեւ զամենայն զպէտս կենաց իւրեանց լցուցանէին ՚ի միջի իւրեանց, հազիւ երբէք ՚ի տես ելանէին աւանաց և քաղաքաց առ աւելորդութեանց ՚ի խնդիր : Հեռի ՚ի քաղաքականաց՝ տակաւին ողջ պահէին զնախնական պարզութիւնս վարուց, և սակաւապէտ ՚ի բնաւորութենէ՝ հազիւ զիտէին եթէ ժուժկալութիւնն է առաքինութիւն :

Գործէին զուարթութեամբ յաւուրս վաստակոյ ,
 և պահէին զտօնախմբութիւնս՝ որպէս զմիջոցս պա-
 րապոյ և զուարճութեան : Տօնէին սարերդութեամբ
 զՕ՝նունդն Վրխտոսի առաքելին զխրացոյցս յա-
 ռաւօտու Սաղենախանոսի , ուտէին զհաստեայս 'ի
 վերջին աւուրս բարեկենդանի , ցուցանէին զուշի-
 մութիւն իւրեանց յսկզբան Մարիլի , և բարեբաղ-
 տութեամբ ճայթեցուցանէին զկաղինս 'ի տօնի հը-
 րեշտակապետին Սիբայէլի : Աւուր զժամանման
 մերոյ առեալ՝ ողջոյն շէնն ելին ընդ առաջ վիճա-
 կաւորին իւրեանց , զգեցեալ 'ի հանդերձս վայե-
 լուչս , և զառաջեալ տանելով զսրինգ և զթմբուկ ,
 հանդերձեալ ևս էին զխնջոյս առ մերս ընդունե-
 լութիւն , յոր զուարթագին դիմօք բազմեցաք , և
 որ միանգամ պակասէր 'ի զըուցատրութեան հան-
 ճարոյ մասին՝ ընանիւր ծաղու :

Փոքրիկ բնակութիւն մեր էր առ ոտովք զառ
 'ի վայր բլրոյ միով , թփուտ ինչ գեղեցիկ պատս-
 պարէր զմեզ 'ի թիկանց , և խոխովիւն առուակին
 զառաջեալ տանն քաղցրացուցանէր զլսելիս մեր , 'ի
 մի կողմն էր մարդագետին՝ 'ի միւսն դալարի : Սկի-
 ճակ իմ՝ պարունակէր զքսան էկլրս * պատուական
 գետնի , հատուցեալ առ որ զհարիւր ստերլինս՝
 ըստ հաճութեան կամաց նախորդի իմոյ : Ոչինչ
 կարէր գերազանցել քան զվայելչութիւն փոքրիկ
 ցանկաց իմոյ , կնձնիք և շարք ծառոցն ցուցա-

* Էկլրն Acre է 4840 քառակուսի զրկաչափ :

նեւով անձառելի գեղեցկութեամբ, Տուն իմ միայնակ և յարգածածկ՝ որ մեծապէս ձեռնտու լինէր յամբոթիւն նորա, որմունքն 'ի ներքուստ մաքրապէս սպիտակացուցեալ, զոր փոյթ կալան դրատերք իմ՝ զարգարել պատկերօք ըստ քմաց իւրեանց, **Թ**էպէտ և նոյն սենեակ արբանեկէր մեզ 'ի տեղի դաշնի և խաչարանի, այս առաւել ձեռնտու լինէր 'ի ջեռուցանել զայն, **Թ**ող զայս և քանզի ծայրագոյն մաքրութիւն թագաւորէր 'ի նմա՝ սկաւառակք, պնակք և պղնձիք ջինջ մաքրեալք և պայծառ հարգաւ շարեալք 'ի բառուցի՝ 'ի դէպ երևէին առաջի աչաց, և չէին պիտոյ այլոց հարասեսաց մեծագնաց, **Ե**րեք այլ սենեակք և ոգոյին—մին վասն ամուսնոյ իմոյ, և միւսն՝ 'ի միջի մերոյն, վասն երկուց դստերաց մերոց, և երրորդն՝ հանգերձ երկու մահձօք, վասն մնացեալ մանկանց:

Փոքրիկ հասարակապետութիւնն՝ որում ես օրէնս տայի, կարգադրեալ էր ըստ հետեւեալ օրինակի. ընդ մերկանալ արշալուսոյ՝ խմբէաք ամենեքին 'ի սրահի, յառաջագոյն ջեռացեալ յսպասաւորէն, յետ ողջունելոյ զերեարս վայելուչ յարգանօք՝ քանզի միշտ պատշաճ համարէի ցուցանել զարհեստական իմն ձև քաղաքավարութեան, առանց որոյ համարձակ ազատութիւն քակտէ միշտ զբարեկամութիւն, 'ի ծոռնկս անկանէաք ամենեքին 'ի շնորհակալութիւն այնմ **Ա**րարչի՝ որ պարգևեսց մեզ զմիւս մին օր, զինի կատարման այսր պաշտաման, որդին

իմ և ես ելանէաք զհետ առօրեայ գործոց մերոց արտաքոյ տան, իսկ ամուսին իմ և դստերքս փոյթ կալնուին ՚ի հանդերձել զնախաճաշ. որ միշտ պատրաստ էր ՚ի հաստատեալ ինչ ժամանակի: Այսօրէի նախաճաշուն զմիջոց կէս ժամու, և կէսօրեան ճաշու մերոյ զժամ մի. զոր յանմեղ զուարճութիւնս անցուցանէր ամուսին իմ ընդ դստերացս, և ես յիմաստասիրական առարկութիւնս ընդ որդւոյ իմոյ:

Արովհետեւ յառնէաք ընդ արեգական, վասն որոյ ոչ շարունակէաք երբէք ՚ի վաստակս մեր յետ նորին մտանելոյ. այլ դարձ առնէաք անդրէն ՚ի տուն առ ակնկալեալ ընտանիս մեր. ուր զուարթագին դէմք, պայծառ վառարան և ախորժեղ հուր կազմ և պատրաստ գտանէին առ մեր ընդունելութիւն: Եւ ոչ առանց կոչնականաց իսկ լինէաք. էր երբեմն՝ զի Յլամբօրոյ մշակ՝ շատախօս դրացին մեր, և շատ անգամ կոյր սրնգահարն յայց ելանէին մեզ, և առնուին զճաշակ սնձոյ զինւոյ մերոյ՝ զորոյ ոչ զբաղադրութեան կերպ և ոչ զհամբաւն էաք կորուսեալ: Այնքան անձինքս սոքա ըզպէսպէս կերպս ունէին բարի ընկեր լինելոյ. զի՝ մինչ մին հարկանէր զսրինգ, միւսն եղանակէր ըզքաղցր տաղերգութիւն: Այդչաւն տոյաք զիշերոյ՝ ըստ օրինակի սկսանելոյ առաւօտուն, կարգելով զմատաղաւուրց մանկունս կարգալ զդաս աւուրն. և նա՝ որ ընթեռնայր բարձրաձայն, անշփոթ և լաւազոյն՝ գտանել գտանէր զերկուս փողս առ ՚ի ար-

կանել ՚ի մախաղ աղքատին ՚ի կիւրակէի :

Իբրեւ ժամանէր կիւրակէն , լինէր արդարեւ օր զարդարանաց , որում՝ ամենայն սլատուիրանք իմ առ ծախուց արգել , ոչ կարէին խափան լինելոյ : Որչափ քաջ գեղեցիկ և երևակերպէի՝ թէ առարկութիւնք իմ՝ ընդգէմ՝ մեծամասութեան յաղթեալ էին ունայնասիրութեան դստերաց իմոց , գտանէի զնոսա տակաւին յարեալ ՚ի ծածուկ յամենայն պաճուճանս իւրեանց առաջին . տակաւին սիրէին զանկուածոյս , զժապաւէնս , զապարանջանս և զդաստապանս . նա՛ ամուսին իմ՝ իսկ չէր կորուսեալ զախորժակ իւր առ կրկնոցն ծիրանի , վասն զի դէպ եղև ինձ առ անգամ մի ասել՝ թէ վայելուչ երևէր ինքեան :

Եւ յաւէտ յառաջնում անդ կիւրակէի , վարք նոցա յոյժ վշտագնեցին զիս . ՚ի նախնթաց գիշերի պատուիրեցի դստերաց իմոց սլատրաստ լինել ՚ի վաղիւ վաղքաջ ընդ առաւօտն . քանզի ախորժէի հանապազ լինել յեկեղեցւոյ շատ յառաջ քան զայլ ժողովուրդս : Անվրէպ կատարեցին ըստ պատուիրանիս . սակայն՝ այն ինչ ակամբէաք ՚ի ժամ՝ նախաճաշուն , իջին ամուսին և դստերք իմ՝ գլխովին զարեալ և պաճուճեալ ըստ նախկին սովորութեան . գէսք՝ օճեալ անուշահոտ իւղովք , երեսք՝ պիսակաւորեալ արհեստիւք ըստ քմաց , քղանցք հանդերձից՝ շեղծեալ ՚ի յետուստ՝ շրջին հանելով առ ամենայն ոտնփոխ : Այլ կարացի զուսպ ունել զժպտումն իմ ընդ սնափառութիւն նոցա՝ և յաւէտ

ամուսնոյ իմոյ, յորմէ զաւելի կատարելութիւն տին ունէի գտանել: Յայսմ տագնապի ուրեմն՝ մի միայն հնար որ մնայր ինձ էր՝ ծանրագին դիմօք հրամայել որդւոյ իմոյ պատուէր տալ վասն կառաց միւրոց: Օ արմաքան աղջկունքն ընդ այս հրաման, այլ ես կրկնեցի զնոյն առաւել ևս ծանրութեամբ: «Անշուշտ՝ խաղ առնես սիրելիդ իմ:» ասաց ամուսինս. «մարթ է մեզ բարիոք գնալ հետիոտս, զի չեն ինչ պէտք կառացի» — «Սխալիս՝ աղջնկ. զի եթէ այսպէս զարդարեալ գնասցուք յեկեղեցին, նոյն իսկ մանկունք վիճակիս հալածեսցեն զմեզ աղաղակաւ իւրեանց զճանապարհայն» — «Իրաւի կարծէի ես միշտ՝ թէ Շառլըսն իմ ցանկայր զմանկունս իւր յստակս և չքնաղս տեսանել շուրջ զիւրեւ:» — «Եր յստակ որչափ և կարողդ ես,» կարճեցի զխօսսն, «և առ այդ առաւել ևս սիրեցից զքեզ. բայց այս ամենայն չէ յստակութիւն, այլ ունայնամոռութիւն: Թեզանազարդքս այսոքիկ, փունջք և ծուէնքս ատելի և եթ արտացեն զմեզ սուաջի ամենայն կանանց դրացեաց միւրոց: Բաւ որդեանկք իմ:» յաւելի առաւել ծանրութեամբ. «կարէք փոխարկել զպտտմուճանսդ զայդոսիկ ՚ի հասարակ իմն տարազ. քանզի անվայել են մեզ զարդարանք, որք կարօտ եմքս պիտոյից վայելչակոնութեան: Չգիտեմ թէ փարթամաց իսկ ՚ի դէպ եկեսցեն այսպիսի վերջաւորք և ծուէնք, եթէ զմտաւածցուք չափաւոր հաշուով՝ թէ զմերկութիւն կարօտաւորաց ազգի մարդկան՝ մարթ է ծածկել պա-

Ճուճանօք սնոտխասիրաց :

Ապացուցութիւնս այս 'ի ճահ յաջողեցաւ . չոքան իսկոյն մեծաւ հեղութեամբ փոխել զհանդերձս , և բերկրեցայ 'ի վազիւն տեսանել զգտորս իմ՝ յօժաբամիտ պարապեալ 'ի կտրել զքղանցս հանդերձից իւրեանց առ 'ի կարել զբաճկոն վասն երկուց փոքրեանց Պփկայ և Բիկայ առ կիւրակէի . և որ առաւել բերկրեցոյցն զիս էր՝ զի այսու կրճատութեամբ հանդերձքն ևս կատարելագործեցան :

ԳԼՈՒԽ Ե

ՆՈՐ ԵՒ ՄԵԾ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ 'Ի ՆԵՐՔՍ
ԱԾԵԱԼ : ՅՈՐ ՄԻԱՆԳԱՄ ՀԱՍՏԱՏԵՄԲ
ՋԱՌԱԵԼԱԳՈՅՆ ՅՈՅՍ ՄԵՐ՝ ՅԱՅՏՆԻ
. ՀԱՍԱՐԱԿՕՐԷՆ ԼԻՆԵԼ
ՅՈՅԺ ԱՂԷՏԱԵՐՆ :

ԱԵԿԱՒԻԿ մի հեռի 'ի տանէ՝ շինեալ էր առաջընթացն իմ՝ զնստարան իմն հովանաւորեալ ցանկիւք թփոց և բաղեղանց : Ատանօր՝ իբրև պայծառ լինէր օրն և աշխատանք մեր կանխաւ աւարտեալ , խմբէաք 'ի միասին վայելել զտարածեալ տեսիլ դաշտին յանդորրութեան երեկոյի : Ատէն ևս ըմպէաք զթէյ , որ զարդիս պատահական խրախուժիւն իմն էր եղեալ . և զի այս երբեմնապէս պատահէր՝ յաբուցանէր զնոր իմն բերկ-

բութիւն, զոր սակաւ շիտթս ունեւոյլ 'ի հանդերձեւն : Ճայսպիսի դէպս երկոքին փոքրկունք մեր ընթեռնուին առ մեզ, և զկնի մեր ըմպէին և նոքա, Իւր երբեմն զի՝ առ փոփոխութիւն զուարճութեանց մերոց, երգէին աղջկունքն զիթառաւ, և այն ինչ կազմէին նոքա այս օրինակ զիտքրիկ իմն ներդաշնակութիւն, յաճէաք ամուսին խմ և ես 'ի զառ 'ի վայր դաշտավայրին՝ պա՛նազարդելոյ կապտազոյն բոժոժածաղկօք և կենտաւրոսականօք, խօսէաք զմայլմամբ զմանկանց մերոց, և վայելէաք զքաղցրաշունչ սիգն՝ որ կրէր ընդ ինքեան զառողջութիւն և զքաղցրութիւն :

Օ այս օրինակ սկսաք նշմարել զի՝ ամենայն վիճակ կենաց կարէ ունեւ զիւր սեփհական բերկրութիւն, ամենայն առաւօտ ծագէր մեզ զդարձ վաստակոց, սակայն երեկոյն հատուցանէր զիոխարէնն պարապ զուարճութեամբ :

Սերձ 'ի մուտս աշնան 'ի տօնախմբութեան իրիք՝ զի սուրբ պահէի զայսպիսի աւուրս յաշխատութենէ, ակմբեցաք ամենեքին 'ի սովորական վայրի զբօսանաց մերոց, և սկսան մատաղաւուրց երաժիշտք մեր զսովորական ներդաշնակութիւն իւրեանց : Իբրև զայսօրինակ պարապեալ՝ տեսաք զեղջերու մի վազս առեալ՝ իբրև քսան քայլիւք հեռի 'ի մէնջ, պնդեալ գոլ յորսորդաց : Ոչ շատ ժամանակ սենեցաք միտ դնելոյ թշուառութեանց տարաբաղդ կենդանւոյն, յորժամ տեսաք զհեծեալս և զբարակսնոցին շտապաւ անցանել 'ի թիկանց մերոց, և առնուլ

զնոյն ճանապարհ հետոց նորա : Դսկոյն կամեցայ
գարձ առնել ի սաւն, բայց կամ հետաքրքրութիւն
կամ ապշութիւն և կամ այլ ինչ գաղանի շարժու-
ռիթ պիտա կալան զամուսին և զդատերս իմ ի տեղ-
ւոջ լուրեանց : Որտորքն առաջընթաց անց զմեօք
մեծաւ արագութեամբ, հետեւեալ ի չորից կամ ի
հնգից այլոց՝ որք նայնպէս ճեպիւ երեւին, Դ
վերջոյ՝ պատանի մի ժամանեցաւ բարեշնորհ քան
զմիւսան, որ՝ յետ առ ժամանակ մի նկատելոյ զմեզ
փոխանակ զհետ երթալոյ որոյն, զկայ էառ առ
տեղեան, և տալով զերիւարն ցապտանեալն իւր
սպառաւոր, մերձեցաւ առ մեզ անվայթ իմն և վե-
հազն եղանակաւ : Թաւէր թէ ոչ կարօտէր ծանօ-
թացուման, այլ մերձեցաւ ողջունել զդատերս իմ՝
որպէս թէ հաւաստի գոլով զբարեհամբայր ընդու-
նելութենէ, բայց սակայն կանխաւ իսկ ուսեալ էին
նոքա ունչս առնել զյանգգնութեամբ : Այսն
որոյ ծանոյց զանձնէ գոլ Թաւնհիլ՝ տէր կալուա-
ծոյն որ ձգիւր սակաւիկ մի շուրջ զմեօք : Յետ
որոյ կրկին մատեաւ յողջոյն իզական մասին ըն-
տանեաց մերոյ, և այնպէս էր զօրութիւն մեծու-
թեան և շքեղ զգեստուց՝ զի ոչ հերքեցաւ յայս
երկրորդ անգամ : Որովհետեւ բանք նորա՝ թէև
յանձնապատան, դիւրալուր էին, շուտով մտեր-
մացաք ընդ իրեարս, և նշմարելով առ մեզ զե-
րաժշտական գործիս, ազաչեաց շնորհս առնել եր-
գով իւիք : Քանզի ոչ հաճէի ընդ այսանակ ան-
համեմատ ծանօթութիւն, ակնարկի արարի դատե-

րաց իմաց խափանել զհաւանութիւն նոցա. սակայն
ակնարկութեան իմում ընդդէմ դարձաւ միւս մին
յամուանոյս վասն որոյ զուարթագին գիւմք առին
եղանակել զերգ իմն Պարսկերնայ։ Սեծապէս հա-
ճեցաւ Պարոն թաւնհիւ ընդ եղանակ և ընտրու-
թիւնն, և ապա ի ձեռս առեալ զգլխան՝ այլ ոչ
յոյժ յաջող եղանակեաց, բայց և այնպէս հատոյց
նմա երէց դուստր իմ՝ զընկալեալն ի նմանէ զգովասա-
նութիւն հանդերձ շահիւք, հաւաստի առնելով
թէ եղանակք նորա առաւել բարձրաձայն էին քան
զիւրոյ զվարժապետի, { } այս պաշտօն մեծարանոց՝
խոնարհեցաւ նա, զոր և սա դարձոյց յարգանքս
Պովեաց նա զախորժակ սորա, և սա զկատարելու-
թիւն նորա, ոչ դար մի ողջոյն կարէր առաւել
ընտելացուցանել զնոսա։ Այս զի և անխելք մայրն՝
հաւասարաչափ բերկրեցեալ, ստիպեաց զկալուա-
ծատէր իւր մտանել և առնուլ զճաշակ սնձոյ գին-
ւոյ իւրոյ։ Թուէր թէ ընտանիքն ողջոյն անձկալ
անձկային հաճեցուցանել զնա, նկրտէին դստերքս
զուարճացուցանել արգի ձեռնարկութեամբք, այն
ինչ Սուլէս ընդ հակառակն էարկ նմա գերկուս
կամ՝ զերիս վաղեմի հարցմունս, որոյ վտան ճիճա-
ղեցան զնովաւ ըստ բաւականին, զիրմականին ևս
ոչ սակաւ զբաղեալ էին, և սիրողաբար յարեցան
ընդ օտարին։ Ամենայն փոյթ իմ՝ հազիւ մարթա-
նայր ի բացեայ ունիլ զմատունս նոցա՝ ի հպելոյ
և կեղտոտելոյ զանկուածոյս զպեստուց նորա, և
ամբառնալոյ զբղանցս զբաւանին՝ ի տեսանել զինչ

գուցէն անդ, Ռնդ մերձենալ երեկոյին հրաժեշտ
էառ ի մէջ, բայց ոչ առանց շնորհ հայցելոյ առ
ի կրկնել զայցելութիւն իւր, ընդ որ՝ որովհետեւ
մեր կալուածատէրն էր, սրտի մտօք հաւանեցաք:

Նոյնհետոյն ընդ ելանել նորա՝ ժողով գումա-
րեաց ամուսին իմ՝ յաղագս ընթացից աւուրն:
Արթիք իւր էին՝ թէ յոյժ բարեբաղդ էր գիպ-
ուածն, քանզի օտար ի յերևութէն, նշմարեալ
ևս էր զիրօ ինչ: Յուսացաւ ևս տեսանել զօրն՝
յորում՝ մարթասցուք ի վեր ունիլ զգլուխ մեր
ընդ լաւագունից նոցա, և զրաւեաց զբանն վկայե-
լով թէ՝ ոչ կարէր տեսանել զպատճառ ինչ՝ եթէ
հիմ երկօքին օրիորդքն Ուինկլերայ կարացին ա-
մուսնանալ ընդ մեծութեան, և ոչ իւր մանկունք
կարացեն գտանել: Ասան զի վերջին բանք նո-
րա ուղղեալ էին առ իս, վկայեցի և ես թէ՝ ես ևս
չկարէի տեսանել զպատճառ ինչ, և ոչ իսկ՝ եթէ
ընդէր Պարոն Սիմկինսըն կարաց գտանել զտասն
հազարս ստերլինաց ի բաղդանոցի,* և մեր վիճակն
ընդունայն ել, “Նորդնում, Նաւլըս,” գոչեաց ա-
մուսին իմ, “զի սովին եղանակաւ վճատեցուցանես
միշտ զաշխոյժ եռանդեան ոգւոց դատերացս և իմ:
Ասա ինձ՝ սիրելիք իմ Սոփի, զիչ կարծիս ունիա
զնորանկ այցելուէ մերմէ: Զկարծեա՝ դու, բարե-
բնոյթ երևէր,” — “Եւ կարի քաջ յիրաւի, մամա:
կարծեմ՝ շատ ունի ասել ի վերայ ամենայն իրի,
և ոչ երբէք կարօտի բանից, և որչափ ջնջին առար-

*Բաղդանոց. Lottery. Վիճակագիր:

կայն, այնչափ առաւել ունի ասելը" — "Արդարեւ" սոսայց () լիվիա, "լու է ըստ բաւականին որպէս զայր մի, այլ՝ որչափ առ իս, չեմ" յոյժ հաճեալ ընդ նմա. այնչափ անհնարին արձակ է և յանձնապատան. իսկ 'ի գիթառին գարշելի է։" Օ վերջին ասութիւնս նորա զերկոսին՝ ընդ հակառակն մեկնեցի ես։ Իմացայ այսու՝ զի Սոփիա այնչափ ատէր զնա 'ի ներքուստ, որչափ () լիվիա 'ի ծածուկ սիրէր։ "Որպիտի կարծիս և ունիցիք զնմանէ՝ դատերքդ իմ, զձմարիտն խոստովանիմ" զի ոչ նախապաշարեաց նա զիս 'ի շնորհս իւր։ Անհամամատ բարեկամութիւնք ցանգ զըաւին զզուանօք. և նշմարեցի իսկ՝ որ համայն քաղցրաբարոյութեամբն իւրով, ճանաչէր տակաւին զմիջոցն որ 'ի մէջ մեր կայր։ Յարեսցուք ուրեմն յընկերակիցս մերում աստիճանի։ Չիք այր այնքան անգոսնելի՝ քան որ հետամուտ իցէ հարստութեան 'ի ձեռն ամուսնութեան. և չկարեմ տեսանել զպատճառ՝ եթէ ընդէր նոյնպէս անգոսնելի ոչ իցեն և հետամուտ կանայք։ Ապա ուրեմն անգոսնելի եղիցուք մեք՝ եթէ նպատակ նորա պատուաւոր իցէ. այլ եթէ այլազո ինչ — Բաբէ՛. զողորմի իսկ հարկանիմ լոկ խորհիլն զայնմանէ։ Արդարեւ՝ չունիմ կասկածել ինչ զբարուց մանկանց իմոց, այլ սակայն երկնչիմ յոյժ 'ի բուսոյ բարուց նորա։" Ամէի և ևս յաւելուլ 'ի բանս, եթէ չէր խափան արկեալ սպասաւորի ասպետին. որ եբեր մեզ զմասն որայն հանդերձ ողջունիւ նորա, խոստանալով գալ 'ի

ճաշ յետ սակաւ աւուրց : Այս քաջագէտ ընծայն հզօր ջատագով եղև կողման նորա , քան որում ասութիւնք իմ բոլոր զգէմ ունիլ կարէին : Այսն որոյ լռեցի ես , շատ համարելով յերևան ածել զվտանգն , թողլով 'ի կամս նոցա զընտրութիւնն խուսելոյ յայնմանէ : Առաքինութիւնն այն՝ որ յարաժամ սէտս ունիցի սահպանման , հազիւ արժէ պահապանին :

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԳԻՒՂԱԿԱՆ ՎԱՌԱՐԱՆԻ :

ՔԱՆՁԻ յամառէաք 'ի նախկին վիճի մերում մասնաւոր իմն սաստկութեամբ , առ միաբանելոյ 'ի վերջոյ՝ հաւանելի եղև ընդ հանրապէս հասուցանել զմասն որոցն վասն ընթրեաց երեկոյին , զոր յօժարամիտ յանձն առին աղջկունքն , “Տխուր եմ ,” ասացի ես , “զի չունիմք զմի 'ի դրացեաց կամ զօտարական ո՞րն՝ մասնակից լինել խրախութեանս այս մերում : այսպիսի խնջոյք կրկնապատիկ ակտորժելի լինին հիւրընկալութեամբ ,” — “Ո՞վ բարեբաստութեանս ,” աղաղակեաց ամուսին իմ : “ահաւասիկ մեր լաւ բարեկամն Պարոն Բաշէլ , որ ապրեցոյցն զմերս Սոփիայ . և յաղթահարեաց զքեզ ճարտար առարկութեամբ ,” — “Հաղթե՛լ զիս՝ երեկոյ , յառարկութեան ,” ասացի , “սխալիս յայդ-

միկ, սիրելիք իմ, Յոյժ սակաւք՝ կարծեմ, զայդ առնել կարիցեն. սչ երբէք վիճեմ ընդ քեզ 'ի մասին ճարտարութեան քոյ 'ի հանդերձել զկարկանդակս սողի, և աղաչեմ զի թողցես զառարկութիւն վասն իմ:" Այն ինչ դեռ խօսք 'ի բերանիս էին՝ եմուտ խեղճ՝ Պարոն Բաչէլն, և խնդութեամբ ընկալեալ եղև յընտանեաց. որք զձեռանէ կալեալ զնորա՝ ողջագուրէին խնդութեամբ, այն ինչ փոքրիկն Պիկ սպաս եհար նմա ածելով զաթոռ:

Հաճեալ էի ես ընդ բարեկամութիւն ապերջանիկ ասնս այսորիկ՝ սակս երկուց պատճառաց, որովհետև գիտէի՝ զի կարօտ էր իմումս, և գիտէի ևս՝ զի սիրով բերէր ընդ մեզ ըստ չափու կարեաց իւրոց: Նախուցեալ էր 'ի վիճակի մերում անուամբ խեղճ պարոնի, որ չարար զբարի ինչ 'ի մատաղութեան իւրում. թէ և զարդիս դեռ չէր հասեալ յերեսունն, Երբեմն երբեմն խօսէր յոյժ կատարելութեամբ, այլ հասարակօրէն ախորժելի յոյժ էր նմա ընկերակցիլ ընդ մանկանց. զորս անուանէր անվնաս փոքրիկ մարդիկս: Իմացայ զի հռչակաւոր էր յոյժ յեղանակել նոցա զերզս և պատմել զվէպս. և հազիւ երբէք երթայր 'ի դուրս՝ առանց տանելոյ 'ի ծոցի իւրում՝ զիր իմն վասն նոցա՝ զկոտոր մի կռահտապի կամ զփոքրիկ գործիս սուլելոյ: Պայր սովորաբար առ անգամ մի 'ի տարին 'ի սահմանս մեր, և մնայր անդէն զառուրս ինչ՝ ապաւինելով 'ի հիւրասիրութիւն դրացեաց: Բազմեցու յընթրիս

առ ընթեր մեր, և ոչ անխայրաց ամուսին իմ 'ի անձոյ գինին իւր: Չգեցաւ պատմութիւն յամենայն կողմանց, երգեաց մեզ զերգս ինչ վաղեմիս, և ասաց զբունդն վասն մանկանց: Աքաղաղ մեր՝ որ միշտ խօսէր 'ի մետասանին, ծանոյց մեզ եթէ ժամ՝ էր հանգստանալոյ, այլ անակնկալ խոչընդակ իմն յարեաւ 'ի տեղաւորել զօտարականն. ամենայն անկողինք մեր արդէն զրաւեալ էին, և կարի անագան էր առաքել զնա 'ի մերձակայ պանդոկն: Յայս տագնապ անակնկալ՝ մատոյց նմա փոքրիկ Պիկ զիւր բաժին անկողնոյ, եթէ Սովսէս եղբայր իւր թոյլ առնէր ինքեան ննջել 'ի միասին, «Եւես» գոչեաց Բիլ, «տաց զիմ բաժին Պարոն Բլաւէլայ, եթէ քորք իմ առցեն զիս 'ի մահիճ՝ իւրեանց» — «Օ օրանայք՝ որդեակք իմ» ասացի, «հիւրընկալութիւնն է մի յառաջին պարտականութեանց Բրիստոնէի: Ղառնան անասունք 'ի տեղիս իւրեանց ապաւինի, և թռչունք թռանին 'ի բոյնս, այլ անօգնականն մարդ՝ 'ի համագոյակցաց իւրոց միայն, կարէ գտանել զապաւինութիւն: Մեծագոյն հիւրն յաշխարհի մերում էր Վա՝ որ եկն 'ի փրկել զայն: ոչ գոյր նորա տուն, իբրու այն թէ՛ տեսանել եթէ որչափ հիւրասիրութիւն մնացեալ էր 'ի միջի մերում:—Պեքորայ՝ սիրելիք իմ» ասացի ցամուսինս, «տո՛ւր անձնիւր 'ի մանկանց զկոտոր մի շաքարոյ. և թող Պիկայն մեծագոյն լիցի, զի զառաջինն նա խօսեցաւ»

Առաքաջ ընդ առաւօտն կոչեցի զամենայն ըն-

տանիս իմ՝ ՚ի քողել զանժամանակ բոյսս խոտոյ ,
 և հիւրին մերոյ մատուցանելով զիւրն օգնականու-
 թիւն , ընկալաք և զնա ՚ի թիւ մեր : Յառաջ վա-
 րէաք զաշխատութիւն մեր զուարթութեամբ , տու-
 աք հողմոյն զսեւթոյրսն , յառաջէի ես ՚ի գլուխ՝
 և այլք զհետ իմ դային : Բայց և այնպէս անկա-
 րեւոր էր ինձ չտեսանել զանդուլ փոյթ Պարոն
 Բազէլայ՝ յօգնել դստեր խմաւ՝ Սոփիայ՝ ՚ի բաժնի
 աշխատութեան նորուն : Իբրեւ յամբովկ հանէր
 զիւրն՝ ընկերէր ՚ի նորին , և մտանէր ՚ի թաքուն
 ՚ի զրոյց ընդ նմա , այլ ես քաջ հասու էի կատա-
 րելութեան Սոփիայ , և փորձն խի ունէի մեծա-
 մասութեան նորա , վասն որոյ ոչինչ կասկածէի
 զաղքատ առնէն զայնմանէ : Իբրեւ ժամանեցաք ՚ի
 վաղճան առօրեայ աշխատանաց , հրաւիրեալ եղև
 Պարոն Բազէլ ըստ անցելում՝ զիշերի , այլ սակայն
 հրաժարեցաւ , քանզի խոստացեալ էր ագանիլ առ
 միւսմ ՚ի դրացեաց մերոց , որոյ մանկան համար տա-
 նէր զտուլիչ մի : Իբրեւ մեկնեցաւ նա , բանք մեր
 ՚ի ժամ ընթրեաց դարձան ՚ի վերայ անբաղդ հիւրի
 մերոյ վերջնոյ : “Որպիսի հզօր օրինակ է ,” ասացի ,
 “խեղճ՝ այրս այս , նորանոր թշուառութեանց՝ որ
 զհետ գան աղարասան և շռայլ երիտասարդութեան ,
 Ո՛չ իւրք կարօտի հանճարոյ , որ պիտոյանայ լոկ
 ՚ի ծանրացուցանել զնախկին յիմարութիւն իւր :
 Ո՛վ անօգնական ողորմելոյն , ո՞ր շողոքորդքն ,
 որոց երբեմն շնչել կարէր և հրամայել : Գնացին
 թերեւս վատնել ՚ի սրահի պանդուրութեան , յօրա-

ցեալք շտայլութեամբ նորա, Վովէին զնա երբեմն, և այժմ՝ ծափս հարկանեն ընդ պանդոյրս. նախկին զմայլումն նոցա ընդ հանճար նորին՝ փոխարկեալ է արդ յերգիծանութիւն յիմարութեան նորա. աղքատացեալ այժմ՝ և թերևս արժանի աղքատութեան, քանզի ոչ այնչափ փառասէր է՝ առ լինելոյ ինքնիշխան, և ոչ այնչափ կատարեալ՝ առ լինելոյ պիտանի,՝ Վարդուեալ թերևս ի դազտնի պատճառաց, կարի կծուութեամբ արարի զըխողըութիւնս այս. յոյր սակս միզմով իմն յանդիմանեաց Սոփիա, “Որպիսի և նախկին վարք նորա եղեալ իցեն՝ հայրիկ, հարկ է այժման վիճակի նորուն ազատ կացուցանել զնա ի դարձանաց, Արդի չքաւորութիւն նորա հերիք պատուհաս է անմտութեան նորուն անցելոյ, և լուեալ եմ ի հօրէք իմմէ ասել՝ եթէ չէ արժան վիրաւորել վայրապար զողորմելին այն՝ յորոյ վերայ պատուհաս Տեառն հասեալ իցէ,”—“Ուղիղ ասացեր՝ Սոփիա,” ասաց Սովսէս որդի իմ, “և ոմն ի հնոց զեղեցիկս յանդիմանէ զայսպիսի բարս չարասէր՝ ի ջանալ զեղջուկ առն քերթել զՄարսիաս,* որոյ մորթ՝ պատմէ առակ, գլխովին մաշկեալ էր յայլմէ: Թորզ զայս, չգիտեմ եթէ վիճակ տառապեալ առնս այսորիկ այնպէս վատթար իցէ՝ որպէս

* Մարսիաս ֆուլգացի՝ էր անուանի փողահար. որ ի վեզ կոչեալ զԱպողոն չատուած երաժշտութեան, դաշինս եղին մորթաղերժ աննելոյ զյողթեալն: Ապողոն յողթող դատեցաւ ի բնակչաց Նիսայ, և կապեալ զխեղճ Մարսիաս ի ծառոյ, էղերժ զմորթ նորա:

երևեցուցանէ հայր մեր : Այլ է մեզ պարտ դա-
տել զզգացողութենէ այլոց՝ մերովս զգացմամբ
եթէ էաք ՚ի տեղի նոցա : Որքան մթին և երևեսցի
մեզ բոյն իլլոքան , սակայն բաւական լուսաւոր հա-
մարի կենդանին այն զիւր բնակարան , Եւ՝ զճշմա-
րիան խոստովանիլ , միտք առնս այսորիկ պատշա-
ճեալ երևին վիճակի իւրում . քանզի՝ ոչ երբէք
տեսի զոք առաւել աշխոյժ քան զնա ՚ի սերկեանս
աւուր , յորժամ զրուցատրէր ընդ քեզ : Եւս
ասացաւ առանց իրիք դիտման , բայց և այնպէս
զարթոյց զշառագնութիւն իմն , զոր գուն գործեաց
նա թաքուցանել կեղծեալ ծիծաղաւ , հաւաստե-
լով նմա՝ եթէ հազիւ հազ միտ եղեալ էր ասու-
թեանց նորա , սակայն հաւատայր՝ լեալ նորա եր-
բեմն երևելի այր : Փոյթն՝ զոր կալաւ նա արդա-
րացուցանելոյ զանձն , և շառագնութիւնն՝ ցոյցք
իմն էին ընդ որս ՚ի ներքուստ ոչ հաւանեցայ ,
սակայն սանձեցի զկասկածանս իմ :

Որովհետեւ ակնկալէաք գալստեան կալուածա-
տեառն մերում ՚ի վաղիւ , չոքաւ ամուսին իմ կազ-
մել զկարկանդակս մնոյ որսոյն . Սովսէս պարապէր
ընթերցման , այն ինչ ես ուսուցանէի զփոքրիկունս ,
դատերքս ևս նոյնպէս զբաղեալ երևէին . և առ
ժամանակ մի նշմարեցի զնոսա եփել զիմն առ հը-
րով : Վարժեցի ՚ի սկզբան օգնէին մօր իւրեանց ,
բայց ծանոյց ինձ Ղիկ յունկանէ , թէ կազմէին
զպարս երեսաց : Ընդ ամենայն տեսակս շարուց
ընդադոյս իմն ներհակութիւնս ունէի . քանզի զի-

տէի թէ՛ փոխանակ օգուտ տալոյ տգեղացուցանէին զգոյն։ Ասան որոյ՝ սակաւ առ սակաւ մերձեցուցի զթող իմ՝ առ վառարանն, և կալեալ զկրօնահանն՝ որպէս եթէ առ ՚ի ուղղել զայն, պատահմաբար՝ ըստ երևութին, շրջեցի զբաղագրութիւնն ամենայն, և կարի անագան էր յայնժամ սկսանել ի նորոյ։

ԳԼՈՒԽ Ի՛

ՀԱՆՃԱՐ ՔԱՂԱՔԻ ՆԿԱՐԱԳՐԵԱԼ, ԹԱՆՁՐԱՄԻՏԻ
ԱՆԳԱՄ ՈՒՍՑԻՆ ԼԻՆԵԼ ԶՈՒԱՐՃԱՑՈՒՑԻՉ
ԶԳԻՇԵՐ ՄԻ ԿԱՄ ԵՐԿՈՒՍ։

ԻԲՐԵԻ այդ եղև՝ յորում ընդունել ունէաք զկալուածատէր մեր, դիւրին եղիցի երևակերպել զհանդերձանս՝ որք սպառեցան ՚ի ցոյց վայելչութեան։ Ասկաբերեցի ևս թէ ամուսին իմ և դրստերքս սփռեցին տարածեցին զպճնաղարդ փետուրս իւրեանց առ այս վախճան։ Եբեր Պարոն թառնհիլ ընդ ինքեան զայլ բարեկամս ևս երկուս՝ ըզմատրանապետ իւր և զկերակրող։ Բազմաթիւ սպասաւորաց իւրոց հրամայեաց քաղաքավարութեամբ իմն՝ երթալ ի մերձակայ պանդոկն։ Այլ սակայն ամուսին իմ՝ առ ցնծութեան սրտին, պնդեաց կերակրել և զամենեսին զնոսա, որոյ վասն՝ իմացեր։

տանջեցաւ գերդաստանն ողջոյն զերիս եօթնհակա
առ յապայ : Որովհետեւ հարեանցի իմն յիշեալ
էր Պարոն Բազէլ յանցեալ աւուր, թէ խնամա-
խօսութիւնս առաքեալ էր ասպետն առ () րիւրդն
Սիլվիոս, նախկին սիրուհին Վեորդայ որդւոյ իմոյ,
թուլացուցանէր այս մեծաւ մասամբ զխնութիւնն,
յընդունելութեան նորա : Սակայն՝ դիպուած իմն
թեթեւացոյց մասամբ իւրիք զշիւթն, քանզի մի ոմն
ի հանգիսականաց յիշելով ըստ դիպաց զանուն նո-
րա, դիտեաց Պարոն Թառնհիլ երբմամբ, եթէ
չգիտէր երբէք զայլ ինչ առաւել անտեղի՝ քան
կոչել զգարհուրատեսիլն զեղեցիկ : “Բանզի՝ թող
ինձ տղեղանալ, եթէ ոչ և նոյնպէս հաճեցայց ընդ
տիկինն՝ զոր ընտրեցից լուսով ճրագի զանգատաւան
ո և իցէ բարձր եկեղեցւոյ :” Բնդ այս բան ծի-
ծաղեցաւ ինքն, նոյնպէս և մեք, կատակք մեծա-
տան միշտ յաղթական են : () իվիա ևս չկարաց
զուսպ ունել ի շնջելոյ՝ բարձրաձայն ըստ բաւա-
կանին առ լսելի լինելոյ, թէ ճոխ էր նա յոյժ
զուարճախօսութեամբ :

Յետ կերակրոյ՝ հրաւիրեցի ըմպել ի հաստա-
տութիւն եկեղեցւոյ, այսր մասին շնորհակալ եղև
զինէն մատրանապետն, յայտնելով եթէ եկեղեցին
էր մի միայն տիրուհին ցանկութեանց իւրոց, “Եւ
Պառնգ, աստ անկեղծաբար,” ասաց ասպետն սովորա-
կանպէր ճութեամբ իւրով, “համարեան զեկեղեցի՝ զոյժ-
մեան տիրուհին քոյ՝ զգեցեալ ի թեզանիս սպիտակ
բէհեղոյ ի միոյ կողմանէ, և զ() րիւրդն Սիլվիոս :

առանց բեհեզոյ 'ի միւսմէ, ընդ ո՛րն առաւել հա-
 ճէիր,—"Աներկբայ ընդ երկոցունց ևս." ասաց
 մատրանապետն,—"Ուղիղ ասացեր՝ Վրանդ" դար-
 ձոյց ասպետն. "քանզի՝ խեղդեսցէ զիս բաժակս,
 եթէ չգնաղադեղ աղջիկն չարժիցէ բոլոր խորամանկ
 քահանայութեանց արարչութեան. զի զե՛նչ են
 տասանորդք և զիւտ չարութեանց, եթէ ոչ հնա-
 րագիտութիւնք և ատելի խաբէութիւնք, և հաս-
 տատել կարեմ՝ փաստիւք,"—"Խնդրեմ հաստա-
 տեսցես," դարձոյց Սոփսէս որդի իմ. "և կարծեմ
 կարող եղէց ես զդէմ ունել քո,"—"Բարւոք է՝
 պարոն," ասաց ասպետն. որ՝ խկոյն փչելով ըզ-
 ծուին 'ի գէմն նորա, ակնարկի արար միւս բազ-
 մականաց պատրաստել զմեզ 'ի կատակն, "Եթէ
 վասն հանդարտ առարկութեան իցես՝ պատրաստ եմ
 ես ընդունել զհրաւէր քոյ, Եւ նախ՝ ձեռնարկու-
 թիւնք քոյ վերաբանութեամբ իցեն արդէօք՝ թէ
 տրամաբանութեամբ,"—"Ձեռնարկութիւն իմ ե-
 ղիցի բանաւոր փաստիւք," դաչեաց Սոփսէս, ու-
 թախացեալ յոյժ արձակութիւն դտանելոյ առ 'ի
 վիճաբանել, "Բարւոք է ուրեմն," կրկնեաց անդ-
 րէն ասպետն, "և նախ առաջին, յուսամ ոչ ուրաս-
 ցիս՝ թէ որ էն՝ է, եթէ ոչ շնորհեսցես ինձ զայդ,
 ոչ յառաջեցից առաւել,"—"Նոյէր ոչ," դար-
 ձոյց Սոփսէս. "կարծեմ կարող եմ շնորհել զայդ,
 և օգուտ ևս քաղել անտի,"—"Յուսամ ևս," դար-
 ձոյց միւսն, "որ շնորհեսցես՝ թէ մասն փոքր է քան
 զբոլորն,"—"Օ այդ ևս շնորհեմ," ասաց Սոփսէս.

“դի արգար է և իրաւացի,” — “(Յուսամ,” ասաց ասպետն. “հէ ուրաացիս՝ եթէ երկու անկիւնք եռունկեան՝ հաւասար են երկուց ուղիղ անկեանց,” — “Ոչինչ առաւել պարզագոյն կարէ լինել,” դարձոյց միւսն, շուրջ հայելով սովորական մեծաբարոյութեամբ իւրով. — “Բարձր է,” գոչեաց ասպետն՝ իօսելով յոյժ արագութեամբ, “առաջարկութիւնքն այսպէս որոշեալ, անցանեմ նկատել թէ աղեաղխունն ինքնագոյութեանց յառաջելով ՚ի փոխադարձ կրկնապատկութեամբ համեմատութեանց, արտադրէն բնականաբար զառաջարկական տրամախօսութիւն, որ մասնաւորապէս հաւատեալ թէ՛ հսկութիւն հոգևորութեան մարթ է վերաբերել առ երկրորդ ստորագութիւն,” — “Կոյց, կոյց,” ասաց միւսն, “չնդունիմ ես զայդ: Կարծես դու՝ հեզութեամբ յանձն առից զայդպիսի այլափառ վարդապետութիւնս,” — “(Ո՛րնչ,” գոչեաց ասպետն իբրև զայրացեալ. “հէ յանձն առնուցուս: Արա՞ պատասխանի այսմ միայնոյ պարզ հարցման: Ուղիղ կարծես զԱրիստոտէլ, յորժամ տաէ թէ՛ յարաբերողքն են յարաբերեալ,” — “Անհրկբայ,” դարձոյց միւսն, “Ուրեմն” ասաց ասպետն, “պատասխանեալ իսկոյն որում՝ առաջարկեմս: Արդեօք ըզվերլուծական քննութիւն առաջնոյ մասին ձեռնարկութեանս՝ յերկրորդում՝ ասութեան անկատար դասեմ, թէ յասութեանն փոքրում. և տուր՝ ասեմ, զպատճառս քոյ իսկոյն,” — “Հաստատուն ասացից” ասաց Սոփէս, “հէ կտրեմ ուղղապէս հասու լի-

նեւ զօրութեան ձեռնարկութեանց քոյ, այլ՝ եթէ վերածեսցի այն յեզակի առաջարկութիւն, կարծեմ՝ յայնժամ պատասխանի գտցէ՝ — «Եւ պարհ», ասաց ասպետն. «յոյժ հնազանդ ծառայ եմ քոյ. տեսնեմ զի կամիս զիս պատրաստել զառարկութիւնս խնցութեամբ հանդերձ, Բաւ լիցի՝ պարհ, հաստատն ասացից՝ տիր հօր ես դու վասն իմ, » Յարոյց այս արդեամբ զծիծաղ ընդդէմ խեղճ Սովսէսայ, որ նստէր մի միայն տխուր պատկերն ի բոյլս զուարթ երեսաց և ոչ իսկ արտասանեաց զվանգ մի՝ մինչ ի վաղճան խրախճանութեանն :

Այլ՝ թէպէտ այս ամենայն չետուն ինձ հաճութիւն ինչ, սակայն ընդ () լիլիա զայլազգ իմն կալան զներգործութիւն. որ՝ սխալմամբ համարեցաւ զայն զուարճաբանութիւն, որ լոկ գործ իմն էր յիշողութեան, Ասան որոյ՝ համարեցաւ զնա այր գերազանց, և՛ որ միանգամ խորհեսցի թէ որպիսի զօրաւոր նիւթք են վայելուչ ձեւ՝ շքեղ հանդերձք՝ և հարստութիւն յայնպիսի աստիճանի, հեշտեալ ներեսցէ նմա, Թէպէտ և իրօք ազէտ էր Պարոն Թառնհիլ, բայց և այնպէս խօսէր հեշտեալ, և կարէր վարժ ճոխաբանել ի վերայ հասարակ նիւթոց զըուցատրութեան, Ընն ինչ զարմանք ուրիմն, թէ սյուպիսի կատարելութիւնք յաղթանակեսցեն ի վերայ յօժարամտութեան աղջկան միոջ՝ որ ի դաստիարակութեան ուսեալ էր ի համարի ունիլ զերեսոյթ իւր, որոյ վասն և յարգել զայլոցն :

Յետ մեկնելոյ նորա՝ դարձեալ 'ի խորհուրդ մտաք 'ի վերայ արդիւնաւորութեանց գեռահասակ կալուածատեառն մերոյ : Որովհետեւ ուղղէր միշտ զհայեցուած և զքանս իւր առ () լիվիա , այլ ոչ և ս երկբայեցաւ՝ եթէ նա էր առարկայն՝ որ պատճառէր զգալուստ նորա առ մեզ : Եւ ոչ խակ նա դժուարէր յոյժ ընդ անմեղ կատականս եղբօր իւրոյ և քեռ՝ առ այսորիկ աղազաւ : «Նա մանուկնդ՝ Վերորայ խակ երեւէր բաժանորդ լինել փառաց աւուրն , և հրճուէր ընդ յաղթութիւն դրստեան՝ որպէս եթէ իւր լինէր : «Եւ արդ՝ սիրելիդ իմ ,» ասաց ցիս , «պարտ է ինձ արդարապէս խոստովանիլ՝ զի ես էի որ ուսուցի դատերաց իմաց քաջալերել զսէր կալուածատեառն մերում : Ունէի ես միշտ զմեծամտութիւն իմն , և տեսնես արդ զի ուղիղ էի . քանզի ո՞ր գիտէ զինչ ելս ունիցի այս :» «Այո՛ արդարեւ ո՞վ գիտէ զայդ :» դարձուցի ես հառաչմամբ , «յիմմէ կողմանէ չեմ՝ յոյժ հաւան ընդ այդ . և առաւել հաճէի ընդ աղքատի բարեսիրի , քան ընդ այս շքեղ ազնուական՝ հարստութեամբն իւրով և անհաւատարմութեամբն . քանզի՝ հաւատան ինձ , եթէ իցէ նա որպէս կասկածիմս , ոչ ոք խառնակրօն կարիցէ երբէք առնուլ զմի 'ի մանկանց իմոց :»

«Իրաւի՛ հայր ,» ասաց Սովսէս , «կարի խիստ ես յայս կ . քանզի ոչ երբէք մեղադիր լիցին նմա Երկինք վասն խորհրդոցն , այլ գործոց : Ամէն Պարդ ունի զհազարս թիւր խորհրդոց , որք յառ-

նեն 'ի նմա՝ առանց զօրերոյ նորա 'ի խափանել զայն : Վառցէ համարձակապէս մտածելն զկրօնէ, յակամայս է ընդ առնս այսմիկ, վասն որոյ՝ եղեալ թէ սղալ իցեն կարծիք նորա, այլ՝ զի աններեգ սրտիւ հլու է 'ի հաւանութեան իւրում, չէ պարտ մեղադիր լինել նմա վասն յանցանացն, քան քաղաքապետի անպարիսպ քաղաքի՝ որ պարտաւորեսցի տեղի ապաւինի մատուցանել ասպատակող թըշնամւոյ :

“Դրաւ ասես՝ որդեակ,” ասացի ես. “բայց՝ եթէ հրաւիրեսցէ քաղաքապետն զԹշնամին անդ, իրաւամբ յանցաւոր դտանի. և սոյնգունակ է միշտ ընդ այնոցիկ, որք զիրկս արկանեն սխալանաց : Սոլութիւնն ոչ է 'ի հաւանութեան փորձոց՝ զոր տեսանեն, այլ 'ի կոյր մնալն բաղմաց փորձոց որ ընծային : Սասն որոյ՝ թէպէտ սղալ կարծիք մեր ահամայ եղիցին 'ի կերպանալն, այլ զի կամաւ թիւրեալ լինիմք կամ՝ անփոյթ լինիմք 'ի կերպացուցանելն զնոստ, արժանի եմք պատժոյ վասն մոլութեան՝ կամ՝ անգոսնման վասն յիմարութեան մեւում,”

Սկսաւ արդ ամուսին իմ խառնիլ 'ի խօսակցութիւն, այլ ոչ յառարկութիւնն. յիշեաց եթէ բազում՝ արք խոհականք՝ մեզ քաջածանօթք, խառնակրօնք էին, և բարի լծակիցք. և գիտէր զկատարեալ աղջկանց ոմանց՝ որ զհերիք խելս ունէին դարձուցանելոյ զիւրեանց այր, “Եւ ո՞ գիտէ՝ սիրելիդ իմ” յաւել ասել, “զինչ () լիվիա մար-

Թասցի առնել, Կարէ աղջիկն ասել զբազում բանս
'ի վերայ ամենայն նիւթոյ, և՛ ըստ գիտութեան
իմում, հմտացեալ է քաջ 'ի հակաճառութեան,"

“Եւ ուստի՛ իցէ նմա ընթերցեալ զհակաճառու-
թիւն՝ սիրելիդ իմ," ասացի, “Ոչ յուշ ածեմ
եթէ երբէք տուեալ իցեմ նմա զայդպիսի մատեանս,
արդարև՝ մեծացուցանես յոյժ զարդիւնս նորա,"—
“Իրաւի ոչ՝ հայրեկ," զարձոյց Օլիվիա, “ըն-
թերցեալ եմ ես զհակաճառութիւնս բազումս,
ընթերցեալ եմ զվէճս 'ի մէջ Թաւակըմ և Սկու-
էրին, զհակաճառութիւնսն Ուարդինսըն Արուսոյի
և վայրենի Ուրբաթուն, և զարդէս պարսպեալ
եմ յընթերցանութիւն հակաճառութեան Արօնա-
կան Սիրահարութեանց,"—“Քանզի լեր," ասացի,
“նշան է այդ բարի աղջկան, տեսանեմ յարմարեալ
ես քաջ որսալոյ զհաւատացեալս, և արդ երթ
յօգնութիւն մօր քում 'ի պատրաստել զկարկան-
դակն սնձոյ,"

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՍԷՐ ԻՄՆ ՈՐ ԽՈՍՏԱՆԱՅ ՉՍԵՎԵԻ ԲԵՐԵՐԱՆԴԴՈՒ-
ԹԻՒՆ, ՍԵՎԱՅՆ ԱՐՏԱՆԻՆԻ ԿԱՐԷ ԶԲԱԶՈՒՄ:

Ի ՎԱՐԴԱՒԻ ԳԱՐՃԵԱԼ ԱՅՅ ՄԵՐ ՄԵԼ ՊԵ-
ՐԱՆ ԲԱՇԼ, ԹԷՆԷ ՅՈՒՍ ԱԳԱՃԱՌԱՅ ԲՆՃ ՍԿՈՅ

տաղտկանալ ընդ ստէսլ ստէսլ դարձ նորա, սակայն անմարթ էր ինձ խնայել զբարեկամութիւն և ըզ վառարան իմ 'ի նմանէ: Արդարեւ աշխատութիւն նորա առաւել քան զհատուցումն առնէր ընդունելութեան իւրում, քանզի գործէր ժիրաժիր 'ի միջի մերում, և՛ կամ 'ի մարդագետնի կամ՝ յորայս խոտոյ, 'ի գլուխ ընթանայր: Ասց աստի՛ ոռնէր ևս միշտ զզուարճացուցիչ ինչ ստել, որ թեթևացուցանէր զվաստակս մեր, և էր միանգամայն այնպէս այլանդակ, և սակայն այնպէս հանճարեղ, զի սիրէի, ծիծաղէի և կարեկցէի նմա: Ա՛ի միայն դժկամակութիւն իմ ընդ նմա՝ ծագէր 'ի մասին յօժարութեան նորա առ կրտսեր դուստր իմ, անուանէր զնա ընդ կատակս՝ զիւր փոքրիկ սիրուհի, և՛ յորժամ գնեաց իւրաքանչիւր դատերացս զզոյգ ժապաւինաց, նորինն չինաղագոյն էր: Ա՛չ կարէի հասու լինել՝ եթէ զիարդ օր յաւուր քաղցրանայր բնաւորութիւն նորա, աճէր և կատարելութիւնն, և պարզմտութիւն նորա զպենոյր զգերագոյն կերպարանս հանճարոյ:

Ա՛նտանիք մեր ճաշեցին 'ի դաշտի, և բազմեցաք կամ մանաւանդ անկաք մեք շուրջ զթեթևագոյն խորտիօք, սփռեալ զսնդոնն 'ի վերայ սիղոյ, այն ինչ Պարոն Առչէլ զուարթացուցանէր զինչոյսն: Յառաւելութիւն բերկրութեան մերոյ, սարեակք երկու՝ կացեալ դէմ ընդ դէմ 'ի վերայ ցանկապատաց, խօսէին ընդ իրեարս, ընտանի թռչունն կարմրալանջ եկեալ առնոյր զիշրանս հացի 'ի ձեռաց

մեր ոց, և ամենայն շնչին երևէր իբրև զարձագանդ անդորրութեան: “Ո՛չ կարեմ՝ երբէք բազմիւ զայս օրինակ,” ասէ Սոփիա, “առանց յուշ ածելոյ զերկոսին սիրահարսն՝ զորս այնպէս քաղցրութեամբ նկարագրէ Պէյ. որք կարճեցան ՚ի կենաց ՚ի զիրկս իրերաց, Այնպէս սրտառու չ իմն զոյ ՚ի նկարագրութեանն, զի հարիւրիցս ընթերցեալ եմ՝ զայն նորանոր զմայլմամբ:”—“Աստ կարծեաց իմոց,” ասաց որդին իմ, “ամենաչքնաղ ազդուութիւնքն յայնմ՝ ստորագրութեան՝ յոյժ ստորնագոյն են քան զոր ընթեռնումք յԱսիա և ՚ի Պալատիայն (Վիդիոսի, Բանաստեղծն Հռովմայեցի լաւ ևս հասկանայ զկիրառութիւն գիմագրութեան. և ՚ի վերայ այնր ձևոյ և ճարտարութեամբ ՚ի կիր առելոյ՝ ամենայն ոյժ ազդուութեանն կախեալ կայ,”—“Պիտեի է,” ասաց Պարոն Բռչէլ, “զի բանաստեղծքս երկոքին զորս յիշատակէք՝ միապէս հանգանակեալ են ՚ի մուծանել զանհարազատ ոճս բանից յանցնիւր հայրենիս իւրեանց. ծանրաբեռնելով ազդուութեամբ զտողս իւրեանց ամենայն, Սարգիկ փոքու ոգւոց՝ յոյժ դիւրին գտին օրինակ առնուլ ՚ի թերութեանց նոցա, և բանաստեղծութիւնն Անգղիական՝ ըստ այնմ որ առ վաղճան քննակալութեան Հռովմայ, ո՛չ այլ ինչ է զարդիս՝ քան թէ բաղադրութիւն իմն ճոխ պատկերաց, առանց դարանաց կամ կապակցութեան. թեւ իմն ազդուութեանց՝ որ ընտիր ընծայեն զՆնչիւնն, առանց յառաջ տանելոյ զմիտսն, Այլ թերեւս՝ տի-

կէն, մինչ ստղտանեմ ես զայլս, իրաւացի դա-
տեսցի՝ եթէ պատեհութիւն տացից և նոցա հա-
տուցանել ինձ զիօխարէնն, և արգարև՝ զայս դի-
տողութիւն արարի լոկ առ ՚ի առիթ գտանել ցու-
ցանելոյ հանդիսականաց զտաղերդութիւն իմն, որ
որ միանգամ և թերութիւնքն իցեն, կարծեմ՝ զէթ
ազատ է յայնոցիկ զօրս յիշատակեցիս։”

ՏԵՂԵՐԳՈՒԹԻՒՆ

“ԴԵՐՁ՝ հեղահոգի անապատական,

Եւ մնացելոյս ինձ առաջնորդեա՛ն.

Ո՛ւր այն ճրագ հովտի խըրախուսական,

Հիւրասէր լուսոյն հըրաւէր կարգայ։

“Բանդի աստ անտէր և կորած շրջիմ՝

Կըթուցեալ քայլիւք և ոտիւք տարտամ,

Ըստարեզն անհուն՝ թուի աչաց իմ,

Երկայնիլ և ևս որչափ և գընամ։

“Յետըս կաց՝ որդեակ,” ճգնաւորն ասէ,

“Փորձելոյ ըզմութըն վտանգաւոր.

Օ՛ ի այդ նենգաւոր տեսիլըդ թռչէ,

Կախարդիլ ըզ քեզ կորըստեան ՚ի խոր։

“Այլ՝ ահա, անտուն կարօտաւորին,
 Իմ դուռնն բաց է դեռ մինչև ցայս ժամ:
 Եւ ըզբաժին իմ՝ թէպէտ աղքատին,
 Նուիրեմ սիրով ես յօժարակամ:

“Դճարձ՝ ուրեմն վստահ, լէր բաժանաւոր,
 Օ որ խուղ իմ ձօնէ գիշերիս յայսմիկ:
 Ընկողին պրտուեայ, ուտեստ չափաւոր,
 ()րհնութիւնն իմ և քուն խաղաղիկ:

“Րզ հօտըս թափառս՝ արձակ ՚ի դաշտի,
 Ի ղենման սպանդ ոչ դատապարտեմ:
 Ի Օ օրութենէն՝ որ ինձ ողորմի,
 Ուսանիմ վարժեալ ողորմիլ նոցին:

“Այլ աճեմ զուտեստ անմեղադրելի,
 Ի դալարագեղ կողէրից լերին:
 Սախաղ բանջարով և ստղովք առլի,
 Եւ ջուր անապակ ջինջ աղբերակին:

“()՛ն. դճրձ ուխտագնաց՝ մուսն հոգ ըստ իս,
 Բոլոր երկրաժին հոգք են սնոտի:
 Սարդ լոկ սակաւում կարօտի յաստիս,
 Եւ ոչ սակաւուն ձիգ կարօտացի:”

Հանգոյն նուրբ ցօղոյ՝ յերկնից իջելոյ,
 Քաջ ՚ի գէտ անկան բանք նորա կակուղ:
 Խոնարհեալ օտարն պարկեշտաբարոյ,
 Հեռեալ գնայ ՚ի նորին ՚ի խուղ:

Հեռի՛ յաննշան՝ յամայի վայրի ,
 Բընակարանըն կանգնէր առանձին ,
 Ապաստանարան աղքատ դըրակցի ,
 Եւ մոլորագնաց օտարականին :

Զինչ կուտեալ համբարք ընդ իւր ցած յարկաւ ,
 Պահանջէին տեաւն ըզ հոգիդութիւն ,
 Դուռնն փոքրագոյն բանալով փակաւ ,
 Օանվընաս ամուսն ընկալաւ խելոյն :

Եւ արդ՝ որ էր ժամ՝ խոնջեալ ամբոխին ,
 Ըզ հանդիստ առնուլ երեկոյական ,
 Յարդարեալ ըզ հուր միայնակեցին ,
 Եւ խրախուսեաց ըզ հիւրն տրտմական :

Եւ սրիռեաց նմա ըզ մթերս բուսոց ,
 Եւ ստիպեաց ըզ նա խնդագին դիմօք .
 Եւ՝ ներհուն ի վէպըս վարուց Սրբոց ,
 Ըզ դանդաղկոտ ժամս կարճէր բընգնէրօք :

Նոյն զուարթութեամբ շուրջ շուրջանակի ,
 Փորձէ ըզ խաղս իւր փոքրիկ ճագ կատուի ,
 Կանչէ ծղրիդ առ վառարանի ,
 Թըռչի ճարճատմամբ փայտկոյտ խարուկի :

Այլ ոչինչ կարէր վշտի օտարին ,
 Հրապոյր ընծայել առ յանկուցանել .
 Քանզի տրտմութիւն ծանր էր ՚ի սրտին ,
 Եւ արտասուք խի սկըսան քամիլ :

Տեսեալ զվիշտ նորա միայնակեցին՝

Որ նոյնպէս ճնշեալ խի էր ՚ի ցաւոյ,
 “Եւ ուստի՞” ասաց, “տժրանդդ պատանի,
 Եւ ուստի՞ իցէ այս ցաւ սրտի քոյ:

“Բռնի՞ հերքեցար ՚ի լաւագոյն տանց՝

Վ տարանդի լեալ շրջիս յակամայս,
 Ցաւի՞ս առ անդարձ բարեկամութեանց,
 Կամ՝ արհամարհեա՞լ սիրոյ սակս լաս:

“Վ այ ինձ, բերկրութիւն՝ զոր բազդ ընծայէ,

Եւ սին սնոտի և շոյտ չքանայ,
 Եւ որ ըզ սնոտիս յարզիւ մեծարէ,
 Քան ըզ նոսա ևս անպիտանանայ:

“Եւ զի՞նչ սին անուն Բարեկամութեան,

Քան թովչութիւն իմն կախարդիչ ՚ի քուն,
 Ստուե՛ր, հետեւող փառաց՝ ճսխութեան,
 Բայց լըքեալ ըզ հէքն թողու ՚ի լալիւն:

“Եւ Սէրն՝ յաւէտ ևս պիտակագոյն ձայն,

Ըրդեան սիրունաց խաղ զբօսանաց,
 Ընտես ՚ի յերկրի, կամ գտեալ միայն
 ՚Ի ջեռուցանել ըզ բոյն տատրակաց:

“Մեծ է՝ տղայ, հանգս զվիշտ քոյին,

Եւ մերժեա՛ ՚ի բաց ըզ սերլն՝” ասաց,
 Բայց՝ մինչդեռ խօսէր՝ շառագնութիւն իմն
 Ըջսիրազոհ հիւրն ըզ նորին մասնեաց:

Ափշեալ տեսանէ գեղեցկութիւն նոր ,
 Պարզիլ փոյթ ընդ փոյթ աչաց ակներև .
 Հանգոյն վաղորդեան գունոց երկնաւոր ,
 Նոյնապէս պայծառ՝ նոյնապէս կարճատև :

Շառագնոտ երեսք՝ և կուրծք ուռուցիկ ,
 Բլ փոփոխ ծըփանա շարժեալ յուզեցին .
 Սիրունակ օտարն՝ կուսան գեղեցիկ
 Յայտնեալ երևի , համայն սիրային :

Եւ՝ “Ա՛խ . ներեա՛ ըիրտ օտարականի ,
 Եւ անօգնական հիքոյ ,” ասաց նա ,
 “Ո՞րոյ ոտ անսուրբ կոխել յանդգնի ,
 Ուրանօր Երկինք և դու ընդ նմա :

“Այլ հաճեալ գթա՛ յաղջիկ մի անմիտ ,
 Օ՞ր մոլորեցոյց սիրոյն բռնութիւն .
 Որ զհետ հանգստեան , այլ՝ յաւէտ եզիտ
 Ուղղեկից ինքեան զյուսահատութիւն :

“Յայնկոյս Տայն գետոյ հայր իմ բնակէր ,
 Որ էր մեծագանձ բարգաւաճ՝ իշխան .
 Եւ ստացք նորա ողջ ինձ անկանէր ,
 Օ՛ի ես էի իւր զաւակըն միայն :

“Արդեւ զիս նորուն ՚ի քնքուշ զրկաց ,
 Անթիւ բազմութիւն խնդրակաց եկին .
 Որք զովէին զիս առ գեղ շնորհաց ,
 Եւ սուտ կամ՝ իրաւ սիրահարէին :

“Յամէն ժամ ամբոխ վարձուոր եկեալ,
 Ճոխ նուիրանօք ջանալ ջանային.
 Յայլոց մէջ՝ մատաղ Լէզլին խոնարհեալ,
 Բայց ոչ ըզ սիրոյ ճառեաց բնաւին:

“Յաճ և անպաճոյճ հանդերձ զգեցեալ,
 Ոչ իշխանութիւն և ոչ զանձս ունէր.
 Հանճար և տրեւամբք միայն զարդարեալ,
 Սակայն ինձ և սոյս ամենայն ինչ էր:

“Բացումն կոկոնի յայդ առաւօտին,
 Սաքուր ցօղ երկնից ջինջ անապական,
 Օռչինչ մաքրութիւն յայտնել կարէին,
 Սմանող լինել սուրբ մտաց նորայն:

“Յօղըն՝ կոկոնըն ՚ի ծառոյն վերայ,
 Յողդողդ հրապուրօք փայլին շողշողին.
 Իւր էին հրապոյրքն, սակայն՝ վայ ինձ, վայ.
 Յողդողդումն նոցին էր խնա բաժին:

“Բանզի՝ տակաւին յողդողդ հնարիւք,
 Ի զուր փորձէի ձանձրացուցանել.
 Եւ՝ մինչ սիրտ իմ խոց էր նորին կրիւք,
 Պարծէի ՚ի ցաւ նորին անարգել:

“Մինչ սրտաբեկեալ յիմ քամահրանաց,
 Եթող զիս յիմում ՚ի հպարտութեան.
 Եւ՝ մեկուսացեալ ՚ի խորս անտառաց,
 Օնխուլ մեռաւ անդ ՚ի յստանձնութեան:

“Սակայն իմ է վիշտ և իմըս յանցանք ,

Եւ քաջ հատուցէ կեանք իմ փոխարէն ,
Ինդրեցից նորին զառանձնութեան վանք ,
Եւ տարածեցայց ուր ուր նա հանգչէն :

“Եւ անդ անտերունչ՝ անյոյս՝ առանձին՝
Ընկողմանեցայց յանոյշ քուն մահուան ,
Օ ի՛ այդպէս Լչովին արար վասն իմ ,
Եւ այդպէս առնել ես եմ՝ պարտական :”

“Մի արասցէ Տէր .” Ճգնաւորն գոչեալ ,
Եւ ի գիրկըս իւր ըզ նա ընդգրկէ ,
Հիացած սիրունն դարձաւ սպառնալ ,
Ընդգրկող անձըն իւր Լչովինայ է :

“Դարձ՝ Անջէլինն , իմ միշտ սիրելին ,
Օ մայլարարդ իմ դարձիր տեսանել
Ըզ քոյդ ընդերկար կորուսեալ Լչովին ,
Առ սէր և առ քեզ անդրէն դարձ առնել :

“Թող այսպէս ըզ քեզ առ սրտիս ունել ,
Մոռանալ ի սպառ զիմ հոգ ամենայն ,
Իցէ՛ մեզ բնաւ՝ բնաւ չանջատիլ ,
Ի՛մ կեանք և որ ինչ իմ է ամենայն :

“Բաւ լիցի մեզ այդ . յայսմիկ վայրկենէ ,
Ճշմարիտ սիրով կեցցուք միասին .
Այն թառաչ՝ որ քոյդ զանկեղծ սիրտ հերձէ ,
Հերձցէ և ըզ սիրտ Լչովինայ քոյին :”

Յընթերցման տաղերգութեանն, երևէր Սոփիա խառնել զտեսիլ խանդաղատանաց ընդ հաւանութեան իւրում: Սակայն անդորրութիւն մեր փութով շփոթեցաւ 'ի ձայնէ հրացանի առընթեր մութում. և նոյն հետայն տեսաւ այր մի ոստնուլ 'ի ցանկապատէն, առնուլ զորսն սպանեալ: Որսասէրս այս էր ասպետին մատրանապետ, որ հարեալ էր զմի 'ի սարեկաց որ այնչափ ախորժ զուարճացուցանէր զմեզ: Այսպիսի բարձրաձայն բոմբիւն, և այսքան մերձ, շտուցին զգտտերս իմ. և կարէի նշմարել՝ զի Սոփիա յերկեղի անդ արկեալ էր զանձն 'ի զիրկս Պարոն Բաչէլայ պաշտպանութեան աղազաւ: Յառաջ մատեաւ պարոնն և ներումն հայցեաց՝ սակս խռովելոյն զմեզ, յայտ առնելով՝ թէ ոչ գիտէր այժմայի մերձ լինել մեր: Այնն որոյ՝ բազմեցաւ առընթեր կրտսեր դստեր իմոյ. և՛ ըստ օրինի որսորդաց, մատոյց նմա զոր սպանեալն էր յառաւօտու: Ասմէր նա չնդունել, սակայն դադունի նիշ 'ի մօրէն խկոյն հաւանեցոյց զնա ուղղել զսղալութիւն իւր և ընդունել զպատարագն, թէպէտև սուղ ինչ գժկամակութեամբ: Ամուսին իմ՝ ըստ սովորութեան, եցոյց զամբարտաւանութիւն սրտին շննջմամբ. գիտելով թէ՛ դերեալ էր Սոփիա զմատրանապետն, որպէս և քոյր նորա զասպետն. բայց սակայն՝ առաւել հաւանականաբար կասկածէի ես եթէ սէր նորա բեւեռեալ էր յայլ իմն առարկայ, Պատգամաւորութիւն մատրանապետ-

տին էր զեկուցանել մեզ՝ թէ հանգերձեալ էր Պարոն Թառնհիլ զերաժշտութիւն և զինչոյս, և յառաջագրեալ 'ի նմին զիշերի լուսով լուսնի ընծայել մատաղաւուրց բամբլացն զհանդէս կաքաւու՝ 'ի վերայ փոքրիկ մարգագետնոյն առ դրան մերում, “Եւ չէ մարթ ինձ ուրանալ, թէ շահասիրութեան աղաղաւ առաջին եղէ 'ի բերել զայս պատգամ՝ քանզի ակն ունիմ՝ 'ի պարգևի մասին՝ պատուիլ ձեռամբ Օրիորդ Սոփիա ինձ 'ի պարակցութիւն, Որում պատասխանի արար դուստր իմ, եթէ չունէր ինչ ընդդիմութիւն՝ թէ կարողանայր առնել զայն պատուով, “Եւ կայ աստ,” յաւել ասել, “պարոն ոմն” հայելով 'ի Պարոն Բաչէլ, “որ ինձ ընկերակից է լեալ 'ի գործառնութեան զօրն ողջոյն, և անկ է նմա բաժանորդ լինել 'ի զբօսանսն,” Շնորհ կալաւ զնմանէ Պարոն Բաչէլ յաղագս մտադրութեանցն, սակայն զիջաւ մատրանապետին յիրաւունս իւր, յաւելլով՝ թէ պիտէր ինքեան 'ի նմին զիշերի հատանել զհինգ միոնաչափ ճանապարհ, հրաւիրեալ ելով յընթրիս հնձոց, Հրաժեշտնորա փոքր ինչ զարմանալի թուեցաւ ինձ, և ոչ իսկ կարէի 'ի միտ առնուլ թէ՛ զիսորդ կրտսեր դուստրն իմ՝ կատարեալ՝ նախամեծար ընտրէր զայր մի սնանկացեալ՝ քան զնա որոյ մեծագոյն էին յոյժ ակնկալութիւնք, Եւ՛ ի՛նչ՝ որպէս մարդիկ կարողադոյն են 'ի ճանաչել զարդիւնս կանանց, նոյնպէս և տիկնայք շատ անգամ՝ ճշմարիտ գատաղութիւնս առնեն զմէնջ, Երկաքանչիւր սերք կարգեալ ե-

րեին իբրեւ զդէտս 'ի վերայ միմեանց, և յար-
դարեալ պէսպէս ընդունակութեամբ՝ պատշաճե-
լովք 'ի քննութիւն իրերաց :

ԳԼՈՒԽ Թ .

ԵՐԿՈՒ ՏԻԿՆԱՅԻ ԵՐԵՒԵԼԻԻՔ ՆԵՐԱԾԵԱԼԻՔ :

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԶԱՐԻԱՐԱՆԻ ԵՐԵՒԻՆ ՄԻՇՏ

ՎԵՐԱՆԾԱՅԵԼ ԶԳԵՐԱԳՈՅՆ ՄՆՈՒՆԴ :

ՆԱԶԱԴԱՆՈՒԹՅԱՆ թէ մեկնեցաւ Պարոն Բազէլ, և
հաւանեցաւ Սոփիա պարել ընդ մատրանապետին,
յորժամ վազելով եկին փոքրիւնք իմ ազդ առ-
նել մեզ՝ եթէ եկեալ էր ասպետն բաղմութեամբ
ընկերակցաց : 'Ի դարձի՝ դտաք զկալուածատէր
մեր ընդ երկուց սպասակալ պարնաց, և երկու
մատաղաւորց բամբշաց զարդիւք փողփողէլոց, զո-
րոց ծանոյց մեզ լինել տիկնայս յոյժ մեծարուս և
ազնուականս քաղաքին : Ղէս ելլէ զի աթոռք
մեր չբաւականացան եկելոյն ողջոյն, բայց Պարոն
ԹԱՆՆՆԻ խնայն առաջարկեաց՝ զի իւրաքանչիւր
պարոն նստցի 'ի գոգ միոյ 'ի տիկնաց : Եւ յամ պար-
զապէս հակառակեցի, թէ և տհաճութիւն երե-
ւեցաւ 'ի դէմս ամուսնոյս : Եւ աքեցաւ ուրեմն
Սովսէս փոխ առնուլ զզոյգ մի աթոռոց, և զի
պակտէին տիկնայք 'ի թիւ լրման շինական պա-
լուց, չոքան ընդ նմա պարնայքն երկոքին 'ի խըն-

դիր ընկերաց։ Աթոռք և ընկերք վաղվաղակի
հանդերձեցան։ Պարձան պարնայքն ընդ իմն դրացի
Ֆլամբորցի վարդապետ դատերաց՝ պերճացելոց
կարմիր գազաթնակապիւք։ Բայց ձախող իմն պա-
տահար չեղև կանխատեսեալ։ Թէպէտ աղջկունք
Ֆլամբորցի համարեալ էին ամենալաւ կաքաւիչքն
ի վիճակի մերում, և տեղեակ էին թոյլ և շրջա-
պտոյտ պարուց, սակայն շինականին անծանօթ էին
միանգամայն։ Օ առաջինն շխոթեաց զմեզ այս,
բայց և այնպէս՝ յետ սակաւ մի միջման և քարշման,
յառաջ խաղացին կայտառութեամբ։ Երաժշտութիւն
մեր բաղկանայր յերկուց ջութակաց, սրնգաւ միով
և թմբկաւ։ Փայլէր լուսին արայծառութեամբ։ Պա-
րոն թառնհիւ և երէց դուստր իմ առաջնորդ եղին
պարուն՝ ի մեծ բերկրութիւն զննականաց, քանզի
լսելով դրացեաց որ միանգամ անցք անցանէին, եկեալ
խռնեցան զմեզ։ Այնքան շնորհ և կայտառութիւն
երևէր ի շարժման աղջկան իմոյ, զի ոչ կարաց
ամուսին իմ՝ զուսպ ունել առ ի չայտնելոյ զհը-
պարտութիւն սրտին։ Հաւաստի առնելով՝ զի երե-
խայն փոքրիկ՝ թէպէտ այնպէս յաջողութեամբ
շարժէր, զամենայն զքայլափոխան յիւրմէ անտի
էր դողացեալ։ Տիկնայքն քաղաքի անհնորին գուն
գործեցին այնպէս թեթեաշարժք լինել, սակայն
առանց յաջողութեան։ Եղացին, թաւալիցան,
թաւկացան և կայթեցին, այլ ամենայն ի զուր,
հայեցողքն՝ այն խոստացան թէ գեղեցիկ էր, բայց
Ֆլամբորցի դիպցին յիշեաց՝ թէ ոտք Լիվի դըս-

տերս այնպէս քաջայարմար ընթանային ներդաշնակութեան՝ որպէս զգարի նորա : Յետ երկարելոյ կաքաւուն իբրև զժամ մի, տիկնայքն երկօքին՝ առ երկիւղի ցրտահարութեան, շարժեցին վաղճան զընել պարուն : Սի ՚ի նոցանէ՝ կարի իմն բիրտ եղանակաւ յայանեաց զկամս իւր առ այս վաղճան, յորժամ ասաց թէ՝ «ԶԷՖԻ ԽԵՆ ԳԼԽՈՎԻՆ ԽԷԲԻ» եւ ելեալ Երբան : ի գարձի մերում՝ ՚ի տուն՝ գտաք պատրաստեալ հրամանաւ Պարոն Թառնհիւլայ՝ բարեվայելուչ ցուրտ ընթրիս : Արուցատրութիւն արդեան առաւել ծանրաբարոյ էր քան զառաջինն : Տիկնայքն երկօքին տիրապէս ստուեր արկին ըզդատերօք իմալք, քանզի ոչ զոյլ ինչ բարբառէին՝ բաց ՚ի գերաստիճանաց և զգերաստիճանեալ անձանց, ընդ այլոց նորամուտ բանից, որպիսի են՝ պատկերք, աստրժակ, Շէքսպիէր և երաժշտական տուփք : Այս՝ անգամ մի կամ երկու յոգի ևս հարին զմեզ զգալաբար, սպլտացուցանելով զերդումն, այլ՝ այդ երևէր ստուգադոյն նշան գերազանցութեան նոցա, (թէ և յետ այնորիկ իմացեալ եմ, զի երգնուն բարձեալ է ՚ի սովորութենէ միանգամայն) : Շէքսպիէր զարգարանք նոցին քօղ արկանէին զո և իցէ խոշորութեամբ զրուցատրութեան նոցա : Թառնէր դատերաց իմոց զգերազանց կատարելութիւն նոցա նկատել նախանձու, և՛ որ անվայելուչ երևէր, ծայրալիւր գերազոյն սննդեան եղանակին վերադրիւր : Բայց քան զամենայն կատարելութիւնս նոցա, յօժարութիւն տիկնացն էր գե-

բաղանջագոյնն : Ա՛ի 'ի նոցանէ նշանակեաց՝ եթէ
 (Օրիորէն) Օլիվիա սակաւիկ մի առաւել զփորձ
 առնոյր զաշխարհի, առաւել ևս կատարելագոր-
 ծիւր : Յոր յաւել և միւսն թէ՛ լոկ ձմեռն մի 'ի
 քաղաքին զփոքրիկ Սոփիա իւր փոխէր յիմն այլ :
 Սրտի մոռք հաւանեցաւ ամուսին իմ՝ ընդ երկա-
 քանչիւրսն, յաւելլով եթէ չգոյր այլ՝ որում ա-
 ռաւել անձկայր, քան տալ փոքրիկ աղջկանց իւրոց
 զմիոյ ձմեռան զվայելչակերպութիւն : Ա՛չ կարացի
 զուսպ ունել չպատասխանել այսմ, թէ՛ սնունդ
 նոցա արդէն գերազանց էր աստիճանի իւրեանց, և
 թէ՛ առաւել կատարելագործութիւնն պիտոյանայր
 և եթ ծաղղալի առնել զչքաւորութիւնն նոցա, և
 ընծայել զախորժակ իմն առ հեշտութիւն՝ որում
 զիրաւունս չունէին, “Եւ զինչ է այն հեշտութիւն,”
 ասաց Պարոն Թառնհիլ, “որում չիցեն արժանի
 ստանալոյ, որք ունին զայնչափ 'ի կարի իւրեանց
 առ պարգևելոյ : Որչափ առ իս” յաւել ասել,
 “հարստութիւնն իմ՝ բաւական մեծ է, սէր, ազա-
 տութիւն և հեշտութիւն են սկզբունք իմ. այլ՝
 անէծ զիս, եթէ կէս ստացուածոց իմց՝ կարէր ըզ
 հեշտութիւն պարգևել չքնաղագեղին իմոյ (Օլի-
 վիայ, եղեցի իւր, և փոխարէն այնորիկ զմի միայն
 շնորհ զոր խնդրէի՝ լինէր յաւելլուլ զանձն իմ 'ի
 բարութիւնն :” Ա՛չ այնչափ օտար էի աշխարհի՝
 մինչ տգէտ լինել թէ այս էր քաղաքավար ոճն
 պարտակելոյ զժպրհուրթիւն ամենանարգ առաջար-
 կութեան, բայց զուն եդի սանձել զգժգմնութիւն

խմ, “Պարոն,” գոչեցի, “գերդաստանն՝ որում զի-
ջանիս շնորհս առնել ընկերակցութեամբ քով,
այնպէս քաջ ճանաչեն զարժանաւորութիւն պատ-
ւոյ՝ որպէս դու: Փորձ իմն առ ՚ի վնասել այնմիկ,
զճետ բերցէ զելս անհնարին վտանգաւորս: Պա-
տիւն՝ պարոն, է մեր միայն արդեան ստացուած,
և զվերջին դանձոյդ այդմանէ պիտի մեզ յաւետ
ևս զվոյթ ունիլ:” Այդ վաղակի զեղջ եղև ինձ
սակս սաստկութեանն՝ որով բարբառեցի, իբրև
ազնուականն այն՝ կաշնլով զձեռանէ իմմէ, երդու-
աւ՝ թէ գովէր զեռանդ իմ, թէպէտ և ոչ հա-
ճէր ընդ կասկածանս: “Որչափ առ այժման
ակնարկութիւն քոյ,” շարունակեաց, “վկայեմ՝
զե ոչինչ այնքան հեռի էր ՚ի սրտէ իմմէ քան
զայդպիսի խորհուրդ: Քաւ լիցի, ամենայն հրա-
պուրանօք երդնում քեզ, առաքինութիւնն որ պէտս
ունիցի կանոնաւոր պաշարման՝ ոչ է ըստ իմումս
ախորժակի երբէք: Քանզի ամենայն յաջողութիւնք
իմ ՚ի գլուխ տանին յառաջնում անդ յարձակման:”

Տիկնայքն երկոքին՝ որք կեղծէին տգէտ լինել
մնացելոցն, անհնարին խոժոռեալ երևեցան ընդ
վերջին այս կերպ համարձակութեան, և սկսան ըզ-
յոյժ խոհական և ծանր տրամախօսութիւնս ՚ի վե-
րայ առաքինութեան. յայտմ ամուսին իմ, մատ-
րանապեան, և ես իսկոյն միաբանեցաք, և ասպետն
ինքնին բերաւ ՚ի վաղճանի խոստովանիլ զտխրու-
թիւն իւր յաղազս նախկին յանցանացն: Լոյսե-
ցաք զլերկրութեանց ժուժկալութեան, և զպայ-

ճառութենէ մտաց անարատից : Այնքան քաջ հա-
ճեալ էի , զի փոքրիունք իմ արթուն պահեցան
քան զսովորական ժամանակ իւրեանց՝ առ ՚ի օգուտ
քաղել յայսքան բարեւալ զըուցաբանութեանց :
Պարոն Թառնհիլ անցաւ զանցաւ քան զիս , և
եհալոց՝ եթէ որոք ընդգիտութիւն ունէի աղօթս
մատուցանելոյ : Յնծութեամբ գիրկս արկի առաջար-
կութեանն , և զայս օրինակ անցաւ գիշերն ամենան-
դորր եղանակաւ . մինչ ՚ի վաղձանի սկսան համա-
խմբեալքն խորհել զդարձ առնելոյ : Թուէր թէ
յոյժ դժուարաւ հրաժարիլ կամէին տիկնայքն ՚ի
դատերաց խնց , որոց վասն գյատուկ իմն յղացեալ
էին զսէրս , և ՚ի միասին աղերս արկին շնորհել ին-
քեանց զբերկրութիւն ընկերակցութեան նոցա ՚ի
տուն իւրեանց : Զեռն ետ ասպետն ՚ի խնդիրն , և
ամուսին իմ յաւել զաղաչանս իւր , աղջկունքս ևս
ականդէին առ իս՝ որպէս թէ ցանկային զնալ : Յայսմ
վարանման զերկուս կամ զերիս բաղբաղայս յօդե-
ցի , զոր փութով ջրեցին դատերք իմ , մինչ ՚ի
վերջոյ պարտաւորեցայ բացարձակաբար բացասել .
որոյ վասն չգոյր այլ ինչ՝ քաւ ՚ի խոժոռ գիտաց
և հակիրճ պատասխանեաց ընդ վաղուեան օրն
ողջոյն :

ԳԼՈՒԽ Ժ

ԳՈՒՆ ԳՈՐԾԵՆ ԸՆՑԱՆՈՒՔՆ ԶԸՄԵՄԸՏԻԼ
ՎԵՐՆԱԳՈՒՆՈՅ ԻՌԵԱՆՑ: ԱՂԷՑՔ
ՏՆԱՆԿԱՅ ՅՈՐԺԱՄ ՆԿՐՏԻՆ ՎԵՂ
ԶԱՆԴԻՍԱՆԱԼ ՔԱՆ ԶԻՐԵԱՆՑ
ԱՍՏԻՃԱՆ:

Արդ՝ սկսաւ երևիլ որ ընդերկար և բազմաշխատ վարդապետութիւնք իմ ամենայն 'ի վերայ ժողկալութեան, պարզութեան և բաւականութեան, բոլորովին խոտան եղեն: Պատիւն զօրս գերազոյնք քան զմեզ ցուցին առ մեզ 'ի նորոյ, զարթուցին զհպարտութիւնն՝ զոր ննջեցուցեալ էի, բայց ոչ տարագրեալ: Պատուհանք մեր ուրեմն լե եղեն՝ ըստ առաջնոյն, շարմամբք պարանոցի և դիմաց: Արևն համարեցաւ թշնամի մորթոյ՝ արտաքոյ դրան, և կրակն՝ աղականիչ գեղոյ 'ի տան: Ղախտաց ամուսին իմ՝ եթէ յառնել կանխաւ ընդ առաւօտն ինասէր աչաց դատերաց իւրոց, թէ քանի կալ յիտ ճաշոյն կարմրեցուցանէր զքիթս նոցա, և հաւաստի արար զիս՝ թէ ոչ երբէք այնպէս սպիտակ երևէին ձեռք, որպէս յորժամ ոչինչ առնէին: Այսան որոյ՝ փոխանակ աւարտելոյ ըզ

շապիկս Պէորդայ՝ տեսանէաք արդ զնոսա 'ի նոր
ձե փոխարկել զհին սնդուսս իւրեանց, կամ՝ պա-
րապեալ յասղէզործութիւն : Իսեղճ՝ () Եւորդքն
Ֆլամբօրօյեան՝ զուարթ ընկերակիցք նոցա նախ-
կին, 'ի բաց մկրժեցան իբրև զանարգ ընտելակիցս . և
զըուցատրութիւնն բովանդակ վազեաց 'ի վերայ
գերաստիճանաց և գերաստիճանեալ անձանց . ընդ
պատկերաց, ախորժակաց, Շէքսպիերայ և երա-
ժշտական տիոց :

Բայց՝ համբերութեամբ տանէաք այսմ ամենայնի,
եթէ չէր կախարդ կիւսի միով եկեալ ամբառնալ
զմեզ 'ի կատար վեհութեան : Ընդ երևումն թուիս
Սիբիլայիս, եկին վազելով դատերք իմ վասն մի
մի շիլինաց, առ 'ի կնքել զձեռս նորա արժաթով,
Իրաւն ասել, վաստակեալ էի 'ի յար խոհական
լինելոյ, և ոչ կարացի ժխտել . զի ախորժէի տե-
սանել զնոսա ուրախ : Ետու ուրեմն մէն մի շի-
լինդ անցնիւրոց, թէ և՛ վասն պատուոյ տան մե-
րոյ պիտի նշանակել, թէ ոչ երբէք եղեն նոքա
առանց փողոյ . վասն զի ամուսին իմ տայր նոցա
հանապազ ունել զմի մի գիննի, բայց ոչ առանց
իւրսո հրամանաց՝ չփոխանակելոյ երբէք : Յետ
փակեալ կալոյ ընդ կախարդին առ ժամանակ մի՝
կարկացի 'ի դարձի նոցա 'ի տեսութենէ դիմացն,
զի յուսացուցեալ էին 'ի մեծ իմն : “Աղէ՛ դըս-
տերքդ իմ, զի՛արդ յաջողեցաք : Ասա՛ ինձ՝ Լ իմի-
ետ քեզ կախարդն զարժէս փողոյ միոյ, ” — “Հա-
ւատա՛ հայրիկ, ” ասէ այլիկն, “կարծեմ՝ բան ունի

Նա ընդ տյնակիւոյ ուրումն՝ որ չէ ուղիղ, քանզի տիրապէս հաւաստեաց ինձ ամուսնանալ ընդ Ասպետի ումմն՝ ՚ի միջոցի պակաս քան երկոտասան ամսոց ՚—“Հապն՝ դժու Սովի, դժու զորպիսի այր ունիս գտանել,”—“Հայր,” պտտասխանի արար, “ինձ խոստացաւ նա զիշխան մի՝ հուպ զինի ամուսնութեան քեռ իմոյ ընդ Ասպետին,”—“Օրհնէ,” ասացի, “այդ է բոլորն՝ զոր գտանել ունիք վասն երկուց շիլինաց ձերոց : Սխայն մի իշխան և մի Ասպետ վասն երկուց շիլինաց : Ով անմտութեանցդ, կարէի ես խոստանալ ձեզ զԹագաւորացն մի և զՆաբաբ վասն կիսոյ մասին փողոյ ձերոյ,”

Հետաքրքրութեանս այս նոցա, հետեւեցան յոյժ կարեւոր ելք. սկսաք արդ կարծել՝ թէ որոշեալ էաք յաստեղաց մերոց առ վեհագոյն աստիճան, և արդէն ճաշակէաք զքաղցրութիւն ապագայ մերում մեծութեան :

Դէպ եղև հազարիցս նշանակել, և հարկ է զի դամ մի ևս նշանակեցից, թէ ժամքն՝ զորս անցուցանեմք ուրախ նպատակօք զառաջեաւ, աւաւելլ քերկրեցուցիչ են քան զայնոսիկ՝ որք պակիկն վայելեամք : Յառաջնում՝ անդ՝ կազմեմք զկերակուրն ըստ ախորժակաց մերոց, իսկ ՚ի վերջնում՝ բնութիւնն խահագործէ վասն մեր : Անհնար է երկրորդել զշարս զուարճալի ցնորից՝ զոր յարուցաք առ մեր զբօսանս : Ահանէաք ընդ բաղդս մեր որպէս միւս անդամ ամբառնալ, և զի ժողովրդատկտութիւնն ողջոյն հաստատէին, թէ հարեալ էր

առաքեանն 'ի սէր դստեր իմոյ, սիրահարեցաւ սա իսկապէս ընդ նմա. քանզի հրապուրեցին զնա 'ի կիրսն: Յայսմ ախորժելի միջոցի՝ տեսանէր ամուսին իմ՝ զերազս ամենաբարեբաղդս, զորս պէտ յանձին կալնոյր պատմել մեզ յամենայնում առաւօտու մեծաւ ծանրութեամբ և ճշդութեամբ: 'Ի միւսմ՝ զիշերի՝ էր դազաղ և խաչաձև ոսկերս, նշան մօտալուտ հարսանեաց. յայլում ժամանակի երեսուկայեաց զժոցս դստերաց իւրոց լցեալս փողով, հաւաստի նշան փութով խճողելոյ ոսկում: 'Այն իսկ աղջկունք ունէին զգուշակութիւնս իւրեանց: Օգացին զօտարոտի համբոյրս շրթանց, տեսին զօղամանեակ 'ի ճրագի, ոստեան քոսակք 'ի հրոյ, և անկեղծ սիրացոյցք զօղեցան ընդ ըմպանակօք թէյոյ:

Ս'երձ 'ի վաղձան շաբաթուն՝ տոմսակ մի ընկալաք 'ի տիկնացն երկոցունց. յորում՝ յետ ողջունի յուսային տեսանել զհամայն ընտանիս մեր յեկեղեցւոջ 'ի կիւրակէի: Ս'ան որոյ ընդ ողջոյն առաւօտ շաբաթու՝ նշմարեցի զամուսին և զդստերս իմ՝ մտեալ 'ի զաղտնածածուկ խորհրդածութիւն 'ի միասին, և մերթ ընդ մերթ հայելով առ իս այնպիսի հայեցուածովք՝ որ յայտնէր զնոր ինչ դաւադրութիւն: 'Անկեղծ ասել՝ մեծ կասկածանս ունէի՝ թէ անտեղի իմն առաջարկութիւն պատրաստէին երևելոյ շքեղութեամբ 'ի միւսում աւուր: Յերեկոյի սկիզբն արարին գործողութեանց իւրեանց կանոնաւոր եղանակաւ, և յանձն էառ ամուսինս

առաջնորդ լինել պաշարմանն : Յետ արբան թէյոյ՝ երբ ՚ի զուարթութեան երևեցայ , զայս օրինակ սկիզբն կալաւ : “Ի՛նձ այսպէս թուի՝ Ճառլըս սիրելիդ իմ , ՚ի վաղիւ յոգունք եղիցին յեկեղեցւոջ ՚ի պատուաւոր անձանց :—“Թերևս և այդպէս սիրելիդ իմ ,” դարձուցի ես , “այլ չպիտի քեզ տաքնապիլ ընդ այդ , ունիլ ունիցիս զքարոզ մի՝ եթէ եկեսցեն նոքա կամ ո՛չ :—“Լյուի և ես ակն ունիմ ,” դարձոյց նա , “բայց կարծեմ” սիրելի , սլիտի մեզ՝ որչափ և հնար իցէ , վայելաբար երևիլ անդ , քանզի ո՛ր գիտէ թէ զի՛նչ դէպք անցանիցեն :—“Եւսագգուշութիւնք քոյ ,” պատասխանեցի , “յոյժ գովելի են : Այնելուչ վարք և կերպարանք յեկեղեցւոջ են՝ որք զմայլեցուցանեն զիս : Պարտ է մեզ լինել ջերմեռանդն և խոնարհ , զուարթ և հանդարտ :—“Լյուի ,” պատասխանեաց , “զայդ և ես գիտեմ , բայց կամիմ՝ նշանակել՝ զի ըստ կարևորին պատշաճապէս գնասցուք , ո՛չ ըստ սարասի գծծոցն շուրջ զմեօք :—“Լրդարև՝ սիրելիդ իմ ,” դարձուցի ես , “զնոյն և ես գնայի առաջարկել : Պատշաճ՝ կերպն երթալոյ այն է՝ զի գնասցուք անդ կանուխ որքան և հնար իցէ , առ ՚ի ժամ՝ ունեւ խոկալոյ նախ քան զժամերգութիւնն :—“Ի՛շ , Ճառլըս ,” ընէ միջեաց նա , “ըստոյդ է ամենայն զոր ասեսդ , բայց ո՛չ իմ՝ սրտի խորհուրդ : Ախտք իմ է զի երթլցուք անդ չքեղապէս : Վիտես զի եկեղեցին հեռի է երկու մլրդնօք , և վկայեմ՝ զի ո՛չ կամիմ տեսնել զաղ-

կունա իմ տարժանիլ աշխատութեամբ մինչ ՚ի մէջն եկեղեցւոյ, քրտնաթոր և կարմրեալ ՚ի ճեմելոյ, և յանդիման լինելով ամենեցուն՝ որպէս եթէ եկեալ յարշաւանաց ծխոյ: Արդ՝ սիրելիք, այս է առաջարկութիւն իմ. են մեր երկօքին արօրադիր երիվարք, մօրուկն՝ որ այս ինն ամ է առ մեզ, և ընկեր նորա Ալակըբըրի՝ որ ոչ է գործեալ ինչ երկրային յայս անցեալ ամիս: Երկաքանչիւրքն ևս յօրացեալ են և պղերդ: Անդէր ոչ և նոքա վաստակիցեն ընդ մեզ: Եւ թող ինձ ասել քեզ, յորժամ յարգարեցէ զնոսա Սովսէս սակաւիկ մի, ըստ բաւականին ախորժելի երևեսցին ՚ի տեսութիւնս:

Այսմ առաջարկութեան հակառակեցի ես, թէ հետիոտս ընթանալ քսան անգամ առաւել պատշաճաւոր լինէր՝ քան զայնպիսի անպիտան տաւարոյ, թէ Ալակըբըրին սպիտակածիր էր աչօք և տրմուզին պակասէր ագի, թէ երբէք չկրթեցան երատանակաւ, այլ և զհարիւրաւոր չարութիւնս ունէին վատս. և՛ թէ միայն մի թամբ և համետ ունէաք ՚ի տանն: Աայց և այնպէս՝ դիմադրութիւնքս այսօքիկ յաղթահարեցան ամենայն. մինչ ՚ի վաղճանի պարտաւորեցայ զհաւանութիւն տալ: 'Եւ միւսում առաւօտու նշմարեցի զնոսա ոչ սակաւ զբաղեալս ՚ի կուտել զայն ամենայն հարկաւորս՝ որ պիտոյասցի առ շահատակութիւնն, բայց զի տեսի որ ժամանակի բան էր, զնացի ես յառաջագոյն յիկեղեցի, և խոստացան նոքա հետեւել ինձ վաղ-

վաղակի, Վացի ես զժամ մի ՚ի բեմբին՝ սպասելով
 գալտեան նոցա, բայց ակնկալութիւն իմ ՚ի դերե
 ելանելով՝ պարտաւորեցայ սկիզբն առնել, և կա-
 տարեցի զժամերգութիւնն, ոչ առանց վշտագնու-
 թեան ընդ չերեւումն նոցա, Առաւելաւ այս, յոր-
 ժամ կատարեցաւ ամենայն և ոչինչ երեոյթ ըն-
 տանեացս, Այսն որոյ դարձ արարի ընդ ճանա-
 պարհ հեծելոց, որ հինգ մըն էր շուրջանակի,
 այն ինչ ճանապարհ հետեակաց՝ երկու միայն, և
 իբրեւ եղէ ՚ի կիսաճանապարհի, նշմարեցի զհանդէսն
 յուշիկ յուշիկ խաղալ յառաջ դէպ յեկեղեցին,
 որդի, ամուսին և երկու փոքրիկունքս ամբարձեալ
 ՚ի վերայ միոյ երիվարի, և երկու աղջկունքն ՚ի
 վերայ միւսոյն, Հարցի զպատճառ յապաղմանն,
 սակայն վաղվաղակի հասկացայ ՚ի հայեցուածոյ
 նոցա՝ որ հանդիպեալ էին հազարից ձախորդու-
 թեանց առ ճանապարհան, Առաջինն չէին կա-
 մեցեալ երիվարքն շարժիլ ՚ի դրանէ, մինչ բա-
 րեքնոյթն Պարոն Բըռչէլ ստիպեալ էր զնոսա
 գաւազանաւ իւրով ընթանալ իբրեւ զգրկաչափս
 երկերիւր, Յետ որոյ խզի փոկ համետի ամուսնոյս,
 և ստիպին զկայ առնուլ առ ՚ի նորոգել զայն,
 Ապա՝ մի յերիվարէն հաստատէ ՚ի մտի իւրում
 անշարժ մնալ առ տեղեաւն, և ոչ հարուածք և
 ոչ գուրգուրմունք համոզել կարեն ՚ի գնալ,
 Յայսմ տխուր կացութենէ նոր սկսանէր սթափիլ,
 յորժամ գտի զնոսա, այլ՝ տեսանելով զամենայն
 ինչ անվնաս, խոստովանիմ զի արդեան դառնու-

Թիւն նոցա ոչ տհաճեցոյց զիս յոյժ : այնու զի մատուցանէր ինձ զգիպող առիթս ապագայ յաղթանակութեան , և ուսուցանէր դատերացս առաւել խոնարհութիւն :

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

ՏԱԿԱՒԻՆ ՀԱՍՏԱՏԵՆ ԸՆՏԱՆԻՔՆ 'Ի ՄՏԻ
ԲԱՐՁՐ ՈՒՆԵԼ ԶԳԼՈՒԽ ԻՒՐՆԱՆՑ :

Ի ՄԻԻՍՈՒՄ աւուր՝ լինելով տօն հրեշտակապետին Միքայէլի , հրաւիրեցաք յերեկոյին ճայթեցուցանել զկաղինս և խաղալ զայլ ճարտարութիւնս 'ի Ֆլամբօրոյ դրացւոյ մերոյ : Յետին վշտագնութիւնն խոնարհեցուցեալ էր զմեզ առ տակաւիկ մի , ապա թէ ոչ՝ մերժէաք հաւանականաբար զայսպիսի հրաւէր արհամարհանօք : Թոյլ տուաք ուրեմն անձին մերում լինել ուրախ : Սագ և կարկանդակք համեստ դրացւոյ մերոյ համեղ էին . և զարեջուրն՝ ըստ դատման ամուսնոյս իսկ՝ որ քննիչ էր այսպիսեաց , անուշակ յոյժ : Արդ՛որ է , եղանակ պատմաբանութեան նորա չէր այնչափ անոյշ : Արի երկայն և յոյժ անախորժ և բոլորն ինքեան վերաբերելի , և արդէն տասնիցս ծիծաղեալ էաք յառաջ . բայց և այնպէս քաղցրացաք առ անգամ մի ևս ծիծաղել :

Պարոն Բաչէլ՝ որ մի էր 'ի կոչնականաց, ախորժէր միշտ տեսանել զանմեղ զբօսանս խաղուց, և կարգեաց զաղջկունս և զմանկտիս 'ի խաղ աչքակապութեան: Ամուսին իմ ևս հրապուրեցաւ խառնիլ յըզբօսանսն, որ բերկրեցոյց զիս յոյժ, մտածելով թէ դեռ ոչ էր յոյժ պառաւեալ: Ս'ի և նոյն ժամ դրացին իմ և ես 'ի զնին կայաք, ծիծաղէաք ընդ անձնիւր ձեռնածութիւն և գովէաք զճարտարութիւն մեր 'ի տիս մանկութեան: Ղուշակութիւնք հետեւեցին սմա, որում հարցք և պատասխանիք յաջորդեցին, և 'ի վաղճան ամենայնի նստան որսալ զմաշիկ: Արովհետեւ ամէն մարդ տեղեակ չէ լինելոց այսմ հինօրեայ խաղու, հարկաւոր եղիցի նշանակել՝ զի միաբանեալքն յայս խաղ կազմեն զբոլորակ շուրջանակի 'ի վերայ դեանոյ, բաց 'ի միոյ միայնոյ՝ որ կանգնէ 'ի միջի. որոյ գործ է բմբռնել զմաշիկ, զոր բոլորեալքն անցուցանեն առ իրեարս ընդ զստիւք. փոքր ինչ նման կիցի ոստոյնանկաց: Քանզի անհնար է կանգնող աղջկան յանգիման լինել բոլորելոցն ամենեցուն միանգամայն, մի ծղեղեցկութիւն խաղուն է հարկանել զնա կրնկամբ մաշկին յայնմ կողմանէ, ուստի անմարթ է նմա պաշտպանել զանձն: Այսուօրինակաւ էր զի երէց դուստր իմ կանգնէր շրջապատեալ և թուպեալ, կարմրայեղց, եռանդնալից և գոչելով առ անխարդախ խաղարկութիւն՝ այնպիսի ձայնիւ որ հերիք էր 'ի խլացուցանել զտաղերգու, յորժամ՝ ով խայտառակութեանս խայտառակու-

Թեան, ո՛րպէս թէ քան եթէ քաջածանօթ բարեկամք մեր քաղաքին՝ Տիկինն Բլառնէ և Օրիորդն Աստօլինա Վիլէլմինա Ամելիա Սկէզս մըտին 'ի սենեակն, Աղքատացի նկարագրութիւն, վասն որոյ անհարկ է նկարագրել զայս նորոգ դառնութիւն, — Ս'ան, տեսանել յայնպիսի երևելի տիկնաց՝ յայնպիսի գոհճիկ կացութեան, Այնչ լուսազոյն ծնանիլ կարէր՝ յայսպիսի անարդ խաղաղ Պարոն Ֆրամբօրօյի առաջարկութեան, Երևեցաք առ ժամանակ մի հարեալ զգետնի, որպէս թէ տիրապէս քարացեալ առ զարմացման:

Տիկնայքն երկուքին՝ չգտանելով զմեզ 'ի տան, եկեալ էին այսրէն զհետ մեր, քանզի ո՛չ կարէին հանգչիլ առանց իմանալոյ զե՛նչ դէպք արդեօք արգել եղեն մեզ յեկեղեցւոյ յանցելում՝ աւուր, Յանձն էառ Օլիվիա լինել ատենաբան մեր, և պատմեաց զամենայն կարճ 'ի կարճոյ, ասելով միայն, “Անկաք յերկալէն,” Բնդ որ մեծապէս վշտացան տիկնայքն, բայց իմանալով՝ ոչինչ փնտս եղև ընտանեացն, կարի յոյժ ուրախ եղեն, սակայն հասկանալով՝ եթէ գողցես սպանանեցան յերկիւղէն, անհնարին տխուր եղեն, բայց լսելով թէ լաւ քուն եղաք 'ի գիշերի, կարի յոյժ ուրախ եղեն վերտօն: Այնչ դեր անցանել կարէր քան զցոյց բարեհաճութեան նոցա ընդ դատերս իմ, — խոստովանութիւնք նոցա յանցելումն երեկոյի ջերմ էին, իսկ զարդիս եռանդազին: Յայտ արարին զանձուկ իւրեանց և ևս առաւել ամրացուցանելոյ զմտեր-

մութիւնն : Տիկինն Բլառնէ յատկապէս՝ հաճեալ էր ընդ Օլիվիա , Օրիորդն Վարօլինա Վլիէլմինա Միլիա Սկէզսն՝ (քաղցրանայ ինձ տալ ըզբոլոր անունն ,) մեծապէս ևս յօժարեցաւ ընդ քոյր նորա : Պահպանեցին զգրուցատրութիւնն ի միջի իւրեանց , այն ինչ դատերք իմ՝ նստէին լռիկ՝ զմայլեալք ընդ գերագոյն կենցաղաւարութիւն նուցուն : Բայց՝ որովհետեւ ամենայն ընթերցող՝ որչափ և գծուծ իցէ , ախորժէ տրամախօսութեան մեծատանց , հանգերձ պարագայիւք վարուց իշխանաց՝ իշխանութեաց և նշանակրաց , պարտ է ինձ խնդրել զարձակութիւն յիշելոյ աստանօր զվերջին մասն առաջակայ զըուցատրութեան :

“ () որ միանգամ՝ գիտեմ՝ զայնմանէ ,” ասաց Օրիորդն Բսկէզս , “այս է , որ կարեւոր է ճշմարիտ լինել , կամ՝ ճշմարիտ չլինել : այլ այսչափ կարեւոր հաւաստել Տիկնութեանդ , որ խուժանն համակ ի զարմանս էին գրաւեալ : Տէրութիւն նորա յամենայն գոյնս յերգափոխեցաւ , Տիկինն թալկացաւ , բայց Սեպուհն Տամկին՝ մերկանալով զսուր իւր , երգուաւ լինել նորա ցվերջին կաթիլ արեան իւրոյ :”

“ () ն ,” դարձոյց մեր Իշխանութիւն , “զայս կարեւոր ասել , զի Վաքսուհին չասաց ինձ և զմանդ մի զայնմանէ , և հաւատամ զի Շնորհք նորա չըպահէ ինչ ծածուկ յինէն : Հաւատն այսմ՝ իբրեւ ճշմարտի , զի ի միւսում՝ առաւօտու Տէր իմ Վաքսուհն երկցս գոչեաց սենեկապետի իւրում ,” ջրննի-

զան , ջրնիզան , ջրնիզան , բեր ինձ ըզ նշանս իմ :

Այլ պարտ էր ինձ յառաջագոյն յիշել զանհրնարին անքաղաքավարութիւն Պարոն Բաշէլայ , որ յընթացս խօսակցութեանն , նստէր զգէման դարձուցեալ առ հուրն . և 'ի զրաւ իւրաքանչիւր պարբերութեան՝ զոչէր “Փոխ” ասացուած իմն՝ որ տհաճեցուցանէր զմեզ զամենեւին , և մասամբ իւրիւր թուլացուցանէր զեռանդ զըուցատրութեանն :

“Բաց աստի՛ սիրելիկ իմ Սկէզս ,” շարունակեաց Իշխանուհին մեր , “չգոյ ինչ յայտմ մասին յօրինակի անդ տաղաչափութեան , զոր Արդապետն Բըւդաք յօրինեաց 'ի վերայ բանիս ,” Փոխ :

“Օ արմանամ ընդ այդ ,” ասաց Օրիորդն Սկէզս . “բանզի դժուարաւ զանց առնէ նա զիմիւք , որովհետեւ զրէ միայն զբօսանաց սակի իւրոյ : Բայց կարէ՞ Տիկնութիւն քո շնորհ առնել ինձ տեսութեամբ այնոցիկ ,” Փոխ :

“Այ սիրեցեալդ իմ ,” պատասխանեաց Իշխանուհի մեր , “կարծես զու՝ թէ կրեմ ես զայսպիսի իրս ընդ իս : Թէպէտ և յոյժ ընտիր են արդարեւ , և համարիմ ևս զիս փոքր մի դատաւոր այսպիսեաց , գէթ զիտեմ զինչ հաճեցուցանէն զիս : Յիրաւ ի միշտ ախորժեալ եմ ես ընդ ամենայն փոքրիկ հատուածս Արդապետին Բըւդաքայ . բանզի՛ թողեալ զոր միանգամ նայն առնէ և սիրելի Արմանուհին մեր 'ի Հանօլըր փողոցի , այլ ամենայն արտադրեալք ոչինչ են՝ բայց եթէ անարդագոյնք 'ի

քնութեան . և ոչ խուն մի ՚ի գերաստիճանութեանց
 ՚ի նոսա :” փոփ. 2 :

“Հարկ է Տիկնութեան քում,” ասէ միւսն, “ի
 բաց թողուլ և զքոյ յօրինուածս ՚ի Շտեմարանի
 Տիկնաց, Յուսամ ասացես թէ չգոյ ինչ յանար-
 գականաց ՚ի նմա : Այլ կարծեմ ոչ ևս ունիլ ու-
 նիմք յայնմ կուսէ :” փոփ. 2 :

“Այո, սիրելի,” ասէ Տիկինն, “գիտես զի ըն-
 թերցող և ընկերակիցն իմ թողեալ է զիս՝ առ ՚ի
 ամուսնանալ ընդ Ոսէ Օօրապետի, և զի տա-
 ռապեալ աչք իմ ոչ ներեն ինձ ինձէն գրել, զհետ
 եմ ՚ի ժամանակէ հետէ այլում միւսոյ : Ոչ է գիւ-
 րին գտանել զքաջայարմար ոք, և արդարև երե-
 սուն ստերլին առ տարին սակաւ թռչակ է վասն
 քաջուսում և անսողիւտ աղջկան . որ կարացէ ըն-
 թեռնուլ, գրել և ընդերակից լինել . որչափ առ
 մանկունս քաղաքին, անմարթ է գտանել զմին առ
 սպասահարկութիւն :” փոփ. 2 :

“Օայդ գիտեմ և ես,” դարձոյց Օրիորդն
 Սիէզս, “ի ձեռն փորձոյ : Բանդի յերեցունց ան-
 տի ընկերակցաց՝ զոր կալայ ՚ի միջոցի կիսոյ տար-
 ւոյս, մին ոչ կամէր գործել զհասարակ ինչ գործ
 առ ժամ մի յաւուր, միւսն համարեցաւ քսան և
 հինգ զիննին առ ամն շատ փոքր վարձ, և պար-
 տաւորեցայ արձակել զերրորդն կասկածելով զչա-
 րութենէ իմեքէ ընդ մատրանապետին : Առաքինու-
 թիւնն՝ ով սիրելի Տիկին Բլաունէ, տաքինու-
 թիւնն անդին է . բայց՝ ուր իցէ գտանել,” փոփ. 2 :

Մուսին իմ ընդերկար ունկնդրութիւն էր եղեալ զխառնին այսմ զըռուցատրութեան. բայց յաւէտ յապուշ հարաւ ՚ի վերջին բանից նոցա, Երեսուն ստերլին և քսանըհինգ զիննի առնէին յիսուն ու վեց ստերլինս և հինգ շիլինս Անգղիականս. որ բոլորն գողցես մուրանալ երթային, և մարթ էր հեշտեալ ապահովել առ մեզ, Առ վայր մի հնարեցաւ իմանալ զհաւանութիւն իմ ՚ի հայեցուածոյս. և՛ զճմարիտն խոստովտել, իմ կարծիքն էր թէ երկու այսպիսի վիճակք՝ քաջ յարմարեալ էին երկաքանչիւրոց դատերաց մերոց, Թող զայս՝ եթէ ասպետն զանկեղծ սէր ունէր առ երէց դուստրը իմ, այս լինէր ճանապարհն յարմարելոյ զնա ամենայն իրօք առ բաղդ իւր, Ասան որոյ վերջաւորեաց ամուսին իմ՝ զի մի զըկիցիմք յայսպիսի օգտից առ պակասութեան վստահութեան, և յանձըն էառ հրապարակախօս լինել ՚ի կողմանէ ընտանեաց ամենեցուն, «Այն ունիմ», ասաց, «ներեսցէ Տիկնութիւն ձեր իմուսն յանգնութեան, Արդարեւ չունիմք զիրաւունս առ այսպիսի շնորհս, սակայն բնականաբար պարտ է ինձ ցանկալ յառաջագէմ ընծայելոյ զմանկունս իմ յաշխարհի: Եւ համարձակիմ ասել, երկօքին աղջկունք իմ ընկալեալ են զվայելուչ հրահանգութիւն և կատարելութիւն. գոնէ՛ չկարէ չէնն ցուցանել զաւագոյն, Արեւն ընթեռնուլ, զրել և հաշուել. գիտեն ըզգործածութիւն ասլան՝ շուլալ, վերակար և զոյլ ամենայն հասարակ գործ, կարեն ծակոտել, զան-

գուղել և ծոփ գործել . և դիտեն զսուղ ինչ երա-
ժշտութիւն . կարեն կարկատել զիսքրիկ հանդերձս
և ասղնէնկար յօրինել . երէցն իմ՝ կարէ կտրել ըղ
թուղթ , և կրտսերն ունի զյոյժ սիրուն կերպ գու-
շտկելոյ 'ի ձեռն նարտի :'' ՓՈԽԶ :

Իբրև զբաւեաց զայս գեղեցիկ հատուած պեր-
ճախօսութեան , տիկնայքն երկոքին նայեցան առ
իրեարս առ վայր մի անմուտնչ , երկբայութեան
ձևով և ծանրութեան , 'Ի վաղճանի' Օրիորդն
Կարօրինա Սիլէլմինա Ամելիա Րսկէզս հաճե-
ցաւ նշանակել , թէ օրիորդքն երկոքին ըստ կար-
ծեաց՝ զոր կարէր ձևակերպել 'ի սակաւ ծանօթու-
թենէ անտի , յոյժ յարմարեալ երեւին յայսպիսի
գործառնութիւն . "բայց գործ այսպիսի՝ տիկին ,"
խօսելով ընդ ամուսնոյ իմոյ , "պէտս ունի քաջի
քննողութեան որպիսութեանց , և առաւել ծանօ-
թութեան իրերաց : Այլ թէ՝ տիկին ,'' յաւել ա-
սել , "կասկած իմ՝ ինչ զառաքինութենէ , զեսօհեմու-
թենէ և զընտրողութենէ նոցա . բայց զոյ իմն ձև
յայսպիսի իրս՝ տիկին , զայ ձև իմն :'' ՓՈԽԶ :

Կարի իմն հաւան գտաւ ամուսին կո՛ւ կասկածա-
նաց նորա , յայտնելով եթէ և ինքն նոյնպէս յոյժ
դիւրապատրաստ էր կասկածոտ լինելոյ . սակայն՝
առաջի արար զվկայութիւն դրոցեաց ամենեցուն առ
որպիսութեան . բայց մերժեաց զայս իշխանուհին
մեր որպէս զաւելորդ , հաստատելով՝ թէ հաւա-
նութիւն թառնհիլ ազգականի իւրոյ հերիք եղի-
ցի . և 'ի վերայ այսորիկ յանկուցաք զաղերս մեր :

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ ԵՐԵՒԻ ԲԱՂԴ ԽՈՆԱՐՀԵՑՈՒՑԱՆԵԼ
ԶԸՆՏԱՆԻՍ ԱԷԿՖԻԼԴԱՅ : ԴԱՌՆՈՒԹԻՒՆՔ
ՍՐՏԻ ԲԱԶՈՒՄ ԱՆԴԱՄ ԱՌԱՒԵԼ ՑԱ-
ԻՆՑՈՒՑԱՆԵՆ ԲԱՆ ԶԱՂԷՏՍ ԻՍԿԱԿԱՆ :

ԻԲՐԵԻ դարձաք ի տուն, նուիրեցաւ գիշերն
հնարից ապագայ յաղթանակութեան : ջանայր
Գեբորա մեծաւ ուշիմութեամբ գուշակել՝ որ ի
յաղջկանց ունելոց էր հաւանականաբար զբարեգոյն
վիճակ : և զառաւել պատեհութիւն տեսանելոյ ըզ-
լաւ ընկերութիւնս : Սի միայն խոչ յառաջագի-
մութեան մերոյ էր՝ ընկալնուլ զհաւանութիւն աս-
պետին : սակայն՝ ցուցեալ էր նա ցարդ զբաղում
փորձս բարեկամութեան, առ ի չերկբայիլ այժ-
մուս : 'Ի մահճի իսկ շարունակեաց ամուսին իմ
զնիւթ խօսիցն . “Ազէ, իրաւի սիրելիք իմ ճա-
լաս, ի միջի մերում, կարծեմ՝ պատուական աւուր
գործ աջողեցաք ի սերկեանս :”—“Շատ սիրուն,”
ասացի ես, չգիտելով զինչ ասել :—“Օրհնէ, շատ
սիրուն միայն,” դարձոյց նա . “ես կարծեմ շատ
լաւ : Գիցուք թէ՛ աջողեսցի աղջկանց առնել ծա-
նօթութիւնս երևելեաց ի քաղաքին : Այսմ վըս-
տահ եմ, զի 1, ոնդոն է մի միայն քաղաքն յաշ-

զվայելլաւթիւն յեկեղեցւոջ կամ յայցելութեան : Այսմ' պնտադոյնս հակառակեցի 'ի սկզբան . բայց նոյնպէս պնդադոյնս դիմադրեցաւ : Ուրեմն՝ որչափ ես թուլանայի . նոյնչափ հակառակորդ իմ՝ զօրանայր . մինչ 'ի վաղճանի հաստատեցաւ հրաժարիլ յայնմանէ :

Քանզի յէզս աւուր զտեղի առնոյր տօնավաճառն , 'ի մօրի եգի գնալ անձամբ . բայց՝ հրապուրեսց զիս ամուսին իմ , թէ ցրտահարեալ էի . և ոչ ինչ կարէր համարել զինքն թողուլ զիս գնալ արտաքս : “Քաւ լիցի քեզ , սիրելիդ իմ . Ս'ովսէս որդի միր խելօք է բաւականին , և կարէ գընել և վաճառել շահու . գիտես զի ամենայն տուրևառք մեր մեծամեծք՝ 'ի նմանէ են յաջողեալ : Ս'իշտ ընդդիմադարձ և դանդաղ , արդեամբք պարտասեցուցանէ զնոսա մինչև զին հատանէ :”

Որովհետև ունէի զհամարումն ինչ զխոհմունթենէ որբւոյս , յօժարեցայ ուրեմն վստահանալ 'ի նա զայս գործաւնութիւն . և 'ի միւսում՝ առաւօտու նշմարեցի զքեռս նորա , մեծաւ խնամով զբաղեալ պատրաստել զՍ'ովսէս առ տօնավաճառն . յապաւելով զհերս , սրբելով զճարմանդս և փնջադարգելով զգլխարկ նորա զնդասեղամբք : Այդճան առեալ պաճուճանաց՝ բերկրեցաք 'ի վաղճանի տեսանել զՍ'ովսէս աշտանակեալ 'ի տրմուղն , ունելով յառաջոյ զտուփ եղևնեայ՝ բերել զհամեմունս 'ի տուն : Այլ երարկուն էր յայնմ ասուոյ՝ զոր կողմն որոտումն և փայլակն , որ՝ թէպէտ շատ կար-

ճացեալ, լաւ էր յոյժ քան ի բաց ընկենուլ: Բաճկոնն էր ի գոյն սագականաչի, և զծամն կապեալ էին քորք նորա՝ լայն և սեաւ ժապաւինաւ: Օհետ չողաք նորա ամենեքին մեք զբազում քայլս ՚ի դրանէ, աղաղակելով զկնի նորա “բարի բազդ, բարի բազդ,” մինչ անհետ եղև ի տեսութենէ:

Հազիւ թէ մեկնեցաւ նա, և ահա տաճարապետ Պարոն Թառնհիլայ եկն խնդակից լինել ընդ մեզ առ բարի բազդ միր, ասելով՝ թէ լուեալ էր ի տեսանէ իւրմէ յիշել զանուանս մեր մեծաւ բարեբանութեամբ:

Երևէր թէ հաստատեալ էր բարեբազդութեան միայնակ չգալ: Սիւս մի հետեակ ի նոյնոյ տանէ հետեեցաւ՝ հանդերձ տոմսակաւ առ դստերս իմ, յայտնելով թէ տիկնայքն երկրքին այնպիսի հաճոյական զրոյցս ընկալեալ էին զմէնջ ՚ի Պարոն Թառնհիլայ, որ՝ յետ փոքունց այլոց կանխաքննութեանց, յուսային կատարելապէս բաւարարիլ, “Այո,” ասաց ամուսինս, “տեսանեմ արդ՝ զի ոչ է դիւրին մուտ գտանել ի զերդաստան երևելեաց, բայց յորժամ ոք առ անգամ մի մտցէ, յայնժամ՝ որպէս Սովսէս ասէ, մարթ է գնալ և ի քուն լինել:” Բնդ այս զուարճաբանութիւն՝ որպէս դիտեալն էր, հաւանութիւն հտոուն դստերք իմ բարձրոճայն ծիծաղաւ: ՚Ի կարճոյ՝ այնքան եղև բերկրութիւն նորա ընդ այս պատգամաբերութիւն, զի տարաւ արդեամբք զձեռն ՚ի ծոց իւր

և ետ պատգամաբերին զկէս շիլին և մնըկէս պէնս :

(Օրս այս էր օր այցելութեան , Օհետ սոցա եկն Պարոն Բըռչէլ , որ զայր ՚ի տօնավաճառէն : Բերէր փոքրկանց իմոց զկոճապղպղեայ կտապս՝ փողոյ միոյ առ անձնիւր , զոր ամուսին իմ՝ յանձն էառ պահել և տալ նոցա ըստ դատուցն հետ զհետէ : Եբեր և դատերացս մէն մի տուփ , յորս պահել կարէին զնշխարս կնքոյ , զգեղունչս , զկարկատանս , կամ նաև զփող երբ ունիցին : Ամուսին իմ՝ հասարակօրէն ախորժէր ընդ պայուսակս մարմոյ աքիսի , որպէս զյոյժ բաղդաւորս : այլ այս յետոյ : Տակաւին յարդէաք զՊարոն Բըռչէլ , թէ և տմարի վարք նորա վերջին՝ մասնաւորապէս տըհաճեցուցին զմեզ , և ոչ արդ կարէաք չհաղորդել նմա զցնծութիւն միր , և հարցանել զխորհուրդ : Թէ և հազիւ երբէք հետևեաք խորհրդոյ , յոյժ պատրաստք էաք ամենեքին ՚ի հարցանել : Իբրև ընթերցաւ զտոմսակ տիկնացն , շարժեաց զգլուխ իւր , և յայտ արար՝ թէ գործ այսպիսի պէտս ունէր կարևորագոյն զգուշաւորութեան : Այս նշոյլ երկմտութեան՝ մեծապէս դառնացոյց զամուսին իմ , “Ո՛չ երբէք երկրայէի՝ պարոն ,” ասաց , “զպատրաստութենէ քումմէ լինելոյ հակառակ դատերացս և ինձ , Պ. առաւել զգուշութիւն ունիս քան զոր պէտք են , Օ , իարդ և իցէ , կարծեմ՝ յորժամ՝ պէտս ունիցուք խորհրդեան , յայնպիսեաց հարցցուք որք ինքնին ՚ի կիր արկեալ երևիցին :” — “Որպիսի միանգամ և լեալ իցեն իմ վարք՝ տիկնն ,”

պատասխանեաց նա, “ոչ է արդեան խնդիրն, թէ պէտ չիցեմ ինձէն ի կիր արկեալ զխորհուրդ, պարտիմ” ըստ մտացս խղճի, տալ այնոցիկ որք արկանիցեն,” Քանզի կասկածէի՝ թէ պատասխանիս այս զգժգմնեցուցիչ բանս ածէր զկնի, լցուցանելով թշնամանօք՝ որ պակասէր ի հանձարոյ, փոխեցի զխօսան՝ ցուցանելով զարմանալ եթէ զի՞նչ արդեօք յամեցուցանէր զորդին մեր ի տօնավաճառի, քանզի արդէն մերձ էր երեկոյանալ, “Մի մտածեր ինչ,” ասաց ամուսինս, “հաւատո՛ւ՝ զի որդի մեր զիտէ զինչ առնէն, Հաստատ լեր, ոչ երբէք տեսցուք զնա վաճառել զհաւս իւր յանձրեռոտ աւուր, Օ այնպիսի սակարկութիւնս տեսեալ եմ՝ զնա առնել, որ հիացուցէն զոք, Պատմեցից առ այդ զլաւ բան մի՝ որ պայթեցուցանել տայցէ զկողս ձեր ծիծաղելով, բայց՝ իմ՝ արևն, ահաւանիկ գայ Սոփսէս, աւանց երիվարի, և զտուփն ի թիկունքս իւր:”

Այն ինչ խօսեցաւ՝ եհաս Սոփսէս յուշիկ ընթանալով, և քրտնահարեալ ընդ եղևին տփովն, զոր պնդեալ էր փակով զթիկանց իւրոց հանգոյն փերեղակի, “Բարեաւ, բարեաւ եկիր Սոփսէս, աղէ՛ որդեանկ, զի՞նչ բերես ի տօնավաճառէ,” — “Բերեալ եմ զիս,” դարձոյց Սոփսէս խորամանկ հայեցութեամբ, և գնելով զտուփն ի վերայ սեղանատախտակին, — “Այո՛, զայդ գիտեմ՝ Սոփսէս,” ասաց ամուսին իմ, “բայց ո՞ւր է երիվարն,” — “Վաճառեցի զնա,” ասաց Սոփսէս, “առ երկս ըս-

տերւինա, հինգ շիւինգ և երկու փողոյ:—“Օ օրանա, իմ լաւ տղայ,” դարձոյց նա, “քանզի գիտէի զի ներգործել ունէիր ՚ի նոսա:” Ի միջի մերում, երեք ստերլին՝ հինգ շիւին և երկու փողոն ոչ վատ ինչ գործ է աւուր, բեր ուրեմն տեսցուք:—“Ես փող չեմ բերեալ,” ասաց Սովսէս վերստին, “փոխանակեցի զձին ընդ ապրանաց, և ահաւասիկ է:” հանելով զծրար մի ՚ի ծոցոյն, “ահա երկոտասան սարք կանաչ ակնոցաց՝ արծաթի շրջանակօք, և պահարանքն ՚ի մարթոյ ձկան:”—“Երկոտասան սարք կանաչ ակնոցաց,” կրկնեաց ամուսին իմ ուղորմ՝ ձայնիւ: “Ետուր զտրմուզն և բերեր ոչինչ՝ բաց յերկոտասան սարուց կանաչ անպիտան ակնոցաց:”—“Սիրելի մայր իմ,” դարձոյց տղայն. “ընդէր ոչ ունկն գնիցես բանի: Հողագին գաի զնոսա, սպա թէ ոչ՝ ոչ երբեք գնէի: Արծաթի շրջանակքն միայն վաճառեսցին կրկին քան զոր հատուցի:”—“Ախոս թող մի տալ արծաթի շրջանակացն,” գոչեաց ամուսին իմ զայրացեալ. “կարեմ՝ երգնուլ՝ զի ոչ վաճառեսցին աւելի քան զկէս փողոյն, ըստ համամատուցեան հալեալ արծաթոյ՝ հինգ շիւին առ ունկին:”—“Սի վշտագնեսցիս ինչ վասն վաճառելոյ զշրջանական,” ասացի ես, “քանզի և ոչ զվեց փող արժեն. վասն զի քան տեսանեմ զի պղինձ ես փայլեցուցեալ:”—“Օ ինչ,” գոչեաց ամուսինա, “արծաթ չէն, շրջանակքն արծաթի չէն:”—“Ա՛յ,” դարձուցի ես, “ոչինչ առ ելի արծաթի քան զքոյդ տասրակ:”—

“Եւ այսպէս ուրեմն,” դարձոյց նա, “կորուսաք զտրմուղն և ստոյցնք զերկոտասան սարս լոկ կանաչ ակնոցաց՝ պղնձի շրջանակօք և ձկնամարթոյ պահարանօք: Ստանանք տանի այսպիսի խաբէութիւն: Իստեցեալ է անբանն, և պարտ էր նմա ճանաչել զընկերս իւր:”—“Սղախեցար արդ՝ սիրելի,” ասացի, “էր պարտ նմա ճանաչել զնոսա երբէք:”—“Ի բնաց տար, կախեան զտխմարն,” դարձոյց նա. “բերել ինձ զայսպիսի անպիտան իրս. եթէ ունէի՝ արկանէի զնոսա ի հուր:”—“Սղախեցար վերստին՝ սիրելի,” քանզի թէպէտև պղնձի իցեն, պահեսցուք զնոսա առ մեզ. քանզի պղնձի ակնոցք՝ դիտես, ըսւ են քան զոչինչ:

Այսու ժամանակաւ իմացաւ եղիելին Սոլսէս զպատրանս իւր: Ետես արդ՝ զի յիրաւի խաբեալ էր ՚ի շրջագայիկ զողոյ, որ՝ նշմարելով զկերպարանս նորա, նշանաւորեալ էր զնա որպէս զպատրաստական որս: Ասան որոյ հարցի զպարագայս խաբէութեանն: Աճառէ զձին, և երևի շրջիլ ՚ի տօնալաճառին ՚ի խնդիր միւսոյ: Եւր ոմն յարգոյատեսիլ՝ ածէ զնա ՚ի վրան մի, պատճառանօք ունեւոյ զմին առ վաճառ: “Եստանօր,” շարունակեաց Սոլսէս, “տեսաք զայլ ոմն այր զգեցեալ վայելչաբար՝ որ ՚ի փոխ խնդրէր զքսան ստերլինս ՚ի վերայ այսոցիկ, տսելով թէ պէտս ունէր փողոյ, և վաճառէր զայն առ երիր մասին արժողութեանն: Պարոնն առաջին՝ որ կեղծաւորէր լինել իմ բարեկամ, ասաց ինձ յունկանէ պնել զնոսին, խրատ

տալով զայսպիսի պատուական առաջարկութիւն
չտալ ՚ի ձեռաց։ Առջեցի զՊարոն Յրամբօրօյ, և
փչեցին զգլուխ նորա սրպէս զինն, և այսպէս ու-
րեմն՝ հրապուրեցաք ՚ի վախճանի գնեւ զամենայն
և կիսեւ ՚ի միջի մերումս։”

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ՊԱՐՈՆ ԲԸՌԶԷԼ ՅԱՅՏՆԵՒ ԼԻՆԵԼ ԹՇՆԱՄԻ.

ՔԱՆԶԻ ՎՍՏԱՀԱՆԱՅ ՏԱԼ ԶԱՆՀԱՃՈՅ

ԽՈՐՀՈՒՐԻ:

ՉՊԵՍՊԵՍ փորձս փորձեցին ընտանիք
մեր ցարդ լինել բարեվայելուչ, սակայն անակնկալ
ձախորդութիւն քանդէր զամենայն ընդ ձեակեր-
պիլն։ Գուն գործէի յամենայն ձախող ելից օգուտ
քաղել տալ նոցա և կատարելագործել զկատարե-
լութիւնն՝ ըստ չափու նանրանալոյ մեծամասութեան
նոցին։ “Տեսանէք՝ որդեանկք, որչափ սակաւ շահի
՚ի գուն գործերն ՚ի պատրել զաշխարհ՝ ոգորելով
ընդ գերազունից մերոց։ Աղքատն՝ որ ոչ ընկե-
րակցի բայց ընդ մեծատանց միայն, ատի յոյնոցիկ
յորոց հեռանայ, և արհամարհի յայնցանէ որոց
հետեւէ։ Անհամեմատ միաբանութիւնք փնասակար
են միշտ տկարագոյն կողման, մեծատունն ընդունե-

լով զհաճութիւնն, և աղքատն զդժուարութիւնն, որ ծաղին անտի: Բայց եկ՝ Պիկ որդեակ, և երկրորդեան զառակն՝ զոր ընթեռնուիր ՚ի սերկեանս, յօգուտ ժողովեցաս:”

“Պէտք եղև երբեմն,” գոչեաց մանուկն, “զեհ հսկայ մի և թզուկ բարեկամացան, և ՚ի միասին կեային: Պաշն կռեցին մի երբէք անջատիլ ՚ի միմեանց, այլ երթալ ՚ի խնդիր արկածից: Առաջին մարտն՝ զոր մարտեան, էր ընդ երկուց Սարակինոսաց, և թզուկն՝ որ արի էր յոյժ, եհար զմի յախոյենից զայրազին հարուածով: Արար այս Սարակինոսին և ոչինչ մեաս, որ՝ ամբառնալով ըզսուր իւր, եհար և կտրեաց զբաղուկ խղճուկ թըզուկին: Աղէտալի էր արդ կացութիւն նորա, սակայն ՚ի թիկունս հասանելով հսկային՝ անկան երկոքին Սարակինոսքն ՚ի սուղ ժամանակի մեռեալ ՚ի դաշտին. և ՚ի հեճուկս եհատ թզուկն զգլուխ մուկոյն: Շրջեցան ապա ՚ի խնդիր այլում արկածի: Այս էր ընդգէմ՝ երկց անխնրուշտ այծամարդից, որ առեալ տանէին զբամբիշ մի վշտազին: Թզուկն չէր այնքան կատաղի որքան յառաջ, բայց և այնպէս ինքն եհար զառաջին հարուածն, և փոխարէն ընկալաւ զմի՝ որ եհան զմի յախանցն, տակայն եհաս հսկայն իսկոյն, և՝ եթէ չէր նոցա փախս առեալ, անշուշտ սպանանէր զամենեւին ըզնոսա: Մեծապէս ուրախ եղեն ամենեքին ընդ յաղթութիւնն, և բամբիշն ազատեալ սիրահարեցաւ ընդ հսկային և ամուսնացաւ: Ղնացին յետոյ

անցին հեռի, և առաւել հեռի քան զոր մարթ է ինձ ասել, մինչ պատահեցան իմբոյ միոյ աւազակաց։ Այս առաջին անգամ շահատակեաց հակայն յառաջոյ, այլ թղուկն չէր յոյժ ՚ի բացեայ։ Ամուր էր պատերազմն և ձգեցաւ յոյժ։ Ուրանօր և զայր հակայն՝ անկանէին ամենեքին առաջի նորա, բայց՝ առաւել քան զմի անգամ մերձ էր թղուկն սպանանիլ։ 'Ի վաղճանի յայտնեցաւ յաղթութիւնն 'ի կողմ՝ Երկոցունց բաղդակնդրացն, բայց թղուկն կորսյս զոան։ Մնաց արդ թղուկն առանց միոյ ձեռին, ոտին և միոյ ական, այն ինչ հակայն էր առանց վերի իրիք։ Առ որ կոչեաց առ փոքրիկ ընկերակից իւր. “Փոքրիկ գիւցազունդ, փառաւոր զուարճութիւն է այս, եկ, ստասցուք զմիւս ևս յաղթութիւն, և փառք մեր անմահ Եղիցին յաւիտեան։” — “Քաւ լիցի,” դարձոյց թղուկն, որ զարդիս առաւել զոհեացեալ էր. “քաւ լիցի ինձ այդ, այլ ոչ ևս մարտեայց, յամենայնում մարտի տեսանեմ՝ որ դու գտանես զամենայն զպատիւն և զպարգև, բայց ամենայն հարուածքն անկանին ՚ի վերայ իմ։”

Պնացի բարոյական խորհրդածութիւն առնել ՚ի վերայ առակիս, յորժամ ուշ մեր շրջեցաւ առ սաստիկ վիճաբանութիւն իմն՝ 'ի մէջ ամուսնոյս և Պարոն Բլուչէլայ, յաղագս առաջադրեալ ուղեգնացութեան դատերացս 'ի քաղաքն։ Ամուսին իմ հօրաբազոյնս պնտէր զօգուտսն՝ որ յառաջ դալոց էին անտի։ Պարոն Բլուչէլ ընդ հակառակն՝ ջա-

Նոյր շրջել զնա ՚ի խորհրդոցն, և ես մնացի չէզոք, Լուբան տարհամազմունք նորա երևէին երկրորդ մասն այնոցիկ՝ որ այնպէս չարաչար ընկալեալ եղեն յառաւօտու: Բարձրանայր վէճն դամ՝ քան զգամ, մինչդեռ խղճուի Պեթորայն՝ փոխանակ ուժգին աւարկելոյ, ուժգինս բարբառէր, և ՚ի վաղճանի պարտաւորեցաւ պատասպարիլ ՚ի յաղթմանէ ընդ աղաղակաւ: Օխարդ և իցէ՝ զրաւ բանից նորա դառնացոյց զմիզ զամենեսին յոյժ. “գիտէր” տասց, “զոմանց” որ զծածկեալ պատճառս ունէին վասն ամենայնի՝ զոր ՚ի խորհուրդ տային այլոց, սակայն՝ յիւրմէ կողմանէ ցանկայր, զի այնպիսիքն հեռի կացցեն ՚ի տանէ իւրմէ առ յապոյս:— “Տիկին,” տասց Պարոն Բըռչէլ անդորրազին դիմօք՝ որ և ևս բորբոքէին զնա, “որչափ առ ծածկեալ պատճառս, ուղիղ ես դու, ունիմ ես ըզ ծածկեալ պատճառս՝ զոր անխայեմ յիշատակել, քանզի՝ ոչ կարես դու պատասխանել այնոցիկ՝ զոր ոչ ծածկեմ ՚ի քէն: Սակայն տեսանեմ՝ զի երթեակուծիւնք իմ եղեալ են ձանձրալի. առից արդ ուրեմն զհրաժեշտ իմ, և եկից թերևս միւսանգամ՝ զյետին հրաժարականն իմ առնուլ ՚ի ձէնջ զողջոյն, յորժամ մկնիլ կամիցիմ ՚ի շինոյս:” Օ այս տասցեալ էառ զգլխարկն, և ոչ ջանք Սոփիայ՝ որոյ հայեցուածք թուէին յանդիմանել զեռաւ պուծիւնն, կարացին իսկ արգելուլ զնա ՚ի գնալոյ:

Իբրև չոքաւ, սկսաք կշռել զմիմեանս զվայրկեանս ինչ ամբօխեալ, Լմուսին իմ՝ որ գիտէր

զինքն լինել պատճառ, նկրտէր թաքուցանել զիւր շիւթ բռնի ժպտմամբ, և յանձնապատան հայեցուածով, զոր կամեցայ կշտամբել, “Օ՛րճար՛ կին դու,” ասացի ցնա, “այսպէս ուրեմն հիւրընկալեմք զօտարն: Այսպէս ուրեմն փոխարինեմք ընդ լաւահամութեան նոցա: Հաւատա՛ սիրելի, զի ասք յոյժ դաժանք և ինձ յոյժ անախորժք ելին այսօր ՚ի շրթանց քոց,” — “Անգէր՛ ապա գրգռեաց զիս նա,” պատասխանի ետ, “Այլ ես քաջ գիտեմ՝ զշարժառիթ խորհրդեան նորա: Խափանել կամի զչուաղջկանցս, զի ունիցի զզուարճութիւն ընկերակցութեան կըրտսեր դասեր իմոյ ՚ի տան: Սակայն՝ որ միանգամ և պատահիցի, ընտրեսցէ նա զբարեգոյն ընկերակիցս՝ քան զսորա նման ցածազգի անձինս այսպիսիս:” — “Ցածազգի՛ կոչեա զիս՝ սիրելի,” ասացի ես, “շատ կարելի է թէ սխալիմք մեք ՚ի վարկման մերում. զի ՚ի դէպս ինչ երևի նա կատարելագոյն պարօնն՝ զորոյ պէսն ոչ տեսի երբէք: Ասա՛ ինձ Սոփիա՛ աղջիկդ իմ, տուեալ է քեզ երբէք զպազանի ցոյց ինչ սիրոյ իւրոյ,” — “Օրուցատուութիւն նորա ընդ իս՝ հայր,” պատասխանեաց աղջիկն, “միշտ հանճարեղ էր, համեստ և հաճոյական: Որչափ առ այլ ինչ, ոչ, ոչ բնաւ: Անգամ՝ մի՛ արդարեւ՝ յիշեմ լուեալ ՚ի նմանէ, եթէ ոչ եզիտ երբէք զլին՝ որ արդիւնաւորութիւն գտանել կարէր ՚ի մարդ ռոգատ,” — “Այդ գունակ է՝ սիրելիդ իմ,” ասացի ես, “կեղծուպատիր խօսք ամենայն թշտ առացելոց կամ՝ դատարկակեցից: Բայց՝ յու-

սամ որ ուսեալ ես դու ըստ պատշաճի դատ տունել զայսպիսի արանց . և թէ խելագարութիւն խի եղիցի ակն ունիլ զերջանկութիւն յայնպիսւոյ՝ որ այնպէս վատ տնտես է եղեալ իւրոյ ինքեան : Մայրքոյ և ես զբարեգոյն ակնկալութիւն ունիմք արդ վասն քոյ : Միւս ձմեռն՝ զոր հաւանականբարանցուցես ՚ի քաղաքի . տացէ քեզ զպատեհութիւն զառաւել խոհական ընտրութիւն առնելոյ :

Որպիսի էին խոհմունք Սոփիայ առ այս վախճան , ոչ կարեմ պարծիլ գուշակել . սակայն՝ ՚ի ներքուստ չէի տհաճեալ ընդ ճողոպրիլ ՚ի կոչնականէ , յորմէ մեծապէս երկնչէի : Աւստազանցութիւնն հիւրընկալութեան եհար փութք ինչ զխիղճ մտաց իմաց . սակայն՝ ՚ի ձեռն երկուց կամ երեց սեթեւեթեալ պատճառանաց , լռեցուցի փութով զազդարարն զոյն . որ բաւականացաւ բաւարարիլ և հաշտեցուցանել զիս ընդ իս : Յան՝ զոր խիղճ մտաց պատճառէ մարդոյ՝ որ գործեալ իցէ զչար , շուտով անցանի : Երկչոտ է խիղճ մտաց , և ըզսղալութիւնս զայնոսիկ՝ զոր հերիք զօրութիւն չունի արգելելոյ , հազիւ երբէք հերիք արգարութիւն ունի դատախազելոյ :

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

ՆՈՐԱՆՈՐ ՎՇՏԱԳՆՈՒԹԻՒՆՔԻ, ԿԱՄ ԱՊԱՑՈՒՑՈՒԹԻՒՆ
ԻՄՆ՝ ԹԷ ԱՌԵՐԵՒՈՑԹ ՉԱՐԻՔ ՄԱՐԹԻՆ ԾՇՄԱՐԻՏ
ԲԱՐԻՔ ԼԵՆԵԼ:

ՆԱՍՏԱՏԵՅԱԻ արդ ուղեգնացութիւն
գտներաց իմաց 'ի քաղաք' : Սիրով ընդունելով
Պարոն Թառնհիլայ անձամբ անձին քննել զկեն-
ցաղավարութիւնն, և տալ մեզ գրով իմանալ
զվարուց նոցին : Սակայն՝ անհրաժեշտաբար հար-
կաւոր համարեցաւ, զի երեոյթ նոցա հաւասարեսցի
մեծութեան ակնկալութեանցն, որ՝ առանց ծախուց
անմարթ էր լինել : Խորհուրդ կալաք ուրեմն մի-
աբան ժողովով, զոր էր ևս զիւրազոյն եղանակն
փող ճարելոյ, կամ՝ տիրապէս ասել, զի՛նչ մարթ
էր մեզ հեշտեալ վաճառել : Այդ ճան էառ արագ
խորհրդածութիւնն. տեսաւ՝ զի մնացեալ երկվար
մեր սմնեկին անպիտան էր առ հերկազործութիւն՝
առանց իւրոյ ընկերի, և միապէս անյարմար առ
ճանապարհորդութիւն՝ սակս պակասելոյ միոյ ա-
կան, վասն որոյ վերջաւորեցաւ՝ զի վաճառեսցուք
զն՝ սակս վերոյիշեալ պատճառայ, 'ի մերձակայ
առնալվաճառի, և՝ առ 'ի զգուշանալ 'ի խաբէու-

Թինէ՝ զի ես ինքն անձամբ գնացից ընդ նմա ,
 Թէպէտև առաջին անգամն էր այս առևտրական
 գործոց կենաց իմաց , սակայն ոչինչ երկրայէի կա-
 տարել զզաշտօն իմ՝ համբաւով : Արծիք մարդոյ
 զնոհականութենէ իւրմէ՝ կշռի ընդ այնոցիկ , ընդ
 որս ընկերակցէ : և զի իմն յաւէտ՝ էր ընդ ընտանեաց
 իմաց , ոչ անյաջող համարումն յղացեալ էի զաշ-
 խարհային զգօնութենէ իմմէ : Օ՛ խարդ և իցէ՝ ՚ի
 միւսոսմ առաւօտու ՚ի մեկնիլ իմում՝ յետ հեռա-
 նալոյ զքայլս ինչ ՚ի դրանէ , յետս կոչեաց զիս
 ամուսին իմ՝ խորհուրդ տալ յունկանէ՝ զի շուրջ
 ունիցիմ զաչս զինն :

Ըստ հասարակ սովորութեանց՝ իբրև ժամանե-
 ցայ ՚ի տօնավաճառն , գնացուցի զերկար իմ՝ ըստ
 ամենայն քայլից իւրոց , սակայն՝ ոչ գտի զոք սա-
 կարկու առ ժամանակ մի : Ի վաղճանի մերձեցաւ
 մին , և՛ յետ շուրջանակի զնեւելոյ զերկարն ընդ-
 երկար , գտանելով զնա միով ահամբ կոյր , չկամե-
 ցաւ ասել ինչ վասն այնորիկ . երկրորդն յառաջ
 մատեաւ , սակայն՝ նշմարելով ՚ի նմա զախտ կաղու-
 թեան , յայտ արար՝ եթէ չառնոյր զնա վասն վա-
 րելոյ և եթ ՚ի տուն . երրորդն նշմարեաց զուռոյց
 միւսոյ ոտին , և ոչինչ գին հատանէր : չորրորդն
 իմացաւ յաչաց՝ զի լի էր որովայն նորա ճճեօք .
 հինգերորդն հիացաւ՝ եթէ զինչ ցաւ կարէի առ-
 նել ՚ի տօնավաճառին՝ կոյր , հաշիտ և վիրաւոր
 դրաստու՝ որ սխտանացու էր միայն յօշոտել վասն
 որջոյ շան : Օ՛ այսու ժամանակաւ ես ևս ինձէն ըս-

կտայ արհամարհել զողորմելի անասունն 'ի սրտի իմում' . և գողցես ծածկիւր երես իմ' ամօթով' ընդ մերձենալ անձնիւր սակարկուի . քանզի՝ թէպէտև միանգամայն չհաւատայի ամենայնի զոր ասէին նոքա , սակայն խորհէի՝ թէ բազմո՞ւ թիւն վկայից հօր ենթադրութիւն էր ուղիղ լինելոյ . և Սուրբն Պօլսոս՝ 'ի գիրս Բարի Պօրժոյ , վկայէ զանձնէ 'ի նոյն կարծիս լինել :

Յայտպիսի դառնադին կոտորեալն էի , յորժամ՝ վաղածանօթ եղբայր ոմն եկեղեցական՝ որ նոյնպէս զգործ ունէր 'ի տօնավաճառի , մերձեցաւ առ իս . և կալեալ զձեռանէս , առաջարկեաց անցանել 'ի պանդոկն և ըմպել զբաժակ մի՝ որ զինչ և գտանիցի : Յօժարութեամբ հաւանեցայ առաջարկութեանն , և մտեալ 'ի վաճառատուն զարեջոյ՝ առաջնորդեցաք 'ի ներքնասենեակ մի փոքրիկ , ուր էր մի միայն յարգելի ծերունի՝ բոլորովին պատաշեալ յընթերցումն ստուար մատենի միոջ : Ո՛չ երբէք 'ի կեանս իմ' տեսի զպատկեր՝ որ նախադրաւէր զիս առաւել քաղցրութեամբ : Խոստովք արծաթի զխոաց՝ յարգանօք քօղարկէին զքունս նորա . և անթառամ՝ ծերութիւն նորին՝ երևէր ծագեալ յառողջութենէ և 'ի բարեպիտոյթենէ : Ի՛նչեկցէ՝ ներկայութիւն նորա ոչինչ խափան եղև զըուցատրութեան մերում' . բարեկամս և ես բանս 'ի մէջ առաք 'ի վերայ պէսպէս փոփոխութեանց մերում' բողբի : Այնտոնեան հակաճառութիւնն , վերջին տեսրակ իմ' , նախասարկաւ ագի պատաս-

խանին, և ձախորդութիւնն որում պատահեցայ, Բայց վաղվաղակի բարձաւ ուշ մեր ի յանդիման նութենէ մանկան միտջ, որ մտանելով ի սենեակն պատկառանօք ասաց ինչ մեղմաձայն ծերունազարդ օտարականին, “Այն ինչ պիտոյ պատճառանաց՝ որդեակ,” ասաց ծերունին, “բարի առնելն է պարտիք՝ զոր պարտիմք համագոյակցաց ամենից, ան զայս, ցանկայի առաւել լինէր, սակայն հինգ ըստերլին դիւրացուցէ զդժուարութիւնս քոյ և բարձր եկիր:” Պատանին համեստ քամեաց զարտասուս երախտագիտութեան, այլ երախտագիտութիւն նորա հազիւ հաւասարէր իմոյն, Ամէի գիրկս արկանել բարի ծերունւոյն՝ սյնպէս հաճեցոյց զիս բարեսիրութիւն նորա, Հարունակեաց նա ընթերուող, և մեք դարձաք ի զրուցատրութիւն մեր, մինչ յետ սակաւուց, յուշ ածելով ընկերի իմում եթէ ունէր զգործ ի տօնավաճառի, խոստացաւ դառնալ վաղվաղակի, յաւելլով թէ միշտ ըղձալի էր ինքեան ունել զայնքան յընկերակցութենէ Այս, Պրիմրօզի, որքան և հնար էր, Առեալ ծերունւոյն զկոչումն անուան իմոյ, մտադիւր ականեաց յիս առ վայր մի, և իբրև միկնեցաւ բարեկամս, կարի ակնածութեամբ եհարցեթէ իւրիք առնանառու էի մեծին Պրիմրօզի՝ այնմ անվեհեր պաշտպանին միակնութեան, որ պարիսպ ամբողջեան էր եկեղեցոյ: Այլ երբէք առաւել անկեղծութեամբ զմայլեցու սիրտ իմ՝ քան յայնմ վայրկենի, “Պարոն,” ասացի, “զովութիւն

այդպիսի բարեոյ տուն՝ որպիսի դու՝ հաստատ եմ, ես, յաւելլու յայն ուրախութիւն սրտիս՝ զոր բարե- սիրութիւն քոյ արգէն է ծնուցեալ, Ահաւասիկ առաջի քոյ՝ պարօն, նոյն Արգապետն Պրիմրօզ, նոյն պաշտպանն միակնութեան, զոր հաճեցար ան- ուանել մեծ, Տեսանես արդ զնոյն տարաբաղդ աստուածաբան՝ որ յայսչափ ընդերկար, և՛ ամա- չեմ ասել, յաջողութեամբ մարտեալ ընդդէմ երկ- րորդ ամուսնութեան, — “Տէր,” դարձոյց օտարա- կանն ահաբեկ տեսեամբ, “երկնչիմ՝ յոյժ համար- ձակեցայ. այլ ներեսցես իմումն հետաքրքրութեան տէր, ներեա՞ աղաչեմ,” — “Պարօն,” ասացի կալեալ զձեռանէ նորա, “այնչափ հեռի ես ՚ի ահաճեցու- ցաներոյ զիս քոյովդ մտերմութեամբ, զի պարտիմ՝ աղաչել ընդունեսցես զբարեկամութիւն իմ, որպէս արգէն ունիս զյարգանս,” — “Արեմն երախտագի- տութեամբ ընդունիմ զհրաւէր քոյ,” դարձոյց նա սեղմիլով զձեռս, “ոյ՛ վառաւորեալ սիւնդ անվը- կանդ ուղղափառութեան. և շնորհեցաւ ինձ տե- սանել,” — Իսկեցի աստէն զոր կամէր ասել, զի՛ թէեւ հանգոյն հեղինակի կարէի մարտել զոչ սակաւ շողքորթութիւն, սակայն ամօթխաճութիւն իմ՝ արդ չներէր լսել առաւել, Ինչնէցէ՛ ոչինչ սիւ- րահարք ստեղծաբանութեան զայնպիսի վայրկենա- կան բարեկամութիւն յօգեցին երբեք, Իրօսեցաք ՚ի վերայ զանազան առարկայից, կարծեցի զնա զա- ռաջինն՝ առաւել պաշտօնասէր քան զխոնական. և սկսայ համարել անդոսներ զամենայն վարդապետու-

Թիւնս մարդկային՝ որպէս զկղզւանս : Այլ ոչինչ
 իւրիք պակասեցոյց այս զյարգ նորա առ ինչ . քան-
 զի ես ինձէն սկսեալ էի՝ ոչ ՚ի նորոյ , տեղի տալ
 ՚ի ծածուկ այսպիսի խորհրդոց . վասն որոյ ՚ի գէպ
 համարեցի նշանակել՝ թէ աշխարհս ընդհանրապէս
 սկսեալ էր չարաչար անփոյթ լինել զվարդապե-
 տական նիւթոց , և կարի յոյժ հետեւր մարդկային
 խորհրդոց : “Այ՞՞ Տէր ,” պատասխանի արար ,
 որպէս եթէ պահեալ էր զամենայն զգիտութիւն
 իւր առ այնր պահու . “յիրաւ ի՞նչ Պարոն , աշխարհս
 ՚ի խելայեղութեան իւրում է . և սակայն աշխար-
 հարարութիւն կամ՝ ստեղծումն աշխարհի տրկեալ
 է ՚ի շիտթ զիմաստասէրս ամենայն դարու : Օ որ-
 պիսի խառնակութիւնս կարծեաց չեն սերմանեալ
 նոքա ՚ի վերայ ստեղծման աշխարհի : Սանկունիա-
 թոն , Սանեթոյ , Բերոսէս և Օսելէս Լուկանոս
 ամենեքին ընդվայր ջանահնար եղին : Սերջինն
 զայսոսիկ ունի բանս՝ ԱՆԱՐԲՈՆ ԱՐԱՒԷԼԻ ԱՏԵԼՈՒ-
 ՏԷԻՕՆ ՏՈՒ ՊԱՆ . որք նշանակին թէ՝ ամենայն իրք
 ոչ սկիզբն ունին և ոչ զկատարած : Աս և Սա-
 նեթոյ՝ որ էր առ ժամանակօք Աբրուգոգոն Ա-
 սարայ , Ասար է բառ Ասորոց՝ հասարակօրէն ա-
 ռեալ որպէս զմականունն արքայից այնր աշխարհի ,
 որպէս Թեկլաթ Ֆաէլ Ասար , Աբրոն Ասար .
 նա՛՛ ասեմ , ձեացոյց զնոյնանման ենթադատութիւն
 իմն անհանճար . քանզի՝ որպէս մեք սովորաբար
 ասեմք՝ ԷԿ ՏՈՒ ԲԻԲԼԻՕՆ ԿՈՒԲԼԻՆԷՏԻՍ , որ նշա-
 նակէ՝ թէ մատենք ոչ երբէք ռսուսցին զաշխարհ ,

զայս օրինակ զուն գործեաց նա ճգրտել՝ բայց՝
 ներել աղաչեմ, սլարոն, շեղիմ՝ ես 'ի խօսիցն' :
 Օ այս արդար ասաց, քանզի չկարացի, իմ արևն,
 տեսանել թէ զինչ կայր ստեղծման աշխարհի և
 բանին՝ յորոյ վերայ խօսէի. բայց՝ այս հերիք եղև
 ցուցանել՝ թէ աշակերտ էր զրոյ, և արդ առաւել
 ևս յարգեցի զնա : Հաստատեցի ուրեմն բերել զնա
 'ի փորձաքարն. սակայն՝ կարի հեղ և բարեհամ-
 բոյր էր՝ առ վիճելոյ վասն յաղթու թեան : Երբ
 և առնէի զգիտողութիւն իմն՝ որ երևէր ինրև ըզ-
 հրաւէր առ վիճաբանութիւն, ժպտէր՝ շարժէր
 զգլուխն և ասէր ոչինչ. որով իմացայ՝ թէ կարէր
 ասել զբազում, եթէ 'ի ճահ համարէր : Արօսք
 մեր ուրեմն՝ անխմանալի եղանակաւ փոխեցաւ 'ի
 բանից հնութեան առ այն՝ որ բերէր զմեզ զեր-
 կոսին 'ի տօնաւաճառն. իմն՝ ասացի էր առ 'ի վա-
 ճառել զերիվար, և՝ բարեբաղդապէս իրաւի, նո-
 րին էր առ 'ի գնել զմի՝ վասն միոյ 'ի վարձկանաց
 իւրոց : Երիվար իմ խելոյն յանդիման ածաւ. և 'ի
 վաղձանի միաբանեցաք 'ի սակարկութեանն : Չմնայր
 այլ իմն՝ բաց 'ի վճարելոյ ինձ զգինն, և ըստ այնմ
 եհան զլումայազիր մի երեսուն ստերլինաց, և ետ ցիս
 փոխել : Անընդունակ կատարելոյ իմ զայս ինդիր,
 հրամայեաց կոչել զհետեակ իւր, որ յանդիման
 եղև կարի վայելուչ նշանազգեստիւք : “Ա՛ռ Աբ-
 րահամ,” ասաց ցնա, “Եթ և ոսկի բեր վասն այ-
 սորիկ, կարես աջողել զայս 'ի մերձակայ Քալսընի
 կամ յայլ ուրեք :” Իրև չոքաւ : զբօսեցոյց զիս

աղղու բանախօսութեամբ ի վերայ մեծի պակասութեան արծաթոյ, զոր և ես յանձին կալայ զօրացուցանել՝ ողջալով և զշատ սակաւութիւն ոսկւոյ. մինչ զի առ ժամանակաւ դարձի Աբրահամու, երկօքեանքս ևս միաբանեալ էաք՝ թէ ոչ երբէք այնչափ սակաւ էր արծաթ որպէս յայժմուս. Վարձաւ Աբրահամ՝ ծանուցանել՝ թէ շրջեալ ընդ ամենայն կողմն տօնաւլաճաւին, և ոչ կարաց փոխանակել, թէպէտեւ մատուցեալ էր զկէս կրամն (այս ինչ, երբեք առ ինչ չիւն) առ կատարումն. Սեծ յուսաբեկութիւն եղև այս մեզ ամենեցուն. բայց ծերունին՝ յետ առ վայր մի խոկալոյ, եհարց եթէ ճանաչէի զՍողոմոն Քլամբօրոյ ի սահմանի երկրի իմում: Բնդ պատասխանել՝ թէ դրակից դրացի իմ էր. «Եթէ այդպէս իցէ ուրեմն» դարձոյց, «հաւատամ աջողեսցի գործ մեր, Վտցես զփոխանակազիր ի վերայ նորա՝ հատուցանելի ի տեսութեան. և՛ թող ինձ ասել, է՛ նա այր այնքան եռանդուն՝ որքան ոք ի միջոցի հինգ միլոնաց շուրջանակի: Ի՛ բազում ամաց հետէ՝ բարեհաճ Սողոմոն և ես ճանաչեմք զերեւարս: Յուշ լինի՝ զի յերիս ոտիւնս միշտ յաղթեմ՝ զնա. այլ ոտոստէր նա ի վերայ միոյ ոտին՝ առաւել յերկար քան զիս:» Փոխանակազիր՝ յիմ դրացւոյ վերայ, այնպէս էր իմ համար՝ որպէս զփող. քանզի բաւականապէս ճանաչէի զկարողութիւն նորա. Ստորագրեցաւ փոխանակազիրն, և տուաւ ի ձեռս իմ. և ծերունին Պարոն ջէնկինսըն, իւր սպասաւորն

Աբրահամ և երիվարն իմ՝ հինաւուրց Բլակ Բըրրի
երագեցին յընթացս՝ քաջ հաճեալ ընդ իրեարս :

Յետ տակաւուց՝ նոր սկսայ խորհել թէ սղալեալ
էի՝ յընդունել զփոխանակագիր յօտարականէ մի-
ոջէ : վասն որոյ խոհականաբար հաստատեցի 'ի
մօրի հետեւել զնոզին և առնուլ յետս զերիվար
իմ : Այլ կարի անագան էր այս : վասն որոյ ուղ-
ղակի դարձ արարի գէպ 'ի տուն , հաստատելով
փոխանակել զփոխանակագիրն 'ի զուր փող՝ որ քան
չուտ որ հնար էր : Պատի զբարեպարիշտ բարեկամն
իմ՝ ծխել զծխաքարչ առաջի դրան իւրոյ , և
ծանուցանելով նմա՝ եթէ ունէի զփաքրիկ փոխա-
նակագիր մի 'ի վերայ իւր , ընթերցաւ զայն եր-
կիցս հետ զհետէ , “Արժեմ կարես ընթեռնուլ
զանունն ,” ասացի ես , “Եփրեմ ջ Էնկինսըն :”—
“Այո՛ ,” դարձոյց նա , “կարի իմն պարզ է անունն
և զպարոնն ևս ճանաչեմ , ամենամեծ եղբունագործն
ընդ հովանեաւ երկնից : Եղյն խկ զողն է սա՝ որ
վաճառեաց մեզ զակնոցսն : Ո՞չ յարգելի տեսլեամք ,
ծաղկեալ ալեօք և անխուր գրպանօք էր . և ո՞չ
խօսեցաւ զընդերկար իմն թել զխոռթեան՝ զՅու-
նաց , զաշխարհատեղծութենէ և զաշխարհէ :”
Այսմ պատասխանի արարի հառաչմամբ , “Այո՛ ,”
չարունակեաց նա , “զայդ մի միայն կտոր զխոռ-
թեան ունի յաշխարհի , և միշտ բարբառէ զնոյն՝
յորժամ զգրոց աշակերտս գտանէ . բայց ճանաչեմ
ես զգողդ , և լմբունեցից զնա տակաւին :”

Սէպէտե հերիք դառնացեալ էի արդէն , ամեն-

Նամսճ տաղնապ իմ՝ դեռ պիտի գայր՝ ի յանգիման լինելս ամուսնոյ իմոյ և դստերացս : Ա՛յ ոք ուսումնատեսոյ՝ յառաւել երկեղի եղև երբէք դառնալ ի դպրատուն , տեսանել անդ զդէմս վարժապետին , քան զիս գնալ ի տուն : Ա ինրդ և իցէ՝ որոշեցի ի մօտի կանխել քան զկատարութիւն նոցա , ես ինքն ի բարկութիւն բրդելով զառաջինն :

Այլ աւանդ ընդ մտանել իմում , գտի զընտանիս ո՛չ իւրք միտեալ ի մարտ : Ամուսին իմ և աղջկունքս հարեալ գլխովին յարտասուս , Պարոն թառնհիւայ եկեալ զսլով ազդ սունել նոցա՝ թէ ուղէգնացութիւն իւրեանց ի քաղաքն վճարեալ էր ի սպառ : Համբաւ առեալ զմէնջ երկոցունց տիկնաց՝ ի չարեկամէ ումնմէ որ զմեօք , ի նմին աւուր ելեալ էին ի լոնդոն : Ա՛յ զղիտումն և ո՛չ զհեղինակն կարէր նշմարել , սակայն՝ որ միանգամ և իցեն , կամ ո՛ք և տարածեալ իցէ , շարունակեաց հաւաստի տունել ընտանեաց իմոց՝ զբարեկամութենէ և զպաշտպանութենէ իւրմէ : Ատի զնոսա ուրիմն՝ անդորրութեամբ մեծաւ տանել ձախորդութեան իմոյ , այնու զի ծածկիւր ի մեծութեան վշտադնութեան իւրեանց : Բայց՝ որ յաւէտ վարանէր զմեզ , էր մտածել թէ ո՛վ էր այնպէս անարգ , որ բամբասէր զհամբաւ դերպատտանի միտջ՝ մեզ պէս անմիտի : Երբ նուաստ ի նախանձուկս արկանելոյ , և յոյժ անմեղ ի դժկամակութիւն յարուցանելոյ :

ԳԼՈՒԽ ԺԵ .

ԱՄԵՆԱՅՆ ՎԱՏՈՒԹԻՒՆՔ ՊԱՐՈՆ ԲՈՉԷԼԱՅ
ՄԻԱՆԳԱՄԱՅՆ Ի ՅԱՅ : ԴԱՆ : ՅԻՄԱՐՈՒԹԻՒՆՆ
ԼԻՆԵԼՈՅ ՔԱՆ ԶԶԱՓՆ ԻՄԱՍՏՈՒՆ :

ԵՐԵՄՈՅՆ և մասն վաղուի առաքիլ վարարկան յանպատու ջանս՝ յայտ ածելոյ զթշնամիս մեր . հազիւ թէ մին ի դրացեաց զերձ մնաց ի մերոց կասկածանաց . և անձնիւր ՚ի մէջ պատճառս ունէր իւրոց կարծեաց՝ քաջ ծանուցելոց մեզ . Այն ինչ յայսպիսի վարանս էաք շուարեալ , մի ՚ի մանկանց մերոց՝ որ խաղայր արտաքոյ , երեր զնամակակալ տուփ մի գտեալ ի վերայ դալարւոյն , Խսկոյն ծանուցաւ զոյ Պարոն Բըռչէլայ , առ որում տեսեալ էաք . և ՚ի վերահասութեան , տեսան ի նմա յարեանցի յիշատակու թիւնք ի վերայ դանազան առարկայից . այլ՝ որ յաւէտ զմտադրութիւն մեր գրաւեաց , էր կնքեալ թուղթ մի . յորոյ վերայ գրեալ էր , “ () րինակ նամակին սռաքելոյն առ Երկոսին Տիկնայն ՚ի Թառնհիլ Աստուր , ” Խսկոյն որոշեցաք թէ նա էր անարժան չարխօսն . և խորհուրդ կալաք՝ բեկանել արդեօք զկնիքն , Հակառակ կացի ես . իսկ Սոփիա՝ որ յամառէր թէ յամենայն ի մարդկանէ նա վերջին էր լինելոց

յանցաւոր գտանիլ այդքան անարժանութեան, պիտէր ընթերցման այնորիկ: Յայտ միտեցան և մնացեալքն ընտանեաց, և՛ առ միաբանեալ աղերսանաց նոցին, ընթերցայ ըստ հետագայի:

“ՏԻԿՆԱՅԻ.”

Բերողն այսորիկ շատացուցէ զձեզ ըստ բաւակա-
նին յաղազս անձին՝ յորմէ այս գայ. մին՝ թիրևս
բարեկամ՝ անմեղութեան, և պատրաստ խափան ար-
կանելոյ պատրանաց նորին: Գիտեմ՝ հաւաստեալ՝
զի մասնաւորապէս կամք ունիք բերելոյ զերկուս
մատաղաւուրց բաժնիչ ի քաղաքն, զորս ճանաչեմ
փոքր ի շատէ ընդ որպիսութեամբ ընկերակցաց,
Որովհետեւ չկարեմ տեսանել զմիամտութիւն պատ-
րեալ, և ոչ զառաքինութիւն արատեալ, պարտիմ
մատուցանել զկարծիս իմ՝ թէ անյարմարութեան
այսպիսում՝ յառաջադրութեան, զհետ եկեցեն մնա-
սակար ելք: Չէր երբէք այս իմս կերպ՝ խափե-
վարելոյ ընդ վատանուն և զեղխից. և ոչ իսկ արդ
զայս եղանակ կաշնուի պարզաբանելոյ զիս կամ
յանդիմանելոյ զմիւլութիւն, եթէ վաղճան այնորիկ
չիցէր յանցաւորութիւն: Բնկալարձեք ուրեմն՝
զազդարարութիւն բարեկամի միոջ, և քով կշռե-
ցէք զհետեանս մուծանելոյ զվատահամբաւութիւն
և զմիւլութիւն յառանձնութիւնս՝ ուր անդորրու-
թիւն և անմեղութիւն մինչև ցարդ թագաւորեցին:”

Այլաճան առին արդ տարակուսանք մեր: Այսո՛

երևէր իմ ի թղթին յարմարելի երկոցունց կողմանց, և կշտամբանք նորին մարթ էին յարաբերիլ այնոցիկ՝ որոց էրն զրեալ, որպէս մեզ. բայց չարահամ գիտաւորութիւնն յայտնի եղև, և այդ շատ էր մեզ. Ամուսին իմ դժուարաւ ժուժեաց լսել մինչ ՚ի վաղճանն. այլ թշնամանէր զգրողն անարգել ցասմամբ. () լիվիս խստացաւ նոյնպէս, և Սոփիա երևէր զլսովին յապուշ հարեալ ընդ անարգութիւն նորա. Որչափ առ իս, երևեցաւ ինձ այս մի յամենանարգ գիպաց անգրգիւ ապերախտութեան՝ որում երբէք գիպեալ էի, և՛ ոչ այլ առիթ կարէի գտանել այնմիկ, քան զանձուկ նորին առնելոյ զկրտսեր դուստրն իմ ի շինին, առ ի յաճախ պարագս գտանելոյ հանգիպելոյ նմա. Օ այս օրինակ բազմեալ որոճայաք ի վերայ հնարից վերէժինդրութեան, յորժամ մուս փոքրիկ մեր եկն վազելով ազգ առնել մեզ, թէ Պարոն Բըռչէլ մերձենայր ի միւսոյ կողմանէ դաշտին, Առաւել գիւրին է երկնել ի մտի՝ քան նկարագրել զխուռն զգացողութիւնս որ ճնանին ի ցաւոյ նորոգ անիրաւութեան, և զբերկրութիւնն եկեալ հասեալ վրիժառութեան. () Էպէտե միտք մեր էին միայն ի դէմս հարկանել նմա զապերախտութիւն իւր, սակայն հաստատեցաւ առնել զայն ամենակծու եղանակաւ. Սորին վասն միաբանեցաք հանգիպել նմա սովորական ժպտմամբ մերով. շաղակրատել յսկըբան՝ առաւել քան հասարակ քաղցրութեամբ, առ ՚ի սակաւիկ մի զըօսեցոյ ցանել, և ապա՝ ՚ի միջի

շողովարար անդորրութեանն, ճայթել 'ի վերայ նորա որպէս զպտոնաշարժ, և ընկղմել զնա իմացութեամբ իւրոյին վատութեան: Այսմ' այսպէս վերջաւորեալ, յանձն էառ ամուսին իմ' կառավարել զգործն ինքնին. այնու զի ունէր իրօք զկատարելութիւն առ այնպիսի ձեռնարկութիւն: Տեսաք զնա մերձենալ, եմուտ 'ի ներքս, կալաւ զաթուռ մի և բազմեցաւ. «Սիրուն օր է Պարոն Բըռչէլ» — «Շատ սիրուն՝ վարդապետ, թէև՝ թուի ինձ անձրեւել ընծիւղելովն* այգւոյ իմոյ» — «Ընծիւղելովն ագւոյ քոյ»՝ ասաց ամուսին իմ' բարձրաձայն ծիծաղաւ. և ապա զներումն հայցեաց վասն կատակասիրութեան իւրոյ. — «Սրտի մտօք ներեմ' քեզ՝ սիրելի Տիկին»՝ պատասխանի արար նա, «այլ վկայեմ' ոչ համարէի զայն կատակ, եթէ չէր քո այնպէս ասացեալ» — «Թերեւս ոչ, պարոն»՝ ասաց ամուսինս՝ ակնարկելով առ մեզ. «և սակայն հաստադ եմ' կարես ասել քանի կատակք վաճառին առ ունկի մի» — «Ինձ այնպէս թուի՝ տիկին»՝ դարձոյց Բըռչէլ, «որ յառաօտուս կատակերգութիւն իցես ընթերցեալ. զի ունկիւք կատակաց ամենազեղեցիկ ծնունդ է մտաց, և սակայն՝ տիկին, յաւէտ ցանկայի տեսանել զկէս ունկի կատարե-

* Ըստ Անգղիականին է՝ «ընծիւղելով հասկից իմաց»՝ որում ծաղր առնէ կինն «ընծիւղելովն եղջերաց քոց»՝ որ նոյնայանգ է յԱնգղիականն, Զի Corn կեռն է հասկ ցորենոյ, իսկ Horn շեռն եղջիւր. մեք ևս զնոյնայանգ՝ և գողցե՛ս նոյնանման բառս եղաք 'ի Հայումս՝ զի երկոքումք ևս նոյն ստի Բըռչէլ որպէս զանասուն:

լուծեան, — “Հաւատամ կորես,” ասաց ամուսին իմ՝ տակաւին ժպտելով ի մեր կողմ, թէ և ընդգէմ ինքեան էր ծիծաղն. “Ես սակայն տեսեալ եմ զարս ոմանս կեղծաւորիւ զկատարելութիւն՝ զոր սակաւ ունին,” — “Եւ առանց երկուանաց,” դարձոյց հակառակորդ նորա, “ճանաչես զկառայս ցոցանել զհանձար՝ զոր չունին,” Փութով իմացայ որ ոչինչ օգտիլ ունէր ամուսին իմ ի բանիս. վասն որոյ որոշեցի ես ինքնին վարել ընդ նմա առաւել ևս խստութեամբ, “Հանձար և կատարելութիւն երկոքին ևս ոչինչ են,” ասացի ես, “առանց անբըծութեան, այն է միայն որ գին հատանէ իւրաքանչիւր մարդոյ. տգէտ շինականն՝ առանց յանցանաց, առաւել է քան զիմաստասէրն բազմայանց. քանզի զինչ է խելք կամ արութիւն առանց սրտի.

Այլ արդարասէր է աշնուագոյնն յարարածս Աստուծոյ,”

“Համարեցի ես միշտ,” դարձոյց Պարոն Բըռչէլ, “զվարձեալ առածս Պօպայ, որպէս զյոյժ անարժանս առն խելացւոյ, և զանարգելի փոխուստ ի գերակայութենէ իւրմէ. Որպէս յարգ մատենից առաւելու՝ ոչ ի ձեռն ազատութեան սղալանաց, այլ մեծութեան գեղեցկութեանցն բանից. սոյնպէս պիտի և զմարդկանց գին հատանել՝ ոչ ի ձեռն ազատութեան ի յանցանաց, այլ մեծութեան առաքինութեանցն զոր ունին. Պատկանին պակասեցի խոհմամութիւն, քաղաքականին առաւելցի հրպարութիւն, և տխրանին վայրագութիւն. այլ՝ նախադասեսցուք սոցա զանարգ արուեստաւորն, որ

աշխատանք պարապի ընդ կեանս բոլոր, առանց
ստգտանաց կամ գովու թեանց, 'Ի Ճահ և նոյնպէս
նախադասել զսառած անսխալ նկարս Յիւսիփնեան
դպրատան, քան զթիւր բայց վսեմ կենդանատուու-
թիւնս Հռովմէական մատին։"

"Դիտողութիւն քոյ այս՝ պարոն,՝" պատասխա-
նեցի, "արդար է, երբ առաքինութիւնք պայծառ
իցեն և պակասութիւնք մանունք. բայց՝ երբ երեւի
որ մեծամեծ մոլութիւնք հակադրին 'ի նոյն միտս՝
նոյնաքանակ տարօրինակ առաքինութեանց, այդ-
պիսի անձն արժանի է արհամարհանաց։"

"Գուցէ՛ գուցեն այդպիսի հրէշք՝ որպէս նկարա-
գրեցերդ, մեծի մոլութեանց յարելոց ընդ մեծի ա-
ռաքինութեանց, այլ՝ յընթացս կենոց իմաց, չգտի
երբէք զփորձ գոյութեան նոցա. ընդ հակառակն՝
նշմարեալ եմ՝ միշտ, զի ուր ընդարձակ են միտք,
անդ բարի են ակորժակք։ Եւ արդարեւ՝ Նախախ-
նամութիւն Քարձրելոյն յաւէտ յայսմ մեզ քաղցր
բարեկամ երեւի, սոյսանակ տկարացուցանելով ըզ
կատարելութիւն՝ ուր սիրտ թիւրեալ է, և նուա-
զեցուցանելով զզօրութիւն՝ ուր կամք են չարու-
թիւն առնելոյ։ Այս կանոն տարածեալ երեւի և
սա միւս կենդանիս. փոքրիկ ազգ զեռնոց միշտ
նենգաւոր են, անգութ և անարի. այի ինչ նոքա՝
որ զարդարեալ են զօրութեամբ և կարողութեամբ,
են ազնուաբարոյ, քաջ և բարեհամբոյ։"

"Դիտողութիւնքդ այդքիկ կարի քաջ հնչին,՝"
դարձուցի ես, "և սակայն զիւրին եղիցի 'ի ամին

վայրկենի ցուցանել զայր մի՝ և սևեռեցի զաչս իմ՝ հաստատեալ ՚ի նա, «որոյ գլուխ և սիրտ ձեռն ցուցանեն զամենագարշելի գիմադրութիւնս ։ Այո, պարոն» ։ Հետեւցի ասել բարձրացուցանելով ըզ ձայն իմ, «և խնդամ՝ ընդ պատեհութիւնս ըմբռնելոյ զնա ՚ի միջի կարծեալ ապահովութեան իւրում ։ Ճանաչես զայս, պարոն, զայս յիշատակարանն ։»

«Այո, պարոն» ։ Գարձոյց նա անտեղիտալի վրաստահութեամբ, «իմ է յիշատակարանդ, և ուրախ եմ ընդ գտանել քոյ զայն» ։— «Եւ ճանաչես զայս թուղթ», գոչեցի ։ «Աղէ՛, մի թուլանար՝ մնորդ, այլ անպատկառ հայեաց ՚ի գէմս իմ. հարցանեմ՝ ճանաչես զայս զիր» ։— «Օ մորդ գիր», գարձոյց նա, «այո. ես գրեցի զգիրդ» ։— «Եւ զեարդ մարթացար», ասացի, «այդպէս վատութեամբ՝ այդպէս ապերախութեամբ յանդգնիլ զրել զայս զիր» ։— «Եւ զեարդ դու», գարձոյց նա անհամեմատ լըբութեամբ, «այդպէս վատութեամբ յանդգնեցար խորտակել զկնիք նորա ։ Ոչ գիտիցես, որ կարող եմ արդ կախել տալ զձեզ զամենեսին վասն այնորիկ ։ Ամենայն՝ զոր պարտ է ինձ տանել, է երդնուլ ՚ի մերձակայ դատաստանատան, թէ պարտաւոր գտեալ էք խորտակելոյ զիսկ յիշատակարանի իմում, և այդպէս կախել զձեզ զամենեսին առ դրանս» ։ Այս մասն անակնկալ ժպտահութեան նորա այնքան զրգռեաց զիս՝ մինչ հազիւ կնրացի զսպել զբարկութիւնս ։ «Վ՝ ճարեաց՝ ապերախութեամբ առական, ՚ի բնց լեր աստի, և մի

այլ պղծեր վրնակութիւն իմ վատութեամբ քով երթ, և մի այլ տար ինձ տեսներ զդէմս քոյ միւս անգամ, Հեռի լեր ՚ի դրանէ իմմէ, և մի միայն պատիժ՝ զոր ցանկամ քեզ, է տաքնապիչ խիղճ՝ մտաց, որ հերիք տանջիչ եղիցի։” Այս ասացեալ ընկեցի նմա զիւր յիշատակարան, զոր ՚ի վեր էառ ժպտումբ, և՝ փակելով զճարմանդան կարի հանդարտութեամբ, եթող զմեզ գլխովն հիացեալ ընդ անխռով վստահութիւն նորա։ Ամուսին իմ յատկապէս ցատուցեալ էր՝ թէ ոչինչ կարէր բարկացուցանել զնա, կամ ամաչեցուցանել վասն անզգամութեանցն։ “Սիրելիք իմ,” ասացի՝ ցանկալով հանդարտել զկիրան, որք յոյժ բռնացեալ էին ՚ի մեզ։ “չպիտի՛ մեզ զարմանալ՝ թէ չար մարդկան պակասի ամօթ.— շառաքին միայն յըմբռնիլն ՚ի բարեգործութեան, այլ պարծին ՚ի մոլութիւնս իւրեանց։”

Յանցանք և Ամօթ՝ ասէ այլաբանութիւն, զառաջինն ընկերք էին, և յսկզբան անդ ուղեգնացութեան անբաժան կեային ՚ի միմեանց։ Բայց միաբանութիւնն նոցին գտաւ ընդհուպ անախորժ և անպատշաճ լինել երկաքանչիւրոց ևս։ Յանցանքն ետ ամօթոյ զըստէպ ըստէպ վըշտադնութիւն, և Ամօթն յաճախակի ՚ի վեր հանէր զգաղտնի դաւաճանութիւնս յանցանաց։ Ասան որոյ՝ յետ ընդերկար անհամաձայնութեան, հաւանեցան հուսկ ուրեմն անջատիլ ՚ի միմեանց ՚ի յաւիտեան։ Յանցանքն միայնակ շահատակիաց յառաջ արիաբար

հասանել ճակատագրոյ, որ երթայր յառաջոյ ՚ի նմանութիւն դահճի, այլ Ամթ՝ բնականաբար երկչոտ ելով, դարձաւ ընկերակցիլ Առաքինութեան, զոր՝ ՚ի սկզբան ուղեգնացութեանն, թողեալ էին ՚ի յետուստ: Օ այս օրինակ՝ որդեակք, յետ ճանապարհորդելոյ մարդկան ընդ աստիճանս ինչ մուլութեան, լքանէ զնոսա Ամթ, և դառնայ կալ ՚ի վերայ սահաւուց առաքինութեանց, որք տակաւին մնացեալ իցեն:

ԳԼՈՒԽ ԺՕ:

ԸՆՏՄՆԻՔ ԶՀՆԱՐՍ 'Ի ԿԻՐ ԱՌՆՈՒՆ՝ ՈՐՈՒՄ
ՄԵԾԱԳՈՅՆ ԸՆԴԴԻՄԱԴՐԻ:

Որ միանգամ զգացմունք Սոփիայ մարթ էին լինել, այլք յընտանեաց հեշտեալ արգահատեցան վասն բացակայութեան Պարոն Բըռչէլայ՝ գալըստեամբ կալուածատեառն մերոյ, որոյ երթեկեկութիւնք առաւել ստէպ և երկարատե եղեն արդ: Թէպէտ և ՚ի դերե եղեն ջանք նորա հայթհայթել վասն դատերացս զզուարճութիւն քաղաքին՝ ըստ դիտման իւրում, զամենայն զսլատեհ ՚ի վար արկանէր ընծայել նոցա զայն ամենայն դուղնաքեայ զբօսանս, զոր առանձնութիւն մեր շնորհէր: Պայր

հասարակօրէն յառաւօտու, և այն ինչ որդի իմ և ես
հետեւեալք գործոց մերոց արտաքնոց, նստէր ինքն
ընդ ընտանեաց ի տան և զբօսեցուցանէր զնոսա նկա-
րագրութեամբ քաղաքին, որոյ ամէն կողմանց որո-
շակի ծանօթ էր։ Սարէր երկրորդել զամենայն ըզ-
գիտողութիւնս՝ որ մանրամասն վաճառիւր ի միմնո-
լորտի թատրոնաց, և ունէր զամենայն զգնաղ ա-
սացուածս գիտնոց ի բերան, նախ քան զերևումն
նոցա ի մատենա խաղուց։ Օ միջոցս զրուցատրու-
թեան ի գործ դնէր ուսուցանել դատեաց խնաց ըզ-
խաղ նարտի, կամ զրգռել երբեմն զփոքրիկունս իմ
ի կռիւն զմիմեանս, առ ի «եւ զնոսա՝ ըստ ասու-
թեան իւրում»։ Բայց յոյսն ունեւոյ զնա ի մեր փե-
սայութիւն կուրացուցանէր զմեզ առ ամենայն թե-
րութիւնս նորա։ Պիտի խոստովանիլ՝ որ ամուսին
իմ հազարաւոր հնարս լարէր թակարգել զնա. կամ՝
սիրողաբար ասել, զամենայն արհեստ ի կիր առնոյր
մեծացուցանելոյ զարդիւնս դատեր իւրոյ։ Իթէ
քաքարք ի ժամ թէյի գիւրաբեկ և փխրուն էին,
Օլիւիայ էր թրեալ զնոսա. եթէ գինին սնծոյ
լաւ էր կնճռեալ, նորա էր քաղեալ զսինձսն. մա-
տունք նորա էին որ տյնպէս կանաչութիւն պար-
գեկցին քացախեղէնի, և յօրինման կարկանդակի՝
ընտրողութիւն նորա էր որ զանգեաց զբաղադրու-
թիւնս։ Սէր ասլա երբեմն խեղճ կինն ասպե-
տին, որ կարծէր ինքն՝ թէ նա և Օլիւիա չափա-
հասակ էին յոյժ, և տայր երկաքանչիւրոցն կանգ-
նիլ առ նրի իրերաց տեսանել ուն էր բարձրագոյն։

Այսպիսի ցոյցք խորամանկութեան՝ զոր անթափանց հատարէր, այլ ընդ որ ամենեքին թափ անցանէին, յոյժ ախորժ երեւին բարերարի մերոյ. որ օր ըստ օրէ նորանոր փորձս ընծայէր կրից իւրոց, որ՝ թէ և ոչ ամբարձեալ յառաջարկութիւնս ամուսնութեան, սակայն ոչ յոյժ հեռի կարծեաք գոլ անտի. և գանդաղութիւն նորա՝ մերթ վերադարձր բնական ամօթխաճութեանն, և մերթ երկիւղին դառնացուցանելոյ զհօրեղբայր իւր: Անչե իցէ դիպուած իմն՝ որ ընդհուպ սպտահեցաւ, հաստատեաց առանց երկուանաց զգիտաւորութիւն նորա լինելոյ մի յընտանեաց մերոց. նա զի՝ ամուսին իմ համարեցաւ զայն անթերի խոստումն:

Ամուսին իմ և դստերքս դարձուցանելով զայցելութիւն Ֆլամբօրոյ դրացւոյ մերոյ, տեսին զի գերդաստանն այն տուեալ էր նկարել զսպառկերս իւրեանց նկարագրի միով, որ ճանապարհորդէր ընդ շէնն, և առնոյր զնմանութիւնս առ հնդկաստան շիւլինս ըստ գլխոյ: Քանզի ընտանիքդ այդօքիկ և մեր՝ ի վաղուց հետէ ունէին զտեսակ իմն նախանձաւորութիւն յախորժակաց մասին, խռովեցաւ ողի մեր ընդ այս գաղտագողի յառաջադիմութիւն նոցա ի վերայ մեր. և զամենայն զոր մարթացայ տսել և շատ ասացի, անփոյթ արարեալ, հաստատեցաւ զի և մեք նկարել տացուք զսպառկերս մեր: Այսան որոյ կալայ զնկարագիրն, զի զնչ կարէի առնել. երկրորդ խորհրդածութիւն մեր եղև ցուցանել ըզգերազանցութիւն ախորժակաց մերոց ի դիրսն:

Արչափ առ ընտանիս դրացւոյ մե ըոյ՝ եօթն էին ընդ ամենայն, և նկարագրեցան եօթն նարնջովք, իր իմն բարձեալ միանգամայն 'ի սովորութեանէ, ոչինչ պէսպիսութիւն 'ի կեանս, ոչինչ յարմարութիւն յաշխարհի։ Յանկացաք ուրեմն ունիլ զպայծառագոյն եղանակ, և՛ յետ բազմաց խնդրոց, եկաք հոսսկ ուրեմն 'ի համակամ' միաբանութիւն նկարագրելոյ 'ի միասին յընդարձակ պատմական սրտիկերի ազգականութեան։ Առաւել դիւրագին լինէր այս, այնու զի մի միայն կազմ' բաւական էր ամենեցուն, և կարի վայելուչ լինէր յոյժ, զի ամենայն գերդաստանք ընտիր ախորժակաց զայս օրինակ նկարագրեալ լինէին արդ։ Արովհետեւ ոչ կարացաք խտոյն 'ի յուշ ածել զպատմական առարկայ ինչ քաջագէտ, շատացաք անձնիւր 'ի մէնջ նկարիլ առանձին պատմական նմանողութեամբ։ Ամուսին իմ ցանկացաւ ձեանալ ըստ Ափրոդիտեայ, և աղտչեցաւ նկարիչն չճշդել յոյժ յանգամանդս 'ի լանջադեղ կամարին և 'ի խոպոպիսն։ Արկոքին փոքրկունք իւր ունէին լինել որպէս զՅանկութիւնս, առ կողմամբ իւրով, այն ինչ ես՝ եկեղեցական զգեստիւք, ընծայաբեր ունէի լինել նմա մատենիւք իմովք 'ի վերայ Աստուծան վիճաբանութեան։ Յանկայր () լիվիա նկարիլ ըստ Ամազոնի՝ նստելոյ առ թրմբովք ծաղկանց, զգեցեալ կանաչադեղ պատմութեանաւ երփն երփն զարդարելով ոսկւով, և զմտրակ 'ի ձեռին։ Սովիա լինելոց էր Հովուհի հանդերձ այնքանիւք զլիսովք ոչխարաց, որքան մարթ էր նկար-

չին ճրի մուծանել, և Սոլսէս պճներոց էր գըլ-
խարհաւ և սպիտակ փետրով :

Րհարութիւնք մեր այնքան հաճելի եղեն Մս-
պետին , զի պարտաւորեաց մուծանել և զինքն՝ որ-
պէս զմի յընտանեաց , 'ի նմանութիւն Սեփին
Աղեքսանդրի առ ոտս Օլիվիայ : Օայս համա-
րեցաք ամենեքին միք՝ որպէս զցուցակութիւն իմն
ըզձի իւրոյ մտանելոյ յընտանութիւն մեր , և ոչ
մարթ էր մեզ մեւ զինդրուած նորա : Սխե-
ցաւ ուրեմն նկարիչն 'ի գործ , և՛ զի անդուլ աշ-
խատէր և շտապ , պակաս քան 'ի չորս աւուրս ա-
ւարտեցաւ համօրէն : Այնատարր էր նկարն , և պի-
տի խոստովանիլ ոչ անխայեաց նա յերանգս իւր ,
որոյ վասն ընծայեաց նմա ամուսին իմ զմեծ ներ-
բողեան : Յոյժ հաճ՝ և հաւան գտաք ամենեքին
ընդ գործն . այլ տարաբաղդ իմն գէպք՝ որ ոչ 'ի
միտ անկաւ մինչ 'ի վաղձան նկարագրութեանն ,
ահաբեկ արար զմեզ : Այնքան ընդարձակ էր՝ մինչ
ոչ գոլ տեղի զետեղելոյ զայն 'ի տան : Օխորդ
անփոյթ եղաք այսպիսի գլխաւոր հանգամանաց ,
անհասկանալի է . այլ տյսչափ ստոյգ է զի ամե-
նեքեանս անհոգ գտաք մեծապէս : Ասան որոյ՝
պատկերն փոխանակ հաճեցուցանելոյ զանապար-
ծութիւն մեր՝ որպէս յուսացեալ էաք , յեցեալ
մնաց կարի իմն դառնացուցիչ եղանակաւ ընդգէժ՝
որմոյ խաճարարին . ուր պարզեալ էր կտաւն և
նկարագրեալ . կարի յոյժ ընդարձակ առ հանելոյ
ընդ որոք դուռն , և ծաղր մերոց դրացեաց ամենից :

Մին համեմատեաց զայն երկայն մակուկի Ուս-
բինալն Արուսոյի, մեծ յոյժ առ ՚ի բաց տանելոյ,
միսն կարծեաց յաւէտ նմանէր կարժառի ՚ի սրուա-
կի, ոմանք հիանային եթէ զեմրդ կարելի հանիլ
արտաքս, այլք առաւել զարմանային եթէ որպէս
մուծաւ ՚ի ներքս:

Այլ թէպէտ զոմանց զծաղը շարժէր, ՚ի բազումս
զչարակամ՝ թեւադրութիւնս բորբոքեաց տիրապէս,
Անեգանադիր ասպետին՝ կցեալ երևելով ընդ մե-
րում, շատ մեծ փառք էր առ նախանձուկս չարկա-
նելոյ: Ատտահամբաւ փախիւք սկսան տարածիլ
՚ի մեր փնաս, և անգորբութիւն մեր անընդհատ
խռովիւր յանձանց՝ որք զային իբրև զբարեկամս
պատմել մեզ զասացեալս մերոց թշնամեաց: Այսո-
ցիկ համբաւոց միշտ վրէժխնդիր լինեաք պատշաճ
ողով, սակայն վատահամբաւութիւն յար զօրանայ
հակառակութեամբ:

Արկին ուրեմն խորհուրդ կալաք հեռի առնել
զչարակամութիւն թշնամեաց մերոց, և ՚ի վաղձանի
վերջաւորեցաք այնպիսի առաջադրութեամբ՝ որ
շատ խորամանկութիւն ունէր առ կատարելապէս
ընդունելի լինելոյ ինձ: Այս էր, որովհետև զը-
խաւոր գիտումն մեր էր յերևան ածել զողջախո-
հութիւն սերոյ Պարոն Թառնհիւլոյ, յանձն էառ
ամուսին իմ փորձել զնա՝ պատրուակելով խորհուրդ
հարցանել յընտրութիւն ամուսնոյ վասն երէց
դստեր իւրոյ: Թէ այս հերիք չլինէր, յայտ առ-
նել տալ զնա, որոշեցաւ ապա երկեցուցանել զնա

հակառակորդաւ : Բայց և այնպէս ի՞նչ երբեք հաւանեցոյց այսոմ վերջին առաջարկութեան , մինչ ընկալայ զանդրժեղ խոստումն () լիովն այս ամուսնանալ ընդ անձին որ յայսմ առթի հակառակ հանդիսացի , եթէ ոչ խափան արկցէ նա այնմ իւրովի առնլովն զինքն : Այս օրինակ էր Թակարդն լաւեալ , որում թէ և սաստիկ ոչ հակառակեցի , ոչ բովանդակապէս հաւանեցոյց :

Ի միւսում նուազի ուրեմն այցելութեան Պարոն Թառնհիլայ , փոյթ կալան աղջկունք իմ 'ի բաց կալ 'ի տեղւոյն , առ 'ի պատեհ տալ մօր իւրեանց 'ի կիր արկանելոյ զհարս իւր . այլ մեկուսացան լոկ 'ի միւս սենեակն , ուստի լսելի լինիւր խօսակցութիւնն ամենայն : Հնարագիտութեամբ եմոյժ ամուսին իմ զբանն 'ի ներքս , նկատելով թէ մի 'ի դատեաց Ֆլամբօրոյցայ հաւանականաբար ունելոյ էր զվայելուչ զուգակից 'ի Պարոն Սպանկեր : Այսմ հաւանելով ասպետին , էանց նա նշանակել թէ նոքա որ զտաք բաղդ ունէին , հաստատ էին միշտ դտանելոյ զարս բարիս . “Այլ օգնեցեն Երկինք ,” շարունակեաց նա , “աղջկանց այնոցիկ՝ որ չունին : Օրինչ նշանակէ գեղեցկութիւն , Պարոն Թառնհիլ . կամ զի՞նչ նշանակեն ամենայն առաքինութիւնք և ամենայն կատարելութիւնք յաշխարհի , յայսմ դարուս շահախնդրութեան : Ոչ է այս՝ Օրինչ է նա . այլ՝ Օրինչ ունի նա՝ է ամենեցուն աղաղակ :”

“Բաջ ընդունիմ՝ Տիկին ,” դարձոյց նա , “զար-

դարութիւն և ս և զնորութիւն դիտողութեանց քոց, և եթէ ես թագաւոր լինէի՝ այլազգ լինէր այդ, Յայնժամ արդարեւ գեղեցիկ ժամանակ լինէր վասն անինչ աղջկանց—երկոքին բամբիշք մեր առաջինն լինէին՝ որոց վասն հոգայի։”

“Ա՛հ, պարոն,” դարձոյց ամուսինս, “զուարճաբան հաճիս լինել, այլ ցանկամ ես թագուհի լինէի, և յայնժամ դիտեմ ուր ականել ունէր երէց դուստր իմ վասն ամուսնոյ, Այլ արդ՝ զի ՚ի յուշածեր ինձ Պարոն Թառնհիլ, ո՛չ կարես՝ յանկատակս, ցուցանել զյարմարաւոր այր մի վասն նորա, Ինն և տասնամեայ է զարդիս, քաջահասակ և քաջուսումն, և՛ ՚ի նուաստ դատողութեան իմում, ո՛չ կարօտի կատարելութեանց։”

“Եթէ ինձ անկանէր՝ տիկին,” պատասխանի արար նա, “ընտրութիւն առնել, գտանել գտանէի զոք ունող ամենայն կատարելութեանց՝ որ երջանիկ առնել կարասցէ զհրեշտակ մի, Այնպիսի ոք՝ լի խոհականութեամբ, մեծութեամբ, վայելչութեամբ և անկեղծութեամբ, այսպիսի՝ տիկին, ըստ կարծեաց իմաց եղիցի յարմարաւոր այրն։”—“Այո՛, պարոն,” ասաց նա, “բայց ճանաչես զոք այդպիսի։”—“Ո՛չ, տիկին,” դարձոյց նա, “անմարթ է ճանաչել զոք որ արժանի իցէ այր նորա լինելոյ, կարի մեծ գանձ է նա առ ստացումն միոյ տուն, տատուածուհի իմն է նա, յիմ հոգին, խօսիմ զոր կարծեմն՝ հրեշտակ իմն է նա։”—“Ա՛հ, Պարոն Թառնհիլ, դու շոշոքորդես միայն զդուստր իմ—

բայց զմտաւ ածեմք մեք ամուսնացուցանել զնա ընդ միում՝ 'ի քոց վարձկանաց, որոյ մայր նոր վաղճանեցաւ, և որ պէտս ունի տնօրինի, գիտես զո նշանակեմ՝ զԱ իլիէմս մշակն, եռանդուն այր՝ Պարոն (Թ) առնհիլ, կարող տալոյ նմա զլաւ հաց, և որ շատ անգամ խնամախօսութիւնս է առաքեալ—(որ արդեամբք այդպէս էր)—սակայն պարոն,՝ զնաւեաց ասել, “ուրախ եղէց ունիլ զհաւանութիւն քոյ առ մերս ընտրութիւն,՝—“Օ իմրդ՝ տիկին,՝ պատասխանեաց նա, “զհաւանութիւն իմ—իմ հաւանութիւն առ այդպիսի ընտրութիւն, Քաւ լիցի, Օ ինչ, պատարագեւ զայդքան գեղեցիկութիւն և կատարելութիւն և բարելաւութիւն առ իք մի անդգայ երանութեան, ներեա ինձ, ոչ երբէք հաւանեցայց ընդ այդ անիրաւութիւն, Եւ պատճառս ունիմ,՝—“Լըզարե՝ պարոն,՝ ասաց Պեթորայ, “եթէ պատճառս ունիս, այդ այլ բան է, այլ էս ուրախ եղէց իմանալ զպատճառսդ այդոսիկ,՝—“Երեւա ինձ՝ տիկին,՝ դարձոյց նա, “չէ մարթյերեան ածել առ խորութեանն, (զնեւոյլ զձեռն 'ի վերայ լանջացն)—թաղեալ, սեւեռեալ եւն նոքա աստ,՝”

Յետ մեկնել զնայոյ նորա, ընդհանուր խորհրդակցութեամբ ոչ կարէաք՝ եթէ զինչ խորհիլ զպատուական ասացուածցս, () ինչիւ համարէր զնոսա իբր զնշանս բոռն կրկ, այլ ես ոչ այդքան եռանդուն էի, պարզ երևեցաւ ինձ, որ առաւել սէր քան ամուսնութիւն զոյր 'ի նոսա, սակայն

զոր միանգամ և գուշակիցեն, հաստատեցաւ յառաջ վարել զհնարս Ա իլիէմ մշակի. որ, ընդ երևիլ դատերս ՚ի շինին, սէր ցուցեալ էր առ նա.

ԴԼՈՒԽ ԺԷ.

ԴԺՈՒԵՐԱՒ ԴՏԱՆԻ ՈՐՌԲ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆ
ԸՆԴԴԻՄԱՆԱԼ ԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿԱՐ
ԵՒ ՀԱՃՈՅԱՐԱՐ ՓՈՐՁՈՒԹԵԱՆՑ :

ՔԱՆՕՒ փոյթ իմ միայն վասն իսկական երջանկութեան մանկանս էր, անգուլ ջանք Պարոն Ա իլիէմայ հաճելի եղեն ինձ. նա զի անգորր էր կացութեամբ, խոհեմ և անկեղծ. Ասկ սակաւուքաջալերութեան պէտք էր վերանորոգել զնախկին կիրս նորա, և տյսպէս՝ յետ միոյ կամ երկուց երեկոյից, ինքն և Պարոն Թառնհիլ հանդիպեցան ՚ի տան մերում, և առ ժամանակ մի կշռեցին զերեարս հայեցուածովք սրտմտութեան. այլ Ա իլիէմ ոչինչ վարձ պարտիւր կալուածատեան իւրում, և առ ոչինչ գրեաց զսրտմտութիւն նորա. () լիւլիա՝ յիւրմէ կողմանէ, կերպարանեաց կատարելապէս ըզտարփող՝ եթէ մարթ իցէ կերպարանել կոչել զայն՝ որ արդեամբք բնաւ որութիւն էր նորա, կեղծաւորելով թափել զամենայն զխանդաղատանս իւր ՚ի

վերայ նորեկ սիրականին : Յոյժ վշտագնեալ երե-
 եցաւ Պարոն թառնհիլ ընդ այս նախամեծարու-
 թիւն , և տխուր դիմօք հրաժեշտ հառ ՚ի մէնջ . թէ-
 պէտ և՛ խոստովանիմ , շիտթէր զիս գտանել զնա
 յայնչափ մեծ ցաւ որպէս երեւէր լինել , այն ինչ
 ՚ի կարի իւրում էր այնչափ հեշտեալ բառնալ ըզ
 խոչն ՚ի միջոյ , յայտնելով զպատուաւոր կիրս :
 Այլ որպիսի վշտագնութեանց և տանել երեւէր նա ,
 դիւրին էր նշմարել զի թախծութիւն () լիվիոյ մե-
 ծագոյն ևս էր : Օ կնի իւրաքանչիւր հանդիպ-
 մանցս այսոցիկ ընդ տարփածուսց ի՛րոյ՝ յորոց
 բազումք էին , մեկուսանալոյ հասարակօրէն առան-
 ձինն , և տեղի տայր իւրում թախծութեան : Յայս-
 պիսի կացութեան գտի զնա յերեկոյի միում , յետ
 ցուցանելոյն զարուեստակեալ իմն զուարթութիւն
 առ ժամանակ մի : “Տեսնես արդ՝ սիրելիք իմ ,”
 ասացի “որ վստահութիւն քոյ ՚ի սէր Պարոն թառն-
 հիլայ , երազ էր բոլորովին . թոյլ առնէ նա հա-
 կառակորդութեան այլում : աննայ իրեք քան զինքն
 ստորնագունի , թէպէտ և զիտէ թէ յիւրում կա-
 րի է ազատել զքեզ ինքեան անկեղծ յայտա-
 րարութեամբ :” — “Այո՛ , հայրիկ ,” դարձոյց նա .
 “այլ պտտառառ ունի այսմ յազաղման , զիտեմ
 ունի : Անկեղծութիւն հայեցուածոց և բանից իւրոց՝
 վկայէ ինձ զստոյգ համարմանէ նորա : Արժ իմն
 ժամանակ յուսամ յ՛րեան սօցէ զազնուաբաղյու-
 թիւն մտաց նորա . և ցուցցէ քեզ որ կարծիք իմ
 զնմանէ առաւել արդար էին քան զքոյն :” — “() լի-

վիս՝ սիրեցեալդ իմ," դարձուցի ես, "այննայն հնարք՝ որ մինչև ցարդ ՚ի գործ եղան պարտաւորելոյ զնա ՚ի խոստովանութիւն, ՚ի քէն առաջարկեցան և հնարեցան ամենայն, և ոչ իսկ ասել կարես թէ բռնացայ իւրիք կամաց քոց, (Եւ այց՝ մի՛ կարծիցես՝ սիրելի, թէ գործակից եղէց ես պատրել զհաւառակորդ նորա թիւրեալ կրիւք քովք, Որքան և խնդրեսցես տացի քեզ ժամանակ, առ ՚ի զքոյդ երևակերպեալ սիրական բերել ՚ի յայտնաբանութիւն, իսկ ՚ի վաղձան պայմանին՝ եթէ տակաւին անփոյթ եղիցի նա, պարտական եղէց տիրապէս ստիպել՝ որ Պարոն Ս իլիէմս վարձատրեսցի սակա հաւատարմութեան իւրում, Անունն՝ զոր ցարդ կալայ ՚ի կեանս իմ, պահանջէ զայս յինէն. և խանդաղատանք իմ հայրական՝ ոչ երբէք բռնացեն անբժութեան իմոյ մարդկայնոյ, Անուանեա՛ ուրեմն զօր քոյ, թող այնո՛ւ այնքան հեռի լինել որքան և յարմար համարեսցիս. և նոյնհետայն ազդ արասցի Պարոն Թառնհիլայ զճիշտ ժամանակէն, յորում՝ առաջադրեալ եմ տալ զքեզ այլում, Եթէ իրաւապէս սիրէ զքեզ՝ բարի մտք իւր իսկ դիւրեաւ ազդեսցեն նմա՝ թէ մի միայն գոյ հնար խափանելոյ զկորուսանելն զքեզ ՚ի սպառ," Անդ այս առաջադրութիւն՝ զոր ոչ կարէր համարել բայց թէ իսկապէս արդար, հաւանեցաւ մտադիւր, Ս երանորոգեաց վերստին զանդրժեի խոստումն ամուսնանալոյ ընդ Պարոն Ս իլիէմսոյ, եթէ միւսն անըզայ կոցցէ. և ՚ի միւսում պատեհութեան՝ առաջի

Պարոն թառնհիլայ, հաստատեցաւ օրն և ամիս հարսանեաց նորա ընդ հակառակորդի նորուն :

Այսպիսի բռնն ընթացք թուէր երկպառեղել զանձկութիւն Պարոն թառնհիլայ . բայց որ Օլիվիա խկապէս զգայր՝ մատուցանէր ինձ զմասնաւոր վշտազնութիւն : Յայսմ տաղնապի ՚ի մէջ խոհեմութեան և կրից, անկաւ աշխոյժութիւն նորա բոլորովին . և ամենայն պատեհութիւն առանձնութեան խնդրեցաւ և ծախեցաւ յարտասուս : Անցաւ եօթնեակ մի, բայց չարար ինչ ջանք Պարոն թառնհիլ խափան արկանելոյ հարսանեաց նորա : 'Ի միւսում եօթնեկի առաւել փութաջան երևեցաւ, բայց ոչ ստաւել յայտնեալ : Յերրորդումն կասեցաւ միանգամայն յայցելութենէ, և փոխանակ զանժուժութիւն ցուցանելոյ դատեր խնոյ՝ որպէս ակնկալէի, թուէր տանել տխուր անգորրութեան . զոր համարեցի ես որպէս զլքումն : Յիմոյս կողմանէ՝ անկեղծաբար հաճեալ էի արդ . զմտաւ ածելով՝ թէ դուստր իմ ապահովել ունէր ՚ի հանապազորդութեան բաւականութեան և անգորրութեան . և գովէի ստեպ զորոշումն մտաց նորա՝ ՚ի նախամեծար ընտրելն զերջանկութիւն քան զնախառութիւն :

Իբրեւ չորեք աւուրբք յառաջ քան զառաջագրեալ հարսանիան, փոքրիկ գերդաստան իմ ՚ի գիշերի պար առեալ էր չուրջ զսխրալի վառարանաւ, պատմելով զանցելոց և հնարս հնարելով վասն ապագայից, զբաղեալ ՚ի ձևակերպել զհազարաւոր գա-

գիտեմ հաւատեալ չեմ զիս այս . և
դու՝ Սոփի սէրդ իմ, առ զգիթառ և սակաւիկ մի
ձայն պահեա ընդ մանկան ,”

Ուրեգո-Րի-ն 'ի վերայ Մահաւան Խաղալ Ըն

Լա ժողովուրդք ամենազեան՝
Իմոյ երգոյ քաջ ճշնակըն դիք ,
Եւ շատ հակիրճ թէ զաջիք զայն ,
Ոչ ընդերկար շատ յամենջիք :

Ի՞ր յիշենգտըն այր մի բարի ,
Օրմէ բոլոր աշխարհ ասէր ,
Թէ գնացք իւր էր արդարի
Եւք աղօթից զհետ լինէր :

Ըն բարեկամ և թշնամին
Սխիթարիչ բարեսիրտ էր ,
Տայր հանապազ զգեստ մերկին ,
Եւք զիւր հանդերձըս ազանէր :

Ի քաղաքին և գոյր մի շուն՝
Որպէս և այլ բազումք էին ,
ԼՅԼ—սեր , սկունդ , բարակ , կորիւն ,
Որպէս և շուն վատթարազգին ,

Շունս այս և այր նախ բարեկամ,
 Այլ յորժամ մին քէն ծագեցաւ,
 Շունն ի սակըս իւրում գիտման՝
 Կատաղեալ՝ խիստ զայրն խածաւ:

Ի մերձակայ շուրջ փողոցաց՝
 Ողջ զարմայեալ դրացիք եկին,
 Եւ երգուան շունն էր կատաղած,
 Ի խածանել զայրնն բարին:

Խիստ կար՝ վէր վէրն երևէր
 Քրիստոնէկց աչաց համայն:
 Եւ յերգնուլ՝ շունն կատաղեալ էր,
 Եւ մեռնէր այրնն երգուան:

Ասկայն շուտով հրաշ ծագեցաւ՝
 Որ սուտ եհան զգրպարտողն:
 Այրն ի վերաց առդջացաւ,
 Եւ խեղ՝ շունն էր մեռանողն:

“Օ օրանաւ, որդիակ, զօրանան Բիլ. ողբեր-
 գո թիւն քոյ արդարեւ տիրապէս և զերական է:
 Եկի՛՛ք՝ որդիակք, յառողջս թիւն Բիլայ. տացէ՛
 նմա Տէր լինել Եպիսկոպոս յառաւր միում:”

“Յամենայն որտէ՛,” սոսց սմաւսին լմ, “և լնէ
 քարոզեցէ որպէս և երգեացն, ոչինչ երկուանամ
 զնմանէ. Յոլովք յընտանեաց նորա ի մօր կող-

մանէ՝ կարէին քաղցր եղանակել, Հոտարակաց ատոթիւն էր յիւրի մերում՝ թէ Բխանկինսպեհանք ոչ կարէին ուղղակի հայել յառաջոյ իւրեանց, և ոչ Հըջինսընեանք շիջացանել զճրագ։ Թէ չգոյր և մի ՚ի Պարագրամանց որ չկարիցէր երգիւ կամ ՚ի Սարջումանց որ չկարիցէր բանգն ասել։ — “Օ, խորդ և իցէ այդ,” ասացի ես, “բըրտադոյնն ՚ի տաղերգութեանց նոցա՝ աւելի հաճեցուցանէ զիս հասարակօրէն, քան զարդի սեթեթեմալ սաղս և զիւս՝ որ քարայուցանեն զմզ ՚ի մի միայն տան։ արտադրութիւնք՝ յորոյ դարչինք միանգամայն և դաժարանեմք։ Սատո եղբօր քում զբաժակ՝ Սոխէս։ Սեծ սղախութիւնն տաղերգութեանց այսոցիկ՝ է զի ՚ի յառաջատոթիւնն անկանին վասն թախծութեանց, որ յոյժ սակաւ ցաւեցուցանեն զդիւրագամ մասն մարդկան։ Արուստնէ բամբիշ զթաթոյան իւր, զհովաճար կամ զսիւնդն, և վազս առնու ախմար բանաստեղծն տաղաչափել զձախորդութիւնն։”

“Թերես և այդպէս իցէ սովորութիւնն,” ասաց Սոխէս, “ի վսեմագոյն շարագրութիւնս, այլ երգք Սաննլահայ՝ որք ժամանեն առ մեզ, քաջածանօթ են բոյորովին, և ձուլեալ մի և նոյն դադախարաւ։ Այլին որտա՛հ Պալլիայ և խօսակցին ՚ի միասին, մատուցանէ նա զպարզ և ինչ տօնավաճառի զեանդել ՚ի հերս իւր, և սո մատուցանէ նմա զսիւնջ ծաղկանց, և սոպա երթան յիկեղեցին ՚ի միասին, ուր զբարի խրատ տան դեռահասակ յա-

և երժահարսանց և պատանեաց, ամուսնանալ որքան փութով և կարողացին։”

“Եւ յոյժ բարի խրատ յիբաւի։” ասացի. “Եւ լսեմ” չեք տեղի յաշխարհի՝ ուր խրատ այդքան պատշաճաւորութեամբ կարենոր իցէ տալ, որպէս անդ. զի որպէս համոզէն զմեզ յամուսնանալ, մատակարարէ և զկին ընդ նմին. և արդարեւ ընտիր վաճառանոց է այն՝ տղայ, ուր ասեն զինչ պիտոյ է մեզ, և մատակարարեն ըստ պիտեւոյ։”

“Եւ յո՞ տէր,” դարձոյց Սոփսէս, “և գիտեմ զերկուց միայն այսպիսի վաճառանոցաց կանանց յԵւրոպիա. Ռաննելա՜ յԼնդզիա, և Ֆանտարաբիա ՚ի Սպանիա, Վաճառանոց Սպանիոյ բաց է անգամ մի ՚ի տարին, այլ կանայք մեր Լնդզիոյ վաճառելի են յամէն գիշերի։”

“Իբաւ է՞ տղայ,” ասաց մայր նորա, “հինաւորցն Լնդզիա է մի միայն տեղին յաշխարհի՝ վասն արանց դատենելոյ զկանայս,”—“Եւ վասն կանանց կառավարելոյ զորս իւրեանց.” ընդմիջի ես, “Լնաճ է առ արտաքինս՝ զի եթէ արկեալ լինէր կամուրջ ՚ի վերայ ծովու, գային տիկնայք Սիսազնտոյն ամենեքին՝ առնուլ զօրինակ ՚ի մերոց, զի ոչ զոն կանայք յԵւրոպիա նման մերոց, բայց եկ Ղահրոբայ՝ կեանք իմ, բեր մեզ զմիւս սրուակ. և Սոփսէս՝ տուր մեզ զքաղցրաճայն երգ, Որպիսի շնորհակալութիւնս չպարտիմք Իրկնից՝ ստիս այս արկնակ պարգևելոյ զանդորութիւն, զողջութիւն և զբաւականութիւն. Լնաւել երջանիկ համարիմ”

արդ զանձն իմ՝ քան զամենամեծ թագաւորս ի վերայ երկրի : Չունի նա զայսպիսի վառարան, և ոչ զայսպիսի զուարթ դէմն շուրջ զհերև : Այո՛, Պետրոս, համբուրեմք զարդիս զալիս ճերուածեան : Բայց երեկոյն կենաց մերոց հաւանականաբար երջանիկ եղիցի : Սերեալ եմք մեք ի նախահարց՝ որ չունեին զարատ, և զհետ մեր թողցուք զբարի և զառաքինի ազգ մանկանց : Առ կենդանութեամբ՝ զօրավիգն մեր և բերկրութիւն եղիցին աստէն, և յետ վաղձանի՝ փոխադրեացեն զստիւ մեր անարատ յազգաց յազգըս : Ե՛կ՝ որդեանկ, սպասեմք երգոյ քում՝ տո՛ւր մեզ զմիաբանական երգ : Բայց՝ ո՛ւր է սիրեցեալն իմ՝ () լիվիս . ձայն փոքրիկ քերովբէին այնորիկ քաղցրագոյն է ի ներդաշնակութեան :

Խսիոյն ընդ խօսելս՝ վազս առեալ եմուտ Պիկ ի ներքս . “Ո՛հ, հայրեկ, գնաց նա ի մէնջ, գնաց նա ի մէնջ . Լիվի քուրիկն իմ՝ գնաց ի մէնջ ի յաւիտեան,” — “Պանօց, որդեանկ,” — “Այո՛, գնաց նա ընդ երկուց պարնաց կառօք սուրհանդակաց . և մի ի նոցանէ համբուրեաց գնա, և ասաց մեռանէր վասն նորա, և ելաց սա յոյժ և կամէր յետս դառնալ . այլ նա համոզեաց զսա վերստին և սա չոքաւ ի կառն և ասաց . Ո՛հ, զե՛նչ իմ խեղճ հայրն արասցէ, իբրև լուիցէ զկորուստ իմ,” — “Արդ ուրեմն՝ որդեանկք,” գոչեցի, “գնացէք և թշուառացարձեք . քանզի ոչ այլ վայելիւոցուք զժամ մի երբէք : Եւ իցէ՛ թէ յաւերժական ցասումն Երկնից իջցէ ի գլուխ իւր և իւրոցն — զայսօրինակ

շորթել զիս յողջանէս : Եւ անշուշտ եղիցի , առ
 ՚ի յիստ առնուլ զքողջրիկ անմեղձ՝ զոր առաջնոր-
 դէի յերկինս : Այնանմի անկեղծութիւն որ նայն
 ունէր : Բայց արդ ամենայն երջանկաւ թիսն մեր
 վերջցաւ յերկրի : Գնացէք , և թշտ առացարուք
 և վատանա՛ն եղիք . զի սիրտ իմ՝ բեկաւ 'ի ներ-
 քուստ : — “Հայր , հայր ,” զոչեաց Սովսէս , “ և
 այս է տրտ թիւն քոյ : — Արտ թիւն՝ որդեանկ , այսն
 տեսցիք դուք որ ոնիմ՝ զարուժիսն : Բերէք զա-
 տրճանակս իմ : Օ հետ պնդեցից դաւաճանիս : Յոր-
 չափ եղիցի նա յերկրի հետամուտ եղէց նմա :
 Օ Երացեալ որպէս եմս , զայէ զիս սակաւին զի
 չիսեի կարեմ : Ո՛վ անօրինին . ո՛վ նենգաւոր ա-
 նօրինին : ” Օ այսու ժամանակաւ զբամբէ ամեալ
 էի զտարճանակս իմ , յարժամ խեղճ ամեա սինս՝
 որոյ կիրք չէին այնքան բուռն որքան իմ , կարաւ
 զիս ՚ի զիրկս իւր : “ Սիրելի , ամենասիրելի այրդ իմ ”
 ասաց , “ մի միայն զէն՝ որ զարդ իս պատշաճի դող-
 զոջուն ձեռաց քոյ , է Բ , հտարան : Բայց դայն՝
 սիրելի , և ընթերցեր զվշտա՝ մեր ՚ի համբերութիւն .
 քանզի անարգաբար պատրեաց նա զմեզ : ” — “ Ան-
 չուշտ ա՛նք : ” կցեաց որդիս յիտ սակաւ լռութեան ,
 “ սրամտութիւն քոյ բուռն է յոյժ և անվայելուչ :
 Գաւ պիտի մխիթարիչ լիցիս մօր խնայ , և յաւե-
 լոս դու ՚ի ցուս նորս : Յայտ անվայել էր քեզ
 և յարգոյ կարդի քում՝ զայսօրինակ անխճանել
 ամենամեծ թշնամոյ քոյ . չէր պարտ քեզ անխճա-
 նել նմա , թէ և անօրէն է : ” — “ Անխճի զնա՝ որ-

դեանկ . անիծեցի ես ,” -- “Արդարեւ անիծեալ՝ հայր , և այն կրկնակի ,” -- “Այլա ուրեմն թողցեն Երկինք և՛ ինձ և՛ նմա , եթէ արարի , Եւ արդ՝ որդեանկ իմ , տեսանեմ զի առաւել քան զմարդկային էր բարե- սիրութիւնն՝ որ ուսայց մեզ օրհնել զթշնամիս մեր : () Երհնալ եղիցի Սուրբ անուն Եւորա , վասն ամե- նայն բարութեանց զոր ետ մեզ , և ամենայնի զոր էառն ի մէնջ : Այլ սակայն ոչ փութք՝ ոչ փութք ինչ վիշտ է՝ որ զարտասուս քամել տայ յայս թարշամաւ աչաց , որ ի հարուստ ամաց հետէ չլցին բնաւ : Օ երեխայն իմ , գայթակղեցուցա- նել զսիրեցեանի իմ , Լաց՝ թէ չտարումն կայցէ -- մեզայ Եստուծոյ . զի՛նչ զան ինձ ստեր : Յուշ լիցի քեզ՝ սիրելիւ իմ , զհարկ իսկ և զհարկ սըխ- րալի էր նա -- ցգործելի վայրկեանս այս ամենայն փայթ նորա էր երջանկացուցանել զմեզ : Անկարձ թէ մեռեալ էր : Սակայն գնաց , պատիւ տան մերում՝ արատեցաւ , և պէտք են ինձ հայել առ միս աշ- խարհ վասն երջանկութեան : Բայց՝ զո՛ւ որդեանկ , տեսեր զու գնտա գնալ . գուցէ բանադատեաց դեա- յերթալ : Եթէ բանադատեցաւ , թերեւ և անմեղ եղիցի տակաւ ինչ : ” -- “Ահ , ոչ աէր , ” ասաց երե- խայ . “միայն համբուրեաց դեա , և անուանեաց զիւր հրեշտակ . և ելաց նա յոյժ , և յեցաւ ի բազուկ նորին , և արշաւեցին արեւմուց : ” -- “Այն ապերախ- աին , ” գոչեաց ամուսինս , որ հազիւ բարբառիլ կա- րէր առ լալոյն . “զայսօրինակ վարիլ ընդ մեզ : Արգելմանք և ոչինչ եդան ի վերայ ախորժակաց

նորա : Ողորմելի պոռնիկն անարժանութեամբ ելիք զճնողս իւր, առանց իրիք գրգռութեան. զայս օրինակ զճաղկեալ ալիս քո իջուցանել ՚ի գերեզման, և ես պիտի փութով հետևեմ :

Օ այս օրինակ գիշերն այն՝ առաջինն մերոյ իսկական թշուառութեանց, անցուցաւ ՚ի դառնութեան տրտնջանաց, և անզօր յարձակմանց յափշտակութեան մտոց : Բայց և այնպէս յառաջագրեցի որոնել զդառաճան մեր և զտեղի նորա, և ՚ի դէմս հարկանել նորա զվատութիւն իւր : Զէզս առաւօտու երևեցաւ տեղի թշուառ աղջկանն ՚ի սեղանի, ուր հասարակօրէն զուարթութիւն և բերկրութիւն ընծայէր մեզ ամենեցուն : Ամուսին իմ՝ ըստ առաջնոյն զուն գործեաց անդորրել զսիրտ իւր թշնամանօք : “Ա՛յլ անարդ ամօթոյն այն տան մերոյ՝ լիցի ստուերացուցանել միւս անգամ՝ զխաղաղաւէտ դրունս յարկաց մերոց : Ո՛չ ևս կօչեցից զնա դուստր իմ՝ երբէք : Ո՛չ. թող պոռնիկն կեալ ընդ վատանուն սեղեիի իւրում, ամաչեցուցէ զմեզ, այլ ո՛չ երբէք պատրեսցէ միւս անգամ :”

“Երբեք ո՞ր” ասացի, “մի՛ այսպէս խիստ բարբառիցես. գարշումն իմ ՚ի յանցանաց նորա չեն ինչ պակաս ՚ի քոյոյն. բայց՝ այս տուն և այս սիրտ միշտ բաց եղիցին առ ողորմելի դարձարար մեղաւորն զղացեալ : Որչափ կանուխ և դարձցի ՚ի յանցաւորութենէն՝ այնչափ աւելի ընդունելի եղիցի ինձ : Առ առաջին գամ՝ ամենալաւք անգամ գթեսցին. հնար հրապուրեսցէ և նորութիւն փութացէ

զհրապոյր իւր : Առաջին սղալումն է ծնունդ մի-
ամսութեան, բայց՝ այլ ամենայն ծնունդք են յան-
ցանաց : Այս, ողորմելի իքն ընդունելի եղիցի տյամ
սրտի և այս տան, թէ և վարակեալ բիւրաւոր
մոլութեամբք : Ունկնդիր եղէց վերստին դաշնա-
կութեան ձայնի նորա, վերստին անկեայց զլանջօքն
գորովանօք՝ եթէ լոկ զղջումն զալց անդ : Բեր-
որդի, զԱստուածաշունչն իմ և զցուպ, խնդրեցից
զնա յամենայն ուրեք, և թէպէտ չկարիցեմ փրկել
զնա ՚ի յամօթոյ, խափան եղէց թերևս հանապազոր-
դութեան անօրինութեանն :"

ԳԼՈՒԽ ԺԸ .

ՀԵՏԱԾԳՈՒԹԻՒՆ ՀՈՐ ԱՌ Ի ԴԱՐՁՈՒՑԱՆԵԼ
ԶԿՈՐՈՒՍԵԱԼ ԶԱՒԱԿՆ ՅԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆ :

ԹՎԵԼԻ երեխայն ոչ կարէր նկարագրել զհա-
տակ առն՝ որ տարաւ դքոյր իւր ՚ի սրափար կառսն,
սակայն կասկածանք իմ անկան բոլորովին ՚ի վերայ
դեռահատակ կալուածատեաուն մերում, որոյ համ-
բաւ առ այսպիսի չարութիւն քաջածանօթ էր յոյժ :
Ուղղեցի ուրեմն զգնացս իմ դէպ ՚ի Թառնհիւ
Աստուր, ՚ի մտի եդեալ ՚ի դէմս հարկանել նմա,

և թէ հնար ինչ դարձուցանել յետս զդուստր իմ, այլ՝ նախ քան զժամանումն իմ՝ առ դուրս նորա, պատահեցայ միում՝ ՚ի ժողովրդականաց իմաց, որ պատմեաց ինձ եթէ ետես զմատաղաւուրց բամբիշ մի՝ նման դստեր իմայ ՚ի կռուս քաջարչաւաց ընդ պարնի միում, զոր՝ ՚ի ձեռն նկարագրութեանն, կարծել և եթ կարէի լինել Պարոն Բըռչէլ, և թէ յոյժ արագս արշաւէին, Բայց և այնպէս լուրս այս ոչ իւրք բաւարարեաց զիս, Փութացոյ ուրեմն ՚ի բնակութիւն ասպետին, և՝ թէ և կանուխ յոյժ, ստիպեցի տեսանել զնա իսկոյն, Երևեցաւ նա ընդ հուպ ամենապարզ և մտերիմ՝ եղանակաւ, և երևեցաւ բոլորովին ապշեալ ընդ փախուստ դստեր իմայ, ՚ի պատիւ իւր երգնելով միանգամայն տգէտ լինել զայնմանէ, Պատապարտեցի ուրեմն զնախկին կասկած իմ և դարձուցի զնոսա բոլորովին ՚ի վերայ Պարոն Բըռչէլայ, որ՝ ՚ի միտ ածի, սակաւութեամբ յառաջ զբաղում՝ առանձին զըռեցատրութիւնս կալեալ էր ընդ նմա, իսկ երեսուն միւսոյ վկայի՝ չեթող ինձ զտեղի երկուանալոյ զանգզամուլութենէ նորա, որ հաւատեաց ինձ եթէ նա և դուստրն իմ իւրք զնացեալ էին ՚ի կողմն Սէլայ, իբրու երեսուն միսնօք հեռի, ուր համախմբեալ էին բազմութիւն մարդկան, Սարեալ գոլով յայն սահման մտաց, յորում՝ առաւել պատրաստ եմք զործել խուճապաւ քան խոկալ ուղղապէս, ոչ երբէք խորհեցայ ընդ իս՝ թէ լուրքս այսօքիկ առեալ եղեն թերևս յանձանց դիտմամբ կարգելոց

առ մուրեցուցանելոյ զիս . այլ՝ հաստատեցի հետա-
մուտ լինել դստեր իմոյ և երևակերպեալ զառաճչի
նորա մինչև անդ . Սարեցի զգնացս իմ՝ փութա-
ջան եռանդեամբ , հարցանելով զբազումս առ ճա-
նապարհայն . սակայն ոչինչ լուր գտի , մինչ՝ մտա-
նելով ՚ի քաղաքն , պատահեցայ առն միում՝ հեծելոյ ,
զոր ՚ի յուշ ածի տեսեալ ՚ի տան ասպետին . և
նա հաւաստեաց ինձ՝ զի եթէ հետևէի նոցա մինչ
ի կրկէսն ձիարշաւանաց՝ որ երեսուն մլոնօք միայն
հեռի էր , իրօք հասանէի նոցա . քանզի յանցելում
զիշերի տեսեալ էր զնոսա կաքաւել , և բազմու-
թիւնն ողջոյն սխրացեալ էին ընդ հանդէս դստեր
իմոյ . Սալքաջ ընդ առաւօտն վաղուեան աւուր՝
գնացի դէպ ուղիղ ՚ի տեղին ձիւնթացից , և զչորս
ժամու երեկոյի հասի յասպարէզն արշաւանաց .
Վաղով բազմութեանն յոյժ պայծառափայլ երևէին ,
ամենեքին փութաջան զբաղեալ ՚ի մի միայն հետա-
մտութիւն՝ այն է բերկրութեան . որքան օտար յի-
մայն՝ այն ինքն դարձուցանելոյ զկորուսեալ զուակ
մի յառաքինութիւն . Սարծեցի տեսանել զՊարոն
Բըռչէլ սակաւուք ՚ի բացեայ յինէն . այլ՝ որ-
պէս թէ երկուցեալ ՚ի հանդիպելոյ , ընդ մերձեալ
իմում՝ խոնկեցաւ ՚ի մէջ ամբօխին , և այլ չտեսի
զնա մինչ ՚ի սպառ .

Սոր մտաւ ածի՝ թէ անօգուտ լինէր հետամուտ
լինելն իմ՝ հեռադոյնս , և հաստատեցի ՚ի մօտի դարձ
առնել ՚ի տուն առ անմեղ ընտանիս իմ , որք պէտս
ունէին օգնականութեան իմում : Բայց ամբօխումն

մտաց և վաստակն որում տարոյ՝ ընկեցին զիս յախտ
 ջերմութեան, զորոյ զնշան նշմարեցի յառաջ քան
 զելաներէն իմ 'ի կրկիսէն: Այս ևս միւս անակ-
 նունելի հարուած էր: այնու զի առաւել քան
 զիօթանասուն մզնօք հեռի էի 'ի տանէ: զիարդ
 և իցէ մեկուսացայ 'ի փոքրի՛ վաճառանոց ինչ
 գործըոյ առ ճանս պարհուն, և յայտմ վայրի՛ սո-
 վորական առանձնութեան կարօտութեան և սակա-
 ւապէսութեան, ը՛կողմնեցայ համբերութեամբ
 դէ՞ռակնկալեալ ելից խօթութեանս: Հաշեցոյ
 աստէն իբրև զիօթնեակս երկս, այլ 'ի վաճանի
 յաղթեսց խառնուած մարմնոյ, թէպէտ լուրկ
 էի 'ի փողոյ հատուցանել վասն ծախոց հիւրըն-
 կալութեանս: Այարելի է լոկ նեղասրտութիւնն
 յայտմ վերջին պատահարէ՝ արկանէր զիս վերս-
 տին 'ի հիւանդութիւն, եթէ չէր ճանապարհորդի
 ուրում լցուցեալ զպիտոյս, որ եմուտ առնուլ ըզ
 թեթև կազոյր: Այլ այլ ոք էր սա քան զմար-
 դասէր գրավաճառն՝ որ 'ի գաւիթ Սուրբ Պողոսի
 եկեղեցոյ, որ զանհամար գրքոյկս է յօրինեալ 'ի
 պէտս մանկանց, անուանէր զինքն բարեկամ նոցին,
 սակայն բարեկամն էր ամենայն մարդկան: Իսկ և
 իսկ ընդ իջանելի փութայր անդրէն յուզի անկա-
 նել, զի ունէր միշտ 'ի ձեռին զգործ յոյժ կարև-
 որ, և յայնմ ժամանակի հաւաքէր իրապէս զնիւթս
 վասն պատմութեան Պարոն Թովմաս Տրխակ ու-
 ռում: Յիշեցի իսկոյն զկարմիր պալարակից դէմս
 բարեբնոյթ առնս այսորիկ, քանզի հրատարա-

կեալ էր սորա զգրութիւնս իմ ընդդէմ Արկնամուսնութեանց ժամանակին, և ՚ի սմանէ փոխ առի զքանի մի դրամս, վճարել ինքեան յիմում դարձի: Ելանելով ուրեմն ՚ի պանդոկէ՝ որովհետեւ դեռ տկար էի, հաստատեցի ՚ի մտի անաշխատ վարել զճանապարհ իմ դէպ ՚ի տուն, տասն մղնօք յաւուր:

Առողջութիւն և սովորական անգորրութիւն իմ զոգցես վերանորոգեցան, և անգոսնեցի արդ զհարտութիւնն՝ որ անսաստ արար զիս Չեռին ուղղութեան: Սարգսակաւ գիտէ որպիսի վիշտք են արտաքոյ համբերութեան իւրում առ ՚ի ժուժկալիւ, մինչև զփորձն առնու. զոր օրինակ՝ յելանելն ՚ի բարձունս փառասիրութեան՝ որ յստորոտէ պայծառ երևի, ամէն ոտնփոխ ամբարձման մերում ցուցանէ մեզ զնոր և զնեմ տեսարանս ծածկեալ դերևանաց, սոյն օրինակ և յիջանելն ՚ի գազարանց հեշտութեան՝ թէպէտ և հովիտն թշուառութեան խաւար և նսեմ երևեսցի ՚ի բարձանց, սակայն զբաղեալ միտք՝ տակաւին ուշադիր զքօսանաց իւրոց, դտանէ ընդ իջման զիմն հրապուրել և հաճեցուցանել: Որչափ և մերձենամք՝ նոյնչափ և խաւարչտին առարկայք պոյծառանալ երևին, և մոտաոր ակն յարմարեալ եղանի նսեմ վիճակի իւրում:

Յառաջեցի արդ ՚ի գնացս իմ և իբրև զերկուս ժամս ընթացայ, յորժամ նշմարեցի որ ՚ի հեռատանէ սայլի սկէս երևէր, որում հաստատեցի ՚ի մտի հասանել. այլ իբրև ժամանեցի՝ գտի զայն

լինել կառք աստանդական խաղարկուաց, որ զտեսարանս և զայլ զտրիս թատրոնականս բարձեալ տանէր 'ի միւս գիւղ, ուր յանդիման առնել ունէին: Սայլին ընկերակից էր միայն այրն որ կառաւարէր, և մի 'ի խմբից, զի մնացեալ մասն խաղարկուաց զհետ վալ ունէին 'ի հետագայ աւուր:

“Ալ ընկերութիւն առ ճանապարհաւ,” ասէ առակ, “կարճ հատանէ զուղին:” Այսն որոյ մտի 'ի զրոյց ընդ խեղճ խաղարկուին, և զի ես ինքնս երբեմն ունէի զթատրոնական կարողութիւնս ինչ, ճառատեցի 'ի վերայ այսպիսի բանից սովորական ողատութեամբ խմով. բայց զի քաջիկ իմն անտեղեակ էի արդի որպիսութեանն, հարցի զո ոք լինել արդեան անուանի դրչաց թատրոնին--նով Ղարայդոնք և ()տվէք ժամանակին: “Թուի' ինձ՝ պարոն,” ասաց խաղարկուն, “սակաւք յարդի բանաստեղծից մերոց պատիւ անձին համարեսցին համեմատիլ ընդ մատենագրաց զոր յիշատակես: Ոճ Ղարայդլնի և Սայի՝ պարոն, բոլորովէն արտաքոյ են սովորութեան—ախորժակ մեր ընդ կրօնին է դարձեալ զգար մի ողջոյն—Յիէչըր, Բէն Սանսըն և բոլոր խաղարկութիւնք Շէքսպիրայ, են միայն որ ընդունելի լինին,”—“Օ կնրդ,” ասացի ես, “կարելի է որ արդեան ժամանակ հաճեսցի ընդ վաղեմի եղանակն այն խօսից, ընդ անսովոր կատականն, ընդ հոգ նկարագիրսն՝ որովք լի են գործքդ յիշատակեալք:”—“Պարոն,” դարձոյց ընկեր իմ, “ժողովուրդն ոչ դատէ ինչ զեղանակէ խօսից, կամ

կատականայ, կամ նկարագրու թեանց, չէ այդ խրեանց գործ, գնան նոքա զքօնուլ միայն, և ուրախ զանձն համարին իբրև վայելեն զմնջկատակութիւն իմն վաւերացեալ անուամբ ջանաւնի կամ Շէքսպիէրայ, — «Ապա ուրեմն երևի,» ասացի, «թէ արդեան բանաստեղծք մեր՝ առաւել կերպարանողք են Շէքսպիէրայ քան բնութեան,» «Արդարն ասել,» դարձոյց ընկեր իմ, «չգիտեմ եթէ երբէք կերպարանեն զիմն, և ոչ իսկ՝ իրաւի, պահանջէ զայդ ժողովուրդն ի նոցանէ, ոչ շարադրութիւն գործոյն, այլ թիւ գիւտից և դրութեանց է որ ելուզանէ զգովեստ, Գիտեմ ես զգործ մի գլխովին առանց միոյ կատակի՝ ամփոփեալ ի շնորհս ժողովրդեան, և զմիւս խնայեալ՝ առ մուծանելոյ հազներգութիւն զկշտացաւ ի նմա, Ամէն ասեմ, պարոն, գործք Անդրիւլայ և Ֆարկուհարի շատ ունին հանճարեղութիւն առ քմաց արդեաց, արդեան ոճ բարբառոյ մերոյ առաւել բնական է,»

(Ս) այսու ժամանակաւ կահ ու կարասիք աստանդական խմբին ժամանեցան ի գիւղն, որ՝ երևի, հասու եղեալ մերձաւորութեան մերում, և եկեալ էին արտաքս պշնուլ ընդ մեզ, զի՝ ընկեր իմ գիտեաց, թէ աստանդականք առաւել պննականս ունին արտաքուստ քան ի ներքուստ դրան, Այլ զմտաւածի զանյարմարութիւն լինելոյս յայսպիսում՝ ընկերակցութեան, մինչև տեսի զամբոխ խուժանին խռնիլ չուրջ զինև, Փութացայ ուրեմն տպաւնիլ յառաջին պանդոկն որում պատահեցայ, և առաջնոր-

դեալ 'ի դահլիճ՝ հասարակաց , պատահեցայ պարնի ուրում՝ վայելչազգեստի՝ որ եհարց ցիա եթէ խկական երէցն էի խմբին , թէ հանդերձ այլակերպուն թեանն էր զոր զգեցեալ էի : Հետ պատմելոյ նմա զիսկն , և թէ՛ չարտականէի ես իւրք ընկերակցութեանն , հաճեցաւ խնդրել յինէն և 'ի խաղարկուէն բաժանորդ լինել դաշխուրանի միոյ օշարակացքայ . * յորոյ վերայ բանա 'ի մէջ էառ 'ի վերոյ արդի քաղաքականութեան՝ մեծաւ հռանդեամբ և փութով , 'ի մաի խմում՝ համարեցի զնա ոչինչ պակաս քան զէթ զմի յաւագանւոյն . բայց զողցես հաստատեցայ 'ի համարման խմում՝ յորժամ 'ի հարցանելս վասն ընթրեաց , պարտաւորեաց զիս և զխաղարկուն ընթրել ընդ իւր 'ի տան իւրում . ընդ որ խնդիր՝ զինի սակաւուց թախանձանայ , համոզեցաք հաւանիլ :

ԳԼՈՒԽ ԺԹ .

ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՆՁԻՆ ՏԺԳՈՂԻ ԶԱՐԻՒ ԿԱՌԱ-
ՎԱՐՈՒԹԵՆԷ՝ ԵՒ ԶԱՆԳԻՏՈՂԻ ՎԱՍՏ
ՄԵՐՈՒՄ ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ :

ՏՈՒՆ , ընդունելութեան մերոյ սուղ ինչ հե-
ռի գօլով 'ի գեղջէն , կոչնատէր մեր դիտեաց թէ՛

* Է ըմպելի Անգղիացոց յորինեալ 'ի ցքայ , 'ի շաքարէ և 'ի
հիւթոյ լեմոնի խառնեալ ջերմ ջրով . զոր կոչեն Punch ՊԵՆ :

որովհետեւ կառք պատրաստի չէին, առաջնորդէր մեզ հետիոտտ. և վաղվաղակի ժամանեցաք ՚ի մի ՚ի յոյժ հոյակապ բնակարանաց, զոր տեսեալ էի յայնմ մասին շինի: Սրահն յոր մտաք՝ բոլորովին շքեղ էր և նորաձև. չոքաւ նա հրաման տալ վասն ընթրեաց, այն ինչ խաղարկուն նշանացի արար ակնարկութեամբ՝ թէ հանգիպեալ էաք բաղդի: Պարձաւ կոչնատէր մեր վաղվաղակի, համադամ ընթրիք ածան, երկու կամ երեք տիկնայք սնային հանդերձիւք ծանուցան, և զրուցատրութեան ըսկիզբն եղև մասնաւոր զուարթութեամբ: Բայց և այնպէս քաղաքականութիւնն էր նիւթն՝ յորոյ վերայ կոչնատէր մեր յաւէտ իմն նազաբանէր. քանզի վկայէր՝ թէ ազատութիւնն էր պարծանք իւր և ահաբեկութիւն: Յետ վերացման սնդոնի՝ եհարց ցիւս եթէ տեսեալ էի զվերջին Սօնիտոր. որում ՚ի բացասականն առնլով զպատասխանի, «Օ ինչ. և ոչ զԼիւթըր* կարծեմ.» ասաց: «Ո՛չ, պարոն,» դարձուցի ես: «Հիանալի, յոյժ հիանալի է,» դարձոյց կոչնատէր իմ. «արդ՝ ընթեռնում ես զբովանդակ քաղաքականութիւնս որ հրատարակին. ()րական, Հասարակաց, Տումար, Ժամանակագրութիւն, Լոնդոնայ Երեկոյ, Վայտհալայ Երեկոյ, զեօթնուտան Շտեմարանն և զերկոսին քննութիւնն. և թէպէտ տտեն նոքա զերեարս, ես սիրեմ զնոսա ամենեսին: Ազատութիւն՝ պարոն, ազատութիւնն է պարծանք Բրի-

* Անուանք լրացողաց:

տանացւոց . և՛ յարևն ածխահանքաց իմոց ամենից , յարգեմ զպաշտպանս նորա ,” — “Ուրեմն յուսալի է ,” ասացի , “յարգես զԹագաւորն ,” — “Այո .” դարձոյց կոչնատէր իմ , “յորժամ առնէն զինչ մեքս կամիմք . այլ եթէ ընթանայցէ որպէս ՚ի նորոյ արար , ոչ այլ բնաւ աշխատ եղէց յիրողութիւնս իւր : Չասեմ ինչ , միայն կարծեմ” որ զիրս ինչ առաւել բարւոք կարէի կառավարել : Չկարծեմ թէ բաւական խորհրդատուք իցեն . պարտ է նմա խորհրդակցիլ ընդ ամենեսին՝ որ յօժարեսցին խորհուրդ տալ . և յայնժամ իրողութիւնք այլ իմն կարծ եղանակաւ կատարեսցին :

“Ցանկամ ,” ասացի , “որ այդպիսի ինքնակոչ խորհրդատուք հանեսցին յանուրն տանջանարանաց (Pillory) : Պարտաւորութիւն բարեսէր մարդկան է օգնել տկար կողման կարգադրութեան մերոյ . սրբազան կարողութեան այնմիկ՝ ասեմ , որ յամաց ինչ հետէ տկարանայ օր ըստ օրէ , և կորուսանէ զսեպհական բաժին զօրութեան իւրոյ ՚ի տէրութեանն : Այլ տգէտքս այսօքիկ տակաւին շարունակեն զնոյն գոչիւն ազատութեան , և թէ զծանրութիւն ինչ ունիցին՝ արկանեն անարգաբար յիջեալ կողմն նժարին :

“Օ՛հարդ ,” գոչեաց մի ՚ի տիկնաց , “ապրեցայ ես տեսանել զոք այնքան անարդ , այնքան աղտեղի , որ թշնամի իցէ ազատութեան և պաշտպան բռնաւորաց ազատութիւն . սրբազան պարգևն այն յըրկնից . այն փառաւոր արտունութիւնն Բրիտանացւոց ,”

“Արեւիկէն իցէ,” գոչեաց կոչնատէր միր, “զի գոյցի ոք զարդիս փաստաբան ստրկութեան,— որ անարգաբար անձնատուր լիցի յարտունութիւնս Բրիտանացոց: Արիցէ ոք՝ պարոն, այդ քան ցած լինել,”

“Բաւ լիցի՝ պարոն,” պատասխանի արարի. “ես վասն ազատութեան եմ, յատկութեանն այնմիկ աստուածոց: Փառաւոր ազատութեան, բնաբանին արդի հրապարակախօսութեան: Ամիմ՝ զամենեսին թագաւորս լինել, Էս ինքնս թագաւոր եղէց: Ամենքին մեք բնականաբար միահաւասար իրաւունս ունիմք զահոյից. ամենքին մեք հաւասար եմք ի սկզբանէ: Այս է իմ կարծիք, և էր երբեմն կարծիք կարգի ուրուք մարդկան՝ որք կոչէին Հաւասարողք: Սանացան կացուցանել ըզմիաբանութիւն ինչ, ուր ամենքին ազատք իցեն հաւասարապէս: Այլ՝ եղով, զի ոչ յաջողէր բնաւ. զի ոմանք հզօրագոյնք էին ի նոսա, և ոմանք ճարտարագոյնք քան զայլս, և սոքա եղեն տեարք միւսոց. զի որպէս հեծանէ ձիադւրման քոյ զերիվարս՝ զի ճարտարագոյն կենդանի է քան զնոսա, սապէս և կենդանին որ առաւել ճարտարագոյն կամ հզօրագոյն իցէ քան զնա՝ նստցի աներկբայաբար ի վերայ ուսոց նորա փոխանակաւ: Աստ որում եղեալ է ապա ի վերայ մարդկութեան հպատակիլ, և ոմանց ծնեալ ի հրամայել և այլոց հնազանդիլ, խնդիրն է՝ որովհետեւ պիտի լինել բռնաւորաց, արդեօք բարիք է ունիլ զնոսա ընդ մեզ ի

միասին ՚ի տան , թէ ՚ի նմին գեղջ , և կամ՝ թէ յառաւել հեռաւորութեան ՚ի մայրաքաղաքի : Արդ՝ պարոն , յիմմէ կողմանէ՝ ըստ որում՝ ատեմ՝ ես բնականաբար զգէմս բռնաւորի , առաւել բացական լինելն նորա՝ առաւել ախորժելի է ինձ : Անդհանուր մարդիկ ևս , ՚ի նոյն համաձայն կարծիս են իմ , և միաբան ընտրեալ են զթագաւոր մի , որոյ ընտրութիւն նուազեցուցանէ զթիւ բռնաւորաց , և միանգամայն հեռացուցանէ զբռնաւորութիւն ՚ի մեծագոյն բաժնէ ժողովրդեան : Արդ՝ մեծամեծքն՝ որք ըստ ինքեանց բռնաւորք էին նախ քան զընտրութիւն միոյ բռնաւորի , բնականաբար դժկամակ լինին ընդ կարողութիւնն ամբարձեալ ՚ի վերոյ ինքեանց , և որոյ ծանրութիւն ուժգնագոյն անկանի միշտ ՚ի վերոյ ստորակարգեալ կարգաց : () զուտ ուրեմն մեծամեծաց է նուազեցուցանել զթագաւորական կարողութիւն ըստ կարեւորին , քանզի՝ զոր միանգամ՝ առնուն անտի՝ վերադառնայ բնականաբար յինքեանս , և զոր ունին առնել ՚ի տէրութեան՝ է ական հատանել միակ բռնաւորին , որով ՚ի ձեռս բերել զնախնի իշխանութիւն իւրեանց : Արդ՝ կարելի է տէրութիւնն յայնպիսում՝ վիճակի իցէ , կամ՝ օրէնք նորա այնպէս տրամադրեալ , կամ՝ հարուստ ժողովուրդք նորին այնպէս մտաբերեալ , զի ամենեցուն միաբանիլ ՚ի գլուխ տանել զայս գործ ականահատութեան միապետութեան : Անդհն՝ նախ , եթէ վիճակ տէրութեան այնպիսի իցէ՝ որ օգնեսցէ կուտակութեան հարստութեան , և ըզ

Հարուստ առաւել փարթամացուցէ, աճեցուցէ այս զփառասիրութիւնն նոցա, Հարկիւ զհետ գայ կուտակութիւնն հարստութեան, յորժամ՝ ըստ այժմուս, առաւել ճոխութիւնք յորդեն ՚ի ներքս ՚ի ձեռն արտաքին առ և տրոյ՝ քան ծագին ՚ի ներքին աշխատասիրութենէ. քանզի արտաքին առ և տուր կարէ լոկ վարիլ յօգուտ ՚ի մեծատանց, որք և ունին ընդ նմին զհամայն գիւրութիւնս ծագեալս ՚ի ներքին աշխատասիրութենէ. որով և մեծատունք առ մեզ զերկուս աղբիւրս ունին հարստութեան, այն ինչ աղքատք լոկ զմի միայն, Այսու պատճառաւ գտանի հարստութեան կուտակիլ յամենայն առ և արական տէրութիւնս, և ամենեքին սոքա եղեալ են ցարդ ազնուապետական ՚ի ժամանակի, Ղարաձեալ՝ նոյն իսկ օրէնք երկրիս ձեռն տայցեն կուտակութեան հարստութեան, զի՝ յորժամ՝ նոցին միջոցք խզանին բնական կապանք՝ որք կապին զհարուստ ընդ աղքատի ՚ի միասին, և սահմանի՝ զի հարուստք ամուսնացին ընդ հարստաց միայն. և՝ յորժամ՝ գիտնականք անյարմար համարին ծառայելոյ հայրենեաց իւրեանց որպէս զխորհրդականս՝ լոկ վասն պակասութեան ճոխութեան, և այնու օրինակաւ հարստութիւնն արարեալ լինի զփանականին փառասիրութեան կէտ նպատակի. այսու միջոցք՝ ասեմ, և այսպիսի միջոցք կուտակեցին հարստութիւնք: Արդ՝ ստացողն կուտակեալ հարստութեան՝ իբրեւ ըստնի պիտոյիւք կենաց, չունի զայլ եղանակ ՚ի վար ար-

կանեւոյ զյաւելնորդ ստացուածոց իւրոց՝ բայց ՚ի գնել զիշխանութիւն , Այն է՝ այլապէս խօսելով՝ առնել զիւր հպատակս . զներով զազատութիւնս կարօտաւորին կամ վարձկանին , արանց՝ որ յօժարեն տանել դառնութեանց մերձակայ բռնաւորութեան առ հացի . Օ այս օրինակ՝ իւրաքանչիւր ոք յամենահարուստ անձանց գումարէ հասարակօրէն շուրջ զիւրեւ զերեխան իմն աղքատագունից ժողովրդեան . և քաղաքականութիւնն յորդեալ ՚ի կուտակեալ հարստութեան՝ մարթ է բաղձատել ընդ Վարտեսեան դրութեան , ամէն գունտ սեփհական շրջնաւ իւրով , Ինչն իցէ՝ նոքա՝ որք յօժարեն շարժիլ ՚ի շրջանի մեծի առն , այնպիսիք են միայն՝ որք ստրուկք պիտի լինին . սինլիքորք ժողովրդեան . որոց հոգիք և հրահանգութիւն յարմարեալ են ստրկութեան . և որք չգիտեն ինչ զազատութենէ բաց յանուանէն , Այլ տակաւին պարտ է լինել մեծի բազմութեան ժողովրդեան՝ արտաքոյ կոպարի ազդեցութեան փարթամին . այսինքն՝ այն կարգ մարդկան՝ որ կեան ՚ի մէջ կարի փարթամին և կարի խառնիճաղանճին . այնոքիկ մարդիկ՝ որ ոտացեալ ունին զճոխութիւնս մեծ յոյժ՝ առ ՚ի հպատակել մերձակայ առն յիշխանութեան , և սակայն անբաւական՝ առ ՚ի յառնիլ ՚ի բռնաւորութիւն ըստ ինքեանց , Յայսմ՝ միջին կարգի մարդկան գտանին հասարակօրէն համայն արհեստք , հանճար և առաքինութիւնք ընկերակցութեան , Սիայն այս կարգ ճանաչի լինել ճշմարիտ

պահպանիչ ազատութեան, և մարթ է կոչել ժողովուրդ։ Արդ՝ մարթ է պատահել՝ զի միջին կարգս այս մարդկան կորուսցէ զազդեցութիւնս իւր համայն ՚ի տէրութեան, և ձայն նորա սուզեցի ըստ իմիւք ընդ խառնիճաղանճաւ . քանզի՝ եթէ ինչք՝ բաւականք առ ՚ի զոք բաւական առնել զարդիս՝ առ ՚ի տալ զձայն իւր յիյողութիւնս տէրութեան, տասնիցս պակաս եղիցին՝ քան որ բաւական համարիւր յօրինման օրինաւորութեանն, քաջայայտ է՝ թէ բազմութիւն խառնիճաղանճից մուծցին այս գոյն ՚ի կարգս քաղաքականին . և նոքա՝ շարժելով միշտ ՚ի շրջանի մեծատան, զհետ երթիցեն ուր առաջնորդեցէ նոցա մեծութիւն։ Յայսպիսի տէրութեան ուրեմն՝ ամենայն՝ որ մնայ միջին կարգի, է պահպանել զառանձնաշնորհութիւն և զարտօնութիւնս միոյ գլխաւոր պետի՝ ամենասրբազան աչալըջութեամբ։ Օ՛հ բաժանէ նա զգորութիւն հարստին, և ՚ի բաց կասեցուցանէ զմեծատունն՝ յանկանելոյ տասնապատիկ ծանրութեամբ ՚ի վերայ միջակային կարգի՝ կարգելոյն ՚ի ներքոյ ինքեանց։ Սարթ է զմիջին կարգ համեմատել ընդ քաղաքի՝ զորով հարուստք ածեն զպաշարումն, և զորոյ ըզփրկութիւն փութացուցանէ քաղաքապետն յարտաքուստ։ Ս՛ինչդեռ յերկիւղի են պաշարողք ՚ի թշնամոյն յարձակելոյ ՚ի վերայ, բնական է մատուցանել քաղաքացեաց զամենագեղեցիկ դաշինս, հրապուրել զնոսա հնչմամբք, և խաղ առնել արտօնութեամբք։ Բայց՝ եթէ պարտեացեն առ անգամ

մի զքաղաքապետն 'ի թիկանց, պարխապք քաղաքին ոչինչ պահպանութիւն եղեցին բնակչացն ։
Օ որ միանգամ մարթ իցէ յայնժամ ակն ունեւ նոցա՝ հնար է տեսանել դարձուցանելով զաչս մեր 'ի Հոլանդ, 'ի ջէնուա, կամ 'ի Վէնետիկ, ուր օրէնք կառավարեն զաղքատս, և հարուստք կառավարեն զօրէնս ։ **Ա**պա՝ եմ ես և մեռայց վասն միապետութեան, սրբազան միապետութեան. զի՛ եթէ դուցէ իմն սրբազան 'ի միջի մարդկան, պիտի օժեալ **Ի**ՇԽԵՆՆ լինի ժողովրդեան. և ամենայն նուազումն կարողութեան նորա՝ թէ 'ի պատերազմի և թէ 'ի խաղաղութեան, է դրժումն իսկական ազատութեան հպատակին ։ **Չ**այնք ազատութեան՝ հայրենասիրութեան՝ և **Բ**րիտանացւոց՝ արդէն շատ արարին. յուսալի է որ ճշմարիտ որդիքն ազատութեան խափանեցեն զառնել նոցա աւելի 'ի սպառ. **Ճ**անաչեմ զբազումս 'ի պատրուակեալ ախոյեանիցս ազատութեան 'ի ժամանակի իմում, բայց և այնպէս չյիշեմ զմին՝ որ 'ի սրտի և 'ի տան բռնաւոր չիցէր ։

Իռանգն իմ՝ գտի, յոյժ երկարեալ էր զբաւառնութիւնս արտաքոյ քաղաքավարութեանն կարգի. բայց անժուժութիւն կոչնատեառն իմոյ՝ որ շատ անգամ զուն գործեաց ընդմիջել զբանս իմ, ոչ էր հնար այլ ընդերկար զուսպ ունելոյ ։
Օրնչ,՝ զոչեաց, **“**հիւրընկալիցի ուրեմն ցարդ **Ղ**իզուիթ 'ի հանդերձ եկեղեցականի. բայց՝ յարեն բոլոր ածխահանքոց **Վ**առնվալայ, ճեպեսցի առ դուրս եթէ անուն իմ **Վ**իլկինսըն կոչիցի ։” **Ն**որ

խմացայ որ շատ երկար էի գնացեալ, և ներումն հայցեցի վասն եւանդեանն որով բարբառեցայ, “Երո՞ւմն” դարձոյց նա սրտմտեալ, “կարճեմ” սոյն-պիսի սկզբունք զբիւրս պահանջեն զներումն: Օ՞րնչ լքանել զազատութիւն, զինչս, և՛ որպէս Ղազէ-տիէրն ասէ, անկեալ մնալ առ ՚ի թամբիլ փայտեղէն պայտիւք: Ղո՞ւրս կորի՞ր՝ պարո՞ն, ՚ի տանէ իմէ իսկոյն, առ ՚ի զվատթարագոյն ելս խափանել փութացիր, պարո՞ն:” Ղնայի կրկնել զփաստս իմ, այլ նոյնհետոյն լուաք զբաղխիւն դրան և գոչեցին երկոքին տիկնայքն, “Հաստագ իբրեւ զմահ, ահա տէր և տիրուհի մեր եկին:”—Երևի թէ ցարդեան կոչնատէր մեր՝ լոկ տակառապետն էր տան, որ՝ յաններկայութեան տեառն իւրում, միտք ունէր ձեանալ ոմն, և առ ժամանակ մի տանտէր հանդիսանալ. և՛ իրան ասել, խօսել զքաղաքականութենէ ոչինչ ընդհատ ՚ի բազմաց սոսկական պարնաց: Բայց ոչինչ կարէր գերազանցել քան զտագնապ իմ, իբրեւ տեսի զպարոն և զտիկին նորա մտանել ՚ի ներքս. և ո՛չ իսկ հիացումն նոցա՝ ընդ հտանն զայսպիսի անկոչ կոչնականս և զխորտութիւն, պակաս էր ՚ի մերոյն, “Պարնայք,” ասաց իսկական տանուտէրն՝ ինձ և ընկերիս, “ամուսին իմ և ես ձեր խոնարհ ծառայքն եմք. սակայն՝ յայտնի լիցի, այս այնպիսի անակնուճելի շնորհ է, զի գոգջիք ընկղմիմք ընդ պարտաւորութեամբս:” Որչափ անակնուճելի և լինէր նոցա՝ մերս ընկերութիւն, նոցայն՝ հաւաստի եմ, առաւել ևս էր վասն

մեր, և համբար եղէ ծանօթութեամբ անխեղքութեանս՝ յորժամ՝ զո այլ ոք զկնի ունէի տեսանել մտանել ՚ի սենեակն, քան զսիրեցեալն իմ՝ զ()րիորդն Արաբելայ Վիլմօթ՝ որ յառաջ նշանեալ էր ընդ Պէորդայ որդւոյ իմոյ, այլ որոյ նշանն նանրացաւ, որպէս պատմեցաւ արդէն, Իսկոյն ընդ տեսանելն զիս՝ յարձակեցաւ ՚ի գիրկս իմ անպատմելի խնդութեամբ, «Պատուելի պարոն», ասաց, «որպիսի երջանիկ պատահարի պարտիմք մեք զսնակնունելի այցելութիւնս տյս, Պիտեմ հաւաստեալ քեռի և քեռակին իմ՝ յափշտակեցին ցնծութեամբ, իբրև իմասցին զամենալաւ Վարն, Պրիմրօզ ունիլ իւրեանց հիւր», Ընդ լաւել զանուն իմ՝ ծերունի պարոնն և տիկինն յոյժ քաղաքավարութեամբ յառաջ մատեան, և բարևեցին ինձ կարի սիրալիր հիւրասիրութեամբ, Եւ ոչ զսպել զԺպտումն կարէին ընդ իմանալ զանցս արդի այցելութեան իմոյ, այլ եղկելէ տակառապետն՝ զոր զառաջինն կամեցան արձակել, ՚ի ձեռն իմոյ միջնորդութեան զնկրումն ընկալաւ :

Պարոն և Տիկին Արնոլդ՝ որոց տունն պատկանէր, պարտաւորեցին զիս մնալ առ ինքեանս ըզքանի աւուրս, և զի քեռադուստր նոցա՝ զեղաղէչ սանն իմ, որոյ միտք մասնաւորապէս կերպարանեալ էին ընդ դաստիարակութեամբ իմով, միաբանեցաւ յաղելս նոցա՝ ընդունեցի, Հանդերձեցին ինձ ՚ի դիշերի զշքեղ սենեակ մի, և կանուխ ընդ առաւօտն՝ ()րիորդն Վիլմօթ ցանկացաւ ձեմ առնուլ

ընդ իս ՚ի պարտիզի . որ պճնեալ էր ըստ նորոյ սարասի : Զետ անցուցանելոյ զժամս ինչ ՚ի ցուցանել զգեղեցկութիւնս վայրին , եհարց ցիս՝ անփոյթ ըստ երևութին , երբ էր վերջին անգամն լսելոյս ՚ի Պէտրգայ որդւոյ իմմէ : «Ո՛հ , տիկին ,» ասացի . «մերձ երեք ամբ են արդ բացակայութեան նորա , առանց երբէք գրելոյ բարեկամաց իւրոց կամ ինձ : Ուր լինելն չգիտեմ . գուցէ այլ ոչ ևս տեսից զնա կամ զերջանկութիւն : Ո՛չ , սիրելիդ իմ , ոչ այլ տեսցուք զայնպիսի բերկրեցուցիչ ժամս՝ զոր երբեմն անցուցաք առ վառարանաւ մերով ՚ի Վէկֆիլդ : Սակաւութիւ ընտանիք իմ՝ ցրուին զարդիս արագապէս , և աղքատութիւնն ոչ միայն զկարօտութիւն՝ այլև զվատահամբաւութիւն էած ՚ի մեր վերայ : Ըղջիկն բարեբնոյթ յարտասուս հարաւ ընդ այս պատմութիւն . այլ զի յոյժ դիւրագգած զնա տեսի լինել՝ զգուշացայ ՚ի մանրամասն պատմութենէ վշտակրութեան մերոյ : Օ իարդ և իցէ՝ մխիթարութիւն իմն եղև սրտիս տեսանել , թէ չէր ժամանակին փոփոխութիւն ինչ գործեալ յզգածմունս նորա , և թէ հերքեալ էր զբազում ինամասօսութիւնս՝ յետ հեռանալոյ մերոյ ՚ի սահմանակցութենէ իւրմէ : Սն էած զիս ընդ բոլոր տարածեալ շինութիւնս վայրին , ցուցանելով զյորձնազան ճեմս և սարփինայս . և նոյն հետայն առիթ առնլով յամէն առարկայից՝ առ նորանոր հարցմանց յարաբերելոց որդւոյ իմոյ : Օ այս օրինակ ծախեցաք զառաւօտն մինչ ՚ի կէս օր՝ մինչև

հրաւիրեաց զմեզ զանգակն ՚ի ճաշ. ուր գտաք ըզհոգաբարձուն աստանդական թատրոնականաց՝ զոր ՚ի վերոյ յիշատակեցի, եկեալ վաճառել զթուղթս հրաւիրանաց յաղագս՝ Չքնաղագեղ Ապաշխարողի, որ յերեկոյին յանդիման աւնիւր՝ մասն Ուրատիոսի ՚ի մատաղաւորց պատանւոյ միտջէ՝ որ երբէք չէր երևեալ յորոք տեսարանի, Զոյժ եռանդուն երևէր ՚ի գովութիւն նորամուտ խաղարկուն, և վրկայեաց եթէ երբէք չէր տեսեալ զոք այնպիսի արժանի դիմադրաւելոյ առ գերազանցութիւն,

“Օ՛ ձեռ յանձին բերել,” նկատեաց, “ոչ ուսանի ՚ի միում աւուր. սակայն պարոնս այս ծնեալ երևի ճեմել ՚ի տեսարանի, Չայնն, ձեռն և դրութիւնն սքանչելի են բոլոր, Պատահաբար գտաք զնա զճանապարհայն,” Օրոյցս այս մասնաւորապէս յարոյց զհետաքրքրութիւն մեր, և՛ առ զերսանաց տիկնացն, համոզեցայ և ես ընկերել նոցա ՚ի խաղետղն, որ ոչ այլ ինչ էր՝ քան զյարգանոց իմն, Քանզի ընկերակիցք իմ անհակառակաբար գլխաւորքն էին տեղւոյն՝ ընկալեալ եղաք ամենամեծ ակնաճութեամբ, և տեղաւորեցաք ՚ի ճակատու նստարանի թատրոնին, ուր կացաք մնացաք առ ժամանակ մի՝ ոչ սակաւ անհամբերութեամբ ՚ի տեսանել զՈւրատիոսի երևումն, Նորամուտ խաղարկուն յառաջ մատեաւ հուսկ յետոյ, և՛ թող ծնողաց կշռել զզգացողութենէ իմմէ ՚ի ձեռն իւրեանց՝ յորժամ ծանեայ զնա լինել տարաբաղդ որդին իմ, Ասանել գնայր նա՝ երբ շուրջ յածելով զաչս

իւր զհանդիսականօք, նշմարեաց զ()րիորդն Սիւ-
 մօթ և զիս, և եկաց միանգամայն անբարբառ
 և անշարժ: Պետրասանքն ի յետուստ տեսարանին՝
 որ զկառչին զրեցին բնական երկչոտութեան նորա,
 ջանացան քաջալերել զնա. բայց փոխանակ յա-
 ռաջելոյ ի բանս, փղձկեցաւ ի հեղեղս արտասուաց
 և մեկնեցաւ ի տեսարանէն: Չգիտեմ զինչ ինչ
 եղեն զգացմունք իմ յայսմ պատահարի, քանզի
 կարի սրնթացութեամբ հետևեցին իրերաց առ ի
 նկարագրել. սակայն վաղվաղակի զարթուցայ յայս
 անհաճոյ ցնորից՝ յ()րիորդէն Սիւմօթայ, որ՝
 գունատեալ և դողդոջուն ձայնիւ խնդրեաց յինէն
 հասուցանել զինքն յետս ի տուն քեռուոյ իւրոյ,
 Իբրև ժամանեցաք, Պարոն Արնոլդ՝ որ անծանօթ
 էր դեռ տարօրինակ անցից մերոց, իմանալով թէ
 նորեկ դերասանն որդի իմ էր, արձակեաց զկառս
 իւր հանգերձ հրաւիրանօք. և զի չառնոյր նա
 յանձն միւս անգամ երևիլ ի տեսարանին, զմիւս
 ոմն կարգեցին խաղարկութն ի տեղի նորա, և մեք
 վաղվաղակի տեսաք զնա առ մեզ: Երջոյց նմա Պա-
 րոն Արնոլդ զամենաքաղցր ընդունելութիւն, և ես
 ընկալայ զնա յափշտակեալ բերկրութեամբ ըստ
 սովորութեանս. քանզի ոչ կեղծել կարէի երբեք
 զսուտ զժգմնութիւն, ի նուրնելութիւն ()րիորդին
 Սիւմօթայ՝ խառնեալ էր առ երեսս անմտադրու-
 թեամբ, և սակայն նշմարել կարէի՝ որ կեղծեալ
 էր կերպն: Անբոխում մտացն թուէր տակաւին ոչ
 հանգարտեալ. ասէր տասն քսան բանս անմիտս՝ որ

երևէին նման խնդամտութեան, և ապա ծիծաղէր
բարձրաձայն ընդ թերութիւն մտացն: Պիտէր
մերթ ընդ մերթ 'ի հայելին ծածկաբար, որպէս
թէ ուրախ լեալ ընդ գիտութիւն անգիմադրելի
գեղեցկութեան իւրոյ. և բազում անգամ՝ զհարց-
մունս առնէր՝ առանց միտ դնելոյ պատասխանեացն
իւրիք:

ԳԼՈՒԽ Ի.

ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ ԻՄԱՍՏԱՍԷՐ ԹԱՓԱՌԱԿԱՆԻ. ՀԵ-
ՏԱՄՈՒՏ ԵԼՈՅ ՆՈՐՈՒԹԵԱՆ. ԱՅԼ ԿՈՐՈՒՍԱՆԵԼՈՎ,
ԶԲԱԵԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ:

Օհ՛նի ընթրեաց՝ առաջի արար քաղաքա-
վարութեամբ տիկինն Արնոլդայ արձակել զերկուս
ի հետեակաց իւրոց, վասն կահուց որդւոյ իմոյ.
զոր ոչ ընդունել երևէր նա զառաջինն. բայց
պնդելով նորա ի խնդրուածին, պարտաւորեցաւ սա
ծանուցսնել նմա՝ թէ գաւազան մի և մախաղ էին
ամենայն շարժական ինչքն յաշխարհի աստ որովք
կարէր պարծենալ, “Ա՛հ, որդեանկ,” ասացի ես.
“անինչ թողեր զիս և անինչ վերադարձեալ տե-
սանեմ զքեզ վերստին. և սակայն ոչինչ երկու-

անամ՝ եթէ տեսեր զմեծ մասն աշխարհի, — “Այո՛ հայր, ” պատասխանեաց նա. “սակայն հետամուտ լինելն Բաղդի՝ ոչ է ճանապարհն ի ձեռս բերելոյ զնա. և արբարեւ կասեցայ ի նորումն ի հետամուտ թենէ, ” — “Ինչ այնպէս թուի՝ պարոն, ” ասաց տիկինն Արնոլդայ. “զի պատմութիւն արկածից քոց զբօսեցուցիչ եղիցի. զառաջին մասն նոցա յաճախակի լուեալ եմ ի քեռաղջկանէ խմբէ, իսկ եթէ սէր ընկերութեանս համոզեցէ զքեզ սակս մնացելոցն՝ կրկնապատիկ պարտաւոր զմեզ արասցես, ” — “Տիկինն՝ ” պտտասխանեաց որդիս. “խոստանամ քեզ՝ զի հաճութիւնն զոր ունիք ունին զնեւոյ՝ և ոչ կիսով չափ հասանիցի սնապարծութեան իմոյ առ յեղեղելոյ զայնոսիկ. և սակայն ի բոլոր պատմութեան՝ հազիւ մարթացայց խոստանալ ձեզ զարկած ինչ. քանզի վէպք իմ՝ յաւէտ այն են զոր աչօք տեսի՝ քան զոր արարիս. — Առաջին թշուառութիւն կենաց իմոց՝ որ քաջայայտ է ամենեցունցդ էր մեծ. սակայն՝ թէպէտ վշտացոյց, ոչ ընկզմն կարաց զիս. Ոչ ոք երբէք զբարեգոյն ճարտարութիւն ունեցաւ յուսալոյ՝ քան զիս. Որչափ պակաս բարեշնորհ գտանէի զբաղդ ի միում՝ նուագի, այնչափ առաւել յուսոյի ի նմանէ ի միւսումն. և արդ ի յատակս ելով անուոյ նորա՝ ամէն նոր հուովումն բարձրացուցանել՝ այլ ոչ ցածուցանել կարէր զիս. Յառաջեցի ուրեմն դէպ ուղիղ ի Անդոն ի պարզ առաւօտու, ոչինչ տագնապելով առ վաղուի. այլ զուարճ որպէս զթռչունս՝ որք եր-

գէին առ ճանապարհաւ . և մխիթարէի զանձն խոկմամբ՝ թէ Լոնդոն էր վաճառատեղին՝ ուր ամենայն տեսակ կատարելութեանց հաստատ էին պատահելոյ պատուոյ և պարգևի :

“Ինչ ժամանել խնում 'ի քաղաքն՝ հայր , առաջին փոյթ իմ եղև աւանդել զգիր յանձնարարութեան քոյ՝ ազգականի մերում . որոյ վիճակ չէր ինչ լաւագոյն քան զիմն , Ասիական առաջադրութիւն իմ՝ գիտես , եղև ստորին վարժապետ լինել յուսումնարանի իրիք . որոյ ազագաւ խորհուրդ հարցի 'ի նմանէ : Օ առաջադրութիւնս այս ընկալաւ ընտանին մեր իսկական հենգնութեամբ Եարդոնականաւ , “Լ՛հ” ասաց , “արդարև շանատ* գեղեցիկ ընթացք է այս կաւճազծեալ (կոճ-- գծեալ) վասն քոյ : Ես ինքնս ստորին վարժապետ եղեալ եմ յաշակերտանոցի .† և ցաւամ զմանեկաւ մեռնեմ , եթէ ոչ առաւել հաճէի լինել ընդ փակակալաւ Աիւգետոյ բանտի : Յառնէի վաղ և անագան , Տիգօք աչաց հարկանէր զիս վարժապետն , ատէր զիս վարժապետուհին առ տգեղ գիւմպս , գիշատէին զիս մանկունք 'ի տան , և ոչ երբէք շնորհեցաւ ինձ երբէք երևիլ առ դուրս պատահիլ մարդավարութեան : Այլ՝ հաւաստի ես դու յարմարիլ դըպրատան : Թող ինձ հարցաքննել զքեզ սակաւիկ մի : Աշակերտեմ իս առ այս պաշտօնս՝—‘Ո՛չ’

* Շանատ . այսինքն երկցս շատ կամ յոյժ շատ :

† Աշակերտանոց . իման ինձ աստուծոյ զգարոցն , ուր մանկունք և ուսանին և կերակրին և բնակին :

«Ուրեմն ո՛չ պիտոյասցիս դպրատան : Կարեա սանտ-
 րել զհերս մանկանց :» — «Ո՛չ :» — «Ուրեմն ո՛չ պիտոյ-
 ասցիս դպրատան : Օղաղե՛կ ես հանեալ :» — «Ո՛չ :»
 «Ուրեմն ո՛չ պիտոյասցիս դպրատան : Կարեա ըն-
 կողմանիլ երեք ՚ի միում մահճի :» — «Ո՛չ :» — «Ու-
 րեմն ո՛չ երբէք պիտոյասցիս դպրատան : Ունիս ըզ
 սուր ստամոքս :» — «Այո՛ :» — «Ուրեմն ո՛չ իւրք պի-
 տոյասցիս դպրատան : Քա՛ն լիցի քեզ՝ պարոն .
 եթէ ցտնկաա մեծարելի և անդորր պարապման ,
 երթ առ ոտս կտրոցավաճառի և աշակերտեա՛ զեօթն
 ամս ՚ի պտոյտքել զանիւս նորա . բայց զգոյշ լեր
 ՚ի դպրատանէ : Ի՛նչ սակայն եկ ,» շարունակեաց .
 «տեսանեմ՝ զի պատանի ես աշխոյժ և սակաւ մի գի-
 տութեան , զի՛նչ կարծես սկսանել զհեղինակութիւն
 իբրև զիս : Ա՛նթերցեալ իցես աներկբայ ՚ի մա-
 տեանս՝ զխելացի արանց սովամահ եղելոց ՚ի գոր-
 ծառնութեանն . ցուցից քեզ զարդիս զքառասուն
 յոյ՛ բթամիտ անձինս ՚ի քաղաքին՝ որ փարթա-
 մութեամբ ապրին ՚ի ձեռն այնորիկ , Բոլորեքեան
 ևս համեստ յամրաշարժ մարդիկ , պարոն . որք
 հեզիկ և յուշիկ ընթանան , և զրեն զպատմութիւն
 և զքաղաքականութիւն և զովաբանեալք են . մար-
 դիկ՝ որ եթէ աշակերտէին հնակարկատի , կարկա-
 տէին զամենայն աւուրս կենաց իւրեանց զկօշիկս ,
 բայց ո՛չ երբէք յօրինել կարէին զնոսա :

«Տեսանելով եթէ ո՛չ մեծ ազնուութիւն կա-
 պակցէր ընդ պաշտօնի ստորին՝ վարժապետի , որո-
 շեցի ընդունել զառաջարկութիւն նորա , և զբարձ-

բազոյն համարումն ունելով զգրականութենէ՝ ող-
ջունեցի յարգանօք զհինաւորաց մայրն Վարբ փո-
ղոցի։ Փառք ինձ համարեցի հետեւել շաւղին՝ զոր
Վարայդըն և ()տվէյ յառաջ քան զիս կոխեցին։
Խորհէի զչաստուածուհին սահմանի այսորիկ՝ իբրեւ
զմայր զերազանցութեան։ և զի հաղորդակցութեանն
ընդ աշխարհի մարթ էր պարգևել մեզ զկատարե-
լութիւն։ զհետ եկեալն զաղքատութիւն՝ դայերակ
համարէի լինել իեղաց։ Ետեալ այսոքիւկ մտածո-
ղութեամբք նստայ ես։ և տեսանելով թէ բարե-
գոյն իրք մնային ասել ՚ի խոտորնակ կողմն։ որո-
շեցի յօրինել զմատեան մի որ բոլորովին նոր իցէ։
Պճնեցի ուրեմն զերիս նորասքանչ ասացուածս՝
ճարտարմտութեամբ իւրք։ Աեղծ էին՝ այժ, բայց
նոր էին։ Վահարք ճշմարտութեան այնքան յա-
ճախ ՚ի ներքս մուծեալ են յայլոց։ զի չմնայր
ինձ ինչ ՚ի ներքս մուծանել բաց ՚ի քանի մի շքեղ
իրաց։ որք ՚ի հեռաստանէ ամենայն իրօք նոյնա-
նման երևէին։ Ակայ երուք՝ ով զօրութիւնք։ որ-
պիսի երևակերպեալ կարեոքութիւն դադարեալ
նստէր ՚ի վերայ գրչիս ՚ի ժամ գրութեան։ Երկբայ-
էի ոչ եթէ համայն գիտնականք աշխարհի յառ-
նէին ընդդէմ գրութեանց իմոց։ սակայն և պատ-
րաստեալ էի ընդդիմանալ համայն գիտնականաց
աշխարհի։ Հանգոյն կողմնոյ նստէի ամիովի և
զգաստ։ պատրաստեալ զփուշ մի առ անձնիւր հա-
կառակորդ։

“Օրաննա՝ որդեանկ” ասացի ես։ “և զճնչ

էր նիւթ ճառի քո : Յուսամ որ զմոռացու թեամբ
հարեր զկարեւորագոյն առարկայն միակնութեան ,
Այլ ընդմիջեմ ես . ասա , Հրատարակեցեր զնորաս-
քանչ ասացուածս քո . լաւ . և զինչ զիտնականք
աշխարհի ասացին զնորասքանչ ասացուածոց քոց :

“Տէր , պատասխանեաց որդի իմ . “Լ որ մի ինչ
ասացին զիտնականք զասացուածոց իմոց . ոչինչ մի-
անգամայն , տէր , Անձնիւր 'ի նոցանէ զբաղեալ
գորով 'ի գովել զբարեկամս և զանձն իւր , կամ դա-
տապարտել զթշնամիս . և զի տարաբաղդապէս չու-
նէի ես որ զմին և որ զմիւսն , տարայ անողորմ
դառնութեան սրտի՝ անմտադրութեան :

“Այն ինչ խոկոյի յաւուր միում 'ի սրճանոցի
(շֆ-ն ան-ն) 'ի վերայ անցից նորասքանչ ասացուա-
ծոց իմոց , կործանահասակ այր ոմն ըստ դիպաց մը-
տանելով 'ի սենեակն , բազմեցաւ յանդիման իմ . և
զինի սակաւուց յառաջաբանական զրուցոց՝ իմա-
նալով զլինելն իմ աշտկերտ գրոց , եհան զծրար մի
առաջարկութեանց , աղաչելով զիս ստորագրել վասն
նորատիպ Պրոպերաիսի՝ զոր 'ի լոյս կամէր ընծայ-
ել հանդերձ ծանօթութեամբ : Իսկիւրս այս հար-
կաւ յաւաջ եբեր զպատասխանի չունելոյ իմոյ
զգրամ . և բանս այս յորդեաց նմա զճանապարհ
հարցանելոյ զհանգամանաց ակնկալութեանց իմոց ,
Գտանելով զակնկալութիւնս իմ լինել այնքան
մեծ որքան զքսակ իմ , ‘տեսանեմ’ ասաց , ‘անծա-
նօթ ես դու քաղաքին . ուսուցից քեզ զմասն ինչ
անտի : Ահա՛նքր առաջարկութեանցս , — առաջար-

կութեամբքս այսոքիւս ապրեմ՝ ցարդ զայս երկոտա-
սան ամս յոյժ անդորրութեամբ : Իսկոյն ընդ վե-
րադառնալ ազնուականի ուրուք 'ի ճանապարհոր-
դութեանց իւրոց , հասանել Արիօլի* 'ի ջրամէկ-
կայ , կամ այրի տիկնոջ յամարանոցէ իւրմէ , դի-
մամ վասն ստորագրութեան : 'Եւս' պաշարեմ ըզ
սիրտս նոցա շողումութեամբ , և ապա յարձակեմ
զառաջարկութիւն իմ ընդ ճեղքուածն : Եթէ դիւ-
րաւ ստորագրեն յառաջնում նուազի , նորոգեմ ըզ
խնդրուած իմ աղերսել զծախս ընծայեցման : Եթէ
չնորհի ինձ այն , հարկանեմ զնոսա միւս անգամ ևս
վասն նկարագրելոյ զնշանակ ազգատոհմի նոցա 'ի
ճակատու : Օայս օրինակ՝ շարունակեաց նա ,
'ապրեմ' ես սնապարծութեամբ և ծիծաղիմ զնովաւ ,
Լ՝ՅԼ՝ 'ի միջի մեր , զարդիս քաջ ծանուցեալ եմ
ես , ուրախ եղէց առ վայր մի փոխ առնուլ զդէմս
քոյ : Ազնուական ոմն երևելի արդ իսկ դարձեալ
է յԼտալիոյ . ճանաչէ դռնապան նորա զդէմս իմ
այլ եթէ դու տարցես զօրինակս այս քերթուածոց ,
յիմ արեն որ յաջողեսցես , և բաժանեսցուք զաւարն
'ի միջի մեր ' "

“Ո՛վ երանութեանս՝ Վէորգ ,” ասացի . “և այս
է պարապումն քերթողաց դարուս : Հանճարեղ և
վսեմ ոգի նոցա իջանի այսդոյն 'ի մօր բողբոթիւն :
Ս'աթ ինչ իցէ նոցա նախասինս ածել 'ի վերայ
կոչման իւրեանց , զայս օրինակ անարգ տուրեառս

* Արիօլ . սերունդ Եւրոպացւոյ 'ի բնակչաց Արեւմտեան Հնդ-
կաստանի :

առնելով գովեստի ընդ հացի։”

“Բաւ լիցի, հայր.” դարձոյց նա. “Ճմարիտ բանաստեղծն ո՛չ երբէք այդքան նուաստանայ. զի ուր խելք գոյ՝ անդ և հպարտութիւն։ Իսկ քս զոր նկարագրեցի՝ միայն աղքատք են ՚ի բանաստեղծութեան։ Իսկական բանաստեղծն՝ որովհետեւ առ ոչինչ զրէ զամենայն զնեղութիւն առ համբաւոյ, նոյնպէս և հաւասարաչափ անարի է առ արհամարհութիւն, և մի միայն նոքա՝ որ անարժան են պաշտպանութեան, զիջանեն ժտել զայն։

“Սիտք իմ՝ ամբարտաւան յոյժ առ զիջանելոյ յայսպիսի անարժանութիւն, և սակայն բաղդ կարիցած առ դիմագրաւ լինելոյ միւս անգամ վասն համբաւոյ, պարտաւորեցայ արդ ունել զմիջին ճանապարհ և գրել վասն ապրստի։ Այլ սակայն անյարմար էի գործառնութեան՝ յորում լոկ աշխատասիրութիւն ապահովէր զյաջողութիւն։ Զկարէի սանձել զդարանակալ կիրս իմ՝ առ գովութիւն. այլ սովորաբար ծախէի զժամանակն ՚ի ջանս զհետ գերազանցութեան՝ որ գրաւէ զիտքրիկ տեղի, այն ինչ մարթ էր առաւել շահաբերութեամբ ՚ի կիր արկանել յընդարձակ աշխատասիրութիւնս պողաբեր միջակայնութեան։ Փոքրիկ գրոթիւն իմ ուրեմն ՚ի լոյս գայր ՚ի միջի շրջաբերական հրատարակութեանց, անփոյթ և անձանուցեալ։ Առաւել կարեւորութեամբ զբաղեալ էր ժողովուրդն՝ քան ՚ի նկատել զգիւրալուր պարզութիւն ոճոյ, կամ զհամաձայնութիւն պարբերութեանց իմոց։

Թ. հրթ զկնի թերթի անկան ՚ի մառացոնս , Գ. րու-
թիւնք իմ թաղեցան ՚ի միջի գրութեանց ՚ի վերայ
ազատութեան , Ա. րեւելեան Բնգնոց և գեղաց սակս
խաճուածոյ կատաղի շան , այն ինչ Ֆիլատոս՝ Ֆի-
լաէթէս՝ Ֆիլէլութէրոս և Ֆիլանթրոպոս՝ բոլոր-
քն ևս լաւագոյն գրէին , զի քան զիս արագա-
գոյն գրէին :

“Արդ ուրեմն սկսայ ընկերանալ ընդ ոչ ումեք՝
բաց իմ պէս յուսաբեկ հեղինակաց , որք գովէին ,
աշխարէին և քամահէին զերեարս : Հաճութիւնն՝
զոր գտանէաք յերկս իւրաքանչիւր անուանի գըր-
չաց , էր անբարաբարձն ըստ արժանեաց նոցա : Վտի
որ ոչինչ ճարտարամտութիւն այլոյ ուրուք հա-
ճեցուցանէր զիս : Տարաբազդ ասացուածք իմ նու-
րասքանչ՝ չորացուցեալ էին միանգամայն զայն ազ-
բիւրակն մտիթարութեան : Ա՛չ ընթեռնուլ և ոչ
գրել կարէի հաճութեամբ , զի գերազանցութիւն
յայլում՝ էր ատելութիւն իմ , և գրելն՝ առե-
տուր իմ :

“Ի միջի այսպիսի սեւթոյր մտածողութեանց ,
այնինչ նստէի յաւուր միում ՚ի բազմեցի ՚ի Ահտ
Յէմս Պարկ , ազնուական ոմն մատաղաւուրց՝ որ
մտերիմ ծանօթ էր իմ ՚ի համալսարանի , մերձեցաւ
առ իս : Աղջոյն տուաք միմեանց երկմտութեամբ
իւիք . նա՝ զողցես զամօթի հարեալ սակս ծանօթ
լինելոյ ուրումն՝ որ զայնպիսի գձուձ կերպարան
յանդիման առնէր , և ես՝ երկուցեալ ՚ի հերքմանէ :
Այլ կասկածանք իմ փութով փարատեցան , քան-

զի 'Կէդ* թառնհիլ բարեբնոյթ անձն էր յոյժ
ի ներքուստ։”

“Օ՛խնչ ասացեր, Վէորգ.” ընդմիջի ես.
“ճէ թառնհիլ էր անուն նորա։ Անշուշտ ճէ այլ
ոք է նա քան զկալուածատէրն իմ։”—“Ո՛վ եր-
ջանկութեանս,” գոչեաց Տիկինն Արնորդի, “այդ-
չափ մերձաւոր դրացի է ձեր Պարոն թառնհիլ,
'Ի վաղուց հետէ բարեկամ է զերդաստանի մե-
րում. և ի մօտոյ ակն ունիմք զալստեան նորա։”

“Առաջին փոյթ բարեկամի իմոյ,” շարունակեաց
որդի իմ, “էր փոխել զկերպարան իմ շքեղ հան-
դերձիւք իւրովք. և ապա թոյլ ետ ինձ բազմիւ
յիւր սեղան, զօրէն կէս բարեկամի և կէս պաշտօ-
նատարի։ Վորժ իմ էր հետեւել նմա յաճրգա-
նոցս, խրախոյս տալ նմա երբ նստէր նկարագրել
տալ զպատկեր իւր, բազմիւ ի ձախմէ նորա ի կառս՝
երբ չգուցէր ոք ընուլ զտեղին, և ձեռն տալ ըն-
դոստուցանել զկատակ ինչ՝ երբ խնդամտութեան
զկամ ունէր։ Աաց յայսմանէ զայլ ևս քսան չնչին
գործառնութիւնս ունէի ի տան։ Պարտ էր ինձ
առնել զբազում փոքրիկ իրս առանց ասելոյ, կրել
զբանալին սրուակի, † կնքահայր դառնալ բոլոր
մանկանց տակառապետին, երգել երբ հրաւիրեալ
լինէի, չլինել երբէք նեղասրտեալ, միշտ խոնարհ
լինել, և՛ եթէ հնար, յոյժ ուրախ լինել։

* Կէդ Ned. անուն մտերմական և կրճատումն անուանս Կղուարդ։

† Փոքրիկ պտուտակ երկաթ. որով հանեն զեփոց ի բերանոյ
սրուակաց գինւոյ։ Cork screw.

“Ինչև իցէ՝ յայսմ պատուաւոր պաշտօնի չէի ես
 առանց հակառակորդի։ Օ՛րապետ ոմն ծովամար-
 տիկ զօրաց՝ որ ՚ի բնուստ ձեակերպեալ էր վասն
 տեղւոյն, հակառակ հանգիսացաւ ինձ ՚ի սէր պաշ-
 տպանի իմոյ։ Սայր նորա լուացարար առներե-
 ւելոյ, և զայս օրինակ ստացաւ նա կանխաւ ըզ-
 յօժարամտութիւն առ կաւատութիւն և ազգաբա-
 նութիւն։ Քանզի՝ պարոնս այս պարապեցաւ ՚ի
 կեանս իւր առ ճանաչումն իշխանաց, թէ և հեր-
 քեցաւ ՚ի յողունց սակս թանձրամտութեանն, սա-
 կայն եղիտ զբազումս ՚ի նոցանէ՝ որ իւր պէս բթա-
 միտ էին, և թոյլ ետուն հանապազորդութեանց իւ-
 րոց։ Որովհետեւ իւր բանն շողոքորդութիւն էր,
 ՚ի գործ արկանէր զայն ամենահեշտ եղանակաւ,
 բայց յինէն անկերպ և բռնութեամբ յառաջ գայր։
 և զի շողոքորդութեան անձուկ պաշտպանի իմոյ
 աճէր օր յաւուր, սապէս՝ յամէն ժամու առա-
 ւել ծանօթանալով պակասութեանց նորա, առա-
 ւել անախորժ լինէր ինձ ՚ի մատուցանել։ Օ՛յս
 օրինակ և յայսմ նուագի գնայի տեղի տալ զօ-
 րապետին, յորժամ բարեկամս պէտս ունեցաւ օգ-
 նականութեան իմում։ Ո՛չ պակաս ինչ էր այս
 քան զմենամարտիլ փոխանակ ինքեան ընդ պարնի
 ուրում, զորոյ զքոյր կեղծիւր չարաչար վարեալ
 յիւրմէ։ Ստոյգիւր անսացի ինդրանացն, և թէ-
 պէտ խոժոռեալ զձեզ տեսանեմ առ իմն արար,
 այլ որովհետեւ անհրաժեշտ պարտականութիւն էր
 բարեկամութեան, ոչ կարէի հրաժեշտ առնուլ ան-

տի : Յանձն առի զգործն , զինաթափ արարի զախոյեան իմ , և՛ յետ սակաւուց , ուրախ եղէ իմանալ՝ զի տիկինն սոսկ կին էր քաղաքի , և այրն՝ ճամբարտակող նորա և սրիկայ : Այսր մասին ծառայութեան փոխարինեաց ինձ եռանդազին խոստովանութեամբք երախտապարտութեան . այլ զի հասանէր բարեկամի իմոյ յետ աւուրց ինչ ելանել ՚ի քաղաքէն , չմնայր նմա այլ հնար ծառայելոյ ինձ՝ բաց յանձն առնելոյ զիս հօրեղբօր իւրում :

Սիլիէմ Թառնհիլ Սեպուհայ , և այլում ազնուականի ուրում յոյժ երևելոյ՝ որ վայելէր ըզպաշտօն տէրութեան : Իբրև գնաց , առաջին փոյթ իմ եղև տանել զյանձնարարական թուղթ նորա առ հօրեղբայր նորին . այր ոմն՝ որոյ համբաւ ամենայն առաքիւնութեանց աշխարհանազ , բայց և իրաւացի : Ընկալեալ եղէ ՚ի ծառայից նորա կարի հիւրընկալ ժպտանօք , քանզի դէմք սպասաւորաց յերևան ածեն ցանգ զմարդասիրութիւն տեսուն իւրեանց : Առաջնորդեալ ՚ի հոյակապ սրահ մի՝ ուր Սեպուհն Սիլիէմ վաղվաղակի եկն առ իս , աւանդեցի նմա զպատգամ և զթուղթ իմ . զոր ընթերցաւ , և յետ սպասելոյ առ վայր մի , ‘Աղլ’ , պարոն ,՝ եհարց ցիս . ‘Ժանճ ինձ զի՞նչ ես արարեալ վասն ազգականիս , առ արգիւնաւ որել եռանդազին ջատագովութեանս այսորիկ : Բայց՝ կարծեմ , զուշակել կարեմ զարժանաւորութիւնս քո . մենամարտեալ ես փոխանակ նորա . և զայս օրինակ ակն ունիս յինէն պարգեաց՝ ստիս լինելոյդ գործի մու-

լուծեանց նորուն : Յանկամ , սերտ սրտիւ ցանկամ
 զի արդի բացասութիւն իմ հերիք պատուհաս եղի-
 ցի յանցանաց քոց , բայց՝ առաւել ևս , զի յորդոր
 եղիցի ապաշխարութեան քում : Խստութեան
 կշտամբանացս տարայ համբերութեամբ , քանզի
 զիտէի որ արդար էին : Ամենայն ակնկալութիւնք
 իմ՝ ուրեմն կայացան 'ի թուղթն՝ առ տյրն մեծ ,
 Քանզի դրունք ազնուականաց պաշարեալ են ցանգ
 յաղաչաւորաց՝ բոլորքն ևս կազմ և պատրաստ
 միսիլ 'ի ներքս զետրամանգ աղերս ինչ , ոչ դիւրին
 եղև ինձ զմուտ գտանել : Օխարդ և իցէ՝ յետ
 կաշառելոյ զսպասաւորն կիտով աշխարհային ընչից
 իմաց , առաջնորդեցայ 'ի վաղձանի յընդարձակ
 դահլիճ՝ մի . թուղթն իմ յառաջագոյն առաքեալ
 ելով առ տեսութիւն Տէրութեան նորա : Յընթացս
 տարակուսական միջոցիս՝ լիալիր ժամանակ գտի ա-
 կանելոյ շուրջ զենե : Ամենայն ինչ շքեղ էր և
 ճարտարարուեստ . նկարք , զարդարանք , ոսկեղօ-
 ծութիւնք , ողջ քարացուցին զիս ահիւ , և բարձ-
 րացուցին զհամարումն իմ՝ զտեսառէն : Ո՛վ . ասա-
 ցի ես ցանձն իմ . որքան մեծ տէրն այսմ ամենայնի
 եղիցի , որ կրէ 'ի զլուս իւր զգործս տէրութեան ,
 և որոյ տուն երևեցուցանէ զկէս հարստութեան
 թագաւորութեանն , անշնչտ խելք ոտրա անչափիելի
 պիտի լինի : Յընթացս ահաւոր մտածողութեանցս՝
 լուսյ զծանր ոտնաձայն գալ յառաջ , Ո՛վ . ահա-
 ւասիկ մեծ մարդն : Ո՛չ . նաժիշան էր լոկ : Սիւս
 ոտնաձայն լսելի եղև ընդհուպ : Սա պիտի լինի :

Ո՛չ, լոկ սենեկապետն էր սա մեծ մարդոյն, 'Ի վաղձանի' յերևան եկն իրօք տէրութիւն նորա, 'Պառ ես բերողն' եհարց, 'ահա այսր թղթոյ' Պատասխանի արարի ես խոնարհութեամբ գլխոյ, 'Խմանամ' այսու, շարունակեաց, 'եթէ զեարդ—' Ը՛յլ 'ի նմին վայրկենի մատոյց նմա սպասաւորն զթուղթ մի, և՝ առանց այլ ևս փոյթ ունելոյ, չոքաւ նա արտաքս 'ի սենեկէն, և եթող զիս յանդորրու մարտել զուրախութիւն իմ, Ը՛յլ ո՛չ տեսի զնա՝ մինչև ասացայ 'ի սպասաւորէ միջէ եթէ երթայր տէրութիւն նորա մտանել 'ի կառս առ դրան, Իսկոյն հետեցի նմա 'ի վայր, և յարի զձայն իմ ընդ այլոց երկց կամ չորից՝ որ իմ պէս եկեալ էին աղերս արկանել վասն շնորհաց, Բայց և այնպէս Տէրութիւն նորա յոյժ արագս ընթանայր քան զմեզ, և շահէր զդուռն կառաց երկայնաձիգ քայլիւք, յորժամ ձայն ետու իմանալ եթէ էր ինձ ակն ունել պատասխանոյ, Ը՛յսու ժամանակաւ եմուտ նա 'ի ներքս, և միմեջեաց զպատասխանի ինչ՝ զորոյ զկէսն միայն լուայ և միւս կէսն կտրեալ 'ի շառաչիւն անուոց կառացն, Անգնեցի առ վայր մի սարանոցաձիգ, 'ի դիրս այնպիսւոյ ուրում՝ որ ունկն դնիցէ լմբունել զփառաւոր հնչմունս, մինչև շուրջ հայելով, գտի զիս միայնակ առաջի դրան Տէրութեան նորա:

“Համբերութիւն իմ,” շարունակեաց որդիս, “'ի սպառ սպառեցաւ, զկծեալ հազարաւոր արհամարհանօք որոց պատահեցայ, յօժար էի զնալ

զիւրովին, և լոկ պէտք ունէի անդնդոց առ ՚ի ընդունել զիս: Համարեցի զանձն իմ իբրև զմի յարհամարհ իքաց անտի՝ զոր Բնութիւն նշանաւորէր արկանել ՚ի խորս աւելածոց իւրոց, կորնչիլ անդ յանշքութեան, Ինչևիցէ՝ ունէի տակաւին զկէս գիննի մնացեալ, և խորհեցայ զի մի կապտեցէ բաղդ զայն յինէն. այլ զի աներկեան լինել զայնմանէ, հաստատեցի ՚ի մտի գնալ առ ժամայն և վատնել զայն մինչ ՚ի ձեռս էր, և ապա ապաւինիլ պատահանց յետ այնորիկ: Սինչեռ գնայի այսու յառաջագործեամբ, գէպ եղև զի գործատուն Պարոն Արիսպի հրաւիրաբար բաց երևեցաւ մատուցանել ինձ զախորժ ընդունելութիւն, ՚ի գործատան այսմիկ՝ սիրով առաջի առնէ Պարոն Արիսպ ամենայն հպատակաց Ահապառ Արքային, զառատաձեռն խոստումն երեսուն Ստերլինաց առ տարին. փոխան որոյ խոստման որ միանգամ տան նոքտ՝ է ազատութիւն իւրեանց մինչ ՚ի վաղձան կենաց, և թոյլտուութիւնն նաւարկելոյ զնոսա յԱմերիկա իբրև զգերիս: Ուրախ եղէ գտանել զվայր մի՝ ուր կորուսանել կարէի զերկիւղ յուսահատութեան, և մտի ՚ի փապարս այս՝ զի նման էր այնպիսոյ, ու խտիւք կրօնաւորի: Վտի աստանօր զյոգոճս ՚ի տառապելոց ինձ նսանելոց, սպասեալ գալտեան Պարոն Արիսպի. երևեցուցանելով զճմարիտ գծագրութիւն Անգղիական անհամբերութեան: Ամէն ստամբալ ոգի՝ զժգմեալ ընդ բաղդի, թափէին զցասումն անիրաւութեանց նորա ՚ի

վերայ սրտից իւրեանց . այլ հուսկ յետոյ էջ Պարոն Արիսպ և ամենայն քրթմնջիւնք մեր հանգարտեցան . Արժան համարեցաւ կշռել զիս մասնաւոր իմն հաւանութեամբ , և՛ արդարեւ , սա էր առաջինն որ յընթացս այնր ամսոյ , խօսեցաւ ընդ իս ժպտմամբ : Զետ սակաւուց հարց ու փորձից , իմացաւ որ քաջայարմար էի առ ամենայն բան յաշխարհի , Եկաց առ վայր մի խորհել զպատշաճաւոր միջոցէ վասն իմ , և՛ ապտակելով զճակատ իւր որպէս թէ եզիտ զոր խնդրէին , հաւաստի արար զիս՝ եթէ զոռոյց լինէր յայնժամ՝ հրեշտակութիւն արձակելոյ ՚ի ժողովոյն Պէնսիլվանիոյ առ Տ'իկէսայ Հնգիկս . և՛ թէ փոյթ յանձին կաշնոյր իւրովսան կարողութեամբ ատենադպիր առնել տալ զիս այնորիկ : Գիտէի ՚ի սրտի իմում՝ թէ ստէր ողորմե լին , սակայն խոստումն նորա ետ ինձ բերկրութիւն . զի շքեղութիւն իմն զոյր ՚ի հնչմանն , Ախեցի ուրեմն յօժարութեամբ զկէս գիննին իմ , որոյ կէսն գնաց յաւելուլ յերեսուն հազար ստերլինս նորա . և կիսովն միւսով հաստատեցի ՚ի մտի երթալ ՚ի մերձակայ պանդոկն՝ անդ ուրախ լինել առաւել քան զնա :

“ Իբրեւ ելանէի արտաքս առաջադրութեամբս այսուիկ , պատահեցայ նաւապետի ուրում՝ վաղածանօթի . և զիջաւ նա ընկերակից լինել ինձ ՚ի դաշխուրան մի օշարակացքւոյ : Քանզի ոչ ընտրէի երբէք թաքուցանել զկացութիւն իմ , հաւաստեաց ինձ սա՝ թէ աներկուանալի կորոստ էր ունկն մատուցանել խոստմանց տեառն զորձատանն . քան-

զի խորհէր նա միայն վաճառել զիս տնկադուրծաց ,
 «Բայց» շարունակեաց , «երևակերպեմ ես , թէ ՚ի ձեռն
 առաւել կարճ ճանապարհորդութեան՝ գիւրին ե-
 ղիցի քեզ գտանել զվայելուչ ապրուստ : Ո՛ւնին
 դիր խորհրդոց խնց : Առագաստեմ ՚ի վաղիւ առ
 Ամստերդամ , զեւրոյ՝ եթէ և դու եկեսցես ընդ իս
 իբրեւ զճանապարհորդ : Իսկ և իսկ ընդ ժամանել
 քոյ՝ զամենայն զոր միանգամ պարտ իցէ քեզ առ-
 նել , եղիցի ուսուցանել Հոլանտացւոց զԱնգղի-
 երէն , և երաշխաւոր եղէց որ աշակերտ և փող
 հերիքս գտցես : Օարդիս» յաւել ասել , «կար-
 ծեմ հասկանաս զԱնգղիերէն , ապա թէ ո՛չ՝ դե գոյ
 ՚ի նմա : Աներկեան արարի զնա առ այդ , այլ
 ցուցի զերկմտութիւն գուցէ ո՛չ յօժարեսցին Հո-
 լանտացիք ուսանիլ զԱնգղիերէն : Երդմամբ հաս-
 տատեաց նա՝ թէ խանդակաթ հարեալ էին նոքա
 ՚ի սէր այնորիկ . և վկայութեամբս այսուիկ հա-
 ւանեցայ առաջարկութեանց նորա , և ՚ի միւսում
 աւուր ելի ՚ի նաւ ուսուցանել Հոլանդացւոց զԱնգ-
 ղիերէն ՚ի Հոլանդա : Աջողակ էր հողմն և կարճ
 ճանապարհորդութիւնն . և յետ վճարելոյ վասն
 ճանապարհի խնց կիսով կարասեաց խնց , գտի զիս
 իբրեւ յերկնից անկեալ՝ օտար և անծանօթ ՚ի մի-
 ում ՚ի զխաւոր փողոցս Ամստերդամայ : Յայամ
 կացութեան չկամեցայ պարապ անցուցանել զորոք
 ժամանակ ուսուցանելոյ : Այսն որոյ սատեայ առ
 երկուս կամ երկուս յայնոցիկ՝ որոց հանդիպեցայ ,
 որոց կերպարանք առաւել յուսադրական երևէին :

սակայն անհնարին եղև հասկանալ զեզու իրերաց, «Երբ յայսմ վայրկենի ՚ի յուշ անկաւ՝ թէ առ ՚ի ուսուցանել Հոլանդացոց զԱնգղերէն, պարտ էր զի նոքա նախ ուսուցեն ինձ զՀոլանդերէնն, Օխարդ եղև ինձ անտես առնել զայսպիսի պարզ հակադրութենէ, հիանալի է, սակայն ստոյգ է՝ որ անտես արարի:

“Օայս օրինակ ՚ի չիք ցնդեալ նպատակիս, զմտաւ ածի դառնալ վերստին հանգարտիկ յԱնգղիա. այլ՝ հանգիպելով աշակերտի ուրում՝ Իսլանդացոյ՝ որ դառնայր ՚ի Ղովենայ, զբուցատրութիւն մեր շրջելով ՚ի վերայ գրականութեան՝ (զի՛ յայանի լեցի, որ միշտ զմոռացութեամբ հարկանէի զնուստ կացութիւն իմ, երբ կարողանայի զբուցել ՚ի վերայ այսպիսի նիւթոց.) գիտացի ՚ի նմանէ՝ թէ ոչ գոյին և ոչ երկու հոգիք ՚ի բովանդակ համալսարանի իւրում, որ հասկանային զՅունարէն: Օարմացայ ընդ այս, «Եղն հետայն հաստատեցի ուղղել զգնացս իմ դէպ ՚ի Ղովեն, և ապրիլ անդ՝ ուսուցանելով զՅունարէն. և յայսմ յառաջագրութեան քաջալերեցայ ՚ի զրադէտ եղբօրէ իմմէ, որ ետ հարեանցի նշանակութեամբ իմանալ, թէ սովին եղանակաւ մարթ էր ժամանել բաղդի:

“Յուզի անկայ յէզս առաւօտու արևաբար: Ամէն օր պահասեցուցանէր զբեռն կարասեաց իմոց, հանգոյն Եսովպոսի և զամբիւղի նորա հացի. քանզի հատուցանէի անտի Հոլանդացոց ՚ի վարձ օթե:

ւանաց առ ճանապարհայն։ Իբրեւ ժամանեցի 'ի
 Լուին՝ հաստատեցի 'ի մօտի չգնալ քծնելով առ
 ստորին վարժապետս, այլ պարզաբար առաջի ա-
 րարի գլխաւորին զհանձար իմ'։ Չոքայ, մուտ գտի
 և մատուցի զճառայութիւն իմ՝ իբրեւ զուսուցիչ
 Յունաց բարբառոյ՝ որ ասացեալ էի անձկալի զոլ
 'ի համարսարանի իւրում։ Օ առաջինն երկուանալ
 երեւցաւ զլխաւորն ընդ կատարելութիւնս իմ'։ այլ՝
 առ ապացուցութիւն առաջարկեցի դարձուցանել
 զմասն ո՛ր և լցէ Յոյն մատենագրի՝ ընդ որ ինքն
 հաճեացի, 'ի Լատիներէն։ Վտանելով զիս բոլո-
 րովին թախանձախնդիր յառաջարկութեան իմում,
 զայս օրինակ խօսեցաւ ընդ իս։—‘Տեսանես զիս՝
 պատանիդ, ո՛չ երբէք ուսայ զՅունարէն, և չգտա-
 նեմ եթէ սղալեցայ երբէք զանցառութեամբս։ Բն-
 կալայ զխոյր և զպատմութեան վարդապետական՝ ա-
 ռանց Յունարինի, ունիմ՝ զբիւր մի Ֆլօրինի առ
 ամն՝ առանց Յունարինի, սրտի մոռք ուտեմ՝ ա-
 ռանց Յունարինի, և՝ 'ի կարծոյ՝ շարունակեաց,
 ‘որովհետեւ չգիտեմ ես զՅունարէն, չհաւատամ
 եթէ բարի ինչ գոյցէ 'ի նմա՝

“Կարի հեռացեալ էի արդ 'ի տանէ՝ առ 'ի խոր-
 հել դարձ առնել անդրէն, վասն որոյ հաստատեցի
 յառաջագէմ ընթանալ։ Ունէի զսուղ ինչ զիսու-
 թիւն երաժշտական և զչափաւոր ձայն, և՝ որ եր-
 բեմն զբօսանաց սակի էր ինձ, դարձուցի զայն արդ
 'ի պէտս ապրտտի։ Ընցի ընդ մէջ անմիաս շինա-
 կանաց Ֆլէմինգայ, և 'ի միջն այնպիսի Վաղդիաց-

ւոյ որք հերիք աղքատ էին առ 'ի ուրախ լինել
 և զուարթ , քանզի միշտ զուարթ գտի զնոսա ըստ
 չափու կարօտութեան իւրեանց : Յորժամ մերձե-
 նայի առ վուրս շինականի ուրուք ընդ երեկս , հար-
 կանէի զմի յամենազուարթ եղանակաց , և այն
 հայթհայթէր ինձ ոչ միայն զօթեան՝ այլ և զպէտս
 վաղուի աւուր , 'ի մի կամ՝ յերկու նուագի փոր-
 ձեցի խաղալ և վասն ազնուականաց , բոյց գար-
 շելի համարեցան միշտ արարք իմ , և ոչ երբէք
 պարգևատրեցին ինձ և ոչ շնչին իրօք : Եւ ևս
 զարմանալի թուէր ինձ այս . քանզի 'ի բարեբա-
 տութեան աւուրս՝ յորժամ՝ նուագէի վասն ընկե-
 րակցութեան , յաւճուրս՝ յորս նուագելն էր զբո-
 սանք իմ , իմ երաժշտութիւնն ոչ երբէք 'ի դերև
 ել յըզմայլեցուցանելոյ զնոսա , և մանաւանդ ըզ-
 տիկնայս . այլ զի արդ իմ մի միայն միջոցն էր ապ-
 րստի , ընկալեալ լինիւր արհամարհանօք , փորձ
 իմն՝ եթէ զհարգ պատր ստէ աշխարհ նուագեցու-
 ցանել զարժէս կատարելութեանց այնոցիկ՝ որով
 կեայ մարդ :

“Եւ յառ եզանակաւ յառաջեցի մինչ 'ի Պարիս ,
 ոչ այլ ինչ դիտաւորութեամբ՝ քան եթէ ականեւ
 շուրջ զինև և ապա յառաջել , ժողովուրդք Պա-
 րիսայ առաւել սիրեն վօտարականս որք զվող ու-
 նին՝ քան զայնոսիկ որք ունիցին զհանձար : Եւ
 զի չկարէի ես պարծիլ ոչ միովն և ոչ միւսով ,
 որոյ վասն ոչ յոյժ սիրելի եղէ : Յետ շրջելոյ ընդ
 քաղաքն զաւուրս չորս կամ հինգ և տեսանելոյ

զարտաքինն չքնաղակերտ տանց, պատրաստէի թողուլ զառանձնարանս այս սնապարծ հիւրասիրութեան. յորժամ անցանելով ընդ թաղ ինչ երևելի ում՝ այլում ումեք պատահեցայ քան եթէ ազգականի մերում, որում զառաջինն յանձն արարեր զիս: Հանդիսումս այս յոյժ հաճելի եղև ինձ, և կարծեմ՝ ոչ անհաճոյ և նմա: Եւհարց զհանգամանաց եկաւորութեան իմոյ ՚ի Պարիս, և ծանոյց ինձ զիւրոյին զգործոյ. որ էր հաւաքել զպատկերս՝ մետալս՝ քանդակս՝ և զայլ ո և իցէ տեսակս հնութեանց ՚ի պէտս ազնուականի ուրում՝ ՚ի Լոնդոն՝ որ նոր իսկ հասեալ էր վայելչութեան և մեծի փարթամութեան: Եւելի զարմանք իմ այն էր՝ տեսանել զազգական մեր ընտրեալ յայս պաշտօն. վասն զի շատ անգամ ինքնին վկայեալ էր ինձ, թէ ինքն ոչինչ զիտէր զգործոյն: Եւհարցանելս զզիարդն այնպէս յանկարծակի հմտանալոյ նորա յարհեստի քննչի, հաւաստի արար զիս թէ չգոյր ինչ առաւել զիւրագոյն: Բոլոր զաղտնիքն հիմնէին ՚ի պնդապէս յարումն յերկուս կանոնս. մին՝ զիտել միշտ՝ թէ պատկերն առաւել սիրուն լինէր՝ եթէ պատկերահանն առաւել աշխատութիւն յանձն առեալ իցէր. և միւսն՝ զովել միշտ զգործս Պիտրոսի Պերուջինոյի: Բայց սակայն՝ ասէ, որպէս ուսուցի քեզ միանգամ մատենագիր լինել ՚ի Լոնդոն, սապէս և արդ յանձն առից մարզել զքեզ ՚ի զնել զպատկերս ՚ի Պարիս:

“Եւ այս առաջարկութիւն յոյժ պատրաստա-

կամ հաւանեցայ, քանզի ապրուստ էր, և զարդիս փառասիրութիւն իմ՝ ամենայն ապրելն էր, Պնացի ուրեմն յօթնանոս նորա, յարգարեցի զհանդերձս իմ՝ ձեռնտուութեամբ նորուն, և յետ սակաւուց հետեւեցի նմա յաճրդանոցս նկարուց, ուր ակն կալեալ էր Անդղիացի պարնաց գնող լինելոյ: Ոչ սակաւ զարմացայ ընդ մտերմութիւն նորա ընդ անձանց յոյժ երևելեաց. որ գնորայն հարցանէին զխորհուրդ ՚ի վերայ ամենայն պատկերի կամ մտալի՝ իբրև յանդալ առաջնորդ վայելչութեան, Քաջ ՚ի կիր առնոյր զօգնականութիւն իմ՝ յայսպիսի գէպս. զի իբրև հարցանէին զխորհուրդ նորա՝ ծանր դիմօք առնոյր զիս մեկուսի և հարցանէր ցիս, քստմէր, ունչա առնէր, դառնայր և հաստատէր բազմութեանն՝ թէ ոչ կարէր կարծիս տալ ՚ի վերայ այսպիսի կարևոր գործոյ, Բայց սակայն՝ երբեմն պէտք լինէր կարևորագոյն հաստատութեան, Յուշ լինի ինձ տեսեալ զնա՝ յետ տալոյ զկարծիս իւր թէ գոյն պատկերի իրիք հերիք գողտրական չէր, առնուլ ծանրութեամբ ըզվրձին թուի օժանելեալ՝ որ պատահաբար կայր առ տեղեան, և շփել անվրդով զնկարն զլսովին առաջի համայն բազմութեան. և ապա հարցանել եթէ չէր կատարելագործեալ զերանգն:

Իբրև վճարեաց զգործառնութիւն իւր ՚ի Պարիս, եթող զիս յանձն արարեալ ՚ի ինամս յողունց երևելի անձանց՝ իբրև զյոյժ յարմարաւոր անձն առ ուղեգնական դաստիարակութեան, և յետ

փոքր միջոցի պարապեցայ առ ազնուականի ուրում՝
 որ եբեր զսան իւր ՚ի Պարիս առ ՚ի յառաջ վարել
 զշրջագայութիւն նորա ընդ Եւրոպիա։ Անկանէր ինձ
 կառավար լինել ազնուական պատանեոյն, բայց այ-
 սու դաշամբ՝ զի ինքնին կառավարեսցէ զինքն միշտ,
 Սանն իմ՝ արդարեւ, լաւ եւ իմանայր զկառավա-
 րութիւն փողոյ քան զիս։ Դառանգ էր սա իբրեւ
 երկուց հարիւր հազար օտերլինաց՝ թողեալ նմա
 ՚ի քեռւոյ իւրմէ յԱրեւմտեան Հնդկիս, եւ ինա-
 մաճութն՝ առ ՚ի յարմարել զնա ՚ի կառավարու-
 թիւն այնորիկ, տուեալ էին զնա յաշակերտու-
 թիւն գործակալի ուրումն։ Այս օրինակ արծաթ-
 սիրութիւնն էր բռնացեալ կիրք նորուն, ամենայն
 հարցմունք նորա՝ առ ճանապարհան, էին՝ զիմրդ
 հնար չծախել զփող, որն էր սակաւածախ կերպն
 ճանապարհորդութեան, եթէ կարեւոր էր գնել զիր
 ինչ որ շահիւ վաճառիցի ՚ի Առնդոն։ Այնպիսի
 նորութիւնա՝ զորս առանց ինչ վճարելոյ հնար էր
 տեսնել առ ճանապարհայն, յոյժ պատրաստա-
 կամ էր ՚ի գննել, այլ եթէ վճարելոյ լինէր՝ վկայ-
 էր հասարակօրէն՝ թէ լուեալ էր անարժան գող
 տեսութեան։ Ոչ երբէք վճարէր զհաշիւ ծախուց
 առանց նկատելոյ՝ թէ զիմրդ բազմաճախ էր շրջագ-
 նացութիւն, եւ այս ամենայն՝ թէ եւ դեռ քսան եւ
 մի տարին չէր լրացեալ։ Դամանեալ ՚ի Ազհառն,
 այն ինչ զնայաք ՚ի զնին նաւահանգստին եւ նաւուցն,
 եհարց նա զճախս ծովային ճանապարհի մինչ
 յԱնգղիա։ Իմացաւ որ այս գողցես ոչինչ էր առ

մե ծովածամբ ծախուց ցամաքայնոյ . ոչ կարաց ուրեմն ընդդէմ կալ փորձութեանն . վասն որոյ՝ հատուցեալ զնչին գումար վարձուց խմոց , հրաժեշտ էառ և եմուտ ՚ի նաւ մի միայն սպասաւորաւ գնալ ՚ի Լոնդոն :

“Ս” իւս անգամ ուրեմն ընկեցիկ եղէ ՚ի վերայ լայնատարած աշխարհի , այլ արդ փորձ էի այս ալիսեաց : Ինչևիցէ կատարելութիւն իմ՝ յերաժշտութեան ոչինչ օգտէր ինձ յերկրի՝ ուր անձնիւր գեղական առաւել կատարեալ էր յորհետին քան զիս . բայց զայսու ժամանակաւ ՚ի ձեռս բերեալ էի զայլ իմն կատարելութիւն , որ միևնոյն պէս յաջողէր նպատակի իմոյ , և այս էր վարձութիւն վիճաբանութեան : Յամենայն համալստրանս և մի-նաստանս օտար աշխարհաց՝ պիտի առաջարկութիւն իմաստասիրական ՚ի նշանաւորեալ աւուրս , ընդդէմ ամենայն արտաքին վիճաբանի . յոյր վասն՝ եթէ ասիոյեանն ճարտարութեամբ հանգիսացի , մարթ է նմա ակն ունել պարզեաց դրամոյ՝ կերակրոյ և անկողնոյ առ միոյ գիշերի : Այսու եղանակաւ ուրեմն մարտեայ զճանապարհ իմ՝ դէպ յԱնգղիա , չընցայ քաղաքէ ՚ի քաղաք . յառաւել մօտոյ քննեցի զմարդիկ , և՝ թէ պատշաճ իցէ ասել , տեսի զպատկերի զերկոսին զերեսն : Բայց և այնպէս՝ դիտողութիւնք իմ՝ յոյժ սակաւութիւնք են . տեսի՝ որ միապետութիւնն էր բարեգոյն կառավարութիւն վասն աղքատաց , և հասարակապետութիւնն՝ վասն հարստաց : Ղախ՝ որ հարստութիւնն ընդհանրա-

պէս յամենայն աշխարհի միւս անուն էր ազատութեան . և թէ՛ ոչ ոք այնքան անձկացող է ինքնին ազատութեան , որ չցանկանայցէ հպատակել ինքեան զկամս այլոց յընկերութեան :

“Բնդ ժամանելս յԱնգղիա՝ հաստատեցի նախ հատուցանել զյարգանս իմ՝ քեզ , և ապա մտանել ՚ի թիւ շահատակաց յառաջնում՝ ուղղորդութեան . այլ փոխեցաւ առաջադրութիւն իմ ՚ի ճանապարհին՝ հանգիպելովս անդ վաղաճանօթի ուրումն , որ իմացայ պատկանէր խմբոյ միոյ դերասանաց՝ որք երթային անցուցանել զամառն ՚ի շինի : Այս յոյժ անհաճոյ պաշտօնակից երևեցայ ընկերութեանն , զիարդ և իցէ՝ ծանուցին ինձ ամենեքին զկարևորութենէ պաշտամանն՝ առ որ դիտեալ էի . թէ՛ ժողովուրդն էր բազմագլխի հրէշ . և թէ՛ նոքա միայն որ զյաջողակ զլուսս ունէին , հաճել կարէին զնոսա . թէ՛ դերասանութիւնն ոչ ուսեալ լինէր ՚ի միում՝ աւուր . և թէ՛ առանց աւանդական ինչ քստմնութեանց երևելոց ՚ի տեսարանի՝ և միայն ՚ի տեսարանի՝ զայս հարիւր ամս , անմարթ էր ինձ երբէք թեկն ածել հաճել զնոսա : Այլս դժուարութիւնն էր հանդերձել զիս յատկութեամբ , զի զողջես բովանդակ նկարագրութիւնք յանձանձեալ էին : Արեցայ ուրեմն ՚ի միոյ յատկութենէ ՚ի միւս , մինչ ՚ի վաղճանի Սլոտտիոսն որոշեցաւ . որում ներկայութիւն ձեր ընկերութեան բարեբաղդապէս խափան եղև ինձ երևեցուցանել ,”

ԳԼՈՒԽ ԻԱ .

ԿԱՐՃ ՏԵՒՈՂՈՒԹԻՒՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ 'Ի ՄԻՋԻ
ՄՈՂԵԿԱՆԱՑ . ՈՐ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԲԱՒԱՐԱՐՈՒԹԵԱՄԲ
ՄԻԱՅՆ ԼԻՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ :

ԱԼԳՐ որդւոյ խնյ յոյ՛ է ընդերկար էին
առ ճառելոյ 'ի միում նուագի . առաջին մասն սկսաւ
'ի նմին զիշերի և զմնացեալն զրաւէր 'ի միւսում ա-
ւուր զկնի ճաշոյն , յորժամ երևումն կառաց Պա-
րոն Թառնհիլայ առ դրան՝ երևեցաւ դոյլ առնել
հասարակաց հաճութեան , Տակառապետն՝ որ զար-
դիս բարեկամացեալ էր ընդ իս , զեկոյց ինձ յուն-
կանէ՝ թէ արդէն զառաջարկութիւնս արարեալ էր
ասպետն վասն օրիորդին **Ա** իլմթայ , և՛ թէ քեռի
և քեռակին նորա մեծապէս հաւան երեւին գոլ
ընդ միաւորութիւնն : Ընդ մտանել Պարոն Թառն-
հիլայ՝ երևեցաւ սարսնուլ յիտս 'ի տեսանելն զոր-
դի իմ և զիս . սակայն ես մտադիւր զրեցի զայն
հացման և ոչ տհաճութեան : Ինչևիցէ՝ 'ի միւ-
ճենալ մեր յողջունատրութիւն , դարձոյց զողջայն

մեր ամենապարզ անկեղծութեամբ : և յետ սակաւուց՝ ներկայութիւն նորա ձեռն ետ միայն աճեցուցանելոյ զհասարակաց զուարթութիւն :

Յետ ըմպելոյ զթէյ՝ կոչեաց զիս մեկուսի հարցանել զդատերէ իմմէ . բայց՝ ՚ի ծանուցանելս թէ խոյզ և ինդիր իմ ՚ի դերև եղեն , մեծապէս զարմացեալ երևեցաւ . յաւելլով եթէ ցարդ ստեպ գնացեալ էր ՚ի մխիթարել զմնացեալ ընտանիս իմ , զորս քաջառողջս էր թողեալ : Եհարց ապա՝ եթէ յայտնեալ էի զթշուառութիւն նորա () րիորդին Ա իլիֆթայ կամ որդւոյ իմի . և ՚ի պատասխանել իմում թէ դեռ ոչ էի ասացեալ , մեծապէս հաւան գտաւ ընդ խոհեմութիւն և նախազգուշութիւն իմ , անձկալով զի ամենևն իմբ թագուցից զայն : “Բան . զի շատ լիցի ,” ասաց , “հրասլարակի լոկ անձին վատահամբաւութիւն . և թերևս ոչ է () րիորդն Ա իլիկայն քան յանցուցեալ՝ որքան երևակերպեմքս :” Ա ին ՚ի սպասաւորաց կարճեաց աստէն զիսս մեր , որ եկն հրաւիրել զասպետն ՚ի ներքս առ շինական պար . որով և մնացի տիրապէս հաճեցեալ ընդ փոյթ նորա՝ զոր երևէր ունել զգործառնութեանց իմաց : Օ խարդ և իցէ՝ մեծարանքն զոր ցուցանէր () րիորդին Ա իլիֆթայ՝ կարի պարզ էին առ սղալելոյ . և սակայն ոչ քաջ հաւան երևէր սա ընդ այն . այլ տանէր յաւէտ հնազանդելով կամաց քեռակնով իւրոյ՝ քան յանկեղծ բերմանց : ‘Նա՝ ուրախ ևս եղէ տեսանել զնա զի ծաւալէր գքաղցր հայեցուածս ՚ի վերայ տարաբաղդ որդւոյ իմի . զոր

նչ ի ձեռն մեծութեան և ոչ տնդուլ ջանից իւրոց՝ կարողանայր միւսն առ ի դրաւել։ Բայց և այնպէս՝ առերևոյթ անդորրութիւն Պարոն Թառնհիլայ ոչ սակաւ ապշեցուցանէր զիս։ Եթեմեակ մի էր արդ՝ որ բռնն ստիպմամբ Պարոն Արնոլդայ մնացեալ էաք աստէն։ Բայց օր յաւուր որչափ առաւել խանդաղատանս ցուցանէր Օրիորդն Սիլմոթ որդւոյ իմոյ, նոյնչափ առաւելուլ երևէր բարեկամութիւն Պարոն Թառնհիլայ առ նա։

Հանցեալ ժամանակս խոստացեալ էր մեզ քաղցրութեամբ՝ ի գործ դնել զկարողութիւն իւր ի ծառայութիւն ընտանեաց իմոց։ այլ արդ առատաւ ձեռնութիւն նորա ոչ ի խոստմանս և եթ վերջացաւ։ Հաւաւօտուն առջադրելոյ առ չուման իմոյ, եկն առ իս Պարոն Թառնհիլ դիմօք անկեղծ բերկրու թեան, զեկուցանել ինձ զգործոյ իրիք ծառայութեան՝ զոր արարեալ էր վասն բարեկամի իւրում՝ Վեորդայ։ Ոչ պակաս ինչ էր այս՝ քան ճարել վասն նորա զպաշտօն դրօշակակրի ի միում ի գնեաց՝ որք երթային յԱրեմոեան Հնդկա. որոյ վասն խոստացեալ էր միայն զհարիւր ստերլինս։ Հերիք կարողութիւն ունելով պակասեցուցանելոյ զմնացեալ երկուսն։ “Պօխան չնչին ծառայութեանս այսորիկ,” հետեցաւ ասել ազնուական պատանին, “ոչ այլ ինչ տրիտուր խնդրեմ” քան զհաճութիւնն ծառայելոյ բարեկամի իմում. և որչափ առ հատուցանելի հարիւր ստերլինն, եթէ կարեոր չեղիցի ձեզ ժողովել ի միջի ձերում, ես հատու-

ցից ընդ ձեր և դուք հատուցիք ինձ 'ի պատեհ-
հովածան' : Շնորհ էր այս՝ որ կարօտէր բանից 'ի
ցուցանել զերախտադիտութիւն մեր . մտադիւր ու-
րեմն հոռ զմուրհակ վասն գրամոյն , և զոյնչոփ
շնորհակալութիւնս մասաւցի՝ որպէս եթէ չկամէի
երբէք վճարել անգրէն :

'Ի վաղիւ էր Վէսրգոյ մկնիկ զնալ 'ի քա-
ղաքն՝ առ ապահովել զդաշտն իւր . ըստ դատման
առաստաճեան պաշտպանի իւրոյ . որ 'ի դէպ վար-
կաւ վտ թալ հապճեորով՝ զի մի 'ի միջոյն կան-
խեցէ այլ ոք շահաւորագոյն առաջարկութեամբ :
Այլ քաջ ուրեմն ընդ առաւօտն միւսոյ առուր՝
պատրաստ էր դեռահասակ զինուոր մեր յուղի ան-
կանիւ , և երեկը մի միւսոյն 'ի միջի մերում՝ որ չէր
զգածեալ սյնուիկ : Ոչ աշխատանք և վտանգք՝
որոց գիմագրաւել զնայր , և ոչ բարեկամք և սի-
րունն՝ քանզի սիրէր զնա հաստատապէս () Իւրպէն
Ալիմօթ , զոր զինի իւր թողոյր , թաւաջուցին իւրք
զոյն նորա : Յիս հրաժեշտ առնոյ յամենեցունց ,
ետու նմա զամենայն զոր ունիւր զօրհնութիւնն իմ ,
“Եւ արդ՝ որդեանկ ,” ասացի , “երթառ մարտնչիւ
վասն հայրենեաց քոյ . յոչ լիցի քեզ՝ զհնարդ
հաւ քոյ քաջ՝ մարտեաւ վասն օճեալ արքայի
իւրոյ , երբ հաւատարմութիւնն էր առաքինութիւն
'ի միջի Բրիտանացոց : Երթ՝ որդեանկ , և հետն ող-
լեր նմա յամենայն քաւ 'ի թշուառութեանց նո-
րունի , եթէ թշուառութիւն իցէ միւսանիւ ընդ
Լարդ Փակէնդայ , Երթ՝ որդեանկ , և եթէ անկ-

ցիս դու՝ թէպէտ 'ի բացեայ, 'ի բացի, և անկոծ յայնոցիկ որք սիրենն զքեզ, ամենագոհար արտասուք այնոքիկ են՝ որով սրտինն Ելիկնք զգլուխ անթող մեռելոյ՝

'Ի միւսում՝ առաւօտու հրաժեշտ առի 'ի բարի ընտանեաց այնոցիկ՝ որք քաղցրացան հիւրընկալել զիս այնքան ընդերկար, ոչ առանց յոգունց բանից երախտապարտութեան առ Պարոն Թառնհիլ, սակցիտին առատաստութեան իւրո՝ մ' Թաղէ զնոսա 'ի վայելս այն ամենայն երջանիկութեան՝ զոր առատութիւն և սնունդ բարեխաւ ընծայեն, և դարձայ զէս 'ի տուն, հատեայ 'ի յուսոյ գտանելոյ երբէք զգոստորն իմ՝ վերատին. բայց առաքելով զԹառաչ յԵլիկնս՝ խնայել և ներել նմա, Հասեալ էի արդէն իբրեւ 'ի միջոցի քսան միշտաց բնակութեան իմոյ, 'ի վարձու ունելով զԵրվար մի առ 'ի տանել զիս՝ զի դեռ անկարող էի, և միտիմարէի զանձն յուսովք վաղձաղակի տեսանելոյ զամենայն՝ որ միանգամ ամենասիրելին էին ինձ յաշխարհի, Այլ 'ի վերայ հասարեով գիշերոյ՝ իջնանեցայ 'ի փաքրիկ իջնանի միում՝ առ Ծանապարհաւն, և հայցեցի զընկերոս թիւն վանառեաւն 'ի վերայ փաքրիկ շէ միոյ զինեոյ, 'Արտոք առ վառարանու խաճ սրանի նորա՝ որ վայելչագոյն սենեակն էր տան, և զըսցեցաք 'ի վերայ քսղաքակաւութեանց և նորալոոց երկրին, Վէպ եղև մեզ 'ի միջի այլոց բանից՝ խօսել զգեռահատակ Ապրետէն Թառնհիլայ, որ՝ վկայեաց ինձ վանատուրն, այնչափ ատիւր՝ որչափ

հօրեղբայր նորա Սեփուհն Ա իլիէմ՝ որ երբեմն ալէս գայր ՚ի շէնն, տիրեցեալ էր, Շարունակեաց նշանակել, թէ բոլոր պարապումն նորա էր գժրել դասերաց այնոցիկ՝ որք ընդունէին զնա ՚ի տունս իւրեանց, և յետ երկուց կամ երկից եօթնեկաց ստոյգման՝ մերժէր զնոսա ՚ի բաց անձիր և մատնեալ աշխարհի։ Իբրեւ այսգունակ շարունակեալք ՚ի բանի մարում, դարձաւ ամուսին նորա, որ գնացեալ էր արտաքս սակս դրամամոխտութեան, և նշմարելով թէ այր իւր վայելէր զգուարձութիւն՝ որում ինքն չէր մասնակից, եհարց ցնա բարկացեալ ծայնիւ՝ զնիչ առնէր անդ, որում միայն պատասխանի արար նա հեգնօրէն՝ ըմպելով յառողջութիւն նորա։ “Տեսանեմ Պարոն Սիմնդա,” գոչեաց նա, “կարի չարաչար վարիս ընդ իս, և ոչ այլ ընդ երկար տարոյց այդմիկ։ Ահա երեք մասն գործոց թողեալ են ինձ ՚ի գործել, և չորրորդն մնայ առնաւորտ, մինչ զի դու չառնես ինչ՝ բայց եթէ արբենալ ընդ եկաւորաց զօրն ողջոյն, այն ինչ եթէ դրգալ մի գինոյ ապաքինէր զիս ՚ի տենդէ՝ չհպեմ երբեք և ոչ միոյ կաթիւ։” Աոր իմացայ զնշանակութիւնս նորա, և խկոյն հեղի նմա զբաժակ մի լի, զոր ընկալաւ յարգութեամբ, և յառողջութիւն իմ ըմպելով, “ոչ վասն արժողութեան գինւոյ բարկանամ ինչ՝ պարոն,” սկսաւ դարձեալ, “բայց անմարթ է զուսպ ունել՝ երբ տունն ելանէ ընդ պատուհանն։ Եթէ պարտ իցէ ստիպել պահանջել յեկաւորաց, ողջ բեռն անկանի ՚ի վերայ

իմ, մտադիւր ուտէր ընդ նոսա և զբաժակն զայն՝
 իբրև զկաշի գառին : Ահաւանիկ ՚ի վեր անդր է մա-
 տադաւուրց կին մի՝ որ եկեալ է օթագայիլ առ
 մեզ, և չհաւատամ եթէ ունիցի դրամ, առ չափա-
 զանց քաղաքաւարութեան իւրում : Հաստադ եմ
 կարի յամբ է ՚ի հատուցանել, և ցանկամ յուշ
 ածել նմա :”—“Առ ինչ պէտք յուշ ածելոյ նմա,”
 ասաց վանատուրն : “Եթէ յամբ իցէ՝ աներկեան է :”
 “Չգիտեմ զայդ,” պատասխանեաց ամուսինն,
 “բայց զիտեմ որ հաստադ եմ” եղև առ մեզ զեր-
 կուս եօթնեակս, և դեռ չեմք տեսեալ զխաչն
 փողոյ նորա :”—“Արծեմ” սիրելիք իմ,” ասաց նա,
 “ստասցուք զամենայն կուտեալ ՚ի մի :”—“Առ-
 տեալ,” գոչեաց միւսն : “յուսամ ստասցուք ո և
 իցէ եղանակաւ, և որպէս հաստատեալս եմ, յայտ
 իսկ զիշերի : ապա թէ ոչ՝ արտաքսեցի ինքն և
 կահք ու կորստիք իւր :”—“Յիշեա՛ սիրելիք իմ,”
 ասաց այրն, “զի կին մեծագգի է նա և արժանի
 աւելի ակնածութեան :”—“Արչափ առ այդ,” դար-
 ձոյց կինն, “մեծագգի կամ ցածագգի՝ աճապարեցի
 ՚ի դուրս ձորձկաւ : Սեծագգութիւնն կարելի է
 բարի ինչք լցեն՝ ուր առնուն, այլ յիմոյս կողմա-
 նէ ոչ երբէք շատ բարիս տեսի ՚ի նոցանէ առ կրպա-
 կանչանաւ Հարրօյայ :” Օայս ասացեալ սլացաւ
 ընդ նեղ թուիչս ինչ սանդիւղոց՝ որ հանէր ՚ի խոհա-
 րանէն ՚ի սենեակ մի դադաթնահայեաց, և վաղ-
 վաղակի խմացայ յուժգնութենէ աղաղակի նորա և
 ՚ի դառնութենէ թշնամանացն՝ եթէ չէր հնար փող

դռանեւ յօթեանելոյն : Կարի պարզաբար լսելի լինիւր նախատինք նորա : “Կորիւր ասեմ, դուրս կորիւր խալոյն՝ անգգաւմ պոռնիկ, ասպս թէ ոչ տոց քեզ զնշան՝ որ ոչ լաւասցի զայս երկա ամիսս : Օ՛խնչ, պատեր խաբէութիւն, գալ և իջնանիլ ի պարկեշտ տան՝ առանց խաչի կամ դրամայ առ ի օրհնել զքեզ : Ե՛կ, ասեմ : ” — “Ո՛վ պատուելի տիկին, ” աղերսէր օտարականն : “զթն ՚ի յիս : զթն յողորմիկ իք մի անտերունչ յայս մի միայն զիւր, և կատարեսցէ մահ զմնացեալն : ” Խսկոյն ծանեայ զծայն իղճուկ չուսուացեալ մանկան խմյ () իմիայ : Սրացայ ի թիկունս նորա, այն ինչ ի քարշ ածէր զնա կինն զհերաց : և կալայ զսրեցեալ անտերունչ հէքն ի գրկի խնամ : “Նորով, բարով եկիր կարուսեալդ իմ սիրեցեալ, որով և իցէ եղանակաւ դալուստ քոյ՝ բարով դուս, գննձդ իմ, ի ծոց տառապիսլ հօր քոյ ծերացեալ : Թէպէտ և մոլեկանն զքեզ ի բաց լքցէ թողցէ, տակաւին է յաշխարհի մին՝ որ ոչ երբէք բարձի թողի արասցէ : Թէպէտ և զքեզս ունիցիս յանցանս ՚ի համար տալոյ, յօժար եղիցի նա զամենայն զմեռացու թեամբ հարկաներոյ : ” — “Ո՛վ սիրեցեալդ իմ խոյ” — զվայրկեանս ինչ ոչ կարէր ասել սւելի : “Իմ ամենասիրելիք հայր բարի : Կարելի է հրեշտակաց առաւել քաղցրողոյն լինիլ : Ո՛վ անարժանութեանս : Լնօրէնն այն, ասեմ զնա և զանձն : Թշնամանել զայսքան բարութիւն : Ո՛չ ներեցես ինձ, զխաւմ չներես : ” — “Լսո՛, որդեանկ, ներեմ

Քեզ ՚ի բոլոր սրտէ : **Օ** զԼն միայն և տակաւ ին եր-
 օնիկ եղիցու ք երկոքեանքս : **Օ** բազում ուրա-
 խարար օրեարս անցա՛ք տակաւին, իմ **()** լիվիա : —
 “**Ա՛յ** իս, ո՛չ, հայր իմ, ո՛չ բնաւ : **Ս**’նացեալ աւուրք
 թշուառական կենաց խնայ՝ եղեցին վատահամբա-
 ութիւն առ գրան և ամօթ առ տնին : **Այ** աւանդ՝
 հայր իկ, զեմրդ գունաթափեալ ես : **Ս**’նթ ինչ
 իցէ իմ սկս վատին այդքան վիշտս ծնանիկ քեզ :
Անշո՛ շտ շտ կատարելա՛ թիւն ունիս՝ զթշտ առու-
 թիւնս յանցանաց իմ’ց կապել : ՚ի գո՛ իս քոյ : —
 “**Կ**ատարելութիւն մեր՝ կին դու : — “**Ա**նշ, հայ-
 րիկ, գմէ՞ այդպիսի ցուրտ անուն : **Այ** առաջին ան-
 դամն է կոչեցոյդ զիս այդպիսի ցուրտ անուամբ : —
 “**Շ**նորհեան ինձ սիրով, սիրելի : ” դարձուցի ես :
 “**Ը**սոյց գնայի նշանակել՝ թէ կատարելութիւնն յու-
 չիկ սրտու արս կանգնէ բնդդէմ խառնութեանց :
 թէպէտ և ՚ի վաղճանի անվկանդապէս : ”

Գարձաւ արդ կին վանաանաւն՝ խմանալ եթէ
 ասորժիլի էր միզ տնիլ զվայելազոյն դատիկան :
 որում հաւանելով, ցուցաք ՚ի սնեակ մի ուր առա-
 ւել ազատորէն կարեաք զբուցատրել : **Յ**եռ տակա-
 ւիկ մի անդորրանալոյ ՚ի ձեռն խօտակցութեան, ո՛չ
 կարէի հանգարանի ՚ի հարցանելոյ զհանգամանայն
 որ ստոխճանաբար առաջնորդելին նմա յարդեան
 վիճակ իւր թշուառութեան : “**Ա**նօրէնն այն՝ աէր : ”
 ասաց : “**յ**առաջին օրէ անտի հանգիստման միւրոյ :
 առաջի արար ինձ զպատուաւոր՝ թէ և գաղանի
 առաջարկութիւնս : ”

“Արդարեւ անօրէն,” ասացի ես. “ե սակայն զարմացեալ եմ իրօք՝ զհարգ օք՝ Պարոն Բաչէլայ կատարելութեան և աւերելոյթ սրտաւոյ, կարացէ յանցաւոր գտանիլ այսպիսի կամաւոր վատթարութեան, և զայսօրինակ միջամուխ լինել ի գերբաստան առ ի աւերել զայն:”

“Հայր, հայր,” դարձոյց դուտը իմ. “տառապիս դու ընդ օտարոտի սղալանօք, ոչ երբէք փորձեսց Պարոն Բաչէլ պատրել զիս: Փոխանակ այնորիկ՝ զամենայն զպատեհ կալնոյր զգուշացուցանելոյ զիս զանխլաբար ընդդէմ հնարից Պարոն Թառնհիլայ, զոր արդ յաւետ վատթարագոյն զըտանեմք քան զոր նայն ձեացուցանէր:”—“Պարոն Թառնհիլ.” ընդմիջի ես. “հնար ինչ է,”—“Այո, տէր,” դարձոյց նա, “Պարոն Թառնհիլն էր՝ որ հրապուրեաց զիս, որ ի վար էարկ զերկոսին տիկնայան՝ որպէս անուանէրն զնոսա, այլ որք իրաւապէս անձնատուր կանայք էին քաղաքի՝ անուսում և անգութ, առ ի թակարդել զմեզ ի Անգոն: Աջողին արդեօք հնարք նոցա՝ որպէս յուշեղիցի քեզ, եթէ չէր վասն նամակի Պարոն Բաչէլայ. որ առ նոսա ուղղէր զամենայն զնախատինան՝ զոր մեք մեզ գրէաք: Օ խնայ այդքան կարողութիւն ունեցաւ խորտակելոյ զգիտումն նոցին՝ տակաւին անյայտ է ինձ. այլ հաւատտի եմ՝ զի էր նա միշտ միր սրտեռանդն և անկեղծ բարեկամ:”

“Յապուշ կրթես զիս՝ սիրելի,” ասացի. “այլ արդ տեսանեմ կարի քաջ հիմնեալ էին նախկին

կասկածանք իմ զվատթարութենէ Պարոն թառն-
հիլայ . այլ յաղթանակեցէ նա յապահովութեան,
զի ինքն հարուստ է և մեք աղքատ : Այլ ասն
ինձ՝ աղջիկ , արդարեւ ոչ սակաւ փորձութիւն էր՝
որ կարաց այդպէս եղծանել զամենայն զտպառ-
ութիւնս այնպիսի դատարարակութեան , և զայն-
պիսի բնաւորութիւն առաքինական , որպէս զքոյն :

“Արդարեւ՝ տէր ,” պատասխանի արար նա ,
“պարտի նա զամենայն զյաղթանակութիւնս իւր
ցանկութեանն՝ զոր ունէի վասն երջանկացուցանելոյ
զնա և ոչ զիս : Գիտէի զի հանդէս հարսանեաց
մերոց՝ որ զանխուլ կատարեցաւ ՚ի ձեռն փափա-
կան երիցու , չէր իւրեք պարուանդական . և թէ
չունէի զայլ իմն՝ հաւատ նուիրելոյ , բայց ՚ի
պատուոյ նորա :” — “Օրհնէ ,” ընդմիջի ես . “պսա-
կեցա՞ր յիրաւի ՚ի քահանայէ և ՚ի կարգաւորէ :” —
“Այո՝ տէր , արդարեւ այդպէս է :” պատասխանեաց
նա . “թէ և երգուաք երկոքեանքս ևս չյայտնել
զանուն նորա :” — “Ուրեմն եկ՝ սիրելիք իմ , վերս-
տին ՚ի գիրկս իմ . և արդ հաղարիցս անգամ առա-
ւել ընդունելի ես ինձ քան յառաջ , զի կին նորա
ես դու ըստ ամենայնի , և յաղազս ամենայնի , և ոչ
համօրէն օրէնք մարդկան՝ թէպէտ և գրեալ ՚ի տախ-
տակս ադամանդի , կարեն յովտ մի նուաղեցուցանել
՚ի զօրութենէ սրբազան կապակցութեան այնորիկ :”

“Աւաղ . հայրիկ ,” պատասխանի արար . “սակաւ
ինչ ծանօթ ես անօրինութեանց նորա . արդէն
պսակեալ է նա ՚ի նմին իսկ երիցու ընդ վեցից

կամ ութից այլոց կանանց, զորս՝ իմ պէս պատրեալ
և բարձի թողի է արարեալ։”

“Այդպէս,՝” գոչեցի, “ուրեմն պարտիմք կախել
տալ զերէցն, և դու ամբաստանեսցես զնմանէ առ
վաղիւ,՝” — “Բայց ուղիղ եղիցի այդ՝ տէր,՝” դար-
ձոյց նա. “մինչ երբուեալս եմ՝ ի գաղտնութիւն,՝” —
“Եթէ զայդպիսի խոստումն ես արարեալ՝ սիրելի,՝”
դարձուցի. “չկարեմ և ոչ իսկ դրդեցից զքեզ
երդմնազանց լինել, Թէպէտ և օգուտ հասարակաց
եղիցի, չպիտի քեզ ամբաստանել զնմանէ, Յա-
մննայն կարգադրութիւնս մարդկային՝ թոյլ տու-
եալ լինի փոքու չարի վասն ի ձեռս բերելոյ զմե-
ծագոյն բարի, զոր օրինակ ի քաղաքականութեան՝
տուեալ լինի զաւառ վասն ապահովելոյ զթագաւ-
որութիւն, ի բժշկականութեան՝ հատանի անդամ
ի փրկել զմարմին, Բայց ի կրօնի՝ օրէնք զրեալ
են և անմղկելի, Դ՛էքէ՛ առնել զչար, Եւ օրէնքս
այս ուղիղ են, դուստր իմ, այնու զի յայլմէ կող-
մանէ՝ եթէ առնիցեմք զփոքրագոյն չար առ ի ձեռս
բերել զմեծագոյն բարի, գործեմք զայս օրինակ
զիրական յանցանս՝ ակնկալութեամբ պատահական
օգտից, Եւ թէև իրօք հետևեսցի օգուտն, տա-
կաւին միջոցն՝ որ ի մէջ գործողութեան և օգտին
որ եղև յանցաւորական, եղիցի թերևս այն՝ յո-
րում կոչիցիմք համարս տալ վասն իրաց զոր արա-
րաք, և մատեան մարդկային արարից խիիցի ի յա-
ւիտեան, Այլ խափանեմ զնոսս քոյ՝ սիրելի,
յառաջ զնա,՝”

«¹⁹ Ի միւսում խոյ առաւօտու», շարունակեաց, «ծա-
 նեայ զորպիսի փութք ակնկալութիւն պարտ էր ինձ
 ունիլ զանկեղծութենէ նորա: Ի նմին խոյ առ-
 ւօտու տարաւ զիս առ այլ երկուս վատաբաղդիկ
 կանայս, որոց իմ պէս դժբեալ էր. այլ որք կեային
 շատացեալ ՚ի պոռնկութեան: Վարի խանդակաթ
 սիրով սիրէի զնա առ ՚ի հանգուրժել այսպիսի
 հակառակորդաց ՚ի սէր նորա, և զուն եղի ՚ի մո-
 ռացօնս արկանել զվատահատքաւութիւն իմ յաղ-
 մուկս բերկրանաց: Այսու խորհրդով կաքաւեցի,
 պաճնեցայ և խօսեցայ, սակայն տակաւին ապեր-
 ջանիկ էի: Պարնայք այցելուք պատմէին ինձ
 միշտ զկարողութենէ հրապուրանաց գեղոյ խմոյ,
 և այս ձեռն տայր միայն աճեցուցանել զթախծու-
 թիւն իմ. զի զամենայն զկարողութիւն նոցա ՚ի բաց
 էի ընկեցեալ: Այս օրինակ ամէն օր առաւելոյր
 յիմ թախծութեան և նա ՚ի ժպրհութեան. մինչ
 ՚ի վաղձանի համարձակեցաւ հրէշն անագորոյն՝ ա-
 ռաջի առնել զիս գեռահասակ սեպուհույ միում
 իւրում ծանօթի: Պէտք ինչ իցէ՝ տէր, նկարագ-
 րել զկարգ ասերախտութիւն նորա զլծեցոյց զիս:
 Պատասխանի իմ առ առաջարկութիւնս այս՝ գողցես
 խեղդարութիւն էր: Անձկացայ բաժանիլ: Իբրեւ
 ելանէի՝ մտտոյց ինձ զքսակ. այլ ընկեցի զայն
 սրտմտութեամբ յերեսս նորա. և հրօսեցի արտաքս
 այնպիսի կատաղութեամբ, որ զժամանակ մի ան-
 զգայ արար զիս թշուառութեանց վիճակի խմում:
 Սակայն վաղվաղակի ականեցի շուրջ զինն, և գտի

զիս անարգ՝ ընկեցիկ՝ յանցաւոր ի.ք մի առանց բա-
րեկամի միոյ յաշխարհի յոր ապաստան անկանիլ :
Յայնմ միջոցի պատահելով կառաց սուրհանդակի,
մօտի ՚ի յայն. նպատակ իմ ելով հեռանալ ՚ի թշուա-
ռականէն՝ զոր ատէի գարշեալ. իջուցին զիս այսրէն,
ուր ՚ի ժամանմանէ հետէ, տառապանք իմ և բըր-
տու թիւն կնոջս եղեալ են իմ մի միայն ընկերա-
կիցք : Բերկրական ժամքն զորս անցուցի ընդ մօր
իմում և քեռ, ցաւագին դառնան արդ առ իս : Ա իշտ
նոցա մեծ են, այլ իմն մեծագոյն քան զնոցայն.
քանզի խառնեալ են իմն ընդ յանցանաց և վա-
տահամբաւու թեան :

“Համբերութիւն ստացիր, որդեակ,” ասացի. “և
յուսամ դեռ բարեգունից հանդիպել : Հանգիր ՚ի
գիշերիս, և ՚ի վաղիւ տարայց զքեզ առ մայր քոյ
և մնացեալ ընտանիս. յորոց ընկալցիս զքաղցր
ընդունելութիւն : Իսե՛ղճ՝ կին. թափ անցեալ է
է այս ընդ սիրտ նորա. բայց տակաւին օիրէ զքեզ,
Օլիվիա, և զմոռացութեամբ հարցէ :”

ԳԼՈՒԽ ԻԲ.

ՅԱՆՑԱՆԻ ԴԻԻՐԵԱԻ ՆԵՐԵԱԼ ԼԻՆԻՆ՝ ՈՒՐ ՍԷՐ՝
ԻՑԷ ՚Ի ՅԱՑԱԿԻ :

ՅԷԳՍ առաւօտ առի զդուստր իմ ՚ի յետ-
կուսէ, և խաղացի դէպ ՚ի տուն. 'Ի ճանապարհին

գուն գործեցի ամենայն հրապուրանօք անդորրել զվիշտս և զերկիւղս նորա, և զինել զնա արութեամբ սրտի հանգուրժելոյ յանդիմանութեան դառնացեալ մօր իւրում: **Օ** ամենայն զպատեհ քաղէի 'ի տեսարանէ չքնաղ դաշտավայրին ընդ որ անցանէաք, դիտել որչափ առաւել քաղցր էին Երկինք առ մեզ՝ քան մեք առ իրեարս, և թէ յոյժ սակաւ էին թշուառութիւնք 'ի բնութենէ արարեալ. հաւաստեցի նմա զանփոփոխութենէ սիրոյ իմոյ առ ինքն, և թէ յընթացս կենաց իմոց՝ որ թերեսս ձիգ լիցի, մարթ եղիցի ինքեան ապաւինիլ 'ի յիս որպէս 'ի խնամակալ և 'ի հրահանգիչ: **Օ** ինեցի զնա ընդդէմ ստղտանաց աշխարհի, ցուցի եթէ մատեանք քաղցրիկ անպարսաւ ընկերակիցք էին թշուառացելոյ, և թէ՛ եթէ ոչ համոզեսցեն զմեզ 'ի վայելումն կենաց, ուսուսցեն դոնէ հանգուրժել այնմ:

Օ երիվարն զոր 'ի վարձու կալեալ էի, պարտ էր ինձ յայնմ զիշերի թողուլ յիջևանի միում առ ճանապարհայն, 'ի միջոցի հինգ միլոնաչափ հեռաւորութեան 'ի տանէ իմմէ. և զի ցանկայի պատրաստել զընտանիս առ ընդունելութիւն դստեր իմոյ, հաստատեցի թողուլ զնա յիջևանին 'ի զիշերի, և դառնալ կոնուխ ընդ առաւօտն ընդ Սոփիայ վասն նորա: Եւ հաս զիշեր նախ քան ըզ ժամանիլ 'ի սահմանեալ օթևան մեր. ինչ և իցէ յիտ տեսանելոյ զնա հանդերձեալ վայելուչ դստիկոնաւ. և տալոյ զհրաման վասն պատշաճաւոր կազ-

դուրմանց, համբուրեցի զնա և յառաջեցի դէպ ՚ի տուն: Եւ արդ զնորանոր զգածմունս բերկրութեան համբուրէր սիրտ իմ, որչափ առաւել մեւ ընկնայի խաղաղաւետ կայանին այնորիկ: Հանգոյն թուշոյ՝ որ ահաբեկիցի ՚ի բունոյ իւրմէ, յառաջէին իղձք իմ քան զերագութիւնս, և ճախր առնուին շուրջ զփոքրիկ վառարանաւ՝ ամենայն զմայլմամբ տկնկալութեան: Առջեցի ՚ի վեր զքաղուժ խանդաղատական բանս՝ զոր ունէի ասել, և առի զճաշակ ինդութեանն որով ընկոյտեալ ունէի լինել: Օգացի արդէն զկաթոգին ողջագուրումն ամուսնոյս, և ժրպտեցայ ընդ ինդութիւն փոքրկանց իմոց: Արովհետեւ յուշիկ ընթանայի՝ դիշերն արագ անցանէր: Աստակաւորք աւուրն խոր ՚ի քուն ննջէին ամենեքին, անցեալ էին ճրագք խրճթաց ամենից, ոչինչ ձայն խնլի լինիւր՝ բայց սուր աքաղաղին և խորաձայն զամիւռան ՚ի խորին հեռաւորութենէ: Սերձեցայ ՚ի փոքրիկ բնակարան իմ՝ բերկրութեան, և նախ քան զհասարնելն ՚ի միջոց փարսախի միոյ, բարեսիրտ դամիւռն իմ վաղելով եկն ողջունել զիս:

Սերձ էր կէս գիշեր՝ յորժամ եկի հարկանել զդուռն իմ, ամենայն ինչ հանդարտ էր և լռիկ. սիրտ իմ սլարպատէր անպատմելի ցնծութեամբ, յորժամ հով զարհուրանացս, տեսի զտունն ցոլանալ ՚ի բոց հրոյ, և ամենայն ծակ բոցափայլիլ հրդեհմամբ: Չայն ետու ուժգին ցնցողական, և անկայ զգայազիրիկ ՚ի վերայ սալայատակին: Խռռովեցաւ որդի իմ՝ որ ցարդ ՚ի քուն ննջէր, և

նշմարելով զբոց հրոյն, խակոյն զարթոյց զամուսին իմ՝ և զգուստոր, և ամինեքին վազելով արտաքս մերկ և խելացնոր ահաբեկութեամբ, 'ի յուշ կոչեցին զիս տառապանօք իւրեանց: Այլ լոկ առ նոր առարկայս արհաւրաց, քանզի կալեալ էր զարդիս բոցոյն զյարկ բնակութեան մերոյ, մասն զինի մասին թօթափելով 'ի ներքս, այն ինչ կանգնեալ ընտանեացս լռիկ տագնապաւ՝ հայէին որպէս եթէ վայելել զբոց հրոյն: Յաւէի մերթ 'ի նոսա և մերթ 'ի յայն, և ապա հայեցայ շուրջ զինե վասն երկուց փոքրկանցս, այլ ոչ տեսի զնոսա: Ո՞վ թշուառութեանս, “Ո՞ւր,” գոչեցի, “ո՞ւր են իմ փոքրկունքն,”—“Այրեցան 'ի հուրն,” ասաց ամուսին իմ՝ անգորրաբար, “և ես ընդ նոսա մեռայց,” 'Ի նմին վայրկենի լուայ զլալին մանկանցն 'ի ներքուստ՝ որք նոր զարթուցեալ էին 'ի հրոյն, և ոչինչ կարող էր կասեցուցանել զիս, “Ո՞ւր, ո՞ւր են իմ երեխայքն,” գոչեցի արշաւելով ընդ բոցն, և խորտակելով զգուրս սենեկին, յորում արգելեալ էին, “Ո՞ւր են փոքրկունք իմ,”—“Ահաւասիկ՝ հայրիկ, ահաւասիկ եմք մեք,” գոչեցին 'ի միասին, այն ինչ զրեթէ հասեալ էր բոցն անկողնոյ նոցա ուր ննջէին: Ալալայ զերկաքանչիւրսն 'ի զրկի իմում և խլեցի ընդ հուրն իմովս երազութեամբ, այն ինչ 'իոյն հետայն ընդ ելանել իմում՝ փլաւ առաստաղն, “Ա՛րդ,” գոչեցի ես՝ 'ի վեր ունելով զմանկունս, “արդ թող բոցոյն ճարակիլ և ամենայն ստացուածոց իմոց կորնչել: Ահաւասիկ փրկեցի ըզ

զանձս իմ, Ահաւասիկ, սիրեցեալդ իմ, ահաւասիկ երկոքին զանձք մեր, և տակաւին երջանիկք եղիցուք,՝ Համբուրեցաք զկաթոզին սէրս մեր հազարիցս, աղխեցան նոքս զպարանոցօք մերովք, և թուէին մասնակից լինել մերոց յափշտակութեանց. այն ինչ մայր նոցա էր զի ծիծաղէր, և էր զի լայր փոխանակաւ :

Ասցի արդ յանդորրու ՚ի զննին բոցոյն. և յետ սակաւուց իմացայ՝ որ բազուկ իմ մինչ ՚ի յուսս բոցակիզեալ էր անհնարին, Չէր ուրեմն ՚ի կարողութեան իմում՝ օգնել որդւոյս՝ եթէ ՚ի գուն գործելն ապրեցուցանել զապրանս, կամ խափանել ըզճարակիլ բոցոյն կալոյ մերում ցորենոյ, Օայսու ժամանակաւ աղմուկ շիտի անկաւ ՚ի մէջ դրացեաց՝ որք փութացան ՚ի թիկունս հասանել մեր, բայց զոր միանգամ կարէին առնել, էր կանգնել մեր պէս ՚ի զննին աղիտիցն : Ինչք իմ՝ յորոց միջի էին մուրհակք պաշտատականի դստերաց իմոց, բուլանդակ այրեցան. բաց ՚ի տփոյ միոյ սակաւ ինչ թղթոց՝ որ կայր ՚ի խոհարանին, և յայլոց երկուց կամ երկից անպիտան իրաց. զոր յսկզբան անդ փրկեաց որդի իմ : Բայց և այնպէս ձեռն ետուն դրացիք՝ թեթեացոյցանել զաղէտս մեր, Բերին մեզ զհանդերձս, և կահաւորեցին զմի յարտաքնատանց մերոց կահիւք խոհարանի. որպէս զի՝ ընդ արշալոյսն ունեաք զմիս՝ թէ և աղքատին, բնակարան առ մեկուսանալոյ : Սերձաւոր դրացին իմ՝ բարեկիր և մանկունք նորա, ոչ վերջոսնեցան հո-

գոյ զամենայն զպիտոյս մեր, և մատուցանելով զամենայն զմխիթարութիւն՝ զոր անհրահանգ բարեսիրութեան մարթ էր թելագրել:

Իբրեւ զիջան ահափետք ընտանեաց իմոց, հետաքրքրութիւն տեղեկանալոյ զպատճառ ընդերկար յամեցման իմոյ սկսաւ զտեղի առնուլ. վասն որոյ ծանուցանելով նոցա զամենայն զհանգամանաց, անցի պատրաստել զնոսա առ ընդունելութիւն կորուսեալ միոյն մերոյ, և՛ թէ և չունէաք արդ զայլ իմն բաց ՚ի թշուառութեանց հաղորդս առնելոյ, կամէի հայթհայթել նմա զխնդութիւն ընդունելութեան առ ամենայնի զոր ունէաք: Հայժ դժուարին լինէր ինձ հարկ պաշտամանս այսորիկ՝ եթէ չէր նորոգ ձախորդութեանց կորացուցեալ զհպարտութիւն ամուսնոյս, և բթացուցեալ զայն առաւել կծու տրտմութեամբք: Անկարող լինելով ինձէն գնալ վասն տառապեալ մանկանս, զի սաստիկ էր ցաւ բազկիս, յղեցի զորդին իմ և զգուստր. որք փութով վերադարձան կրելով զեղկելի յանցաւորն՝ որ չունէր զհերիք արութիւն ՚ի վեր հայելոյ ՚ի դէմս մօրն, զոր չկարացին խրատք իմ յանկուցանել ՚ի կատարեալ հաշտութիւն. քանզի՝ առաւել ևս զգան կանայք զյանցմունս կանացիս, քան զմարդիկ: “Ա՛հ, տիկին,” ասաց մայր նորա, “յոյժ աղքատին է քեզ տեղիս յետ այդքան շքոյ: Ղուստրն իմ Սոփի և ես՝ փանսքի ընդունելութիւնս կարեւոր մատուցանել այնոցիկ՝ որք ընկերակցեալ իցին ընդ մեծազանց մկայն: Այո՛, ()րիորդ Ալի,

խեղճ՝ հայր քոյ և ես շատ տառապեցաք 'ի նորումս,
բայց յուսամ' թողցենք քեզ Երկինք ,” Եւթացս
այսր ընդունելութեան՝ եղկելի զոհն կանգնէր գու-
նաթափ և զգողանի հարեալ, անկարող արտասուե-
լոյ կամ պատասխանի առնելոյ . այլ՝ ոչ կարէի
ես ժուժալ լուռ 'ի զնին կալ տագնապի նորա .
որոյ աղագաւ յանձին բերելով զխստութիւն և 'ի
բանս և 'ի կերպարանս, որում միշտ զհետ գայր
խակցն հնազանդութիւն . “Աղաչեմ՝ զքեզ՝ կին ,”
ասացի, “զի միտ դիցես այս վերջին բանից իմոց . ածի
ես այսրէն զտառապեալ մոլորեալ թափառականն .
դարձ նորա 'ի պարտիս իւր՝ պահանջէ զնորոգումն
գորովանաց մերոց, Հաւաստի թշուառութիւնք
կենաց դան արդ 'ի վերայ մեր արագութեամբ, մի
ուրեմն յաւելցուք 'ի նոյն անմիաբանութեամբ մերով,
Եթէ միաբանութեամբ կեցցուք, տակաւին բաւա-
րարեալ եղիցուք . քանզի՝ հերիք եմք 'ի բացեայ
ունիլ զպարսաւալիր աշխարհ, և պաշտպան կող
իրերաց, Գթութիւն Երկնից խոստացեալ է առ
զղջացեալն, և թող օրինակաւ այնուիկ ուղղիլ մե-
րոյն, Երկինք՝ վկայի մեզ, առաւել ուրախ լինին
ընդ մէն մի մեզաւոր զղջացեալ, քան ընդ իննսուն
և ինն անձինս՝ որք ընթացին անխոտոր ուղղու-
թեամբ, Եւ այս ուղիղ է . քանզի՝ միայնակ ճիգն
այն՝ որով կասիմք 'ի զառ 'ի վայր ուղին առ կո-
րուստ, առաւելագոյն ճիգն է այն առաքինութեան,
քան զհարիւրաւոր գործս արդարութեան ,”

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

ՄԻԱՅՆ ՅԱՆՑԱԽՈՐԲ ԿԱՐԵՆ ԸՆԴԵՐԿԱՐ
ԵՒ ԲՈԼՈՐՈՎԻՆ ԹՇՈՒԱՌԱՆԱԼ:

ՊԼՏԻՔ էին մասնաւոր անդուլ ջանից՝ առ
ի վայելուչ առնել զարդի բնակարան մեր ըստ
կարի, և յարմարեցաք վազվաղակի վայելել միւս
անգամ զնախկին անդորրութիւն մեր: Անբաւական
լինելով օգն. լինելոյ որդւոյ իմոյ՝ ի սովորական
գործառնութիւնս մեր, ընթեռնուի ի լուր ընտա-
նեացս ի սակաւ մատենից որ փրկեցան, և յատ-
կապէս յայնպիսեաց՝ որ զուարճացուցանելով զերե-
ակայութիւն ձեռն տայր անդորրել զսիրտ: Ա՛նք
բարի դրացիք և ս գային յամենայնում աւուր
քաղցրագոյն վշտակցութեամբ, և ժամանակ հաս-
տատեցին ի միաբան նորոգութիւն նախկին բնա-
կարանի իմում: Ա իլիէմս մշակն համեստ՝ ոչ եղև
վերջին ի միջի այցելուացս, այլ մտադիւր մատոյց
զբարեկամութիւն իւր: Նորոգէր իսկ զսիրոյ բանս
իւր առ դուստր իմ, այլ սա այնու եղանակաւ

մերժեաց զնոսա, որ միանգամայն սանձեաց զապագայ թախանձանս նորա: Թախանձութիւն նորա երևէր հանապազորութեան, և ՚ի միջի փոքրիկ խմբի մերում, նա էր միայն զոր շաբաթ մի չկարողացաւ վերածել ՚ի զուարթութիւն: Արդոյս արդ զանշառագնական անմեղութիւնն այն՝ որ երբեմն ուսոյց զնա յարգել զանձն, և զհետ լինել հաճութեան ՚ի ձեռն հաճեցուցանելոյ: Անձկութիւնն իստիւ տիրապետեալ էր մտաց նորա, գեղեցկութիւնն սկսաւ տեղի տալ ընդ խառնուածոյն, և անփոյթութիւնն առաւել ևս ձեռն ետ ՚ի նուազեցուցանել զայն: Ամէն գորովալիւր յորջորջումն ընծայեալ քեռ նորա՝ ածէր զանհնարին ցաւս սրտի և զլաց աչացն, և որպէս մոլութիւն իմն ապաքինեալ՝ բուսուցանէ ցանգ զայլս ՚ի տեղոյն, սապէս նախկին յանցումն նորա թէպէտ արտաքսեալ ՚ի ձեռն զղման, եթող զմախանս և զնախանձ զկնի: Պուն գործեցի հազար ճանապարհաւ թեթևացուցանել զհոգ նորա, և մուացայ իսկ զիմ ցաւ ՚ի հոգս նորանոյ: Քաղելով զայնպիսի զուարճացուցիչ հատուածս պատմութեան՝ զոր հզօր յիշողութիւն և սակաւիկ ինչ ընթերցողութիւն կարէին թելադրել: «Երջանկութիւն մեր, սիրելի, է ՚ի կարողութեան այնպիսւոյ ուրումն, որ կարէ առնել բերել հազարաւոր անակնկալ ճանապարհաւ, որ այպն առնեն զնախատեսութիւն մեր: Եթէ պէտք իցեն օրինակի առ ՚ի հաստատութիւն, տայք քեզ՝ որդեանկ իմ, զպատմութիւն անցից ուրումն ասացեալ յարժա-

հաճաւատ՝ թէ և երբեմն առասպելապատում պատմագրէ :

Մատիլդա ամուսնացեալ էր թերահասակ ընդ ազնուականի ուրումն Վէապօլսեցւոյ առաջին կարգի . և եգիտ զանձն այրի և մայր 'ի հասակի հնգետասանից : Այն ինչ կանգնէր յաւուր միում գգուելով զմանուկ տղայն իւր 'ի բաց պատուհանի դստիկոնին՝ որ կայր 'ի վերայ գետոյն Սուլտերնեայ, յանկարծակի ընդոստմամբ ոստեալ մանուկն 'ի գրկաց նորա 'ի հեղեղատն որ 'ի ներքոյ, և իսկոյն անհետացաւ : Սայն յառժաման ապշութիւն հարեալ, և գուն դնելով 'ի փրկել, միսլ՝ Զեցաւ զինի նորա . բայց հեռի յօգնականութիւն ժամանելոյ մանկան, ինքն իսկ մեծաւ դժուարութեամբ պրծաւ 'ի միւս կողմն, այն ինչ 'ի նմին վայրկենի զօրականք Վաղղիացիք յաւարի հարկանէին զայն կողմն երկրի . որք իսկոյն գերի վարեցին զնա :

Քանզի յայնժամ յոյժ տմարդութեամբ մշիւր պատերազմ 'ի միջի Վաղղիացւոց և Խտալացւոց, գնային 'ի գործ դնել միանգամայն զերկոսին ծայրսն զայնոսիկ՝ թեւադրեալ յախորժակէ և յանգթութենէ : Այսմ անարդ առաջադրութեան ընդդէմ եկաց զօրապետ ոմն մատաղաւորց, որ՝ թէև դարձ նոցա պահանջէր զկարի իմն շուտափութիւն, եդ զնա 'ի յետ կուսէ իւրմէ, և տարաւ անխտանգ 'ի բնիկ քաղաք իւր : Վեղեցկութիւն նորա զառաջինն կալաւ զաչս նորուն, և արդիւնաւորութիւնն ընդ

հուպ զսիրտն : Պսակեցան . ամբարձաւ նա ՚ի բարձ-
րագոյն աստիճանս . վայելեցին ՚ի միասին զամս բա-
ղումս և երջանիկ եղեն : Բայց զերջանկութիւն զին-
ուորի ոչ երբէք մտնի է հաստատուն անուանել .
յետ հարուստ ամաց միջոցի , գունդ զինուորացն
որոց հրամայէր պատահելով պարտութեան , բռնա-
դատեցաւ ապաստան անկանիլ ՚ի քաղաքն՝ ուր կե-
ցեալ էր ընդ ամուսնոյ իւրոյ : Տոկացին աստէն
պաշարման , և ՚ի վերջոյ առաւ քաղաքն : Սակաւ
պատմագիրք կարեն առաջի առնել զառաւել գոյն
զգոյն օրինակս անգթութեան՝ քան զոր Պաղղիացիք
և Խտալացիք այնր ժամանակի վարէին ընդդէմ
իրերաց : Ա՛ երջաւորեցաւ ՚ի յաղթականաց յայսմ
դիպուածի , մահու դատել զամենայն զկալանաւորս
Պաղղիացիս . բայց յատկապէս զայրն տարաբաղ-
դին Սադիկդայ . քանզի նա ՚ի վեր քան զամենեսին
ձեռնտու էր յերկարաձգման պաշարմանն : Որոշ-
մունք նոցա հասարակօրէն ՚ի գործ զնիւր զոգցես
խկոյն ընդ վերջաւորմանն : Ա՛ծաւ կալանաւոր զին-
ուորն արտաքս , և կանգնեցաւ դահիճն սրով
իւրով պատրաստ , այն ինչ զննականք տխուր լը-
ռութեամբ մնային հարուածոյն , որ լոկ ՚ի կախ
մնայր , մինչև զօրագլուխն՝ որ Նախագահ էր ՚ի
դատողութեանն , տոյցէ զնշան : Յայսմ միջոցի
անձկութեան և ակնկալութեան էր , որ եկն Սա-
տիկդա զվերջին հրաժարական ողջոյն իւր առնուլ
յառնէ իւրմէ և յազատչէ , աշխարելով զաղէտալի
վիճակ իւր և զանգթութիւն ճակատագրին , որ

տալրեցոյց զինքն ի կանխահաս կորստենէ ի գետն
 Վ ուլտերնեայ՝ ականատես լինել յաւէտ ևս մե-
 ծագունից աղիտից : Օ օրագլուխն սլատանի՝ յա-
 պուշ հարաւ ընդ գեղեցկութիւն նորա , և ի գութ
 շարժեցաւ ի թշուառութիւնն , այլ՝ և ևս շարժե-
 ցաւ իբրեւ լուաւ զյիշատակութիւն նախկին վը-
 տանդից նորուն : Ինքն էր որդի նորա . մանուկն
 այն՝ որոյ վասն դիմագրաւեաց նա այնքանոյ վը-
 տանդի : Օրանեաւ զնա միանգամայն որպէս զմայր
 իւր , և անկաւ առ ոտս նորուն : Սնացեալն հեշ-
 տեաւ ենթադրեսցի . գերի նորա թողաւ յազատու-
 թիւն , և ամենայն երջանկութիւն՝ զոր սէր , բա-
 րեկամութիւն և սարտիք կարէին ընծայել յաշ-
 խարհի , միացան ի մի :

Օայս օրինակ գուն գործէի զբօսեցուցանել զգուտոր
 իմ , այլ ունկն դնէր նա բաժանած մտադրութեամբ .
 քանզի թշուառութիւնք իւրոյ ինքեան թանձրացու-
 ցեալ էին զամենայն զկարեկցութիւնն՝ զոր երբեմն
 ունէր առ այրոց կարիս . և ոչինչ տայր նմա զան-
 դորրութիւն : Յնկերութեան՝ յահի լինէր արհա-
 մարհանաց . և յառանձնութեան՝ դտանէր լոկ զանձ-
 կութիւն : Եստգունակ էին աղէտք թշուառութեան
 նորա , յորժամ ստոյգ լուր առաք՝ թէ գնայր Պա-
 րոն թառնհիլ ամուսնանալ ընդ ()րիորդին Վ իւ-
 մօթայ . առ որ՝ միշտ կասկածէի , ունէր զիսկական
 բերումն , թէ և յամէն դիպուածի փոյթ կալոյր
 նա առաջի իմ յայտնել զարհամարհութիւն իւր
 և՛ անձին նորա և՛ մեծութեանն : Ի ուրս այս լոկ

պիտոյացաւ աճեցուցանել զԹախծութիւն խղճուկ
 () լիվիայ . այսպիսի հրատարակեալ դրժողութիւն
 հաւատարմութեան՝ առաւել էր քան արու-
 թիւն նորա կարէր տանել . Օ խորդ և իցէ՝ հաս-
 տատեցի գտանել զստուգադոյն ծանօթութիւն , և
 խափանել՝ եթէ հնար ինչ , զհատարումն դիտա-
 ւորութեան նորա , յղելով զորդի իմ՝ առ ծերու-
 նին Ս իլմօթ , պատուէր տուեալ իմանալ զճըշ-
 մարտութիւն համբաւոյն , և տալ 'ի ձեռն () րի-
 որդին Ս իլմօթայ զնամակ իմն՝ ազդ առնելով զվա-
 րուց Պարոն Թառնհիլայ 'ի տան իմում :

Ըոքաւ որդիս ըստ հրամանիս , և դարձաւ յերկ-
 րորդ աւուր՝ հաւաստելով զճշմարտութիւն զրուցին .
 և թէ անհնար եղև ինքեան յանձնել զթուղթն ,
 որոյ վասն պարտաւորեցաւ թողուլ անդէն . քան-
 զի Պարոն Թառնհիլ և () րիորդն Ս իլմօթ ման
 առնուին զշինաւն : Պսակիլ ունէին՝ ասաց , յետ
 սակաւ աւուրց . մեծաւ հանդիսիւ երևեալ զոլով
 յեկեղեցւոջ 'ի Սիւրակէի՝ նախ քան զժամանիլ
 իւր անդ . հարսն պար առեալ վեցիւք մանկա-
 մարդովք , և նա՝ նոյնաթիւ պարնօք : Սերձակոյ
 հարսանիք նոցին՝ լցեալ էր խնդութեամբ զշէնն
 ողջոյն , և յաճախակի ելանէին նոքա 'ի միասին
 յամենաշքեղ կառս , որոյ պէս 'ի հարուստ ամոց
 հետէ չէ տեսեալ 'ի շինին : Համայն բարեկամք
 երկաքանչիւրոց դերգաստանաց , ասաց , էին անդ ,
 մանաւանդ Հօրեղբայր ասպետին Սեպուհն Ս ի-
 լիէմ Թառնհիլ , որ զայնպիսի բարի համբաւ

ունէր։ Յաւել՝ եթէ ոչ այլ ինչ՝ բաց ՚ի հրճուանաց և ՚ի խրախուժեանց կատարէին։ Եթէ բովանդակ շէնն գովէր զգեղեցկութիւն նորահաս հարսին և զվայելուչ հասակ փեսային։ Եւ թէ անհնարին սիրով խանդակաթ էին իրերաց։ զրաւելով՝ եթէ անհնար էր ինքեան չհամարել զՊարոն Թառնհիւ երջանկագոյն այրն աշխարհի։

“Աղէ՛, թող նմա, եթէ կարող լիցէ։” դարձուցի ես։ “բայց տես՝ որդեանկ, զայս անկողին յարգեայ և անպատասպար յարկ, զայն հողացեալ պարխապ և զգիծին յատակ, զտառապեալ անձն իմ՝ այսգոյն անկարացեալ ՚ի հրոյ, և զմանկունս լալով զինեա առ հացի։ Դարձար եկիր՝ որդեանկ իմ, առ այսոսիկ ամենայն։ այլ ահա, ահա իսկ տեսանես զայր մի՝ որ ոչ վասն հաղար աշխարհաց փոխեցէ զվիճակս։ Ո՛վ, որդեանկք, եթէ կարողանայիք ուսանիլ միայն խօսակից լինել ընդ սրտից ձերոց, և գիտել թէ զորպիսի ազնիւ ընկերս կարէիք առնել զնոսա, առ ոչինչ գրէիք զպերճութիւն և զշուք անարժանից։ Վոզցես ամենայն մարդ ուսան զայս կեանս կոչել ճանապարհ, և զինքեանս ճանապարհորդս։ Մանուկութիւնն և ևս կատարելագործեսցի, յորժամ՝ նկատեսցուք՝ թէ բարիքն ուրախալի են և զուարթ, հանգոյն ուղևորաց որ երթայցեն դէպ ՚ի տուն։ չարքն լոկ երբեմնապէս ուրախ, հանգոյն ուղևորաց որ երթայցեն յաքսոր։”

Կարեկցութիւն իմ վասն դստերս՝ ընկճելոյ ընդ այսու նորոգ վշտագնութեամբ, ընդմիջեաց զոր

այլ ևս նշանակել կամէիս : Անդրեցի 'ի մօրէն զօրացուցանել զնա , և յետ սահաւուց զգաստացաւ : 'Ի ժամանակէ անտի սկսաւ անդորրագոյն երևիլ , և կարծեցի ես՝ թէ նորոգ հաստատութիւն էր ստացեալ սրտի . սակայն երևումնք պատրեցին զիս . քանզի անպորրութիւն նորա՝ վհատութիւն իմն էր կարի աշխատեալ սրտնեղութեանն : Ապաստ պարէնից՝ սիրով առաքելոց 'ի բարեգութ ժողովուրդականացս , թուէր զնոր իմն սփռել զուարթութիւն 'ի միջի մնացեալ ընտանեաց իմոց , և ոչ տհաճեցայ իսկ տեսանել զնոսա միւս անգամ զուարթ և անդորր : Անիրաւ լինէր վհատեցուցանել զզուարթութիւն նոցա , լոկ առ վշտակից լինելոյ ընդ հաստատուն թախծութեան , կամ ծանրաբեռնել զնոսա տխրութեամբ՝ զոր ոչ զգային : Օյս օրինակ միւս անգամ կցեցաւ թել պատմութեան , և պահանջեցաւ երգ , և զիջաւ խնդամտութիւն ճախր առնուլ շուրջ զփոքրիկ բնակութեամբ մերով :

ԳԼՈՒԽ ԻԳ .

ՆՈՐ ԱՂԷՑՔ :

ԻՄԻԻՍՈՒՄ առաւօտու ծաղեցաւ արեգակն անժամանակական ջերմութեամբ . յոյր սակս միաբանեցաւ նախաձաշ առնել 'ի միասին յեղերս

մեղրածորանի, ուր՝ մինչդեռ նստեաք, միաբանեաց կրտսեր դուստր իմ՝ խնդրանօք իմովք զձայն իւր ընդ ներդաշնակութեան՝ որ ՚ի վերայ մերձակայ ծառոց, Յայսմ վայրի զառաջինն խղճուկ () լիվիայն իմ պատահեցաւ դրժողի իւրում, և ամենայն առարկայ արբանեկէր յարուցանել զտրտմութիւն նորա, Սակայն թախծութիւնն այն՝ շարժեալ յառարկայից բերկրութեանց, կամ ազգեալ ՚ի դայլայիկաց ներդաշնակութեան, ողորբէ զսիրտ փոխանակ հաշելոյ։ Իւս և մայր նորա՝ յայսմ դիպի զգաց զհաճոյսրար իմն թախծութիւն, և ելաց և սիրեաց զդուստրն իւր ըստ առաջնոյն։

“Ի՛կ, գեղազէլք իմ () լիվիա,” ասաց, “տուր մեզ զկարծ թաղծագին երգն այն՝ այնպէս ըզձալի հօր քում, արդէն հաճեցոյց զմեզ Սոփիա քոյր քոյ։ Ի՛կ՝ դուստր, հաճեցուսցէ այդ զհայր քոյ ծերացեալ,” Օ իջաւ նա այնպիսի իմն բոլորովն սրտառուչ եղանակաւ՝ որ շարժեաց զիս։

Եւր յանմտութիւն զթի կին սիրուն,

Իւ նոր իմանայ թէ մարդիկ դժբեն.

Ի՞նչ դեղ մեզ մեզնցէ զթախծութիւն նորուն,

Օ ի՛նչ ճար զյանցանս նորա լուսացեն,

Մի միայն հնար՝ զյանցանսն ծածկել,

Սքողել զամօթ յաչաց ամենայն,

Օ սիրելին ՚ի զիզ՝ ապաշաւ կոչել,

Իւ խոցել փոս, է—մահն միայն։

Այն ինչ ավարտէր զվերջին տողն, որում, ընդմիջութիւն ձայնին ՚ի ցառոյ, ընծայեաց զմասնաւոր իմն քաղցրութիւն, երեւումն կառաց Պարոն Թառնհիլայ ՚ի հեռաստանէ՝ խռովեաց զմեզ զամենեսին. այլ յատկապէս առաւելեաց զտառապանս երէց դստեր իմոյ. որ՝ անձկալով խորշիլ ՚ի խորդաւանողէ իւրմէ, դարձաւ ՚ի տուն ընդ քեռ իւրում, 'ի սուղ վայրկենի իջաւ նա 'ի կառաց, և՝ յառաջելով ՚ի տեղին ուր ես տակաւին նստէի, եհարց զողջունէ իմմէ սովորական մտերմութեամբն իւրով. «Պարոն», պատասխանի արարի, «այժմեան վստահութիւն քոյ արբանեկէ և եթ առաւելուլ զվստութիւն բուսոյ բարուցդ, և էր երբեմն որ պատժէի զքոյին լրբութիւն՝ վասն յանդգնելոյդ զայս օրինակ երեւիլ առաջի իմ: Այլ՝ արդ ապահով ես. զի սառուցեալ է հասակ զկիրս բարկութեան իմոյ, և կարգ իմ՝ զուսպ ունի զոսա:»

«Երբեքում քեզ, սիրելի պարոն», դարձոյց նա. «որ հիացեալ եմ ես ընդ այս ամենայն. և ոչ իսկ կարեմ իմանալ զքեզ նշանակէն: Յուսամ՝ չկարծես՝ որ վերջին արշաւանք դստեր քոյ ընդ իս, յանցաւոր իմն ունէր ՚ի յինքեան:»

«Ղենա, կորիք դու թշուառական», գոչեցի. «ողորմելի թշուառական և գլխովին ստասան. բայց անարգութիւն քոյ ապահովէ զքեզ ՚ի սրտմտութենէ իմմէ: Եւ սակայն սերեալ եմ ես յազգատոհմէ՝ որ ոչ հանդուրժէր այսմիկ: Եւ այսպէս, վատթար դու, առ 'ի շտատցո՛ ցանկ զվայրկենական

կիրս, արարեր զեսդճ արարած մի ապերջանիկ 'ի կեանս իւր, և պղծեցեր զտուն մի՝ որ չունէին զայլ բաժին բաց 'ի պատուոյ իւրեանց։”

“Եթէ նա կամ դու,” դարձոյց նա, “հաստատեալ իցէք 'ի միտս ձեր թշուառանալ, չկարեմես օգնել այդմիկ. բայց՝ մարթ է ձեզ տակաւին երջանիկ լինել. և զորպիսի կարծիս ունիցիք զինէն, պատրաստ զիս գտջիք միշտ հաստատել զնոյն, Սարթ է մեզ 'ի սուղ ժամանակի՝ պսակել զնա ընդ այլոյ ուրումն. և որ առաւելն է՝ պահեսցէ ևս զսիրելին իւր 'ի միսմէ կողմանէ. քանզի վկայեմքեզ՝ հանապազորդեցից միշտ ունիլ զճշմարիտ յարգ առ նա։”

Ամենայն կիրք բարկութեան իմոյ խռովեցան ընդ այս նոր արհամարհական առաջարկութիւն. քանզի՝ թէ և հանդարտ մնասցէ միտք ընդ մեծամեծ անիրաւանօք, փոքրիկ անիրաւութիւնք կարեն միշտ մտանել ընդ սիրտ, և հարկանել զայն կատաղութեամբ. “Տեղի տուր, զեռուն. կորիւր 'ի տեսութենէ իմմէ.” գոչեցի. “և մի անարգեր զիս տեսութեամբ քով. Եթէ աստ լինէր որդեակն իմ քաջ, ոչ ներէր այսմիկ. այլ ես ծերացեալ եմ և տկար, և բոլորովիմբ աւերեալ։”

“Տեսանեմ,” ասաց, “զի հակեալ ես դու բռնադատել զիս բարբառիլ խստագոյն եղանակաւ՝ քան զոր դիտեալն էի. Եւայց՝ որպէս ցուցի որում մարթ եղիցի քեզ ակն ունիլ 'ի բարեկամութենէ իմմէ, ոչ անդէպ եղիցի յանդիման առնել քեզ զհաւա-

անս ցասման խնայ, Հոգաբարձու իմ՝ որում փոխանցեցի զյետին մուրհակ պարտուց քոյ, խտուսպառնայ, և ոչ իսկ գիտեմ զհարգ արգել դնել արգարութեանն ճանապարհի, բայց եթէ ես ինքնին հատուցանիցեմ զդրամն, որ՝ որովհետև անկաւ ինձ նորումն ծախս առնել ՚ի պէտս առաջադրեալ հարսանեացս, ոչ գիւրին եղիցի ինձ առ ՚ի առնել, Եւ ապա՝ գաւառապետ իմ բարբառէ բռնադատել վասն հասուց, իրաւի՝ ինքն գիտէ զպարտիս իւր, քանզի ոչ երբէք աշխատ առնեմ՝ զանձն առ գործս այսպիսիս, Այլ սակայն ըզձալի է ինձ ծառայել քեզ, նա և՝ առաջիկայ տեսանել զքեզ և զդուստր քոյ ՚ի հարսանիս իմ՝ որ ընդ հուպ կատարեսցի ընդ Օրիորդին Ալիթթայ, Նա՝ զի այս խնդրուածն է իսկ գեղաղէշին խնայ Արաբէլայ, որում ոչ բացատիցես յուսամ։”

“Պարոն Թառնհիլ,” պատասխանի տրարի, “Ընդ ինձ զայս վերջին անգամ, Որչափ առ ամուսնութիւն քոյ ընդ սյլոյ ումնք՝ բաց ՚ի դատերէ իմմէ, ոչ երբէք հաւանեցոյց ես, և՝ թէ և բարեկամութիւն քոյ յարուսցէ զիս առ գահոյս, կամ զժգմնութիւնդ սուգիցէ ՚ի գերեզման, արհամարհեցից և այնպէս ես գերկոսին, Չարաչոր և անվճարելի դժբեցեր ինձ անգամ մի, Հաստատեցի զսիրտ իմ ՚ի պատիւ քոյ, և զտի զանարգութիւն նորա, Սի երբէք ուրեմն ակն ունիցիս յինէն բարեկամութեան, Վնա և ստացիր զոր բազդ ընծայեալ է քեզ՝ զեղեցիութիւն, ճոխութիւն, և առ-

ողջութիւն և հեշտութիւն։ Վնա և թող զիս 'ի կարօտութեան, վատահամբաւութեան, խօթութեան և տրտմութեան։ Սակայն՝ խոնարհեալ որպէս եմս, իրաւացուցէ սիրտ իմ՝ տակաւին զարժանիս նորա, և թէպէտ ունիս զիմ՝ թողութիւն, զարհամարհութիւն իմ՝ ունիցիս 'ի յաւիտեան։”

“Հաւատն ինձ ուրեմն,” դարձոյց նա, “որ ըզչափ առցես արգեանց ժպրհութեան քոյ, և յետ սակաւուց տեսցուք՝ ո է յարմարագոյն առարկայն արհամարհանաց, դու թէ ես։” Հոյր վերայ մեկնեցաւ յոխորտանօք։

Ամուսին և որդի իմ՝ որ ներկայ էին յայամ հանդիպման, ահաբեկեալ երևեցան երկիւղիւ, Նա և դատերք իմ՝ իմանալով զերթ նորա, եկին իմանալ զելս խօսակցութեան մերոյ, զոր իբրև լուան՝ ոչ նուազ քան զմնացեալսն խռովեցան։ Բայց՝ որչափ առ իս, առ ոչինչ գրեցի զծայրագոյն ճիզն չարակամութեան նորա, արդէն ածեալ էր զհարուածն, և ես արդ սլատրաստ կանգնէի վանեւ զամենայն զնորանոր ջանս նորուն, հանգոյն պատերազմական գործւոյն այնորիկ, որ զիարդ և ընկիցի, ընծայէ տակաւին զսուր սայր պատահել թշնամոյ։

Այդվաղակի տեսաք՝ որ ոչ 'ի զուր սպառնացաւ, քանզի 'ի միւսում խի առաւօտում՝ եկն գաւառապետ նորա պահանջել զտարեկան վարձն, զոր ըստ յառաջատութեան դիպուածոց յիշատակելոյ, չկարէի հատուցանել, 'Ի սլառձառ որոյ անկարուծեանս՝ վարեցան անդեայք իմ՝ յերեկոյին, և 'ի

վաղիւ զին հատեալ վաճառեցան առ կիսոյ դնոցն, Ըրդ ուրեմն՝ աղաչեցին զիս ամուսին իմ և մանկունքս՝ զիջանիլ ո և իցէ պայմանի, քան անկանիլ ընդ հաւաստի աւերմամբ, «Աս» աղաչեցին զիս թոյլ առնել անգամ մի ևս եկաւորութեան նորա, և ի կիր արկին զամենայն զճարտարախօսութիւն իւրեանց՝ նկարել զաղէտս չարեաց զոր գնայի յանձն առնուլ, զարհաւիրս բանտի՝ յայնպիսում դառն եղանակի, հանդերձ վտանգիւն՝ որ սպառնայր առողջութեան իմոյ, ի ձեռն վերջին պատահարին ի հրոյ, Բայց ես հանապազորդեցի անտեղիտալի,

“Ընդէր, գանձքդ իմ,” գոչեցի, “ընդէր գուն գործէք այսանակ համոզել զիս յայն՝ որ չէ արդարացի: Պարտիք իմ ուսուցին ինձ թողութիւն տալ նմա. սակայն՝ խիղճ՝ մտաց իմոց ոչ ներէ հաւանիլ: Աամլցիք գովութեամբ հռչակեցից աշխարհի՝ զոր միանգամ ի ներքուստ անգոսնեցէ սիրտ իմ: Աամլիք հեզութեամբ նստիցիմ, և շողոքորդիցիմ զվատանուն դաւաճան մեր. և՛ առ ի խոյս տալ յարդելանաց, կրեցից անգադար զյաւէտ տանջողական տոռունս մտաւոր խոշտանգանաց: Քաւ, մի երբէք: Եթէ տարեալ լիցուք յայսմ կայանէ, պինտ կայցուք միայն զարդարութենէ. և ուր և ընկիցուք, կարացուք տակաւին առանձնանալ ի սիրալի դստիկոն ինչ, ուր մարթ եղիցի մեզ անվեհեր և բերկրեալ՝ հայիլ շուրջ զսրտիւք մերովք:”

Օայս օրինակ անցուցաք զերեկոյն: Ընդ ար-

շարժյա միւսոյ աւուր՝ քանզի ՚ի գիշերին ձիւնեալ էր առատութեամբ, պարապեալ էր որդի իմ՝ ՚ի սրբել զայն, և բանալ զճանապարհ առաջի դրան, Չէր ընդերկար պարապեալ այսպէս, յորժամ դարձաւ վազելով այլագունեալ դիմօք՝ աղդ առնել մեզ, թէ անծանօթք երկուք՝ զորս գիտէր պաշտօնատարս լինել դատաւորի, գոյին դէպ ՚ի տունն:

Հուպ ընդ ասելն մտին նոքա ՚ի ներքս, և մերձենալով առ մահիճն՝ ուր անկեալ դնէի, զկնի կանխապէս զեկուցանելոյ ինձ զգործառնութենէ և զբանից իւրեանց, կալանաւոր արարին զիս. պատուիրելով պատրաստիլ երթալ ընդ ինքեանս յարգելանոց շինին, որ հեռի էր մետասան մղոնօք:

“Բարեկամք,” ասացի, “յոյժ դառն եղանակ է յորում գայք տանել զիս ՚ի բանտ. և յատկապէս տարաբաղդութիւնն այն է զարդիս՝ որ մի ՚ի բազկաց իմոց այրեալ է սաստիկ, և աճեալ ՚ի վերայ իմ զջերմն թեթեւ, և կարօտիմ կտաւոց ծածկել զիս. և արդ անկարող և ծերացեալ եմ՝ յոյժ՝ առ ՚ի հատանել զհեռաւոր ճանապարհ յայսպիսի սաստիկ ձիւնաբերի. բայց եթէ այսպէս պիտի լինի—”

“Եւրձայ ապա առ ամուսին և մանկունս իմ, և պատուիրեցի հաւաքել զկոյ մնաց մեր, և պատրաստիլ խկոյն ելանել ՚ի տեղոջէն: Աղաչեցի զնոսա փութալ ՚ի նոյն, և խնդրեցի յորդոյս օգնել քեռ իւրում երկցու. որ ներքին ծանօթութեամբն՝ թէ ինքն էր պատճառ աղիտից մերոց

ամենից, անկեալ էր և կորուսեալ զթախծութիւնն
յանզգայութեան: Քաջալերեցի զամուսին իմ,
որ՝ գունաթափ և զգողանի հարեալ, աղէսեալ էր
զահաբեկեալ փոքրկունսն 'ի գրկի իւրում: որք կա-
խէին անմուռնչ զպարանոցաւ նորա, զահի հարեալ
հայիլ շուրջ յօտարականսն: Եղբն հետայն պատ-
րաստեցաւ կրտսեր դուստր իմ առ չուն, և՝ զի ըն-
կալաւ զբազում ստիպողական միջնա առ շուտա-
փութիւն, 'ի միջոցի իբրեւ միոյ ժամու պատրաստք
եղաք 'ի մեկնիլ:

ԳԼՈՒԽ ԻԵ՝

ՈՐՈՒՔ ՎԻՃԱԿ՝ ՈՐՊԻՍԻ ԹՇՈՒԱՌ ԵՒ ԵՐԵՒԵՍՏԻ,
ԲԱՅՑ ԵՒ ՈՒՆԻ ԶՄԻԻԹԱՐՈՒԹԻՒՆ ԻՆՉ
ՀԵՏԵՒԱԿԱՆ:

ՅՈՒՂԻ ԱՆԿԱՔ յայս խաղաղաւետ
սահմանէ և գնայաք յամրաքայլ: Իրէց դուստր
իմ տկարացեալ 'ի յուշիկ ջերմանէ՝ որ 'ի քանի
աւուրց հետէ սկսեալ էր ական հատանել առող-
ջութեան նորա, մին 'ի պաշտօնատարաց ձիաւոր
լինելով՝ քաղցրութեամբ էառ զնա 'ի յետկուսէ

իւրմէ . զի մարդիկքս այսոքիկ ևս՝ չկարեն միանգամայն կապտել զանձինս 'ի մարդասիրութենէ : Աճէր որդիս զմի 'ի փոքրկանց զձեռանէ , և ամուսինս զմիւսն . այն ինչ թեկնեալ էի ես 'ի կրտսեր աղջիկ իմ , որոյ արտասուք քամէին ո՛չ վասն իւր՝ այլ խնոց տառապանաց :

Հեռացեալ էաք արդ երկու մշտնաջափ հեռի 'ի յետին բնակարանէ մերմէ , յորժամ տեսաք զամբօխ վազս առեալ և ձայն արձակեալ զհետ մեր , բաղկացեալ իբրեւ 'ի յիսնից յաղքատագունից ժողովութեանաց խնոց : Ասլան սոքա ահագին անխճանօք զերկոսին պաշտօնատարսն դատաւորին , և երգութիւն չթողուլ երբէք զերէց իւրեանց երթալ 'ի բանտ՝ մինչ դեռ ունիցին զկաթիլ մի արեան հեղուլ 'ի պաշտպանութիւն նորա , գնային մեծաւ խտութեամբ վարիլ ընդ նոսա : Ահաբեր լինէր հետեանքն , եթէ ո՛չ խկոյն 'ի մէջ անյանէի . և ո՛չ առանց դժուարութեան՝ պրծուցի զպաշտօնատարսն 'ի ձեռաց կատաղի բաղութեանն : Անկունք իմ՝ որ աներկեան համարէին զաղաւթութիւնս , երեւցան յափշտակեալ խնդութեամբ , և ո՛չ կարէին զուսպ ունիլ զյափշտակութիւն իւրեանց : Սակայն վաղվաղակի սթափեցան , ընդ լսել զբանս իմ առ զառածեալ ժողովուրդն . որք զայլին՝ որպէս երեւկայէին , սպաս հարկանել ինձ :

“Օրնչ , բարեկամք իմ .” ասացի . “և մյս է կերպն սիրելոյ ձեր զիս : Այս է եղանակն հնազանդելոյ ձեր սրտուիրանաց՝ զոր ետու ձեզ 'ի

բեմբէն : Օ՜նչս օրինակ յառնել 'ի դէմս արդարութեան , և ածել զաւեր 'ի վերայ ձեր և իմ , Ո՞րն է պարագլուխ ձեր : Յուցէք ինձ զայրն՝ որ այսանակ խոտորեցուցեալ է զձեզ : Իւր արեն վկայ , որ զչափ առցէ գժգմնութեան իմոյ : Ո՞հ , սիրեցեալ հօտք իմ պատրեալ , դարձարո՞ւք 'ի պատրիս ձեր՝ որ առ Աստուած , առ հայրենիս ձեր և առ իս : Տակաւին տեսից զձեզ թերևս յաւուր միտում՝ յառաւել երջանկութեան աստ , և ձեռնտու եղէց զկեանս ձեր և ևս երջանիկ առնել : Բայց՝ տո՞ւք ինձ գոնէ առ միսիթար՝ յորժամ՝ փակեցից զսահման իմ առ անմահութիւն , զի ո՛չ մին 'ի ձէնջ պիտոյասցի առ տեղեալս :

Արդ երևեցան նոքա զլիսովին զղջումն , և՛ յարտասուս փղձկելով , եկին մի զմիոյ զկնի հրաժեշտ առնուլ յինէն : Յնցեցի զձեռս անցնիւրոցն գորովանօք , և՛ թողլով նոցա զօրհնութիւն իմ , յառաջեցի 'ի գնացս առանց այլոյ ընդհատութեան : Օ՜քանի ժամաւ յառաջ քան զպիշեր ժամանեցաք 'ի քաղաքն , կամ մանաւանդ 'ի գիւղն . քանզի բովանդակէր 'ի սակաւ աղքատիկ տունս , կորուսեալ զառաջին մեծութիւն իւր ամենայն , և չունելով զայլ հետս վաղեմի գերակայութեան իւրոյ՝ բաց 'ի բանաէն :

Բնդ մտանելն՝ օթագայեցաք յիջևանին , և ընկալաք զայնպիսի կազդուրմունս՝ որք պատրաստական գտան . և ընթրեցի ընդ ընտանեացս սովորական զուարթութեամբ իմով : Յիտ տեսանելոյ զիտ-

սա պատշաճապէս տեղաւորեալ առ զիշերին, հետեւեցի ապա սպասաւորաց դատաւորին 'ի բանտ, որ զառաջինն կերտեալ էր 'ի պէտս պատերազմի, և բաղկանայր 'ի միոյ ընդարձակ դատիկոնէ՝ պնդագոյնս արկաթապատեալ և յատակեալ վիմաւ, յաճախեալ թէ 'ի չարագործաց և թէ 'ի պարտապանաց, 'ի կարգեալ ժամս ինչ քսան և չորից: Բաց աստի՝ անձնիւր բանտարկեալ ունէր զառանձին խուղս, ուր ամբափակիւր 'ի զիշերի:

Այնուհետեւ 'ի ընդ մտանելս, զոչ այլ ինչ գտանել բաց 'ի ջայլից և պէսպէս շիւանաց թշուառութեան. սակայն կարի տարօրինակ տեսի: Բոլոր բանտարկեալքն պարապեալ երեւին 'ի մի միայն նպատակ. այն է՝ 'ի մոռացոնս արկանել զմոռածողութիւն 'ի խրախուծեան կամ՝ աղմկի: Ազգ արարայ զսովորական բաժից՝ պահանջեալ յայսոսիկ դէպս, և իսկոյն զիջայ պահանջմանն. թէ և սակաւ դրամն զոր ունէի՝ մերձ էր չքանալ: Խսկոյն առաքեցաւ այն վասն ըմպելեաց, և վաղվաղակի լի եղև արգելարանն ողջոյն շուայտութեամբ՝ ծաղու և ամբարշտութեամբ:

“Օ խնրդ.” ասացի ես ինձէն, “այսպիսի չարագործ անձինք զուարթ եղիցին, և ես թշուառանայցեմ: Օ նոյն զբանտարգելութիւն միայն զգամ ես ընդ նոսա, և կարծեմ՝ յաւէտ ևս պատճառ ունիմ երջանկանալոյ:”

Այսպիսի մոռածողութեամբք աշխատ եղէ զուարթանալ. սակայն՝ ոչ ծնաւ երբեք մինչև ցարդ

զուարթութիւն 'ի ջանից, որք ինքնին ցաւական
են, Այն ինչ նստէի ուրեմն յանկեան ուրուք
բանտին վշտագին կերպարանաւ, մի 'ի բանտակցաց
խնոց՝ մերձեցեալ բազմեցաւ առննթեր իմ և եմուտ
'ի զըուցատրութիւն, Հաստատուն կանոն իմ էր՝
ոչ երբէք հրաժարիլ 'ի զըուցատրութենէ ո և իցէ
մարդոյ՝ որ ցանկանայցէ այնմիկ. քանզի՝ եթէ բա-
րի, մարթ էր ինձ օգտիլ 'ի խրատուց նորա. և եթէ
չար, օգնութիւն գտանէր յինէն, Պատի զսա լինել
այր հմուտ, հզօր անդրաւորական մտաց, բայց՝ որ-
պէս ասի, անթերի զիտութեան զաշխարհէ, կամ
սխառչաճաղոյնս ասել, զխոտորնակ կողմանէ մարդ-
կային բնութեան, Ահարց ցիս՝ եթէ փոյթ կալեալ
էի հոգալ զանկողին վասն իմ. որ պարագայ իմն
էր՝ որում բնաւ միտ եղեալ չէի:

“Տարաբաղդ է այդ,” ասաց, “ոչ այլ ինչ գտցես
աստ բոց 'ի յարդէ. և սենեակ քոյ յոյժ ընդար-
ձակ է և սառն, Ինչ և իցէ՝ երևիս դու փոքր ինչ
պարոն լինել, և՝ զի ես ևս եղէ երբեմն որպէս զմի,
մասն ծածկարանաց անկողնոյ իմոյ յօժարութեամբ
եղիցի քեզ 'ի ծառայութիւն,”

Ենորհ կալայ զնմանէ, յայտնելով զհիացումն
իմ 'ի գտանել զայնպիսի մարդասիրութիւն 'ի բանտի
'ի թշուառութեան, յաւելլով, առ 'ի ցուցանել
նմա թէ աշակերտ էի գրոց, թէ՝ “իմաստասէրն
հին երևէր իմանալ զարժէս ընկերակցութեան 'ի
վշտի, իբրև ասաց, քե՛ն իօճան ալը, ի քօն քե՛ն երեւո՛ն
և յիբաւի,” շարունակեցի ասել, “զե՛նչ է աշ-

խարհ՝ եթէ ընծայեսցէ լոկ զմիայնութիւնս՝

“Լսօսիա դու զաշխարհէ՝ պարօնս՝” դարձոյց բանտակից իմ. “աշխարհս ՚ի խելայեղութեան իւրում է, և սակայն աշխարհարարութիւն կամ ստեղծումն աշխարհի արկեալ է ՚ի շփոթ զեմաստասէրս ամենայն դարու: Օ որպիսի խառնակութիւնս կարծեաց չեն սերմանեալ նոքա՝ ՚ի վերայ ստեղծման աշխարհի: Սանկոնիաթոն, Սանեթոյ, Բերոսէս և Օսելէս Լուկանոս, ամենեքին ընդմայր ջանահնար եղեն: Սերջինն զայստիկ ունի բանս. Անարոն արտ չէի արէլապէիօն քոս պան. որ նշանակէ” — “Շնորհեա՛ աղաչեմ, պարօն,” ասացի,” առ ընդմիջելոյ զայսքան գիտութիւն. բայց կարծեմ լուեալ եմ ես զայս ամենայն յառաջագոյն: Ո՛չ ասպօքն հաճութիւն եղև ինձ տեսանել զքեզ ՚ի Սիբրիջ տօնավաճառի, և ո՛չ անուն քոյ կոչի Եփրեմ ջէնկինսըն:” Զայս հարցուած՝ յոգւոց միայն եհան նա, “կարծեմ յուշ եղիցի քեզ,” առի դարձեալ, “Սարգսպետն Պրիմրօզ, յորմէ զերիվար մի գնոյ առերս”

Լրդ ծանեալ զիս խելոյն, քանզի նսեմութիւն տեղոյն և մերձեցեալ գիշերն՝ խափանեալ էին որոշելոյ նորա զկերպարանս իմ յառաջագոյն: “Լճ՝ պարօն,” դարձոյց Պարոն ջէնկինսըն, “քաջ յիշեմ զքեզ. գնեցի զերիվար՝ բայց մոռացայ հատուցանել զգինն: Ֆլամբօրօյ դրացի քոյ է մի միայն դատախազն՝ ուստի երկնչիմ ինչ ՚ի գոլոյ ատենի, քանզի՝ եղեալ է ՚ի մտի երգնուլ

իրապէս ընդդէմ ինձ՝ որպէս զգրամահատ : 'Ի բոլոր սրտէ ցաւիմ՝ պարոն, սակս երբէք պատրելոյս զքեզ, կամ զորոք մարդ . քանզի՝ տեսանես ,” ցուցանելով զկապանս իւր , “ուր հասուցին զես խարբախութիւնք իմ :”

“Աղէ, Պարոն,” պատասխանի արարի, “լաւա կամութիւն քոյ ՚ի մատուցանել ինձ զօգնութիւն՝ երբ ոչինչ ակնկալէիր փոխարինութեան, հատուցի քեզ՝ ջանիւ իմով ՚ի թուլացուցանել կամ խափանել միանգամայն զվկայութիւն Պարոն Ֆրամբօրօյայ . և յառաջնում պատեհութեան յղեցից զորդի իմ առ նա այսորիկ աղագաւ . և ոչ իսկ երկուանամ” բայց զիջանիցի ինդրուածոց իմոց . և որչափ առ վկայութիւն իմ, մի ինչ խռովիցիս յաղագս այնորիկ :”

“Ուրեմն՝ պարոն,” ասաց . “զոր միանգամ կարող եղէց փոխարինել՝ եղիցի քոյն, Առաւել քան զէսն ծածկարանաց անկողնոյ իմոյ՝ ունիցիս ՚ի գիշերիս . և փոյթ կալայց բարեկամ քեզ հանգիստնալ ՚ի բանտիս, ուր կարծեմ ունիմ զկարողութիւն ինչ :”

Շնորհակալ եղէ զնմանէ, և ոչ կարացի չգարմանալ ընդ մանկական փոխարկութիւն գիմաց նորա . ՚ի ժամանակին երբ տեսի զնա յառաջ, գէթ վաթսնամեայ երեւէր . “Պարոն,” դարձոյց նա , “սակաւ ծանօթ ես դու աշխարհի, ունէի ես յայնժամ զկեղծամ, և ուսեալ եմ կեղծել զամենայն հասակ՝ յեօթն ու տասնէ ցեօթանասուն : Այս ,

պարոն , եթէ նուիրէի զկէս աշխատութեանցն՝ առ
 ՚ի ուսանել զգործառնութիւն ինչ , զոր ետու առ
 լինելոյ չարագնաց , մարթ էր ինձ լինել հարուստ
 ոմն յառուրս յայսմիկ , Բայց՝ չարագործ որպէս
 եմս , տակաւին բարեկամ՝ քեզ եղիցիւմ . և այն՝
 թերևս երբ ոչինչ ակն ունիցիս :

Խափան եղև աւելի զըուցատրութեան մերում՝
 զալուստ սպասաւորաց բանտապետին , որք եկին
 կոչել զբանտարկեալսն յանուանէ , և աղիւսել առ
 զիշերոյն : Սին ևս՝ խրճով յարգից ՚ի պէտս ան-
 կողնոյ իմոյ , մատուցեալ տարաւ զիս ընդ մթին
 և անձուկ անցս՝ ՚ի սենեակ մի սալայատակ հան-
 գոյն հասարակաց բանտին . և յանկեան միում այ-
 սորիկ՝ տարածեցի զանկողին իմ և զճածկոյթսն ,
 տուեալ ինձ ՚ի բանտակցէ իմմէ . որ աւարտեալ՝
 ուղղեցոյցն իմ՝ որ հերիք քաղաքավար էր , մաղ-
 թեաց ինձ յերկոյս խաղաղութիւն : Յետ սովորա-
 կան մտածողութեանց իմոց , և գովաբանելոյ զԵրկ-
 նային Խորատիչ իմ , տարածեցի զանձնս յերկիր և
 ննջեցի կարի անդորրութեամբ մինչև ցառաւօտ :

ԳԼՈՒԽ Ի.Զ.

ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ԻՄՆ 'Բ ԲԱՆՏԻ : ՈՐՊԷՍ ԶԻ
ՕՐԷՆՔ ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԼԻՑԻՆ՝ ՊԱՐՏ Է ՆՈՑԱ
ՎԱՐՁԱՏՐԵԼ ԸՍՑ ԶԱՓՈՒ ՊԱՏԺԵԼՈՅՆ :

ԱՆՊԱՐԱՅ ընդ առաւօտն միւսոյ առուր՝
ղարթուցայ ես յընտանեաց իմոց , զորս յարտասուս
հարեալ զտի առ անկողնովք իմովք : 'Նսեմ' երե-
ոյթ համայն շրջակայ իրաց՝ թուի թէ ահաբեկեալ
էր զնոսա : Սեղմով իմն յանդիմանեցի զտխրու-
թիւն նոցա , հաւաստելով՝ թէ ոչ այնպէս յան-
դորբու ննջեցի երբէք . և ապա հարցի զողջունէ
երէց դստեր իմոյ , որ չէր 'ի միջի նոցա : 'Օւա-
նուցին ինձ՝ թէ երեկեան անհանգստութիւն և
վաստակն առաւելեալ էին զջերմն նորա , և 'ի ճահ
դատեցաւ թողուլ գնա յետս : Արկրորդ փոյթ իմ
եղև յղել զորդի իմ 'ի խնդիր միոյ կամ երկուց
սենեկաց՝ վասն օթադայութեան ընտանեաց իմոց ,
ըստ կարևորին մերձ արգելանոցին : Արար ըստ
հրամանին , բայց զմի միայն և եթ կարողացաւ
գտանել զսրահ , որ վարձեցաւ սակաւ վարձու 'ի
սէտս մօր և քերց իւրոց . զիջանելով բանտապետին
մարդասիրաբար՝ թոյլ առնել նմա և երկոցունց
փոքրիկ եղբարց նորա՝ կալ ընդ իս 'ի բանտին : Ան-

կողին մի ուրեմն պատրաստեցաւ ՚ի պէտս նոցա՝ յանկեան ուրեք սենեկին, զոր կարծեցի պատշաճապէս յարմարիլ։ Բայց և այնպէս՝ ցանկացայ նախ խնայել եթէ յօժարէին փոքրկունք իմ՝ ննջել ՚ի վայրի միում, որ թուէր երկեցուցանել զնոսա ՚ի մտանելն։

“Աղէ՛ ըսւ որդեակք, զինքդ ակորժէք զննջարան ձեր։ Յուսամ չերկնչիք ննջել ՚ի սենեկի աստ, միթին որպէս և երևի։”

“Ո՛չ. հայրիկ։” ասէ Վիկ, “սչ երկնչիմ ննջել ՚ի տեղւոջ ուրուք ուր գու իցես։”

“Եւ ես,” ասէ Բիլ՝ որ զարգիս չորեքամեայ էր միայն, “առաւել սիրեմ զո և իցէ վայր՝ ուր հայր իմ իցէ։”

Յետ այսորիկ բաժանեցի ՚ի միջի անցնիւր ընտանեաց իմոց՝ զոր առնել ունէին։ Առանձին իմն պատուիրեցաւ դռտեր խնում՝ միտ դնել կթուցեալ ողջութեան քեռ իւրոյ. ամուսնոյ իմոյ պէտք էր քնձ միտ դնել. փոքրիկ մանկանց իմոց ընթեռնուլ առ իս։ “Եւ որչափ առ քեզ՝ որդեակ,” շարունակեցի, “վաստակօք ձեռաց քոց պարտիմք ամենեքեանս ակն ունիլ նպաստ գտանելոյ։ Այս քոյ՝ ըստ օրական աշխատաւորի, լիովին հերիք եղիցին բաւական ճշդութեամբ, դարմանել զմեզ ամենեւին և մխիթարել իսկ։ Այս քոյ վեշտասանամեայ ես, և ունիս զոյժ, և տուաւ քեզ՝ որդեակ, առ կարի իմն պիտանի վաղձան. զի դա է ապրեցուցանել ՚ի սովէ զանօգնական ծնողս քոյ և ընտանիս։ Պատրաստ լեր ուրեմն յիսկոյլա՝

Ճարել զգործ առ վաղուի աւուր, և բեր մեզ՝
յամէն երեկոյի, զոր միանգամ՝ վաստակեսցես փող
առ նպաստ միւր:”

Օ այս օրինակ խրատեալ զնա և կարգեալ զա-
մենայն, ուղղեցի զգնացս իմ’ի հասարակաց արգե-
լարանն, ուր կարէի զառաւել օգ և զընդարձա-
կութիւն վայելել: Այլ ոչ ընդերկար եղէ անդ,
յորժամ’ նզովք, անառակութիւն և վայրագութիւն՝
որ յամէն կողմանց յարձակեցան ’ի վերայ իմ’, հա-
լածեցին զիս անդրէն ’ի սենեակ իմ: Վստայ աս-
տէն առ վայր մի, խորհելով ’ի վերայ օտարոտի
յիմարութեան թշուառականացն, որք տեսանելով
զամենայն մարդիկ յայտնապէս զինեալ ընդդէմ
ինքեանց, աշխատ լինէին առնել ինքեանց և զհան-
դերձեալ և զահաւորագոյն թշնամի:

Յիմարութիւն նոցա շարժեաց զկարեկցութիւն
իմ’ յոյժ, և ջնջեաց զվիշտ անձինս ’ի մտաց իմաց:
Վա զի՝ երեսեալ սլարտ իմն եդեալ յիմ’ վերայ,
ջանալ յուղղութիւն վերածել զնոսա: Հաստա-
տեցի ուրեմն դառնալ վերստին, և ’ի հեճուկս ար-
համարհանաց, խրատել զնոսա, և յաղթել եր-
կայնմտութեամբ իմով: Ասան որոյ՝ դառնալով
անդրէն ’ի մէջ նոցա, զեկուցի Պարոն Սէկկին-
սընի զգիտաւորութենէ իմմէ, ընդ որ ’ի բոլոր սրտէ
ծիժաղեցաւ, բայց զեկոյց այլոց ամենեցուն, Առա-
ջարկութիւնս ընդունելի եղև մեծաւ խնդամտու-
թեամբ, այնու զի խոստանայր ընծայել զնոր մթերս
զբօսանաց, անձանց՝ որ չունէին արդ զայլ հնարս

զուարճութեան, բայց որ ծագէր 'ի կատականոց կամ յանառակութեանց:

Ընթերցայ ուրեմն զմասն ժամերգութեան բարձր և բնական ձայնիւ, և զտի զունկնդիրս իմ՝ բոլորովին զուարթացեալս ընդ այն: Աննէշ փսփսիք, ծաղրաշարժ յագոցհանութիւնք զզման, ակնարկիք և հաղք՝ զժիծաղ ծնուցանէին փոփոխակի: Բայց և այնպէս՝ հանապազորդեցի ես ընթեռնուլ բնական ծանրութեամբ իմով, քաջ 'ի միտ առեալ՝ զի զոր առնէիս՝ կարելի էր յուղղութիւն վերածիցէր զոմանս, բայց ընդունէր յինքեան և ոչ զմի ինչ ազտեղութիւն 'ի յայլոց:

Սկիւն ընթերցման սկսայ զյորդոր իմ, որ զառաջինն համարեցաւ յաւէտ զբօսեցուցանել զնոսաքան կշտամբել: Անխաւ զեկուցի նոցա, թէ ոչ այլ ինչ շարժառիթ՝ բաց 'ի բարօրութենէ նոցա, կարէր ձգել զիս առ այս. թէ ես ևս իւրեանց բանտակիցն էի, և ոչ գտանէի ինչ արդ քարոզութեամբ: Տխուր էի, ասացի, գտանել զնոսա այնպէս ամբարիշտ, որով չգտանէին ինչ, բայց հնար էր կորուսանել զբազումս: “Անդի՛ հաւատացէք ինձ՝ բարեկամք,” գոչեցի, “զի բարեկամք իմ էք՝ թէ և ուրասցի աշխարհ զբարեկամութիւն ձեր,— թէպէտ և երդնուցուք հազարիցս յաւուրն, և ոչ դանկ մի մտցէ 'ի քսակ ձեր: Ապա ուրեմն՝ զմէ՛ կոչիցէք զզեն յամենայնում՝ վայրկենի, և զհետ լինիցիք բարեկամութեան նորա. մինչդեռ տեսանէք զիարդ չարաչար վարի ընդ ձեզ, Տեսանէք,

զի չէ տուեալ ձեզ ինչ աստէն՝ բաց ՚ի բերանալիւր նզովից և դատարկ որովայնաց, և բարեգոյն ծանօթութեամբքն՝ զոր ունիմ զնմանէ, ոչինչ բարիս տայցէ ձեզ ՚ի հանդերձելումն :

“Եթէ չարաչար վարիցի ընդ մեզ մարդոյ ուրուք ՚ի գործառնութեան մերում, բնականաբար դիմումք յայլուր : Ո՛չ ապաքէն արժան է ժամանակի ձերում ապա՝ փորձել զէթ զիմորդ հաճեցիք ընդ եղանակ վարման այլում տեառն, որ տայ ձեզ գոնեայ զսանձալի խոստմունս գալոյ առ ինքն : Ըմէն ամէն ասեմ ձեզ՝ բարեկամք, յիմարագոյն այրն այն է յաշխարհի, որ՝ յետ կողոպտելոյ ըզտուն, երթայ ապաւինիլ առ կալանաւորակապս : Եւ սակայն՝ զեարդ հանճարեղագոյն դուք իցէք : Որոնէք զմխիթարութիւն յայնպիսւոյ ումնմէ, որ արդէն դաւաճանեալ է զձեզ, ապաւինելով յամենաչարակամ իքն՝ քան զամենայն կալանաւորակապս աշխարհի, զի նոքա միայն ՚ի բանտ արկանեն զձեզ, և ապա հանեն ՚ի կախողան, իսկ սա թակարդէ, և կախէ, և որ չարագոյնն է՝ ոչ թողուցու զձեզ յետ դաճին ավարտելոյ :”

Իբրեւ զրաւեցի, ընկալայ զյարգանս ունկնդրաց իմոց, յորոց ոմանք եկեալ ցնցեցին զիս զձեռանէ, երբնլով թէ յոյժ բարեսէր անձն էի, և թէ ցանկալին և ևս ծանօթանալոյ ինձ : Այնն որոյ խոստացայ երկրորդել զընթերցուած իմ ՚ի վաղիւ, և տիրապէս ծնայ զյոյս բարեկարգութիւն հաստատելոյ ՚ի տեղւոյն, քանզի՝ միշտ իմ կարծիքն

էր, թէ ոչ ոք այր անցանէ երբեք զժամաւ ուղ-
ղութեան, ամէն սիրտ բաց լինելով առ սլաքս
յանդիմանութեան՝ եթէ կարողանայր նետաձիգն
քաջ կշռել զնպատակն: Իբրեւ զայս օրինակ հա-
ճեցուցի զմիտս, դարձայ յառանձնարան իմ. ուր
պատրաստէր ամուսինս զչափաւոր ճաշ. այն ինչ
աղաչեաց Պարոն Սէնկինսն զարձակութիւն յա-
ւելլոյ զճաշ իւր ընդ մերում, և հաղորդ լինելոյ
բերկրութեան՝ որպէս քաղցրացաւ նշանակել, զըու-
ցատրութեան իմոյ: Չէր տեսեալ զընտանիս իմ.
զի որովհետեւ դային նոքա ՚ի սենեակս ընդ դուռն
անձուկ ճանապարհին՝ արդէն նկարագրելոյ, այսու
եղանակաւ խոյս տային ՚ի հասարակաց արգելարա-
նէն: Ասան որոյ յառաջնում անդ տեսութեան՝
ոչ սակաւ հարեալ երեւցաւ Սէնկինսն ՚ի զեղ
կրտսեր դստեր իմոյ, զոր վշտագին կերպարան նո-
րա ձեռն տայր և ևս աճեցուցանել, և փոքրիկոնք
իմ ևս չանցին անձանօթ:

“Անշ. վարդապետ,” ասաց, “մանկունքս այ-
սօքիկ յոյժ գեղեցիկ և յոյժ լաւ են առ այսպի-
սում տեղւոյ:”

“Ընդէր, Պարոն Սէնկինսն,” պատասխանեցի.
“փառք Աստուծոյ՝ մանկունք իմ բաւական բարոյ-
ական գիտութիւն ունին. և եթէ բարի լինիցին,
ոչինչ փոյթ են զմնացելոց”

“Ինձ այսպէս թուի, պարոն,” դարձոյց բան-
տակիցս, “որ մեծ միսիթարութիւն է քեզ ունիլ
զամենայն զփոքրիկ ընտանիսդ զքեւ:”

“Ս’իսիթարութիւն, Պարոն ջէնկինսըն,” պատասխանեցի. “այո՛ արդարեւ միսիթարութիւն է, և ո՛չ՝ վասն բոլոր աշխարհի, առանց նոցա եղիցիմ. զի՛ զըստորերկրեայ զբանտ անգամ կարեն իբրեւ ըզպալատ երևեցուցանել: Ս’ի միայն եղանակ գոյ վերաւորելոյ զերջանկութիւն իմ, և այդ է փնասելն զնոսա:”

“Երկնչիմ ուրեմն՝ պարոն,” ասաց. “զի մասամբ իւրք մեղապարտ եմ ես. քանզի կարծեմ տեսանեմ աստանօր (սկանելով յորդին իմ Ս’ովսէս), զմին՝ որում փնասեցի, և յորմէ ցանկամ զթողութիւն գտանել:”

Խսկոյն ՚ի յուշ աճ որդիս զձայն նորա և զկերպարանն, թէպէտ յառաջագոյն յայլակերպս էր փնա տեսեալ, և կալեալ զձեռանէ նորա ժպտանօք, ներեաց նմա. “Սակայն՝ անհնար է ինձ չզարմանալ՝ թէ զե՛նչ արդեօք տեսեր ՚ի դէմն իմ նշան պատրման:”

“Ո՛չ դէմք քոյ՝ սիրելի պարոն,” դարձոյց միւսն, “այլ սպիտակ զանկապանք և սեռա ճամակալդ համոզեցին զիս: Այլ՝ ոչինչ ամօթ քոյոց հանգամանաց, զառաւել խելօք անձինս քան զքեզ պատրեալ եմ՝ յիմում ժամանակի, և սակայն ամենայն խորամանկութեամբք իմուք, շատ եղեն վասն իմ ՚ի վաղձանի անբան ողորմելիքն այնքիկ:”

“Արծեմ,” ասաց որդիս, “զի վիպասանութիւն անցից այդպիսի կենաց՝ որպէս քոյն, յոյժ խրատական և զբօսեցուցիչ եղիցի:”

“Ո՛չ յոյժ յերկաքանչիւրոցն խակ ,” դարձոյց Պարոն Ջէնկինսըն , “Ա՛յսք այնոքիկ՝ որ նկարագրեն միայն զչարութիւնս և զմոլութիւնս մարդկան , աճեցուցանելով զկասկածանս մեր ՚ի կենցաղավարութեան , յամեցուցանեն զաջողութիւն մեր , Տանապարհորդ՝ որ երկուանայ յամենայն անձնէ որում պատահէ , և յետս դառնայ ընդ երևումն ամէն անձին՝ որ աւաղակի պէս երևիցի , հազիւ երբէք հասանէ ՚ի ժամանակի ՚ի վաղձան ուղևորութեան իւրոյ :

“Յիրաւի՝ կարծեմ փորձառութեամբ խակ իմով , որ սատանայ մարդն է անխելքագոյնն ընդ արեգակամբ : Խորամանկ համարեցայ ես ՚ի մանկութենէ հետէ . երբ եօթնամեայ և եթ , ասէին տիկնայք՝ թէ կատարեալ փոքրիկ այր էի , ՚ի չորեքտասանի՝ զիտացի զաշխարհ , թեքեցի զգլխարկ իմ , և սիրեցի զկանայս , ՚ի քսանի՝ թէ և բոլորովին բարեմիտ , սակայն համարեցին զիս ամենեքին այնքան խորամանկ՝ մինչ ո՛չ ոք հաւատս ընծայէր ինձ : Օ՛ այս օրինակ՝ ստիպեցայ ՚ի վաղձանի դառնալ սրիկայ առ պաշտպանութիւն անձին . ապրեցայ ցանգ յայնմ՝ հետէ՝ զլուխ իմ բաբախելով հնարիւք պատրելոյ , և սիրտ իմ տրոփելով առ ահի կալանաւորման : Սովոր էի շատ անգամ ծիծաղել զհամեստ միամիտ դրացեալ քով՝ Ֆլամբօրօյեալ , և այսու կամ այնու եղանակաւ խաբէի զնա հատարակօրէն՝ առ անգամ մի ՚ի տարին : Սակայն՝ տակաւին զնալով զնայր համեստ այրն այն

առանց կասկածանայ, և փարթամանայր. այն ինչ
ես հանապազօրդէի տակաւին ՚ի չարութեան և ՚ի
խորամանկութեան իմում, և աղքատ էի. առանց
մխիթարութեան իսկ համեստ լինելոյ: Ինչ և իցէ,"
շարունակեաց, "Թո՛ղ տուր ինձ զիտեւ զանցս քոյ,
և զինչ եբերն զքեզ այսրէն. թերեւ՝ թէպէտ չու-
նիցիմ զճարտարութիւն փրկելոյ զիս ինքնս ՚ի բան-
տէ, մարթացայց զերծուցանել զբարեկամս իմ":

Օ իջանելով հետաքրքրութեանն, ծանուցի նմա
կարգաւ զամենայն զպատահարաց իմոց, և զան-
խելքութեանց՝ որ ընկղմեցին զիս յառաջիկայ նե-
ղութիւնս. և զըօլորովին անկարողութենէ իմմէ
առ ՚ի զերծանիլ:

Յետ ունկն դնելոյ զըօլցի իմոյ, և լռելոյ առ
վայր մի, ապտակեաց զճակատ իւր՝ որպէս եթէ
հասանել կարևոր ինչ նպատակի, և հրաժեշտ էառ՝
ասելով փորձելոց էր զինչ մարթ եղիցի առնել:

ԳԼՈՒԽ ԻԷ.

ՀԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՆՈՅՆ ԱՌԱՐԿԱՅԻ:

Ի վԵՂԻԻ պատմեցի ամուսնոյ և զաւա-
կաց իմոց զհնարն ձեռնէրպեալ՝ առ ՚ի զբանտար-
կեալն բարեկարգելոյ, զոր ընկալան ընդհանուր

անհաւանութեամբ . յառաջ բերելով զանկարեւորութիւն և զանպատշաճութիւն այնորիկ . յաւելլով թէ ջանք իմ' ոչ իւրք օգտեսցեն ուղղութեան նույս , այլ հաւանականաբար նախատինս ածիցեն կարգի խմում :

“Երեւէք ինձ ,” դարձուցի ես . “անձինքս այսօրիկ՝ որքան և անկեալ , տակաւին մարդիք են , և այդ հերիք իրաւունք են առ յօժարամտութիւնս իմ : Բարի խորհուրդք հերքեալ՝ դառնան ճոխացուցանել զպարզեողին զսիրտ , և թէպէտ խրատքն զորս քարոզեմ' , ոչ ուղղեսցեն զնոսա , սակայն հաւատտեալ ուղղեսցեն զանձն իմ : Ի՞թէ ողորմելիքս սոքա իշխանազունք լինէին՝ որդեակք իմ , հազարք գտանէին պատրաստականք մատուցանելոյ զպաշտօնատարութիւն իւրեանց . բայց՝ ըստ կարծեաց իմաց , սիրտն՝ որ թաղեալ կայ 'ի զնտանի , այնքան պատուական է , որքան զայն որ բազմի 'ի գահոյս : Այո՛ , զանձքդ իմ , եթէ կարողացայց՝ ուղղեցից զնոսա . թերեւ և ոչ ամենեքին անգոսնեսցեն զիս : Թերեւ և ապրեցուցից զմին 'ի յանդընդոց , և այդ մեծ շահ եղիցի . զի՛ զո՞յ 'ի վերայ աշխարհի գոհար իմն այնքան անզին , որպէս զհոգի մարդոյ :

Օ այս օրինակ ասացեալ թողի զնոսա և իջի 'ի հասարակաց արգելարանն , ուր յոյժ զուարթագինս գոի զբանտարկեալն՝ ակն կալեալ ժամանման իմոյ . և անձնիւրն պատրաստեալ բանտական խարդախութեամբք իւրիք ծաղը առնել զվարդա-

պետն : Այսպէս իբրև գնացի սկսանել , մին առ ի շեղ թեքեաց զկեղծամ իմ՝ որպէս եթէ պատահմաբար , և ապա զներումն հայցեաց : Երկրորդն՝ որ կայր սակաւիկ մի հեռի , ունէր զգիւտ թուք արձակելոյ ընդ մէջ ատամանց իւրոց , որ տեղատարափ անկան ի վերայ գրքի իմոյ : Երրորդն գոչեր Ամէն՝ այնպիսի իմն կեղծեալ եղանակաւ , որ մեծ զուարճութիւն պարգեւեաց մնացելոցն : Չորրորդն գաղտագողի շորթեալ էր զակնոցս ի գրպանէ իմմէ : Իայց էր այլ ոմն՝ որոյ խորամանկութիւն և ևս ընդհանրական զուարճութիւն ընծայեաց քան զայլոց ամենեցուն . զի՝ նշմարելով զեղանակն որով դասաւորեալ էի զմատեանս իմ՝ ի վերայ սեղանոյ զառաջեաւ իմով , կարի իմն ճարտարութեամբ եհան զմի ի տեղւոյն և եդ զպաղտական զիրս ինչ խեղկատակութեան ի տեղի այնորիկ : Ինչ և իցէ՝ ոչինչ փոյթ տարայ ամենայնի զոր չարագործակումբս այս փոքրիկ էակաց առնէին , այլ յառաջեցի . քաջ զմուռ սծեալ՝ եթէ որ ծաղըականն էր ի ձեռնարկի իմում , զծաղը շարժիցէր լոկ յառաջնում կամ յերկրորդում նուագի , այն ինչ որ կարեւորն էր՝ հաստատուն կացցէր : Ստածութիւն իմ յաջողեցաւ , և պակաս քան ի վեց աւուրս դտան ումանք զղջացեալ և ամենեքին ուշադիր :

Արդ ուրեմն գովեցի զերկայնատու թիւն իմ և զճարտարութիւն , զայս օրինակ պարգեւելով զգագութիւն հէք եղկելեացն՝ մերկացելոց յամենայն բարոյական զգացողութեանց , և սկսայ արդ խորհել

զերկրաւոր ծառայութիւնս ևս առնել նոցա, առաւել միութարական առնելով զկացութիւն իւրեանց, Յարդ ժամանակ նոցա բաժանեալ էր 'ի մէջ սովու և յղփութեան, աղմկալի շուայտութեան և դառն տուայտանաց, Ս'ի միայն պարասլումն նոցա էր կռուել ընդ իրերաց, խաղալ զնարտ թղթոյ և հատանել զկապանս ծխախոտի, Յայսմ վերջին հեղճ աշխատասիրութենէ՝ ակնարկեցաւ ինձ կարգել զայնոսիկ որ յօժարիցին գործել, կտրել զհեղոյսս վասն ծխախոտավաճառաց և կարուակաց, զվայտն գնեալ հասարակաց ստորագրութեամբ, և երբ կազմեալ, վաճառիւր իմով որոշմամբ, այնպէս զի իւրաքանչիւր ոք վաստակէր զիմն օրական, այն չնչին իմն, բայց հերիք առ 'ի պահել զնա,

Ո՛չ զկայ առ ի աստէն, այլ օրինադրեցի զտուգանս առ պատուհաս անառակութեան, և զվարձատրութիւնս սռ մասնաւոր աշխատասիրութեան, Օ այս օրինակ՝ պակաս քան յերկուս եօթնեակս, ածի զնոսա յընտելութիւն և 'ի մարդավարութիւն, և բերկրեցայ համարել զանձն որպէս զօրէնսդիւր, որ ածեալ էր զմարդիկ 'ի բնական վայրագութենէ իւրեանց 'ի բարեկամութիւն և հլութիւն,

Եւ ո՞ տայր՝ եթէ օրինադրական կարողութիւնն զայս օրինակ ուղղէր զօրէնս՝ առ ուղղութիւն քան 'ի խտութիւն, Եթէ ապացուցեալ խեղամուտ լինէր, թէ առ արմատաքի քանցելոյ զյանցանս, ո՛չ լինի ընտելացուցանելովն զպատիժս, այլ ահարկու ցուցանելովն, Ապա փոխանակ այժմեան

արգելարանաց մի րոյ՝ որ գտանեն կամ առնեն ըզ մարդիկ յանցաւոր, որ արգելեն զողորմելի հէքս սակս գործելոյ միոյ յանցաւորութեան՝ և դարձուցանեն զնոսա՝ եթէ կենդանի դարձցին, յարմարեալս առ չարագործութիւնս հազարս տեսցնւք՝ որպէս և ՚ի միւս կողմունս Եւրոպիոյ, զտեղիս ապաշխարութեան և առանձնութեան. ուր մն զապարտք հաղորդ լիցին ընդ այնպիսեաց՝ որք կարիցեն մատակարարել նոցա զապաշխարութիւն՝ եթէ յանցաւոր, կամ զնոր շարժառիթս առաքինութեան՝ եթէ անմեղ, Եւ այս, բայց ոչ առաւելու ըզպատիժս, է դուռն ուղղելոյ զտէրութիւն: Եւ չկարեմ իսկ հրաժարիլ ՚ի հարցանելոյ զվաւերականութենէ իրաւանցն՝ զոր ընկերական միաբանութիւնք առեալ են զանձամբ, գլխապարտութեամբ պատժելոյ զթեթև փնասս: ՚Ի դէպս սպանութեան՝ իրաւունք նոցա ընդունելի են. քանզի ամենեցուն մի ր պարտականութիւն է յօրինաց անտի անձնապաշտպանութեան, զրաւել զկեանս այնորիկ՝ որ զարհամարհութիւն ցուցեալ իցէ վասն կենաց այլում: Եւ ուրդէմ այսպիսեաց յառնէ զինուք բնութիւն համօրէն. բայց ոչ սոյնպէս է ընդդէմ նորա՝ որ գողանայ զստոցութեամբ իմ: () րէնք բնութեան չտան ինձ զիրաւունս բառնալոյ զկեանս նորա, զի այնու՝ երկվարն զոր գողանայ նա, այնչափ նորուն է ստացուած որչափ իմ: Ապա եթէ ունիմ ինչ զիրաւունս, պիտի լինի դաշամբ եղելով ՚ի մէջ մեր, թէ նա՝ որ զրկէ զմիւսն յերկվարէ իւրմէ, մեռցի:

Սակայն սուտ է դաշնս այս . զի ոչ ոք ունի զիրաւունս փոխանակելոյ զկեանս իւր՝ քան եթէ բառնալոյ զայն . քանզի ոչ է իւր ինքեան . Եւ թողեալ զայս՝ անհամեմատ է դաշն . և յայժմեան խակատենի իրաւանց ՚ի բաց դնիցի՝ ըստ որում մեծ է տուգանքն առ ամենաչնչին դիւրութեան . յորմէ հետէ՝ լաւ ևս է եթէ երկու մարդիք կեցցեն , քան մի մարդ հեծանիցէ : Բայց դաշն՝ որ սուտ է ՚ի միջի երկուց մարդոց , հաւասարապէս նոյնպէս եղիցի ՚ի միջի հարիւրոց կամ հարիւր հազարաց . քանզի՝ զոր օրինակ բիւրք բիւրուց բոլորակաց ոչ երբէք կարեն արտադրել զքառակուսի մի , սոյն օրինակ և միաւորեալ ձայն բիւրաւորաց չկարեն ընձեռել զամենափոքր հաստատութիւն ստութեան :

Օ այս օրինակ ապա բանականութիւն բարբառի , և անուս բնութիւն զնոյն բան ասէ . վայրենիք՝ որք կառավարին լոկ բնական օրինօք , յոյժ գորովագութ են առ կեանս իրերաց . հազիւ հեղուն զարիւն , բայց եթէ ՚ի վրէժխնդրութիւն անցելոյ անգթութեան :

Սաքսոնացի նախահարք մեր , այո՛ անագորոյն ՚ի պատերազմի , սակաւս և եթ սպանութիւնս ունէին ՚ի ժամանակի խաղաղութեան . և յամենայն նորահաստատ տէրութիւնս , որք տակաւին անյեղեղս ունին զկնիք բնութեան , զինչ և իցէ քնաս հազիւ ընդ գլխապարտութեամբ անկանի :

՚Ի միջի քաղաքացեաց նրբիմաստ հասարակութեան է՝ որ օրէնքն պատուհասի՝ որ է ՚ի ձեռս

հարստաց, դնին ՚ի վերայ աղքատաց, Տէրութիւն՝ որչափ և ծերանայ, թուի ստանալ զգեգութիւն հասակի. և՝ որպէս եթէ առաւել ցանկալի լինի ստացուած մեր ըստ չափու աճման այնորիկ--որպէս թէ՝ առաւել անչափ մեր հարստութիւն, առաւել տարածի մերս երկիւղ--ամենայն ստացուածք մեր յամէն օր նոր արքունական հրամանօք շրջափակին. և շուրջ պատին կախաղանօք՝ առ ՚ի ահ արկանել յամենայն ասպատակիչս :

Ահարեմ՝ ասել՝ արդեօք ՚ի բազմութենէ պատժական օրինաց մերոց է, թէ յապարասանութենէ ժողովրդեան մերում, որ երկիրս այս զառաւել պատժապարտս ցուցանէ ՚ի միում ամի, քան զկէսն տէրութեանց Եւրոպիոյ ՚ի միասին առեալ, Վուցէ յերկուց ևս. քանզի փոփոխակի ճնուցանեն նոքա զմիմեանս : Յորժամ անխտիր օրինօք պատուհասի տեսանէ ազգ մի զնոյն պատիժ հաստատեալ առ աննման աստիճանս յանցանաց, ոչինչ խտիր տեսանելովն ՚ի պատուհասի՝ բերին ժողովուրդք միանգամայն անտես առնել զխտրութեամբ յանցանաց, և խտիրս այս՝ է ամբութիւն բովանդակ բարոյակա՛նութեան, զայս օրինակ՝ բազմութիւն օրինաց ճնուցանեն զնորանոր մոլութիւնս, և նորանոր մոլութիւնք խնդրեն զնորանոր արգելս :

Ընկալի՛ր ուրեմն կարողութեան այնմիկ, փոխա՛նակ հնարելոյ զնորանոր օրէնս առ ՚ի պատժել ըզ մոլութիւնս, փոխանակ պինտապինտ ձգելոյ զպա՛րանն ընկերութեան՝ մինչև ցգալ ցնցման ՚ի խզել

զայն, փոխանակ կորուսանելոյ զողորմելի հէքս իբրեւ զանպիտանս՝ նախ քան զփորձ առնուլ պիտանութեան նոցին, փոխանակ փոխարկելոյ զուղղութիւն ՚ի վրէժխնդրութիւն—անկաճ թէ փորձէաք զզսպողական հնարս կառավարութեան. և առնէաք զօրէնս՝ պաշտպանիչ, բայց ոչ բռնաբարիչ ժողովրդեան։ Պատանէաք ապա՝ որ արարածքն, որոց հոգիք համարեալ լինին իբրեւ զկզկզանս, լոկ կարօտէին ձեռին զտողականի. գտանէաք ապա՝ որ արարածքն, որք սեւեռին յընդերկար տանջանարանս՝ զի մի՞ զուցէ զգասցի հեշտութիւն զվայրկենական տառապանս, պիտոյասցին՝ եթէ բարիութեամբ, առ ՚ի պնտել զտէրութիւն ՚ի ժամանակս վտանգի. որ՝ որովհետեւ դէմք նոցա մերոց պէս են, սիրտք ևս նոյնպէս իցեն. որ՝ նուազ գտանին միտք այնքան անարդք՝ զոր երկայնմտութիւն չկարիցէ ուղղել. որ՝ մարթ է մարդոյ տեսանել զվերջ յանցանաց իւրոց, թարց մեռանելոյ ՚ի պատճառս այնորիկ. և որ՝ յոյժ սակաւ պէտք եղիցի արեան, առ ՚ի մաճուցանել զապահովութիւն մեր։

ԳԼՈՒԽ ԻՐ,

ԵՐԶԱՆԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԹՇՈՒԸՈՒՈՒԹԻՒՆ ՅԱՒԷՏ ԽՈՀԵ-
ՄՈՒԹԵԱՆ ՔԱՆ ԱՌԱՔԻՆՆՈՒԹԵԱՆ, ԵՆ ՀԵՏԵ-
ԻԱՆՔ ՅԸՍՏԻ ԿԵԱՆՍ: ԱՌԺԱՄԱՆԿԵԸՅ ՉԸՐԻՔ
ԿԱՄ ԲԱՐԻՔ ՀԱՄԱՐԵԱԼ ԼԻՆԵԼՈՎ, ՅԵՐԿՆԻՑ
ՈՐՊԷՍ ՋԻՐՍ ՍՈՍԿ ՅՈՒՄՊԷՏՍ ՅԻՆՔԵԱՆՍ,
ԵՒ ԱՆԱՐԺԱՆՍ ԽՆԱՄՈՑ ԻՐՈՑ
'Ի ՏՐԱՄԱՐԱՇԽՈՒԹԵԱՆ:

ԼԻՆԵԼ քան զերկուս եօթնեակս էր արդ-
արդեւման իմոյ, այլ 'ի ժամանմանէ հետէ չէի
այց ելեալ յիմ սիրելի () լիլիեայ, և անձկայի
յոյժ տեսանել զնա: () եկուցանելով ամուսնոյ
իմոյ զցանկութեանց իմոց, 'ի միւսում առաւօտու
եմուտ խեղճ՝ աղջիկն 'ի սենեակ իմ, յեցեալ 'ի
բազուկ քեռ իւրոյ: Փոփոխութիւնն զոր տեսի 'ի
դէմն նորա՝ պակոյց զիս: Ընթիւ շնորհքն՝ որք բնա-
կէին անդ երբեմն, թեաւ առեալ սրացեալ էին, և
թուէր՝ եթէ ձեռն մահու ձուլեալ էր զամենայն
զկերպարանսն առ 'ի ահաբեկել զիս: Քունքն խո-
րատու զեալ, ճակատն լարեալ, և մահազոյժ տըժ-
գնութիւն թագաւորէր 'ի վերայ այտիցն:

“Աւրախ եմ տեսանել զքեզ, սիրելիք իմ,” ա-
սացի. “այլ զմէ այս վհատութիւն՝ Լիլի: Յա-

սամ՝ սէրդ իմ, մեծ յարգ ունիս վասն իմ՝ ներել
գերեւանաց սոյնդունակ ական հատանել կենաց՝ զոր
յարգեմ՝ որպէս զիմս : **Օ** ունրթ լեր, դուստրդ
իմ, և տեսցուք տակաւին զերջանկագոյն օրեարս :”

“**Բ**աղցրութիւն քոյ, հայր,” պատասխանի ա-
րար, “ցանգ եղև առ իս, և յաւելու այս ՚ի ցաւ
իմ՝ թէ՛ ոչ երբէք պատահեցայց հաղորդիլ այնմ
երջանկութեան՝ զոր խոստանաս : **Ե**րջանկութիւն՝
երկնչիւմ, ոչ այլ ևս մնայ ինձ այսրէն, և անձ-
կամ տարագրիլ ՚ի տեղւոջէ՝ ուր լոկ զտառապելու-
թիւն գոի : **Ա**րդարև ցանկամ՝ զի ըստ պատշաճի
հնազանդեսցիս **Պ**արոն **Թ**առնհիլայ : Թերևս և
բերեսցի գթալ ՚ի քեզ, և միսթարութիւն եղիցի
ինձ ՚ի մահուան :”

“**Բ**աւ լիցի, որդեակ,” պատասխանեցի. “քաւ
լիցի ինձ բերել երբէք խոստովանիլ զգուստր իմ
պունիկ, զի թէև աշխարհ հայեսցի ընդ սղալանս քոյ
անարգանօք, թող իմ լիցի համարիլ զայն իբրև
զցոյց դիւրահաւանութեան, և ոչ յանցանաց :
Սիրելիք իմ, ոչ իւրք թշուառ զանձն համարիմ
ի տեղւոջս յայսմիկ, որքան մթին և երևեսցի, և
հաստատ լեր՝ զի մինչ յարատեւեսցիս երջանկացու-
ցանել զիս կեալովն քով, ոչ երբէք ընկալցի նա
զհաւանութիւն իմ յև ևս տառապեցուցանելոյ զքեզ՝
ամուսնանալովն ընդ այլում :”

Յետ մեկնելոյ դատերս, բանտակից իմ՝ որ առ
երի կայր յայսմ հանդիպման, հերիք խոհեմու-
թեամբ յանդիմանեսց զկամակորութիւն իմ մեր-

ժելոյ զհնազանդութիւն իմն՝ որ խոստանայր ինձ զազատութիւն : Պիտեաց՝ եթէ չէր պարտ զոհել զինացեալ ընտանիս իմ՝ առ խաղաղութեան միոյ միայնոյ , և որ մի միայնն էր՝ որ յանցուցեալ էր առ իս : “Սանաւանդ ,” յաւել , “չգիտեմ՝ արդար եղիցի բանդ՝ արգելուլ զմիաւորութիւն առն և կնոջ , որպէս առնես այժմ՝ չգիշանելով հաւանիլ պսակի միով՝ զոր ոչ կարես խափանել , բայց ապերժանիկս արասցես ,”

“Պարոն ,” դարձուցի ես , “անճանօթ ես դու առն՝ որ խոշտանգէն զիս : Բաջ խելամուտ եմ՝ ես , զի ոչինչ հնազանդութիւն՝ զոր կարացից մատուցանել , կարողացի գէթ վասն միոյ ժամու հայթհայթել ինձ զազատութիւն : Ազդ եղև ինձ՝ զի յոյսմ իսկ առանձնարանի , պարտապան մի նորա՝ իբր ամուսնով յառաջ , վաղճանեցաւ առ կարօտութեան : Բայց՝ թէև հնազանդութիւն և հաւանութիւն իմ՝ փոխիցէր զիս աստի յամենաշքեղ ապարանս նորա , սակայն և ոչ զմին շնորհեցից . քանզի շնջէ իմն յիս՝ թէ վաւերացուցանել է այդ շնութեան : Սինչդեռ դուստրն իմ՝ կեայ՝ ոչինչ ամուսնութիւն նորա երբէք օրինաւոր եղիցի յաջս իմ : Եթէ բառնիւր նա՝ արդարև վատթարագոյնն լինէի յարանց , դժգմնութեամբ իմով ջանալ հեռի պահել զայնոսիկ՝ որք ցանկան միաւորութեան : Այնանազդամ՝ որպէս էն՝ ցանկացայց յայնժամ ամուսնութեան նորա , առ ի խափանել զապագայ անառակութիւնս նորուն : Այլ արդ՝ ոչ ապաքէն ան-

զթագոյնն ՚ի հարց եղիցիս՝ ստորագրել զգործի իմն՝ որ իջուսցէ զերեխայն իմ՝ ՚ի զերեզման, առ ճողոպրելոյս և եթ ՚ի բանաէ, և սոյն օրինակ՝ առ ՚ի զերծանիլ ՚ի միոյ տառապանաց, բեկիլ զսիրտ մանկան իմոյ հաղարովք։”

Հատացաւ նա արդարութեամբ պատասխանելոյս, այլ ոչ կարաց հրաժարիլ ՚ի դիտելոյ, թէ երկնչէր կեանք դատեր իմոյ արդէն յոյժ հաշեալ էին առ ՚ի ընդերկար պահել զիս յարգելարանի, “Ս իարդ և իցէ, ” շարունակեաց, “թէպէտ ոչ զիջանիս հնազանդել եղբորորդոյն, յուսամ ոչ ներհակեսցես արկանել զքոյդ դատ առաջի հօրեղբօրն, որոյ համբաւ առ արդարասիրութիւն և բարեսիրութիւն՝ առաջինն է ՚ի թագաւորութեան։ Խորհրդատրեցից զքեզ յղել զթուղթ ՚ի ձեռն սուրհանդակի, զեկուցանելով զվատ արարս եղբորորդոյ իւրոյ, և՛ կեանք իմ՝ վկայ, որ յերիս առուրս ընկալցիս զպատասխանի։” Հնորհ կալայ զնմանէ վասն ակնարկութեանն, և իսկոյն մատենայ ձեռն արկանել յոյն, սակայն կարօտէի թղթոյ, և տարաբաղդապէս ծախեալ էի յայնմ առսուօտու զամենայն արծաթ մեր ՚ի պէտս նպարակաց, ինչևիցէ՝ ելից նա զպէտս իմ։

Յընթացս երից հետեւեալ առուրց՝ անձկութիւն էի գլխովին իմանալ զորպիսի ընդունելութիւն նամակ իմ գտանէր, բայց և այնպէս յաճախակի աղերսէի յամուսնոյ իմմէ հնազանդիլ ո և իցէ պոյմանաց՝ քան մնալ առ տեղեւն, և յամէն ժամու ընկալնուի զհետեակ զրոյցս վատթարանալոյ առող-

ջութեան դատեր իմոյ : Եւրորդ և չորրորդ օրն
 եհաս , սակայն չընկալայ զպատասխանի նամակին
 իմոյ . թերևս և զանգատանք օտարականի ուրումն ,
 ոչ իւրք յաջողէին ընդդէմ սիրեցեալ եղբօրորդոյ .
 ուստի վաղվաղակի ցնդեցան յոյսքս այսոքիկ որ-
 պէս զայլ առաջինսն : Ինչևիցէ՝ միտք իմ տակա-
 ւին զօրացուցանէր զինքն . թէպէտև արգել և վատ
 օգն սկսան զյայտնի փոփոխութիւն գործել յող-
 ջութեան իմում , և բազուկ իմ՝ որ մնասեալ 'ի հըր-
 կիզութեանն , և ևս վատթարացաւ : Բայց և այն-
 պէս՝ նստէին մանկունք իմ առ ինև , և այն ինչ տա-
 րածէի 'ի վերայ յարդի՝ ընթեռնուին առ իս փո-
 փոխակի , կամ ունին դնէին և արտասուէին առ
 խրատուց իմոց : Այլ՝ առողջութիւն դատերս քան
 զինն արագապէս պակասելով , ամէն պատգամաւո-
 րութիւն զնմանէ ձեռն տայր աճեցուցանել զահ և
 զցաւս իմ : Յինգերորդէ առաւօտու զինի գրութեան
 թղթոյս առ Սեպուհն Վիլիէմ Թաունհիլ , խռ-
 վեցայ լրով անբարբառութեան նորա : Արդ ուրեմն
 արգելումն ցաւայի էր ինձ իրաւապէս , սիրտ իմ
 թափէր 'ի տեղուջէն առ երի լինել բարձու նորա ,
 միտթարել զնա , զօրացուցանել զնա , ընդունել
 զվերջին ցանկութիւնս նորա , և ուսուցանել հոգ-
 ւոյ նորին զուղին ելից 'ի յերկինս : Այլ լուր եհաս :
 Յոգէվարս էր . և սակայն արգելեալ էի 'ի փոք-
 րիկ միտթարութենէն՝ լալոյ առ նմա : Բանտակից
 իմ յետ սակաւուց եկն վերջին զրուցիւք : Ասաց
 ինձ համբերող լինել : Այլ աղձանեան էր :—Պար-

ձաւ ՚ի վաղիւ և եգիտ զիս ընդ երկոցունց փոքրկանցս, զարգիս՝ մի միայն ընկերակցաց իմոց, որք ՚ի կիր արկանէին զանմեղ ջանս իւրեանց համայն առ ՚ի մխիթարել զիս: Աղաչեցին ընթեռնուլ առ իս, և հայեցին զիս չլալ, զի յոյժ ծերացեալ էի արդ առ կոծելոյ: “Եւ ոչ արդ՝ հայրիկ, հրեշտակ է քուրիկն իմ,” ասաց երիցագոյնն, “և ընդէր ուրեմն տրտմիս վասն նորա: Յանկամ ես ինքնս հրեշտակ լինէի՝ արտաքոյ այսմ ահաւոր վայրի, եթէ հայրիկ իմ ընդ իս լինէր:” — “Այո՛,” յաւել կրտսերագոյն սէրն իմ, “Երկինք՝ ուր քուրիկ իմ է, պատուականագոյն վայր է քան զայս, և ոչ գոն անդ բաց ՚ի բարի անձանց, և մարդիք՝ որ աստ, յոյժ վատ են:”

Ընդմիջեաց Պարոն ջէնկինսն զանմեղ շաղակրատութիւն նոցա, նկատելով թէ՛ ոչ գոյր արդ դուստր իմ, պարտ էր ինձ զգուշութեամբ խորհել վասն մնացելոց ընտանեաց իմոց, և ջանալ ապրեցունել զանձն, որ օր յաւուր նուազէր առ կարօտութեան պիտոյից և առողջարար օգոյ: Յաւել՝ թէ անհրաժեշտաբար պարտ էր ինձ զոհել զոհիցէ հպարտութիւն կամ զքէն անձին՝ առ բարօրութիւն այնոցիկ՝ որք կախէին զինէն վասն օգնականութեան. և՝ թէ պարտաւոր էի արդ՝ եթէ բանականութեամբ և՝ թէ արդարութեամբ՝ փորձել հաշտեցունել զկալուածատէր իմ:

“Փնաք Աստուծոյ,” դարձուցի ես, “չմնաց ինձ արդ հպարտութիւն, անգոսնեցից իսկ զսիրտ

իմ, եթէ տեսանէի զհպարտութիւն կամ զքէն զօղիլ անպէն : Բնդ հաւառակն՝ որովհետեւ հարստահարողն իմ՝ մին էր երբեմն ՚ի ժողովրդականաց իմոց , յուսամ յաւուր միում մատուցանել զնա որպէս զանարատ հոգի՝ առ յաւիտենական դատաստանաբանաւ : Պարոն , չունիմ ինչ արդ զքէն . և թէպէտ բարձեալ է յինէն՝ զոր միանգամ թանգագին քան զամենայն գանձս նորա ունէի , թէպէտ խուցեաց զիս ՚ի սիրտ—քանզի խօթացեալ եմ զոգցեսցլհատութիւն , յոյժ խօթացեալ բանտակկեցի իմ—սակայն ոչ երբէք աղղեսցէ այն յիս զքէն վրիժու : Յօժար եմ արդ հաւանութիւն տալ ամուսնութեան նորա . և՛ եթէ հնազանդութիւնս այս հաճեցուսցէ զնա , տո՛ւր նմա զիտեւ՝ զի եթէ իւրք անիրաւեցի նմա՝ տխուր եմ վասն այնորիկ :

Իշառ Պարոն ջէնկինսըն զմե լան և զթուղթ , և զրեաց ՚ի նմա զհնազանդութիւն իմ , զոգցես որպէս արտայայտեցի . որում ստորագրեցի զանունս : Իշառ որդի իմ տանել զթուղթն առ Պարոն Թառնհիլ , որ էր յամարանոցի իւրում ՚ի շինին : Զոքաւ , և ՚ի միջոցի վեցից ժամուց դարձաւ բերանոյ պատասխանեալ : Վժուարութիւն ինչ եղիտ , ասաց , մատչիլ ՚ի տեսութիւն կալուածատեառն իւրոյ , զի սպասաւորքն ժպիրհք էին և կասկածոտք . այլ՝ պատահաբար ետես զնա՝ այն ինչ երթայր արտաքս վասն գործոյ , առ պատրաստութիւն հարսանեացն . որ լինելոց էր ՚ի միջոցի երկոց աւուրց : Յաւել ծանուցանել մեզ , եթէ յառաջ մատեաւ ինքն ամե-

Նախոնարհ եղանակաւ , և ետ նմա զթուղթն . զոր իբրեւ ընթերցաւ Պարոն Ռառնհիլ՝ ասաց , եթէ ամենայն հնազանդութիւն անազան էր և անպիտան , եթէ՝ լուեալ էր զբողոքելոյ մերմէ առ հօրեղբայր իւր , որ պատահեցաւ արհամարհութեանն՝ որում արժան էր . և որչափ վասն մնացելոցն , ապագոյ դիմեցմունք մեր ամենայն՝ պէտք էին ուղղել առ հոգաբարձու իւր և ոչ ինքն : Բայց և այնպէս դիտեաց՝ թէ որովհետեւ քաջ հասու էր կատարելութեան երկոցունց մատաղաւուրց բամբլացն , թերեւ առաւել ախորժելի հաշտարարք նոքա ինէին :

“Աղէ՛ պարոն ,” ասացի ցբանտակից իմ , “տեսանէս արդ զտրամադրութիւն առն՝ որ հարստահարէն զիս : Արեւ զուարճաբան լինել միանգամայն և անգութ . այլ՝ թող նմա առնել ընդ իս որպէս և կամին , վաղվաղակի ազատ եղէց ես ի հեծուկս ամենայն նգաց նորա առ ի արգելուլ զիս : Ա՛րեւնեամբ արդ առ բնակարան իմն , որ՝ որչափ և մերձենամ , այնչափ պայծառագոյն երեւի . ակնկալիս այս զուարթացուցանէ զվիշտս իմ . և թէպէտ թողում զհետ իմ զանօգնական ընտանիս որբոց , բայց սակայն ոչ միանգամայն բարձի թողի լիցին . բարեկամ ոմն գտցի թերեւս օգնել նոցա՝ վասն սիրոյ տառապեալ հօր իւրեանց . և ոմանք մարդասիրաբար սփոփեսցեն զնոսա՝ վասն սիրոյ Երկնային Հօր նոցին :

Այն ընդ զբաւման ասիցս , ամուսին իմ՝ զոր յռաջ չէի տեսեալ յայնմ առաջ , յանդիման

եղև զարհուրեալ զիմօք, և գուն զսրծելով բայց անկարող ՚ի խօսել, “Անդէր՝ սէրդ իմ,” ասացի. “Ընդէր զայս օրինակ աճեցուցանիցես զվիշտս իմ՝ քոյովդ: (՝ն. թէ և ոչինչ հնազանդութիւն կարէ դարձուցանել զխիտ տէր մեր, թէ և կընքեալ է զիս մեռանիլ առ տեղեաւս եղկութեան, և թէ և կորուսեալ եմք զսիրեցեալ զաւակ, սակայն տակաւին միիթարութիւն գտցես ՚ի մնացեալ զաւակունս քոյ, երբ ես ոչ ևս իցեմ,”—“Արդարեւ,” դարձոյց նա, “կորուսեալ եմք զսիրեցեալ զաւակ, Սոփիայն իմ՝ սիրեցեալն իմ՝ զնայ յափշտակեալ ՚ի մէնջ, առեալ տարեալ ՚ի սրիկայից:”

“Օ խմբօ՝ տիկին,” գոչեաց բոնտակից իմ. “(Ըրիտրդն Սոփիան տարեալ յեղեռնագործաց, անշուշտ, ոչ:”

Անթարթափ հայեցիւք և հեղեղօք արտասուաց միայն՝ կարաց նա պատասխանի առնել, Այլ մին ՚ի կանանց բանտարգելոցն՝ որ ներկայ գտաւ և ՚ի ներքս եմուտ ընդ նմա, ետ մեզ զորոշ տեղեկութիւն. ծանոյց մեզ՝ թէ այն ինչ ամուսին իմ, դուստրս և ինքն զգնային ՚ի միասին ՚ի մեծի պողոտային՝ սուղ ինչ հեռի ՚ի գեղջէն, կառք իմն սուրհանդակի երկծի՝ արշաւելով առ նոսա և խակոյն զկայ առնու: Յայնմ վայրի շքեղագգեստ այր ոմն՝ այլ ոչ Պարոն Թառնհիլ, ելեալ արտաքս կաշնու զմիջովք դրստերս, և բռնի քարշելով ՚ի ներքս՝ հրամայէ կառավարին արշաւել արագ. որով և ՚ի միում վայրկենի անհետ լինին յաչաց:

“Արդ” գոչեցի, “լցաւ թիւ թշուառութեանց իմաց, և ոչ իսկ ՚ի կարողութեան է իմիք յաշխարհի՝ յաւելուլ ՚ի վիշտս իմ: **Օ** խնչ, ոչ մնաց մին, չթողուլ ինձ և զմի, ո՛վ ճիւղաղին, զաւանկն այն, որ կից էր սրտիս, ունէր զգեղեցկութիւն հրեշտակի, և գոգցես զհրեշտակի զհանճար: Այլ՝ օգնեցէք կնոջ այնմիկ, և մի թողուք անկանիլ: **Զ**թողուլ ինձ և զմի:”

“Եղևկ, այրդ իմ:” ասաց ամուսինս. “գույաւէտ ևս երեսիս կարօտիլ մխիթարութեան քան զիս: Աղէտք մեր մեծ են, այլ տանէի այսմ՝ և առաւելագունի ևս, եթէ լոկ զքեզ անդորր տեսանէի: Տարցեն զմանկունս իմ և զբովանդակ աշխարհ ՚ի բաց, եթէ թողցեն ինձ լոկ զքեզ:”

Որդիս՝ որ ներկայ էր, գուն գործեաց մեղմել զթախծութիւն մեր. աղերսեաց զմեզ մխիթարութիւն զգենուլ, քանզի յուսայր որ տակաւին պատճառս ունիցուք շնորհակալ լինելոյ. — “Հայեաց՝ որդեանկ,” ասացի, “հայեաց շուրջ ընդ աշխարհ համօրէն, և տես՝ եթէ գուցէն արդ երջանկութիւն ինչ մնացեալ վասն իմ: Ո՛չ ապաքէն ամենայն շառաւիղ մխիթարութեան արգելեալ է, այն ինչ պայծառ ակնկալութիւնք մեր ամենայն մնան յայնկոյս գերեզմանին:” — “Սիրեցեալ հայրդ իմ,” դարձոյց նա, “յուսամ՝ գոյ տակաւին իմն՝ որ տայցէ քեզ զմիջոց բաւարարութեան, զի ունիմ զթուղթ յերգօրէ իմմէ **Պ**էտրոսայ:” — “**Օ** խնչ զնմանէ, որդեանկ,” ընդմիջի ես. “գիտնի ինչ է

զթշուառութենէ մերմէ : Յուսամ որդին իմ ազատ է ամենայն մասամբ՝ յորոց եղկելի ընտանիք իւր տառապին :”—“Այո, հայր :” դարձոյց նա, “բռնորովին ուրախ է, զուարթ և երջանիկ : Թուղթ նորա չբերէ զայլ իմն, բաց ՚ի բարի լոց . սիրեցեալ է յաչա հազարապետի իւրոյ, որ խոստացեալ է հայթհայթել նմա զպաշտօն հարկւրապետի ՚ի դատարկութեան :”

“Եւ հաւաստի ես զայսմ ամենայնէ,” եհարց ամուսին իմ. “հաստեղ ես՝ որ ոչինչ չար դիպեալ է որդւոյ իմոյ :”—“Արդարեւ ոչինչ՝ մայր :” դարձոյց որդին. “տեսցես արդ զթուղթն՝ որ յոյժ բերկրեցուցէ զքեզ . և թէ կարիցէ իմն պարգևել քեզ զմխիթարութիւն, հաստադ եմ այդ եղիցի :” “Այլ հաստեղ ես,” դարձեալ կրկնեաց նա, “թէ թուղթն ՚ի նմանէ է . և թէ իրաւապէս երջանիկ է նա այդպէս :”—“Այո, մայր :” պատասխանեաց, “անշուշտ նորին է, և յաւուր միում եղիցի նա պատիւ և ամբութիւն ընտանեաց մերոց :”—“Ուրեմն գոհանամ զՍթախանամութենէ,” գոչեաց, “որ վերջին գիր իմ վերիպեալ է : Այո, սիրելիք իմ,” շարունակեաց նա դառնալով առ իս, “խոստովան եղէց արդ՝ որ թէպէտ ձեռն Երկնից սաստիկ է ՚ի վերայ մեր յայլում դիպի, բարեշնորհ է եղեալ յայսմիկ : Այլ երջին գրով իմով առ որդին իմ՝ որ ՚ի դառնութեան սրտմտութեան, աղաչիցի զնա վասն օրհնութեան մօր իւրոյ, և թէ ունէր զսիրտ առն, արդարութիւն առնել տալ

Հօր իւրում և քեռ, և վրէժս առնուլ զիրաւանց մերոց : Այլ գոհութիւն չմա՝ որ ուղղէն զամենայն բան, վրիպեալ է այն և ես հանգիստ եմ :—

“Ան դու,” գոչեցի ես. “յոյժ չարաչար ես գործեալ, և յայլում ժամանակի թերեւ խտտագոյն լինէին կշտամբանք իմ : Ո՛վ. յորպիսի՛ ահագին խորոց զերծեալ ես դու, որ թաղել թաղէր զքեզ և զնա ՚ի միասին յանվաղձան ապականութեան, չախախնամութիւնն՝ արգարե՛, առաւել քաղցրացեալ է առ մեզ յայսմիկ, քան մեք մեզ : Պահպանեալ է զորդին այն լինել հայր և ապաւէն մանկանց իմոց, երբ ես այլ ոչ իյեմ : Օ խնորհ յանիրաւի տրտնջեցայ՝ կապտեալ գոլ յամենայն մխիթարութենէ, յորժամ լսեմ տակաւին որ երջանիկ է նա և անզգայ վշտաց մերոց, տակաւին պահեալ յօգնութիւն այրի մօր իւրում և ՚ի պաշտպանութիւն եղբարց իւրոց և քերց : Բայց ո՞ր քորք մնան նմա. չունի արդ զքորս, գնացին ողջ նոքա, գողացեալ յինէն և ես աւերեալ :—

“Հայր,” ընդմիջեաց որդի իմ, “աղաչեմ շնորհեցես ինձ ընթեռնուլ զայս թուղթ, գիտեմ բերկրեցուցէ զքեզ :” Զայր վերայ թողութեամբ խնով ընթերցաւ ըստ հետեւելոյն :

ՅԱՐԴԵԼԻ՝ ՏԷՐ,

‘Ի ԲԱՅ եմ կոչեալ զերեւակայութիւն իմ՝ զվայրկեանս ինչ ՚ի բերկրութեանց՝ որք շուրջ պատեն զինն, առ ՚ի հաստատել ՚ի վերայ առարկայից

և ևս բերկրականաց՝ սիրեցեալ փոքրիկ վառարանի տան մերում։ Երևակայութիւն իմ կերպագրէ զան-
 փնաս ահումբն այն՝ որպէս ունկն եզեալ ամէն
 տողից այսորիկ մեծաւ հանգարտութեամբ։ Նշմա-
 րեմ՝ բերկրութեամբ զգէմս այնոսիկ՝ որք երբէք
 չզգացին զտգեղացուցիչ ձեռս փառասիրութեան
 կամ տառապանաց։ Այլ՝ որպիսի և իցէն երջան-
 կութիւն ձեր առտնին, հաւաստի եմ՝ յաւերումն
 իմն եղիցի յայն ՚ի լսել՝ եթէ բոլորովին հաճեալ
 եմ ես ընդ վիճակ իմ, և ամենայն կերպ երջանիկ
 եմ աստ։

Վուճիկ մեր արգելաւ ՚ի չումանէ, և ոչ թող-
 ցէ զթագաւորութիւնն. հազարապետն՝ որ դաւանէ
 զանձն ինձ բարեկամ, առնու զիս ընդ իւր յամե-
 նայն ընկերակցութիւնս զոր ճանաչէ, և՝ զկնի ա-
 ռաջին այցելութեան՝ հասարակօրէն գտանեմ զիս
 ընկալեալ գոլ առաւելեալ յարգանօք յերկրոր-
 դելս զայն։ Առքաւեցի յանցելում գիշերի ընդ
 Վ—իշխանուհոյ, և՝ թէ հնար լինէր ինձ մոռա-
 նալ՝ գիտես զո, թերևս յաղթական հանգիստ-
 նայի։ Այլ ճակատագիր իմ է յիշել տակաւին
 զայլա՝ այն ինչ ես ինքնս մոռացեալ եմ ՚ի բազ-
 մաց յիմաց բացակայ բարեկամաց, և ՚ի համարս այս՝
 երկնչիմ աէր, պարտ է ինձ թուել և զքեզ. քանզի
 ընդերկար և ՚ի զուր ակնկալեցի անձկանօք թըղ-
 թոյ միոյ ՚ի տանէ։ Օլիվիա և Սոփիա ևս խոս-
 տացան գրել, բայց երևի մոռացեալ են զիս։ Ասա՛
 նոցա՝ անտանելի անբան են, և՝ թէ յոյսմ վայր-

կենի կարի զայրացեալ եմ ընդ ինքեանս, սակայն տակաւին չգիտեմ զհարդ, թէպէտ կամիմ ստկաւիկ մի յօխորտալ, սիրտ իմ խնդրադիր լինի գողտրագոյն շարժմանց միայն, Ուրեմն ասանոցա՝ հայր, որ յետ ամենայնի սիրեմ զնոսա խանդաղատանօք, և հաւաստի լեր մնալ ինձ քեզ յարաժամ,

Հնազանդ Որդի:

“Յամենայն թշուառութիւնս մեր,” ասացի, “գորպիսի շնորհակալութիւնս չպարտիմք դարձուցանել, զի գոնէ մին յընտանեաց մերոց ազատ է յորոց մեքս տառապիմք: Պաշտպան լիցի նմա Երկինք, և պահեսցէ՛ զորդի իմ զոյս օրինակ երջանիկ, ամբողթիւն լինել այրի մօր իւրում և հայր երկուց տղայոցս, որ է բոլոր ժառանգութիւնն՝ արդ թողուլ կարեմ՝ նմա: Իցէ՛ թէ պահեսցէ՛ զանմեղութիւն նոցա ՚ի փորձութեանց կարօտութեան, և առաջնորդ լիցի նոցա ՚ի շաւիղս պատուոյ:” Հազիւ թէ ասացի զբանս զայսոսիկ, երբ աղաղակ իմն որպէս զաղմկի՝ երևէր յառաջ գալ յատորին բանտէն, ցնդեցաւ վազվազակի, և շառաչիւն չղթայից լսելի եղև ընդ ուղին անձուկ՝ որ հանէր ՚ի դատիկոն իմ: Եմուտ բանտապետն կալեալ զայր մի արնաթաթաւ, վերաւորեալ և ծանրաբեռնեալ շղթայիւք: Աշտակցութեամբ հայէի ընդ եղկելին այն ինչ մեծենայր առ իս, բայց իբրև տեսի զնա որդի իմ լինել՝ արհաւիրք պատեցին զինն, “Պէտք իմ, իմ Պէտք, և զայս օրինակ տեսանեմ

զքեզ : Ս իրաւորեալ , շղթայակաւ : Ա՞յս է եր-
ջանկութիւն քոյ : Ա՞յս կերպն դառնալոյդ առ իս :
Ո՛ր տայր ինձ , եթէ բեկանէր սիրտ իմ՝ ՚ի տեսու-
թենէս և մեռանէի :

“Ա՞ր է արութիւն քոյ՝ տէր ,” դարձոյց որդիս
անվհիւր ձայնիւ : “Պիտի ինձ կրել , պատժապարտ
գտաւ կեանք իմ , և թող առցեն :

Ս անաջայ զսպել զկիրս իմ զվայրկեանս ինչ
լուութեամբ , այլ թուէր ինձ մեռանիլ առ փոր-
ձոյն : “Ա՛վ , որդեանկ , արտասուէ սիրտ իմ տեսա-
նել զքեզ զայս օրինակ , և չկարեմ՝ չկարեմ՝ օգ-
նել այնմիկ : ՚Ի վայրկենին երբ կարծէի զքեզ
երանեալ , և աղօթէի վասն փրկութեան քոյ , զայս
օրինակ տեսանել զքեզ անդրէն : Շղթայակաւ—
վիրաւորեալ , Իւ սակոյն մահ դեռահասակին ե-
րանելի է : Բայց ես ծեր եմ , յոյժ ծերացեալ , և
ապրեցայ տեսանել զայս օր : Տեսանել զմանկունս
իմ զամենեսին տարաժամ թօթափիլ շուրջ զինե ,
մինչ դեռ մնամ ես եղկելի յետնորէն ՚ի միջի ա-
ւերածոյն : Իցէ՛ թէ ամենայն անէծք՝ որք սու-
ղեսցեն երբէք զհոգի մարդոյ , ծանր անկանխցին ՚ի
վերայ սպանողին որդեկաց իմոց : Իցէ՛ թէ իմ պէս
ապրեսցի տեսանել—”

“Ա՛յց , հայր իմ , կայց :” դարձոյց որդիս , “ապա
թէ ո՛չ շառազնեցայց ես փոխանակ քոյ : Օ՛խորդ ,
հայր , մոռանալով զհասակ քոյ , զսուրբ կարգն
քոյ , այսանակ յանձին գրաւես զարդարութիւն
Երկնի և զընկենուս ՚ի վեր զանէծս զայնոսիկ՝ որք

ընդ փոյթ իջցեն ճմլել զսպիտակալարս զազաթ քոյ ընդ աւերամբ : Վրճա լիցի՝ հայր : փոյթ քոյ եղիցի արդ յարմարել զիս առ անարդ մահն այն՝ զոր պարտիմ՝ ընդ հուպ ողջունել, սպառազինել զիս յուսով և անվեհերութեամբ, քաջալերել զիս ըմպել յայնմ դառնութենէ՝ որ բաժին իմ եղիցի ՚ի մօտոյ :

“Որդեան, չպարտիս մեռանիլ. հաստադ եմ ոչ ինչ փնաս քոյ կարէ արժանաւորիլ այսպիսի անարդ մահուն, Վեհորդն իմ չկարէ պարտաւոր դտանիլ փնասու իմիք՝ որ յամօթ արասցէ զնախահարս իւր :”

“Իմն՝ հայր,” դարձոյց որդիս, “երկնչիմ աններելի է : Իբրև ընկալայ զթուղթ մօր իմոյ, իսկոյն զհետ եկի. հաստատեալ ՚ի մօտի պատժել ըզդաւաճանն պատուոյ մերոյ, և յղեցի նմա զհրաւէր պատահելոյ ինձ. որում պատասխանի դարձոյց՝ ոչ անձամբ, այլ արձակելով զչորս յարբանեկաց իւրոց առ ՚ի ըմբռնել զիս : Խոցեցի զմին՝ որ զառաջինն յարձակեցաւ ՚ի վերայ իմ, և երկնչիմ կարեւելր յոյժ. այլ՝ մնացեալքն կալանաւորեցին զիս : Հաստատեալ է անարին՝ ՚ի գործ դնել զօրէնս ընդդէմ իմ. վկայութիւնքն անժխտելի են. տուաքեալ եմ զհրաւէր մարտին, և՝ զի ես եմ առաջին օրինազանցն, չմնայ ինձ յոյս փրկութեան : Բայց սակայն շատ անգամ զմայլեցուցեալ ես զիս արիութեան ճառօք քովք, տուր ինձ արդ՝ տէր, դտանել զայն ՚ի քումդ օրինակի :”

“Եւ գտցես դու, որդեակ: Համբարձեալ եմ արդ ՚ի վերոյ այսր աշխարհի և ամենայն բերկրութեանց զորս ընծայել կարէն: Եւ վայրկենէ աստի յայսմանէ խզեմ ՚ի սրտէ իմմէ զամենայն զկապանսն՝ որք ունէին զնա յերկիր, և պատրաստեցայց յարդարել զերկոսին զմեզ առ յաւիտենականութիւն, Այս, որդեակ, ցուցից ես զճանապարհն, և հոգի իմ առաջնորդեսցէ քոյոյն ՚ի վերելան, զի ՚ի միասին թեա առեալ սրասցուք: Տեսանեմ արդ և հաւաստի եմ՝ չկարես աստէն ակն ունիլ թողութեան, և միայն խրախուսել կարեմ զքեզ ՚ի խնդիր լինել այնմ ՚ի մեծագոյն ատենի անդ, ուր վաղվազակի համարս տալոց եմք ՚ի միասին: Բայց՝ օ՛ն, մի անխայող լիցուք ՚ի խրախուսութեան մերում, այլ թող համայն բանտակցաց մերոց մասնակից լինել, բանտապետ բարի, թոյլ արա նոցա կալ աստէն, մինչ ես գուն գործեցից ուղղել զնոսա:”

Օ այս օրինակ ասացեալ, փորձեցի յառնել ՚ի յարդէ իմմէ, այլ պակասէր ոյժ, և կարացի լոկ թեք անկանիլ յորմն կոյս: Ակմբեցան բանտարգելքն ըստ իմոց խորհրդոց, քանզի սիրէին ունկն դնել իմոց խրատուց, որդիս և մայր նորա զօրացուցանէին զիս յերկուց կողմանց, հայեցայ և տեսի ոչ պակասէր ոք, և ապա բացի զգերան իմ հետազայ յորդորանօք:

ԳԼՈՒԽ ԻԹ.

ԶՈՒԳԱՀԱՆԱՍԱՐ ԳՆԱՑՔ ՆԱԽԱՆՆԱՄՈՒԹԵԱՆ Ա-
ՊԱՑՈՒՑԵԱԼ, ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԵՐՋԱՆԿԻ ԵՒ ՏԱՌԱ-
ՊԵԼՈՑ 'Ի ՍՏՈՐԻՆՍ ԱՍՑ : ԹԷ՝ ԸՍՑ ԲՆՈՒ-
ԹԵԱՆ ԲԵՐԿՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՑԱՒՈՑ,
ՊԱՐՏԻՆ ՏԱՌԱՊԵԱԼՔ ԸՆԿԱԼ-
ՆՈՒԼ ԶԿՇԻՒ ՏԱՌԱՊԱՆԱՑՆ
'Ի ԿԵԱՆՍՆ ՀԱՆԴԵՐՁԵԼՈՒՄ :

“**ԲԱՐԵԿԱՄՔ** իմ, զաւակսնք իմ, և
վշտակիցք իմ, իբրև զմտաւ ածեալ խորհրդածեմ
’ի վերայ մատակարարութեան բարւոյ և չարի ’ի
ստորինս աստ, գտանեմ, որ շատ է պարգեւալ
մարդոյ ’ի վայելել, այլ շատագոյն ևս ’ի կրել :
Թէպէտ և հարցցուք զաշխարհ ամենայն, ոչ
գտցուք զայր մի այնքան երջանիկ՝ որ չկարօտասցի
իմիք ցանկանալոյ, այլ յամէն օր տեսանեմք ըզ
հազարաւորս՝ որ զիւրովի գնալովն ցուցանեն մեզ,
չմնայր ինչ նոցա յուսալոյ : Լսա՛ս ուրեմն երևի՝
թէ ’ի կենի աստ չկարեմք բոլորովին երջանիկ լի-
նել, բայց սակայն բոլորովին տառապեալ մարթ
է մեզ լինել :

“Սակս Էր պիտի մարդոյ տյսանակ զգալ զցաւ .
սակս Էր ապերջանիութիւն մեր պահանջիցի ’ի կեր-

պաւորութեան ընդհանրական երանութեան . Էր սակա՝ այնինչ այլ ամենայն կարգք կատարեալ են արարեալ՝ կատարելութեամբ ստորակարգեալ մասանց իւրեանց , կարգն մեծ կարօտիցի՝ առ կատարելութիւն իւր , մասանց՝ որք ոչ թէ միայն ստորակարգեալ են այլոց , այլ անկատար իսկ յինքեանս . հարցմունք են այսոքիկ՝ որք ոչ երբէք կարեն բացատրիլ , և թերեւս անօղուտ եղիցին՝ եթէ ծանուցեալ , Այս առարկայիս ՚ի վերայ՝ ՚ի ճահ է համարեալ Նախախնամութեան ՚ի դերե հանել զհետաքրքրութիւն մեր . շատացեալ ՚ի պարգևել մեզ զառիթա առ մխիթարութիւն :

“Յայամ վիճակի հրաւիրեալ է մարդոյ զբարեկամական օժանդակութիւն իմաստասիրութեան . և Երկնից տեսեալ զանբաւականութիւն այնորիկ ՚ի մխիթարել զնա , տուեալ է նմա զօժանդակութիւն կրօնի : Մխիթարութիւնք իմաստասիրութեան յոյժ զուարճալի են , այլ յորվակի ստապատիր : Ասէ մեզ՝ թէ լի են կեանք մխիթարութեամբք , եթէ լոկ վայելեսցուք զայնս . և ՚ի միւսմէ կողմանէ՝ թէ թէպէտեւ անհրաժեշտաբար թշուառութիւնս ունիմք աստէն , կարճատեւ են կեանք և վաղվաղակի վաղճանեսցին : Այս օրինակ մխիթարութիւնքս այսոքիկ ջրեն զիրեարս . քանզի՝ եթէ մխիթար ինչ իցեն կեանք , կարճատեւութիւն նորա պիտի թշուառութիւն լինի . և եթէ երկարատեւ , թաղծութիւնք մեր երկարաձգին : Այս օրինակ տկար է իմաստասիրութիւն , այլ կրօն բարձրագոյն ոճով մխի-

Թար լինի : Ս'արդ՝ ասէ մեզ , յարգարէ աստէն զմիտս իւր և պատրաստէ առ միւս օթեան : Յորժամ՝ բարի մարդն թողու զմարմին և լինի բոլորովին փառաւոր միտք , գտցէ՝ զի արարեալ է ինքեան զերկին իմն երջանկութեան աստէն . այն ինչ հէքն՝ որ հաշմեալ և վարակեալ է ի ձեռն մարութեանց իւրոց , շրտնու արհաւրանօք ՚ի մարմնոյ իւրմէ , և զտանէ որ կանխեալ է քան զվրէժխնդրութիւն Երկնից : ՚Ի կրօն անդր ուրեմն պարտ է մեզ դիմել յամենայն հանգամանս կենաց մերոց , իբրեւ ՚ի ճշմարտագոյն միսիթար : քանզի՝ եթէ արդէն երջանիկք իցեմք , բերկրեսցուք զմտաւ ածել՝ թէ կարեմք զերջանկութիւնն այն անվարձան առնել . և եթէ տառապեալք իցեմք , կարի խրախուսական լինի զմտաւ ածել՝ թէ գոյ տեղի հանգստեան : Այս օրինակ բարեբաղդին՝ առաջի առնէ կրօն զշարունակութիւն երանութեան , տարաբաղդին՝ զփոփոխումն ՚ի ցաւոյ :

«Բայց՝ թէպէտ յոյժ քաղցր է կրօն առ ամենեսին , զմասնաւոր պարգևս խոստացեալ է վշտադնելոց , հիւանդն , մեղին , անտերուհն , ծանրաբեռնեալն և բանտարկեալն՝ ունին միշտ զստէպ ստէպ խոստմունս ՚ի սրբազան օրինի մերում : Հեղինակ կրօնի մերոյ խոստումնէ զանձն յամենայն ուրեք՝ բարեկամ տառապելոց , և՝ անմահ ստոց աշխարհիս այսմիկ , ձօնէ զամենայն զգուհանս իւր անօգնականաց : Անմիտք ստգտանեն զայս իբրեւ զակնառութիւն , իբրեւ զնախամեծարութիւն իմն՝

առանց արդեանց արժանաւորութեան : Այլ ոչ երբէք խորհին՝ թէ և ոչ ի կարողութեան Երկնից է առնել զխոստումն յաւերժական երանութեան՝ այնչափ մեծագոյն ձիր երջանկին , որչափ թշուառացելոյն : Առաջնոյն՝ յաւիտենականութիւնն է լոկ մի միայն երանութիւն , այնու զի յառաւելն՝ առաւելու և եթ զոր միանգամ՝ արդէն ստացեալ ունին , Ա երջնոյն՝ կրկնակի է շահն . նուազեցուցանէ զցաւ նոցա աստէն , և պարգեատրէ զնոսա երկնային երանեաւ առ յապոյս :

“Այլ Նախախնամութիւն յայլում հայեցուածի՝ առաւել քաղցրագոյն է առ աղքատն , քան առ մեծատուն . քանզի՝ որպէս զկեանս յետ մահուան առաւել անձկալի առնէ , սոյնպէս դիւրահարթ առնէ զուղին յայն : Անխաւ ընտելանան թշուառացեալք ընդ ամենայն դէմս արհաւիրաց : Ա շտագին մարդն դնէ անդորրութեամբ զանձն ի վայր , առանց ստացուածոց՝ առ ի ամսոսալ , և լոկ սակաւ հանգուցից՝ առ ի կասեցուցանել զչու նորա՝ զգայ և եթ զտաքնապ բնութեանն ի վերջին անջատման . և այս չէ իւրք մեծագոյն , քան ընդ որովք վհատեալ է յառաջագոյն բազմիցս , զի՝ յետ մասնաւոր ցաւոյ , ամէն նոր ճեղքուած՝ զոր բանայ մահ ի կազմուածի , պատէ բնութիւն քաղցրաբար՝ անզգայութեամբ :

“Օ այս օրինակ Նախախնամութիւնն պարգեւեալ է ապերջանկին զկրկին տուելութիւնս՝ քան երջանկին , յաստի կեանս , մեծագոյն երանութիւն

‘ի մահուան, և ‘ի յերկինս՝ զայն ամենայն գերազանցութիւն բերկրութեան՝ որ ծագի ‘ի ներհական վայելչութենէ: Եւ՝ գերազանցութիւնս այս՝ բարեկամք, ոչ նուազ ինչ շահ է. և թուի լինել մի ‘ի բերկրութեանց աղքատին յառակի. զի թէ և արդէն յերկինս էր, և զգայր զամենայն զմայլմունս որ անդ, սակայն յիշատակեցաւ իբրեւ զյաւելումն յերջանկութեան նորա՝ թէ երբեմն վշտացեալ էր և արդ սփոփեալ, թէ գիտէր զինչ լինելն տառապելութեան և արդ զգայր զինչ լինելն երջանկութեան:

“Ու այս օրինակ՝ բարեկամք, տեսանէք առնէկրօն, զոր խմաստասիրութիւն չկարէր երբեք առնել. ցուցանէ զզուգահաւասար դնացս Երկնի ընդ երջանկի և ապերջանկի. և հաւասարէ զամենայն զվայելչութիւնս մարդկային, գողցես՝ ‘ի միահաւասար չափ: Պարզեւէ երկաքանչիւրոց հարստի և աղքատի՝ զնոյն երջանկութիւն առ յապայս, և զմիահաւասար յոյս թեկն ածելոյ այնմիկ. այլ՝ եթէ հարուստք զառաւելութիւն ունին՝ վայելմամբ բերկրութեան յաստի կեանս, աղքատք զանվաղձան հաճութիւն ունին՝ զխտութեամբ զինչ լինելոյն երբեմն լինել թշուառ. յորժամ ոսկեպանքն անվաղձան երանութեամբ ‘ի հանդերձելումն. նա՝ թէպէտ նուազ առաւելութիւն ասիցի այս, սակայն յաւերժական լինելովն՝ լցուցէ երկարութեամբն՝ զոր առժամանակեայ երջանկութիւն մեծատանն առաւելեալ իցէ սաստկութեամբն:

“Այսոքիկ են ուրեմն մխիթարութիւնքն՝ զոր տառապեալք ունին սեպհականեալ ինքեանց, և յորում ՚ի վեր են քան զմնացեալ ազգ մարդկան . յայլս ամենայն՝ ստոր են քան զնոսա , ‘Աբա՛ որք զխտել կամիցին զտառապելութիւնս աղքատի , պարտին տեսանել զկեանս և տանել այնմիկ : Յանգիման առնել զառժամանակեայ առաւելութիւնս՝ զոր վայելեն նոքա , է երկրորդել և եթ՝ զոր ոչ ոք հաւատան կամ կատարեն : Սարգիք՝ որք ունին զպէտս կենաց , չեն աղքատ . որք կարօտինն այնոցիկ՝ են տառապեալքն : Այո , բարեկամք իմ , մեք եմք տառապեալքն : Ոչինչ զուր ջանք նուրբ երեակայութեան՝ քաղցրացուցանել կարեն զպէտս բնութեան . կամ տալ զառաձգական քաղցրութիւն՝ տամուկ արտաշնչութեան արգելարանի . և կամ զանդորրութիւն՝ բաբախման բեկեալ սրտի : Թող իմաստասիրին՝ յիւրոց փափկութեան զահոյից , ասացէ մեզ՝ թէ կարող եմք դիմադրել այսմ աւմենի : Այն ինձ , ջանքն՝ որով դիմադրեմք նոցա , է և ևս մեծագոյն ցաւն : Թեթեւ է մահ , և որոք մարդ մարթի տանել այնմ . այլ տանջանք ահաւոր են , և չիք որ տոկալ կարիցէ այնոցիկ :

“Առ մեզ ուրեմն՝ բարեկամք , խոստումն երջանկութեան յԱրկինս՝ առանձին իմն սլատուական եղիցի . քանզի՝ եթէ վարձ մեր յայսմ կենի և եթ լինէր , ամենաթշուառն յամենայն մարդկանէ լինէ . ոք յիւաւի : Իբրեւ հայիմ շուրջ զնսնմ որմովքս այսոքիւք՝ արարեալս յահաբեկել ևս և արգելել

զմեզ, զճրագաւս այսուիկ՝ որ պիտոյանայ լոկ ցուցանել զարհաւիրս տեղւոյն, զկապանօք այնոքիւկ՝ զոր բռնաւորութիւն է հաստեալ կամ՝ յանցանք հարկաւոր արարեալ, իբրեւ զննեմ զհիւժեալ հայեցուածս այսոսիկ և լսեմ զհառաչանս այնոսիկ՝ ո՛վ, բարեկամք իմ, որպիսի՜ փառաւոր փոփոխութիւն եղիցի Երկին առ այսոցիկ։ Թեանալ ընդ սահմանս ազատարձակս որպէս զօդ, ջեւնուլ ՚ի միջի ճառագայթից յաւիտենական երանութեան, պարերգել անվաղձան երգովք փառաբանութեան, չունիլ զտէր՝ որ սպառնայցէ կամ՝ անարգեսցէ զմեզ, բայց զձեն Բարութեան ինքնին յաչս մեր ՚ի յաւիտեան. իբրեւ խորհիմ զայսոցիկ իրաց, մահ պատգամաւոր եղանի կարի իմն ուրախարար աւետեաց, իբրեւ խորհիմ զայսոցիկ, սրագոյնն ՚ի նետից նորա եղանի գաւազան իմում՝ հաստատութեան. իբրեւ խորհիմ զայսոցիկ, զե՛նչ ինչ իցեն ՚ի կենի աստ արժանի ունելոյ. իբրեւ խորհիմ զայսոցիկ, զե՛նչ գուցեն ողբ չիցեն ՚ի բաց հերքելոյ։ Յոգւոց ելցեն թագաւորք յարքունիս իւրեանց՝ առ այսոցիկ առաւելութեանց, այլ մեք՝ որչափ և խոնարհեալ իցեմք, խանդաղատեսցուք ՚ի սակս նոցա։

“Եւ մեր եղիցին իրքս այսոքիկ։ Սերն անշնչտ եղիցին, եթէ լոկ ջանք արասցուք վասն նոցա. և որ միսիթարն է՝ արգելեալ եմք ՚ի բազմաց փորձութեանց, որք կասեցուցանէին արդեօք զհետամտութիւն մեր։ Թող մեզ միայն ջանք առնել, և մերն անշնչտ եղիցին. և որ տակաւին

մխիթարն է, ընդ հուպ խի. քանզի՝ եթէ հայես-
ցուք յետս ընդ անցեալ կեանս, երևի կարճ
թիղ մի և եթ. և զինչ և կարծիցուք զմնացեալ
կենաց, զոյցի և այնպէս սակաւագոյն տևողութեան,
որչափ և բերիմք առ ծերութիւն՝ աւուրք առա-
ւել կարճագոյն երևին, և մտերմութիւն մեր ընդ
ժամանակի՝ և ևս նուաղեցուցանէ զտեսութիւն
տեելոյ նորա. Հապճ, եկայք մխիթար զլեցցուք,
զի փոյթ ՚ի վաղձան ուղեգնացութեան մերոյ ժա-
մանեսցուք. ընդ փոյթ զծանր բռն ստանձնեալ
ՂԵՐԿՆԻԿ ՚ի վերայ մեր՝ յերկիր հանգուացուք. և
թէպէտ մահ՝ մի միայն բարեկամն տառապելոյ,
խաղ առնէ պատկերան զվաստակեալ ուղևորն առ
վայր մի, և հանգոյն եղբրոցի նորա թռչի տակա-
ւին առաջոյ նորա, սակայն անշուշտ և ՚ի կարճոյ
եկեսցէ ժամանակ՝ ելք դադարեսցուք յաշխատու-
թեանց մերոց. երբ անառակ մեծատունք աշխար-
հի՝ ոչ ևս կոխեսցեն զմեզ յերկիր. երբ բերկրու-
թեամբ զմտաւ ածցուք զտառապելութիւնս մեր
՚ի ստորինս. երբ շուրջ պատեալ լիցուք բոլոր
բարեկամք մերովք, կամ այնոքիւք որք արժա-
նացան բարեկամութեան մերում. երբ երանութիւն
մեր անճառելի եղիցի, և տակաւին՝ ՚ի սլսակ ամե-
նայնի, անվաղձան:

ԳԼՈՒԽ Լ,

ԵՐԶԱՆԿԱԳՈՅՆ ԵՐԵՒՈՅԹԻՔ ՍԿՍԱՆԻՆ ԵՐԵՒԻԼ, ԵԿԱՅԻՔ
ԱՆՏԵՂԻՏԱԼԻ ԼԻՑՈՒՐ, ԵՒ 'Ի ՎԱՂՃԱՆԻ
ՓՈՓՈԽԵՍՑԻ ԲԱՂԴ 'Ի ՄԵՐ ԿՈՅՍ:

ԻԲՐԵԻ զայս օրինակ զբաւեցի և տեղի ե-
տուն ունկնդիրք իմ, բանդապետն՝ մի ՚ի մարդա-
սիրագոյն համարուեստից իւրոց, յուսացաւ՝ զի
ոչ անհաճոյ թուիցի ինձ, զի զոր առնէրն՝ պար-
տաւորութիւն իւր էր, նշանակելով՝ թէ պարտա-
կան էր հռացուցանել զորդի իմ՝ յամրագոյն սե-
նեակ, և՝ թէ թողեալ լիցի ՚ի տեսութիւն ելանել
ինձ յամէն առաւօտու: Շնորհ կալայ զողորմա-
ծասրտութենէ նորա, և՝ սեղմն լով զձեռս որդւոյ
իմոյ, հրաժարականն ետու նմա, և զգացուցի զմեծ
պարտեացն զառաջեալ իւրով:

Բնկողմանեցի ուրեմն միւս անգամ, և մի ՚ի
փոքրկանցս նստաւ առ կողովք անկողնոյ իմոյ ըն-
թեռնուլ, յորժամ մտեալ Պարոն Սէնկինսնի
ձանոյց՝ եթէ գոյր լուր զգտերէ իմմէ, զի երկու-
ժամաւ յառաջ տեսեալ եղև ընդ օտարոտի պար-
նի ուրում, և՝ թէ զտեղի առեալ էին ՚ի մերձա-
կայ շինի վասն կազդուրման, և երևէին դառնալ

ի քաղաքն : Հաղիւ զըսեաց զբանսն՝ յորժամ եկն բանտապետն շուտափոյթ և բերկրալի դիմօք ազդ առնել ինձ՝ եթէ գտեալ եղև դուստր իմ : Յետ միոյ վայրկենի եկն Սովսէս վազ վազ, գոչելով՝ եթէ քոյր իւր Սոփի էր ի վայր, և գայր ի վեր ընդ հինաւուրց բարեկամի մերոյ Պարոն Բաչէլայ :

Իսկ և իսկ ընդ պատմել նորա զայս, ամենասիրելի դուստրն իմ եմուտ, և դիմօք՝ զողջես զառանցեալ ի բերկրութենէ, վաղեաց համբուրել զիս յափշտակեալ սիրով : Արտասուք և լուրթիւն ևս մօր նորա՝ յայտնի առնէին զբերկրութիւն սրտին : “Ահաւասիկ, հայր,” գոչեաց գեղադէշ աղջիկն, “ահաւասիկ այրն քաջ՝ որում պարտիմ զփրկութիւն իմ : անվեհերութեան քաջի առնս այսորիկ պարտապան եմ՝ վասն երջանկութեան և սղատութեանս —” Համբոյր մի ի Պարոն Բաչէլայ՝ որոյ բերկրութիւն և ևս մեծագոյն երևէր քան զնորին, ընդմիջեաց զոր միանգամ կամէր նա յաւելուլ :

“Ա՛խ, Պարոն Բաչէլ,” ասացի ես, “եղկելի բնակարան է այս՝ յորում արդ տեսանեսդ զմեզ, և մեք ևս յոյժ տարբեր եմք՝ յորմէ տեսերդ զմեզ ի վերջնումն : Յարաժամ բարեկամ մեր էիր. ի վաղուց հետէ ծանեաք զսղալութիւն մեր՝ նկատմամբ քեզ, ծանեաք և զղջացաք վասն ապերախութեան մերոյ : Յետ արհամարհանացն՝ զոր ընկալար ի ձեռաց իմոց, զողջես զամօթի հարկանիմ ականել ի դէմս քոյ. այլ՝ յուսամ ներեսցես ինձ :

քանզի պատրեցայ ես 'ի վատ անագորոյն թշուառականէ միողէ, որ՝ ընդ պատրուակաւ բարեկամութեան, աւերեաց զիս :”

“Անկարելի է ինձ ներել քեզ,” ասաց Պարոն Լուչէլ, “քանզի ոչ երբէք արժանացար ցաւման իմոյ. նշմարեցի ես յայնժամ՝ փոքր 'ի շատէ զպատրանս քոյ, և՝ զի արտաքոյ կարողութեան իմում էր խափանել, 'ի գութ և եթ շարժիլ կարէի :”

“Սիշտ իմ կշռադատութիւնն էր,” ասացի “որ միտք քոյ ազնիւ էին. այլ արդ նոյնպէս և գտանեմ զայն : Այլ ասա՛ ինձ, սիրելի աղջիկ, զեարդ ազատեցար դու, կամ՝ ո՞վ սրիկայքն՝ որ զքեզ 'ի բաց տանէին :”

“Անշուշտ, հայր,” պատասխանի արար, “որչափ առ անօրէնն՝ որ 'ի բաց տարաւ զիս, տակաւին անճանօթ եմ ես : Օ՛ր՝ այն ինչ մայր իմ և ես զգնայաք արտաքոյ, եկն 'ի թիկանց մերոց, և գոգ նախ քան զօգնութիւն զոչելս, բռնի տարաւ զիս 'ի կառս սուրհանգակի, և յական թօթափել երիվարքն սրացան 'ի բաց : Պատահեցայ բազմաց առ ճանապարհայն՝ զորս յօգն կոչեցի. այլ անփոյթ եղին զազաչանաց իմոց : Այն հետայն 'ի կիր արկանէր սրիկայն զամենայն հնարս արգելուլ զազազակ իմ. համոզէր և սպառնայր փոփոխակի, և երգնոյր՝ եթէ 'ի լուռ լինէի, ոչինչ չար զմտաւածէր : Խորտակեցի 'ի նմին պահու զկտաւի ծածկոյթն կանեփեայ, և զո՛ այլ պիտէր ինձ նշմարել 'ի բացուստ՝ քան թէ զվաղեմի բարեկամ քոյ

զՊարոն Բռչէլ, զնալով սովորական երազութեամբ
 իւրով, ՚ի ձեռին ունելով զբիրն մեծ՝ որոյ վասն
 այնչափ այսին առնէաք զնա : Իսկոյն ընդ մերձե-
 նալ մեր ՚ի լսողութիւն՝ կոչեցի զնա յանուանէ,
 և ազաչեցի զօգնութիւն նորա : Արկնեցի զաղաղակ
 իմ՝ բազում անգամ, յոյր վերայ ահեղ ձայնիւ
 պատուիրեաց կառավարին զկայ առնուլ. այլ ան-
 փոյթ եղև ծառայն, այլ արշաւեաց առաւելագոյն
 արագութեամբ : Արդ կարծեցի ոչ երբէք ժամա-
 նէր զհետ մեր, յորժամ ՚ի միում վայրկենի տեսի
 զՊարոն Բռչէլ վազելով հասանել առ կողովք
 երիվարացն և ՚ի մի հարուած յերկիր գլորել ըզ
 կառավարն : Իբրև անկաւ նա, ինքնին կասեցան
 երիվարքն իսկոյն, և սրիկայն ընդոստնելով արտաքս
 երդմամբ և սպառնալեօք ձգեաց զսուրն, և հրա-
 մայեաց նմա ՚ի փնաս անձին յետս կալ. բայց՝
 յարձակելով Պարոն Բռչէլոյ, ջախջախեաց ըզ
 ուր նորա, և ապա հետամուտ եղև նմա իբրև
 զչորիր մասամբ մղոնոյ. սլլ խուսափեաց նա :
 Օայսու ժամանակաւ ես ինքնս ելեալ էի ար-
 տաքս, յօժար ելով ձեռն տալ ազատչի իմոյ .
 բայց փութանակի դարձաւ նա առ իս յաղթանա-
 կաւ : Առաւմարն՝ որ զգաստայեալ էր, զնայր
 նոյնպէս ՚ի փախուստ դառնալ. այլ հրամայեաց
 նմա Պարոն Բռչէլ ՚ի փնաս անձին վերելակել
 անդրէն, և արշաւել յետս ՚ի քաղաքն : Հնար
 չգտանելով զդէմ դնելոյ, յակամայ կամ զիջաւ .
 թէպէտ հարուածն զոր ընկալաւ՝ գէթ ինձ փնա-

սակար երեւեր : Ստէպ ստէպ գանգատէր զցաւոյն առ ճանապարհայն , մինչ 'ի վաղճանի շարժեաց զկարեկցութիւն Պարոն Բռչէլայ , որ ինդրանօք խմովք էառ զմիւս 'ի տեղի նորա յօթեանին՝ ուր մտաք 'ի դարձի մերում :

“Բարձր եկիր՝ ուրեմն ,” ասացի , “դճւտորդ իմ , և դճւ վեհանձնեայ ազատիչ նորա՝ հազար անգամ բարձր : Թէեւ խրախութիւն մեր անարժան իցէ , սակայն սիրտք մեր պատրաստք են ընդունել զքեզ : Եւ արդ՝ Պարոն Բռչէլ , քանզի փրկեցեր զաղջիկ իմ , եթէ տրիտուր համարեսցես զիս , քոյ է նա . եթէ կարես խոնարհիլ յընտանութիւն այսքան աղքատ՝ որպէս իմն , առ զիս . ստացիր զհաւանութիւն նորա՝ որպէս գիտեմ՝ ունիս զսիրտն , և ունիցիս ևս զիմն : Եւ՝ թող ինձ ասել քեզ՝ պարոն , որ ոչ փոքր գանձ պարգեւեմ՝ քեզ . հըռչակեալ է առ զեղեցկութեանն՝ այժ արդարեւ , այլ չէ այդ գիտումն իմ , ընծայեմ՝ քեզ զգանձ իմն 'ի միտս նորա :

“Այլ կարծեմ , պարոն ,” ասաց Պարոն Բռչէլ , “որ քաջ հասու ես զհանգամանաց վիճակի իմոյ , և զանկարողութենէ իմմէ թեարկեւ նմա ըստ արժանւոյն :”

“Եթէ առաջիկայ առարկու թիւն քոյ ,” պատասխանեցի , “ակնարկի որպէս զեռւսափումն յառաջարկութենէ իմմէ , թողում ես . այլ՝ չգիտեմ ես զոք այնպէս արժանաւոր նմա որպէս զքեզ . և՝ եթէ կարող լինէի հազարս պարգեւել նմա , և հա-

զարք խնդրէին զնա յինէն, սակայն համառ լաւ-
 չէին իմ քաջ՝ ամենասիրելի ընտրութիւն իմ
 լինէր:”

Լաւ ամենայնի՝ լուծիւն նորա միայն երևէր
 ընծայել զգտնացուցիչ ապաստութիւն, և՛ առանց
 ինչ պատասխանեոյ առաջարկութեան խնում, եհարց
 եթէ կարն որ էր հայթհայթել զսփոփանս ինչ ի
 մերձակայ պանդոկէ. որում զստորասական ընկա-
 լեալ պատասխանի, հրամայեաց առաքել զոր մի-
 անգամ պատուականագոյն ճաշ պատրաստել կարո-
 զասցին յայնպիսի կարճ ծանուցման, Պատուի-
 րեաց ևս յղել յառաջագոյն զերկոտասան շիշս
 զինւոյ, և զգօրացուցիչ զեղս ինչ իմ համար,
 յաւելլով ժպտանօք՝ եթէ առ անգամ մի ընդար-
 ձակէր փոքր ինչ, և՛ թէպէտ ի բանտի, վկայեաց
 որ ոչ երբէք քաջ ևս յանկուցաւ ի զուարճանալ:
 Փութանակի յանդիման եղև սպասահարկուն՝ հան-
 դերձ հանդերձանօք կերակրոյ, սեղան մի փոխ
 տուաւ ի բանտապետէն, որ՝ երևելի իմն օրինա-
 կաւ փութաջան երևէր, շարեցաւ զինին կարգաւ,
 և երկու քաջայարդար սկուտեղք եղան ի սեղան:

Յարգ չև էր տեղեկացեալ զստեր իմոյ զվշտա-
 զին անցս եղիկի եղբօր իւրոյ, և չկամէաք բոլորքս
 ևս՝ թուլացուցանել պատմութեամբն զզուարթու-
 թիւն նորա: Լալ ի զուր գուն գործեցի զուարթ
 երևիլ. հանգամանք տարաբաղդ որդւոյս՝ թափ
 անցանէին ընդ ամենայն ջանս իմ ի պատրուակել,
 մինչ ի վաղճանի սարտաւորեցայ խամբիւ զզու-

արձու թիւն մեր՝ պատմութեամբ տարաբաղդու-
 թեանց նորա , և ցանկանալով՝ զի թոյլ տացի
 նմա մասնակից լինել ընդ մեզ յայտմ սակաւ մի-
 ջոցի բերկրութեան : Յետ զպատանաւոյ սեղանակ-
 ցաց ՚ի պակուցմանէն՝ զոր զըոյց իմ ծնաւ , ազա-
 չեցի ես՝ զի Պարոն Սէնկինան բանտակցի խմամ
 ես թոյլ տացի մտանել , և շնորհաց բանդապետն
 զինգիր իմ՝ անտօր հազանդութեամբ : Սնդ
 լսելի լինել շառաչմանց շղթայից որդւոյ իմոյ ,
 խելոյն մաղեաց անձկանօք քոյր նորա ընդ յա-
 ռաջ , այն ինչ նոյն հետոյն՝ եհարց ցիս Պարոն
 Առչէլ , եթէ որդւոյ իմոյ անուն Վէորդ կոչուր ,
 որում տօրտապան տանլով զպատասխանի , եկաց
 տակաւին ՚ի լուութեան : Սոյն ընդ մտանել որդ-
 ւոյ իմոյ ՚ի սնեակին , նշմարեցի որ գիտէր զՊա-
 րոն Առչէլ զարմացական և յարգական հոյեցուա-
 ծով , “Նոյն , որդեանկ ,” ասացի , “ թէպէտ և յոյժ
 խնարհ եմք անկեալ , սակայն հաճեցաւ Տեսչու-
 թիւնն պարգևել մեզ զսակաւ ինչ թուլութիւն
 ՚ի ցաւոյ : Ա երազարձաւ քոյր քոյ առ մեզ ,
 և ահա ազատիչ նորա , քաջի տանգ աշգմիկ է՝
 որ պարտապան եմ առ տակաւին ունելոյս զուստը
 մի , առնր նմա՝ որդեանկ , զձեռն բարեկամութեան ,
 արժանի է նա մերումն եռանդազին երախտազի-
 տութեան :”

Սնկոյթ երեկցաւ որդիս ընդ բոլոր ժամանակն
 ամենայնի՝ զոր ասացի , և տակաւին հանապազոր-
 դեց կալ մնալ յահեւածու բացակայութեան :

“Սիրեցեալ եղբայր,” զոչեաց քոյր նորա, “ընդէր ոչ շնորհակալ լինիս զճարի ազատէն խմէ, պարտին քաջք միշտ սիրել զմիմեանս:”

Տակաւ ին հանապազորդեաց նա 'ի լուծեան և 'ի զարմացման իւրում, մինչ 'ի վաղճանի նշմարեաց այցելու մեր եթէ յայտնեալ եղև, և յանձին բերելով զամենայն զքնական վիհանձնութիւն իւր, ասաց որդւոյ իմոյ մատչիլ յառաջ: Ոչ երբէք յառաջագոյն տեսի զեր իմն այնպէս վեհափառ՝ որպէս զկերպարանն, զոր յայտմ վայրի յանձին եբեր նա: Ամենամեծ տաւրկայն 'ի տիեզերի՝ ասէ ոմն խմտատասէր, է բարի այրն նկրտեալ ընդդէմ ձախորդութեան, այլ սակայն՝ զոյ տակաւին մեծազոյն, որ է բարի այրն եկեալ սիրտիւ զայն: Յետ առ վայր մի կշռելոյ զորդի իմ գերագոյն եղանակաւ, “Տեսանեմ դարձեալ,” ասաց, “անմիտ տղայ, որ նոյն յանցանք —” Այլ ընդհատաւ աստ 'ի միոյ սպասաւորաց բանտապետին, որ եկն ծանուցանել՝ թէ այր ոմն երեւելի կառօք և բազում արբանեկօք 'ի քաղաքէն, առաքէր զյարգանս իւր առ պարոնն՝ որ առ մեզ, և խնդրէր իմանալ երբ հաճոյ թուիցի ճառայել ինքեան: “Ասն նմա կն,” ասաց սեղանակից մեր. “մինչ պարապ առից ընդունելոյ զինքն,” և ապա դառնալով առ որդիս, “Տեսանեմ դարձեալ, Պարոն,” յառաջ զնաց ասել, “որ յանցաւոր ես դու նոյնատիպ մնասո՛ւ՝ որոյ վասն ընկալար անգամ մի ըզ յանդիմանութիւն իմ, և որոյ վասն պատրաստեն

օրէնք զարդար սրատուհասս իւրեանց : Եւրեակերպես գուցէ՝ որ արհամարհութիւն քոյոյ անձին տայ քեզ զերաւունս ՚ի բաց բառնալոյ զմիւսոյն , բայց՝ ճւր է պարոն զանազանութիւնն ՚ի միջի մեծամարտին՝ որ ՚ի վտանգ արկանէ զկեանս թեթեաղինս , և սիկարեանին՝ որ առաւել ապահովութեամբ գործէ :

Նուազութիւն ինչ է խարդախութեան խաղացողին , այն ինչ պնդէ՝ եթէ ՚ի վտանգ արկեալ է զընդդէմն :

“Ո՛հ , պարոն ,” ասացի , “ո՞ք և իցես՝ զթմա ՚ի խեղճ՝ թիւրեալ էակն , զի զոր գործեաց նա՝ էր առ հնազանդութեան պատրեալ մօր , որ՝ ՚ի դառնութեան քինուն , ստիպեաց զնա՝ վասն օրհնութեան իւրոյ , վրէժս առնուլ զիւրոյ դատի : Ահաւասիկ թուղթն , պարոն , որ արբանեկեսցէ տապուցանել քեզ զանխոհմութիւն սորա , և նուազեցունել զյանցաւորութիւն նորա :

Եւ առ զթուղթն և հապճեպով վերձանեաց զայն : “Այս՝ ասէ , թէև ոչ կատարեալ չքմիղութիւն , այնպիսի իմն պատրուակումն է սղալանաց նորա , որ հաւանեցունէ զիս ներել նմա : Եւ արդ՝ պարոն ,” շարունակեաց նա սիրով կալնլով զձեռանէ որդւոյ իմոյ , “տեսանեմ՝ հիացեալ ես ընդ գտանելդ զիս առաջն : Ելլ յաճախակի յայց ելեալ եմ ես բանալոյ ՚ի դէպս առաւել անշայեկանս : Եկեալ եմ՝ արդ տեսանել զարդարութիւն արարեալ արժանաւոր առն , որոյ վասն ունիմ՝ զանկեղծագոյն համարումն : ” Եւ հերուն հետէ եղեալ եմ՝ ծպտեալ

զննական բարեսիրութեան հօր քում՝ Այսելեալ եմ՝ ի փոքրիկ բնակութեան նորա ղյարգութիւն՝ անշաղախ ի շողումութենէ, և ընկալեալ եմ՝ զայն երջանկութիւն՝ զոր արքունիք ոչ կարեն տալ, ի զուարճացուցիչ պարզմտութեանց շուրջ զլառաւանաւ նորուն։ Եղբօրսրդի իմ տեղեկացեալ է ըզդիտաւորութեանց իմոց զալոյ յայսր, և տեսնեմ ժամանեալ է. անիրաւութիւն եղիցի նմա և ձեզ միանգամայն՝ դատապարտել զնա առանց հարցաքննութեան. եթէ իցէ հարստահարութիւն՝ եղիցի և փոխարինութիւն, և զայս ասացից՝ առանց պարձանաց, որ ոչ ոք երբէք ստգտաւ զանիրաւութիւն Ա իլիէմ Թաունհիլ Սեպուհայ։”

Նոր արդ իմացաք՝ որ երևելի այրն այն, զոր այնքան ընդերկար հիւրընկալեցաք՝ որպէս զանշնաս և զզբօսեցուցիչ ընկերակից, ոչ այլ ոք էր՝ քան թէ աշխարհանազ Սեպուհն Ա իլիէմ Թաունհիլ. որոյ առաքինութեանց և եզականութեանցն՝ հազիւ զոյր ոք անձանօթ։ Իսեղջ Պարոն Բաշէլն՝ իսկապէս այր էր տարածեալ մեծութեան և մեծի կարողութեան. որում՝ ճերակոյտք ունին գնէին գովաբանութեամբ, և կողմունք լսէին հաւանութեամբ. որ բարեկամն էր հայրենեաց իւրոց, բայց հաւատարիմ իւրում՝ արքայի։ Իսեղճ՝ ամուսին իմ՝ ի յուշ ածելով զնախկին ընտելութիւն իւր, երևէր ընկրկիլ սոսկմամբ. բայց Սոփիա՝ որ վայրկենիւք յառաջ զնա իւրն համարեցաւ, նշմարելով արդ զանհնարին հեռաւորու-

Թիւնն՝ յոր հեռացուցեալ էր ՚ի բաղդէ, ոչ կարաց թաքուցանել զարտասուս իւր:

“Ախ, տէր,” գոչեաց ամուսինս՝ ողորմ՝ հայեցուածաւ. “զեմարէ հնար եղիցի ինձ ընդունիլ զթողութիւն քոյ. արհամարհութիւնքն՝ զոր ընկալար ՚ի ձեռս իմ՚ ՚ի վերջնում՝ նուազի յարգելոյդ զտուն մեր գալստեամբ քով, և կատակոնքն՝ զոր լրբաբար արձակեցի, այսոքիկ, տէր, երկնչիմ՝ ոչ երբէք զներումն ընկալցին:”

“Իմ Պատուելի Տիկին,” դարձոյց նա ժպտանօք, “եթէ ունէիր դու զկատակ, ես ևս զիմ պատասխանի ունէի. թողից ես ընկերակցաց մերոց դատել, եթէ ոչ այնքան լաւ էր իմն որքան քոյն: Արդարն ասել, չեք ոք զարգիւս ընդ ում՝ բերիմ ես բարկանալ՝ քան զնա որ զարհուրեցոյց այնպէս զաղջիկն իմ՝ որ աստ: Չգտի իսկ ժամանակ վերահասու լինելոյ անձին չար ապիրատին, որպէս զի նկարագրել ՚ի հրատարակութեան: Վարեա ինձ ասել, սիրեցեալդ Սովիա, եթէ ճանաչեցես զնա վերստին:”

“Արդարեւ, տէր,” պատասխանի արար նա, “չկարեմ հաւաստի լինել. այլ՝ յուշ լինի ինձ որ ունէր զմեծ նշան ՚ի վերայ միոյ ՚ի յօնիցն:”
 “Շնորհեա՛ ինձ աղաչեմ, տիկին,” ընդմիջեաց յէնկինսն՝ որ մերձ կայր. “այլ հաճեաց ցուցանել ինձ՝ եթէ ունէր զչիկազոյն հերս:”
 “Այո՛, կարծեմ այդպէս էր,” ասաց Սովիա. —
 “Եւ մտաւիր եղև աղնուութիւն քոյ,” շարունա-

կեաց՝ դառնալով առ Սեպուհին Ս իլիէմ, “երկայնութեան բարձու ոտից նորա,” — “Չկարեմ՝ հաւաստի լինել երկայնութեան նոցա,” ասաց Սեպուհին, “այլ հաստատ եմ՝ զերագութենէն. զի յաւաջեցին քան զիս, զոր սակաւք ’ի թագաւորութեանս կարծէի առնել կարէին,” — “Հաճեսցի ազնուութիւն քոյ,” ասաց Սէնկլինսըն, “ճանաչեմ՝ զայրն. անշուշտ նոյն ինքն է ամենարագ վազողն յԱնգղիա. յաղթեաց նա Պինկայրին՝ Սիւկաստըլայ. Տիմոթէոս Բաքստէր է անունն. ճանաչեմ՝ զնա քաջ, և գտեղի այժմեան թագստի նորա. Եթէ հրամայեսցէ ազնուութիւն քոյ պարոն բանտապետին՝ տալ զերկուս յսպասաւորաց իւրոց զնալ ընդ իս, երաշխաւորեցից ածել զնա առ քեզ ’ի միոյ ժամու միջոցի յընդերկարն,” Յոյր վերայ կոչեցաւ բանտապետն, ցոր՝ ընդ յանգիման լինելն, եհարց Սեպուհին եթէ ճանաչէր զինքն, “Այո. հաճեսցի ազնուութիւն քոյ,” դարձոյց բանտապետն, “քաջ ճանաչեմ՝ զՍեպուհին Ս իլիէմ Թառնհիլ. և որ ոք գիտէ ինչ զնմանէ, ցանկայ աւելի ևս գիտելոյ,” — “Աղէ՛ ուրեմն,” ասաց Սեպուհին, “խնդրուած իմ է՝ որ թոյլ տայցես առնս այսմիկ ընդ երկուց սպասաւորաց քոյ՝ երթալ ’ի պատգամաւորութիւն իմն խմալ հրամանաւ. և զի ’ի ձեռս իմ է պաշտօնաւորութիւն անդորրութեանն, գործ իմ եղիցի ապահովել զքեզ,” — “Խոստումն քոյ հերեք է,” պատասխանեաց միւսն, “և իսկոյն ընդ կամիլդ առաքեալ զնոսա ընդ բո-

վանդակ Անդղիա, երբ և ազնուութիւն քոյ ՚ի ճահ համարեսցի:”

Համեմատ հաւանութեան բանտապետին, առաքեցաւ Սէնկինսն ՚ի խնդիր Տեմնթէոս Բաքստերայ. այն ինչ արթնութիւն կրտսերագոյն տղայի մերոյ Բիլայ՝ զբօսեցոյց զմեզ. որ՝ նոր մտաներով ՚ի ներքս, անկաւ զլանջօք Սեպուհւոյն առ ՚ի համբուրել զնա. Պանոց խկոյն մայրն խրատել զընտելութիւն նորուն. այլ արդեւ զնա այրն արժանաւոր, և նստուցանելով զմանուկն ցնցոտիկ որպէս էրն՝ ՚ի վերայ ծնդաց խրոց, “Ա՛ Բել, պարտաւորող, չես մոռացեալ զհին բարեկամ՝ քոյ Բաչէլ. և դ՛ու Պիկ, համեատ հինաւուրցդ իմ, մատ ես դու. տեսանիցէք որ չեմ մոռացեալ զձեզ:” Օայս ասացեալ՝ ետ անձնիւրոցն զմեծ կտոր կոճապղպեղեայ կտապի. զոր սրտի մտօք կերին խղճուկքն. քանզի յոյժ սակաւ նախաճաշիկ գտեալ էին յառաւօտուն:

Արդ՝ բազմեցաք ՚ի ճաշ գողցես ցրտացեալ, այլ յառաջագոյն՝ բազուկ իմ տակաւին ցաւազին ելով, գրեաց Սեպուհն զպատուէր ինչ բժշկական. զեպարապուհն բժշկականութեան զբօսանք իմն էր արարեալ ինքեան, և առաւել քան չափաւորապէս հմտացեալ էր յարհեստին, առաքելով զայս առ դեղավաճառ տեղւոյն, պատեցաւ բազուկ իմ, և գտի զառժամայն դիւրութիւն. Սպաս հար մեզ ՚ի սեղանին բանտապետն ինքնին. որ յօժարակամ մատուցանէր հիւրի մերում՝ զամենայն զիւրովսան

զյարդանս : Այլ՝ նախ քան զվախիլ ճաշոյն ,
միւս պատգամաւորութիւն եկն յեղբօրորդոյն որա ,
աղաչելով շնորհել ինքեան յանգիման լինել՝ առ
ի արդարացուցանել զանմեղութիւն իւր և զպատիւ .
ընդ որ աղաչանս հաւանեցաւ սեպուհն , և հրամայեաց
մուծանել զՊարոն Թառնհիլ :

ԳԼՈՒԽ ԼԱ

ՆԱԽԿԻՆ ԲԱՐԵՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ ՎԱՐՁԱՅՐԵԱԼ
ԱՆԱԿՆՈՒՆԵԼԻ ՇԱՀԻՒՔ :

ԵՐԵՒԵՑԱԻ Պարոն Թառնհիլ ժպտամբ՝
որ հազիւ երբէք պակասէր , և գնայր ողջագութել
զհօրեղբայր իւր . զոր հերքեաց միւսն արհամար-
հանօք : “Աչինչ քճնութիւն առ այժմ , պարոն ,”
դռչեաց սեպուհն խոժոռ հայեցուածով , “մի միայն
ճանապարհն առ սիրտ իմ՝ է ընդ ուղին պատուոյ .
այլ՝ աստ տեսանեմ միայն զխառն ցոյցս ստութեան ,
երկչոտութեան , և բռնաւորութեան : Որովհէտ է ,
պարոն , որ խեղճ՝ այրս այս՝ որոյ վասն զխոնմ
վաւանէիր զբարեկամութիւն , զայս օրինակ անու-
ղորմաբար չարչարեալ է , Ղուստրն անարգաբար

դժբերալ՝ ի տրիտուր հիւրընկալութեան, և ինքն ինքնին արգելեալ ի բանտի՝ թերևս և առ զըժ-դմենլոյն ընդ նախատինսն, Որդին ևս՝ որում՝ երկեար ի դիմի հարկանել որպէս զայր —”

“Նար ինչ է, տէր,” ընդմիջեաց եղբօրորդին, “որ հօրեղբայր իմ՝ դրեսցէ զայն ի յանցանս, յորմէ կրկնակի խրատք իւր միայն համոզեցին զիս հրաժարիլ:”

“Յանդիմանութիւն քոյ իրաւացի է,” ասաց Սեպուհն Ս իլիէմ, “գործեցեր յայսմիկ խոհեմութեամբ և բարիօք, թէպէտ՝ ոչ որպէս հայր քոյ առնէր, եղբայրն իմ՝ արդարեւ՝ հոգի էր պատուոյ, այլ դու—Այո՛, յայսմ՝ նուազի յոյժ բարիօք գործեցեր, ընդ որ հաւանիմ ես մեծապէս:”

“Եւ յուսամ,” ասաց եղբօրորդի նորա, “որ մնացեալն ի վարուց իմոց՝ ոչ գտցի արժանի դուրովանաց: Երևեցայ՝ տէր, ընդ դատեր պարնիս այսորիկ ի տեղիս ինչ հասարակաց զօսսանաց, զայս օրինակ՝ որ միանգամ զօսասիրութիւն էր, ի գայթակղութենէ կոչեցաւ խտազոյն անուամբ, և համբաւեցաւ եթէ զառածեցուցի զդուստր նորա: Վնացի անձամբ անձին առ հայրն, յօժարակամ՝ առ ի լուսաւորել զինն ի բաւարարութիւն նորա, և ընկալաւ զիս նախատանօք միայն և թշնամանօք: Որչափ առ մնացեալն, յաղազս լինելոյ նորա ի տեղոջս՝ հոգաբարձու և գաւառապետ իմ՝ կարեն քաջ ևս տեղեկացուցանել զքեզ, զի՝ ի ձեռս նոցա յանձնեալ եմ՝ զկառավարութիւն գործոց

խոնց բոլորովին : Եթէ առեալ իցէ պարտս և ան-
յօժար կամ անկարող իսկ հատուցանել, զործ
նոցին է այսու եղանակաւ ՚ի դատ վարել. և ես
զեստութիւն կամ զանիրաւութիւն չտեսանեմ ինչ
՚ի հետամուտ լինելն ամենօրինաւոր միջոցաւ դար-
ման գտանելոյ :

“Եթէ այս,” ասաց Սեպուհն Վ իլիէմ, “է որ-
պէս պատմեցերդ, ոչինչ աննորելի դոյ ՚ի յան-
ցանսդ, և՛ թէպէտ արար քոյ առաւել առատածեռն
լինէր՝ ՚ի թոյլ չտալ պարնիս այսմիկ խոշտանդիլ
յստորակարգեալ բռնաւորութենէ, այլ գոնեայ
իրաւացի է :

“Ոչ կարէ նա ընդգիմաբանել միոյ ՚ի մասնա-
ւորաց,” ասաց Ասպետն. “ընդգիմաբանեսցէ թող-
և յոգունք ՚ի ծառայից իմոց պատրաստ են վկայ-
ութիւն տալ որում ասեմս : Օ այս օրինակ,
տէր,” հետևեցաւ ասել, տեսանելով զի լռէի,
քանզի՝ յիրաւի ոչ կարէի ընդգիմաբանել նմա.
“զայս օրինակ տէր, անմեղութիւն իմ՝ արգարանայ,
այլ թէպէտ՝ խնդրանօք քովք պատրաստ եմ նե-
րել պարնիս զայլ ամենայն միաստ իւր, սակայն
փորձ նորա առ ՚ի նուագեցուցանել զտէր քո առ
իս՝ ճշուցանէ ՚ի յիս զցասումն իմն՝ զոր չկարեմ
սանձահարել, Նա և յայս յայնպիսում ժամանակի՝
երբ որդի նորա արգեամբք պատրաստուի առնուլ
զկեանս իմ, այս՝ ասեմ, այնպիսի իմն միաս է՝ որ
հաստատեալ եմ թողուլ օրինաց առնուլ զընթացս
իւրեանց : Ահա հրաւերն՝ զոր առաքեաց առ իս :

և ունիմ զերկուս Վկայս 'ի հաստատութիւն . մին 'ի սպասաւորաց խմաց կարեմէր խոցեալ է . և՛ թէև հօրեղբայր իմ խկ 'ի հակառակն համոզեցէ զես, զոր ոչ արասցէ գիտեմ, սակայն տեսից ես զարդարութիւն արարեալ, և կրեսցէ նա առ այնորիկ :

“Այ հրէշ,” գոչեաց ամուսին իմ, “գեռ հերիք չեղև՞ քեզ քոյդ վրէժիւնդութիւն . այլ խեղճ որդի իմ պիտի զգոյ զանգթութիւն քոյ : Յուսամբարեսէր Սեպուհն Ս իլիէմ պաշտպան եղիցի մեզ . զի որդի իմ անմեղ է որպէս զերեսայ . հաստատեմ որ է, և ոչ երբէք մնասեաց ումք :

“Տիկն,” պատասխանեաց բարի այրն . “ցանկութիւն քոյ առ փրկութիւն նորա՝ ոչ մեծագոյն ինչ է քան զինն . այլ տխուր եմ յայտնի յոյժ տեսանել զյանցանսն . և՛ եթէ կամակորեացի եղբօրորդի իմ—” Բայց երևումն Սէնկինսն և երկուց սպասաւորաց բանտապետին՝ փոխադրեցին արդ զուշ մեր : որք մտին քարշելով 'ի ներքս զբարձրահասակ այր ոմն , ազնուաբար զգեցեալ, և 'ի դէպ գալով ստորագրութեանն արարելոյ զսրիկայէն՝ որ 'ի բաց տարաւ զզուստր իմ :—“Ահաւասիկ,” գոչեաց Սէնկինսն , ձգելով զնա 'ի ներքս . “ահաւասիկ կալաք զնա . և՛ թէ երբէք հետամուտ գոյր ոք Տայբընա , սա է մին :

Ընդ տեսանել Պարոն Թառնհիլայ զկալանաւորն և զՍէնկինսն՝ որ 'ի պահպանութեան ունէր զնա , երեսցաւ շրանուլ յետս զարհուրանօք : Թառա գոյն երեսացն իրազեկ յանցաւորութեամբ ,

և ցանկայր խոյս տալ. այլ ջէնկինսն՝ որ խմացաւ զգիտաւորութիւնն, արգել զնա: “Օխնչ, ասպետ,” ասաց, “յամօթ լինիս սակս երկուց հինաւուրց ծանօթից քոց՝ ջէնկինսնի և Լաքստերայ: Այլ այս է կերպն՝ որ ամենայն մեծ մարդիկ մոռանան զբարեկամս իւրեանց. թէպէտ և հաստատեալ եմ, մեք ոչ մոռացուք զքեզ: Ալանաւոր մեք, հաճեսցի ազնուութիւն քոյ,” շարունակեաց նա դառնալով առ Սեպուհն Ալիլիմ, “արգէն խոստովան եղև զամենայն: Սա է պարոնն կարեվէր խոցեալ համբաւեալ. վկայէ՝ եթէ Պարոն Թառնհիլն էր՝ որ զառաջինն համոզեաց ինքն յոյս զործ. եթէ նա ետ ինքեան զհանդերձսն՝ զորս այժմ՝ զպեցեալ է, առ ՚ի երևիլ որպէս զպարոն. և հայթհայթեաց զկառն սուրհանդակի: Չեն եդեալ ՚ի միջի նոցա էր՝ զի տարցէ սա ըզբամբիշն ՚ի տեղի ինչ ապահովի, և թէ անդ սպառնայցէ և երկեցուսցէ զնա. մտանելոց էր Պարոն Թառնհիլ ՚ի նմին ժամու՝ որպէս եթէ ըստ պատահման՝ ՚ի փրկութիւն նորա, և թէ մարտնչէին առ վայր մի և ապա փախէր սա. որով լաւ ևս առիթ գտանէր Պարոն Թառնհիլ՝ շահելոյ ինքնին զսէր նորա որպէս զնորին պաշտպան:”

Յիշեաց Սեպուհն զկրկնոցն զպեցեալ յիղթօրորդոյ իւրմէ, և զայլ մնացեալսն կալանաւորն ինքնին հաստատեաց մի ըստ միջէ պատմութեամբ. զբաւելով՝ թէ Պարոն Թառնհիլ ստէպ վկայեալ էր առաջի իւր, թէ սիրահարեալ էր ընդ երկու-

ցունց բերցնեալսն ի միասինս :

“Ո՛վ երկինք ,” գոչեաց Սեպուհն . “որպիսի՛ իժ սնուցանէի ՚ի ծոցի խմումս : Եւ այնպէս ցանկացող եւ արդարութեան՝ որպէս երևեցաւն լինել : Այլ գտցէ ինքն . կա՛լ զգա Պարոն բանտապետ : Այլ՝ կոց , երկնչիմ՝ չգուցէ օրինաւոր հաւաստութիւն արգելոյ զնա :

Յոյր վերայ Պարոն Թառնհիլ կարի իմն հեղութեամբ աղերսեաց , զի մի երկու այնպիսի թշուառականք համարեցին իբրեւ զբաւական հաւաստութիւնք ընդդէմ իւր . այլ՝ զի սպասաւորք իւր հարց ու փորձեցին : “Սպասաւորք քոյ ,” դարձոյց Սեպուհն , “մի՛ եւ քեզ պէս թշուառականն զնոսա իւրն անուանեցէ . բայց՝ եկ , տեսցուք զինչ նոքա ունիցին ասել , կոչեցէք զտակառապետ նորա :

Իբրեւ եմուտ տակառապետն , վաղվաղակի խմացաւ ՚ի հայեցուածոյ նախկին տեառն իւրոյ , զի ամենայն կարողութիւն նորա վճարեալ էր արդէն : “Ասո՛ ինձ ,” գոչեաց Սեպուհն խոժոռ դիմօք , “տեսեա՛լ ես երբէք զտէր քոյ եւ զայլն այն՝ զգեցեալ ՚ի հանդերձս նորա , ՚ի միասին յընկերակցութեանս :”—“Այո՛ , հաճեցի աղնուութիւն քոյ ,” ասաց տակառապետն , “հազարիցս անգամ . սա է այլն՝ որ միշտ բերէր նմա զտիկնայս :”—“Օրհնո՛ւք ,” ընդմիջեաց Պարոն Թառնհիլ կրտսերն , “այս ՚ի դէմս իմ :”—“Այո՛ ,” դարձոյց տակառապետն , “եւ ՚ի դէմս ո՛ր եւ իցէ մարդոյ : Արդարն ասել քեզ ,

Պարոն Թառնհիլ, ոչ երբէք սիրեցի կամ հաճեցայ ընդ քեզ, և ոչինչ փոյթ ունիմ արդ ասել քեզ զմասն մտաց խմց, — “Արդ ուրեմն,” ասաց Ջէնկինսն, “ասն ազնուութեան նորա՝ եթէ գիտիցես ինչ զինէն,” — “Ո՛չ կարեմ ասել,” ասաց տաղառապետն, “եթէ շատ լաւութիւնս գիտեմ զքէն, ի գիշերին՝ յորում դուստր պարնի այնորիկ խաբանօք բերաւ ի տուն մեր, դու ևս մին էիր ի նոցանէ,” — “Այսպէս ուրեմն,” ասաց Սիլվիէմ Սեպուհն, “տեսնեմ լաւ վկայ ես բերեալ հաստատել զանմզու թիւն քոյ, ով նախատինքդ մարդկութեան. ընկերշակիլ ընդ այսպիսի թշուառական սց, Այլ (չարունակիլով զհարցութիւն իւր) անացեր ինձ՝ Պարոն Տաղառապետ, թէ՛ սա էր այրն որ էբէր զդուստրն ծերունի պարնիս,” — “Ո՛չ այդպէս, հաճեսցի ազնուութիւն քոյ,” պատասխանեաց տաղառապետն, “ոչ սա եբեր զիս, զի ասպետն ինքնին յանձն էառ զգործն. բայց սա եբեր զերէցն՝ որ կեղծեաց պսակել զիսս,” — “Եւ կարի՛ քաջ յիշուի,” ասաց Ջէնկինսն. “ոչ կարեմ ուրանալ զայդ. այդ էր իմ պաշտօն և խոստովան լինիմ ի խոյտառակութիւն իմ,”

“Ո՞վ Երկինք բարի,” գոչեց Սեպուհն, “զիւրդ ամէն նոր վերերեոյթ չարագործութեան նորա խռովցուցանէն զիս, Ան նայն յանցանք նորա քաջ յայտնի են արդ, և գտանեմ՝ որ դատ նորա թեւադրեցաւ ի բռնաւորութենէ, յերկչատութենէ, և ի վրէժինգրութենէ. խնդրանօք

խմովք Պարոն Բանտասկտ արձակեա՛ զդեռահա-
սակ զինուորն՝ քոյ կալանաւոր. և վստահ լեր յիս
առ հետեանացն, Պարծ իմ եղիցի պարզել զքանն
առաջի բարեկամի իմոյ դատաւորին՝ որ եդ զնա ՚ի
գիպահոջ, Այլ՝ ո՛ւր է ապերձանիկ բամբիշն ինք-
նին. տո՛ւք նմա երեւիլ ՚ի գիմի հարկանել թշուա-
ռականիս. անձկամ իմանալ որովք հնարիւք խո-
տորեցոյց զնա, Աղաչեցէ՛ք զալ ՚ի ներքս, Ո՛ւր
է նա,՝

“Ա՛խ, տէր.” ասացի, “հարցումք այդ ՚ի սիրտ
հարկանէ զիս. երանեալ էի երբեմն դատերաւ մի-
ով, արդարեւ՝ այլ աղէտք թշուառութեան նո-
րա—” Այլ իմն միջարկութիւն խափան եղև ինձ.
զի ո՛ այլ ոք կարէր երեւիլ՝ քան զՕրիորդն Արա-
բէլոյ Վ իմօթ, որ ՚ի միւսումաւուր ամուսնանալոց
էր ընդ Պարոն Թառնհիլայ, Ոչինչ կարէր հա-
ւասարել հիացման նորա ընդ տեսանել զԱնպուհն
Վ իլիէմ և զեղբօրորդի նորա աստ առաջի իւր.
քանզի զալուստ իւր բոլորովին գիպուածական էր.
Ղէպ եղև՝ զի ինքն և ծերունի հայր իւր անցա-
նէին ՚ի մէջ քաղաքին՝ զնալ ՚ի տուն հօրաքեռ
իւրոյ, որ պնդեալ էր կատարել զհանդէս հար-
սանեաց նորա ընդ Պարոն Թառնհիլայ ՚ի տան
իւրում. այլ զկայ առնիով վասն կազդուրման,
իջնանեցան ՚ի պանդոկի միում ՚ի միւս ծայր քա-
ղաքին, Անդ՝ ՚ի պատուհանէն նշմարելով բամբ-
շին զմի ՚ի փոքրիկանց իմոց խաղալ ՚ի փողոցի, և
խկոյն առաքելով զալայակ ածել զմանուկն առ

ինքն, ուսաւ 'ի նմանէ զմասն թշուառութեանց մերոց, այլ տակաւին տգէտ մնաց Պարոն Թառնհիլայ կրտսերոյ լինելոյն պատճառ այնորիկ, Թէպէտեւ հայր իւր բազմօք յանգիմանեաց զանվայերլուծիւնն գնալոյ 'ի բանտ 'ի մեր այցելութիւն, այլ ոչինչ զօրեցին բանք նորին, խնդրեաց յերեսայէն առաջնորդել ինքեան, զոր արար նա, և զայս օրինակ էր՝ որ ապշեցոյց զմեզ այսպիսի անակնոնելի միաւորութեամբ,

Եւ ոչ իսկ կարեմ՝ յառաջել՝ առանց խոկալոյ 'ի վերայ դիպուածական պատահմանցս այսոցիկ, որք թէպէտ յամենայնուր աւուր պատահին, հազիւ զարմացուցանեն զմեզ՝ բայց 'ի նորանշան պատահարս, Որպիսի պատահական զուգնթացութեան չպարտիմք մեք զբոլոր բերկրութիւն և զհեշտութիւն կենաց մերոց, Քանի քանի երևութական պատահարք պիտի միաբանիցին՝ յառաջ քան զկարողանալ մեր զգեստաւորել կամ կերակրել, Շինականն պիտի հաճիցի աշխատիլ, տարափն պիտի տեղալ, հոգմն ընուլ զառազաստ վաճառականին, ապա թէ ոչ՝ բազմութիւնք կարօտասցին սովորական նպաստից,

Եւս կացաք ամենեքին մեք զվայրկեանս ինչ, այն ինչ գեղաղէշ սան իմ՝ որով կոչմամբ անուանէի միշտ զբամբիշն, միաւորեաց 'ի հայեցուածս իւր զկարեկցութիւն և զհիացումն, որք նորանոր կատարելութիւնս ետուն գեղեցկութեան նորա, “Արդարեւ, սիրելիք իմ Պարոն Թառնհիլ”

ասաց առ ասպետն, զոր համարէր եկեալ յօգնութիւն ժամանել և ոչ 'ի խոշտանգել զմեզ. "փոքր ինչ անշնորհ երևի ինձ դալուստ քոյ այսրէն առանց իմ, և առանց երբէք ծանուցանելոյդ ինձ զլիճակէ գերդաստանի միով՝ այսչափ սիրեցելոյ մեզ երկոցունց, գիտես՝ զի որչափ քեզ նոյնչափ և ինձ հաճելի եղիցի ձեռն տալ թեթևութեան յարգելի ծեր վարժապետի խնյ որ աստ՝ զոր միշտ յարգեցից : (Եւ այց տեսանեմ՝ զի հօրեղբօրդ պէս և դու հաճութիւն՝ զգաս 'ի բարեգործութեան 'ի ծածուկ) :

"Եւ հաճութիւն զգայ 'ի բարեգործութեան," զոչեաց Սեպուհն Վիլիէմ, ընդմիջելով զնա : "Բաւ, սիրելիդ իմ, հաճութիւնք նորա այնպէս վատ են որպէս ինքն : Տեսանես 'ի նմա՝ տիկին, զկատարեալ անօրէն՝ որ երբէք նախատինս էած մարդկութեան : Թշուառական մի, որ՝ յետ զառածեցուցանելոյ զգուստր խեղճ առնս այսորիկ, յետ դարան գործելոյ անմիղութեան քեռ նորին, արկեալ է զհայրն 'ի բանտ և զանդրանիկ որդին 'ի շլթայս : վասն զի արիացաւ նա 'ի դիմի հարկանել դաւաճանին : Եւ թոյլ տուր ինձ, տիկին, խնդակից լինել արդ ընդ քեզ՝ սակս զերծանելոյդ 'ի գրկաց այսպիսի ճիւղղի :

"Ո՞վ բարութիւն," զոչեաց նազելի աղջիկն, "զիմորդ պատրեալ եղէ : Պարոն Թաունհիլ ծանոյց ինձ հաստատապէս, թէ անդրանիկ որդի պարնիս՝ Հաղարապետն Պրիմրօզ, չուեալ էր յԱմե-

րիկա ընդ նորապսակ ամուսնոյ իւրոյ :”

“**Քաղցրիկ Օրիորդ**,” ասաց ամուսինս . “աստուծինն նորա բոլորովին ստուծինն է : **Գէորգ** որդին իմ՝ ոչ երբէք հեռացաւ ի թագաւորութենէս, և ոչ պսակեցաւ երբէք : **Թէպէտե** դու լքեր զնա, ինքն յոյժ սիրեաց զքեզ միշտ՝ առ ի զայլս ածելոյ զմտաւ . և լուեալ եմ՝ զնա ասել, եթէ ամուսնի մեռանէր ի պատճառս քոյ : **Յառաջացաւ** ապա նազաբանել ի վերայ սնկեղծութեան սիրոյ որդւոյ իւրոյ, զմենամարտութիւնն նորա ընդ **Պարոն Թառնհիլայ** պարզաբանեաց, անտի խոտորեցաւ արագալէս յանառակութիւնս ասպետին, ի կեղծութեամբիւր ամուսնութիւնս նորա, և զրաւեաց կարի իմն նախատակոծ նկարագրութեամբ անարութեան նորա :

“**Երկինք բարի**,” գոչեաց **Օրիորդն Վիլմօթ**, “զիմորդ մեծ եղէ ես յափն աւերման : **Բիւրաւոր** ստուծինս ասաց ինձ պարոնս յիս : **Ի վաղճանի** հերիք հնարս ունեցաւ համարել զիս՝ թէ ուխտ իմ՝ առ մի միայն այրն՝ զոր նախամեծար ընտրէի, ոչ ևս էր պարաւանդական, այնու զի անհաւատարիմ՝ եղեալ էր նա : **Ստուծեամբք** նորա ուսայ ես ասել զմին՝ միապէս քաջ և առաստախրտ :”

Այլ՝ զայսու ժամանակաւ ազատեցաւ որդի իմ ի կապանաց արգարութեան, որովհետեւ այրն՝ վիւրաւորեալ կարծեցեալ, յոյժեցաւ խաբերայ գոյ : **Պարոն Սէնկլինան** ևս՝ որ զսնեկապետին տարեալ էր զպաշտօն, սափրեալ էր զհերս նորա, և հայթ-

հայթեալ որ միանգամ հարկաւորն էր առ շնորհաշուք երևման : Եւմուտ ուրեմն ՚ի ներքս գեղեցկապէս զգեստաւորեալ զինուորականօք իւրովք . և՛ առանց սնապարճութեան , (զի ՚ի վերոյ եմ' այնր ,) այնքան գեղեցիկ երևեցաւ՝ քան զոր երբէք տեսեալ էր իմ ՚ի զինուորական զգեստս : Իբրև եմուտ՝ մատոյց (Օրիորդին Ս իլմութայ զպարկեշտ և զհեռաւոր խոնարհութիւն . քանզի՝ դեռ չէր տեղեկացեալ փոփոխութեանն՝ զոր ճարտարախօսութիւն մօր իւրոյ արարեալ էր յիւր շնորհ : Այլ՝ ոչինչ պարկեշտական պատշաճաւորութիւն կարէր սանձահարել զանժուժութիւն շառագնեալ սիրուհւոյ նորա , առ ՚ի զներումն գտանել : Արտասուք իւր , հայեցուածք իւր , ձեռն ետուն բոլորն յայտնել զխական զգածմունս սրտի նորա , սակա զմոռացութեամբ հարկանելոյն զնախկին խոստումն իւր , և թոյլ տալոյ խաբեքայի միով պատրել զինքն : Հիացեալ երևեցաւ որդի իմ՝ ընդ յօժարամպութիւն նորա , և հազիւ կարէր ճշմարիտ համարել զայն , “Անշուշտ , տիկին ,” ասաց : “անըջական տեսիլ է այս : Ո՛չ երբէք արժանաւորեցայ այսմիկ : Օ այս օրինակ երանեալ լինել , է կարի յոյժ երջանկանալ :”—“Ա՛յ . ո՛չ .” դարձոյց նա . “պատուեցայ , անարգաբար պատրեցայ ես , ապա թէ՛ ո՛չ , ոչինչ զիս անիրաւ առնել կարէր խոստման իմում : Պիտե՛ս զբարեկամութիւն իմ , ՚ի վաղուց հետէ զխոսացեր զայն . այլ՝ հմար զմոռացութեամբ զոր արարիս , և՛ որպէս ուխտեցի քեզ երբեմն զկաթու-

զին անդրդուութիւն իմ, զնոյն և արդ երկրորդեցից և հաստատ լեր, եթէ Արաբէլայն քո չարացի լինել քոյն, ոչ եղիցի այլում երբէք, — “Եւ ոչ ուրաք եղիցիս,” ասաց Սեպուհն Ա իլիէմ. “եթէ որոք կարողութիւն ունիցիմ ընդ հօր քում,”

Ահնարկութիւնս այս հերիք եղև որդոյ խոյ Սոմսիսի, որ խոյն սրացաւ ’ի պանդոկն՝ ուր ծերունի պարոնն էր, զեկուցանել նմա զամենայն անցից պատահելոց: Այլ ’ի նմին ժամանակի նըշմարելով Ասպրաին, որ յամէն կուսէ վճարեցաւ վասն իւր, դտանելով այժմ՝ որ ոչինչ յոյս մնայր ’ի շողքորդութենէ, վերջաւորեաց՝ թէ խոհականագոյն եղանակն եղիցի դառնալ և ’ի դիմի հարկանել հալածողաց իւրոց: Այս օրինակ ’ի բաց ելեալ զամենայն ամօթ, յայտնի երևեցաւ ժպիւրհ անզգամ, “Տեսանեմ ուրեմն,” ասաց, “որ չիք ինձ արդարութեան ինչ ակն ունիլ աստէն, այլ հաստատեալ եմ ինձէն ’ի ձեռս բերել զայն: Պիտացես՝ պարոն,” դառնալով առ Սեպուհն Ա իլիէմ. “զի այլ ոչ ևս կախիմ զշնորհաց քոց՝ որպէս զկարօտեալ: Արհամարհեմ զայնոսիկ: Ոչ ինչ ’ի բացեայ ունիլ յինէն կարէ զօժիտ () ի որդին Ա իլիմօթայ, որ՝ շնորհակալ եմ զանդուլ ջանից հօր նորա, բաւական է: Պայմանագիր և ձեռնագրեալ մուրհակն վասն օժտի նորա, ապահով ’ի ձեռս իմ է: () ժիտ նորա՝ և ոչ անձն, էր որ հրապուրեաց զիս ցանկալ այսմ զուգաւորու-

թեան , և ունելով զմին՝ թող զմուսնն ուլ կամի տարցէ :”

Ահադին էր հարուածն : Տեղեակ էր Սեպուհն Ս իլիէմ՝ արդարութեան պահանջմանց նորա , քանզի ինքն էր ձեռնառու լեալ ինքնին ձեռադրել ըզ պայմանադիր հարսանեացն : Այմարելով ուրեմն Օրիորդին Ս իլիմթայ , թէ օժիտ իւր անձարաւ պէս ՚ի կորուստ մատնեցաւ , դառնալով առ որդի իմ՝ եհարց՝ եթէ կորուստ օժտին նուազեցուցանէր զյարգ իւր : “Թեպէտ օժիտ ,” ասաց , “արտաքոյ իցէ կարողութեան իմն , ունիմ՝ դոնէ զձեռս իմ՝ մատուցանել :”

“Եւ այդ , տիկին ,” ասաց խեղճան սիրական նորա , “էր արդարեւ ամենայն՝ զոր ունէիր տալ . զէթ զայն ամենայն՝ զոր երբէք արժան համարեցայ ընկալնուլ : Եւ վիշայ եղիցին ինձ , իմ՝ Արաբելոյ , ամենայն որ երջանիկ իցեն , պակասութիւն օժտի քոյ՝ առաւելու յայտմ՝ վայրկենի զհաճութիւն իմ՝ . քանզի պիտոյանայ ապացուցանել քաղցրիկ աղջկանդ՝ զանկեղծութենէ իմմէ :”

Ստանելով արդ Պարոն Ս իլիմթայ , ոչ սակաւ ուրախացեալ երևեցաւ ընդ զերծումն դստեր իւրոյ ՚ի մօտալուտ վտանգէն . և մօտալիւր հաւանեցաւ ընդ քակտումն հարսանեացն : Բայց իմանալով որ պաշտատական նորա՝ որ մուրհակաւ ապահովեալ էր ՚ի Պարոն Թառնհիւրայ , ոչ դարձուցանիւր յետս , ոչինչ կարէր անցանել քան զյուսաբեկութիւնն նորա : Ետես արդ՝ որ բոլոր փող

իւր պիտէր գնայր փարթամացուցանել զայնպիսի ոք՝ որ ըստ ինքեան չունէր զինչս : Արբէր հանդուժել անզգամութեան նորա , այլ պակասել փոխարինի պաշտատականի դատեր իւրոյ՝ օշինդր էր : Նստաւ ուրեմն զվայրկեանս ինչ զբաղեալ ՚ի խիստ զկծեցուցիչ խոկմունս , մինչև Սեպուհն Ա իլիէմ՝ գուն զործեաց նուաղեցուցանել զնեղստութիւն նորա : «Պարտ է ինձ խոստովանիլ , պարոն» , ասաց , «որ արդեան յուսաբեկութիւն քոյ՝ ոչ բոլորովին տհաճեցուցանէ զիս : Այնպէս էր քոյ առ ճոխութիւն՝ արգարապէս պատուհասի արդ : Բայց՝ թէպէտ բամբիշն հարուստ չկարիցէ լինել , տակաւին հերիք բաւականութիւնս ունի պիտոյից առ ՚ի շատանալ : Տեսանէս ահա՛ զհամեստ զինուոր մի՝ որ յօժար է առնուլ զնա առանց օժտից , ՚ի հարուստ ամանակաց հետէ սիրեալ են զիրեարս , և առ բարեկամութեան իմում՝ որ առ հայր նորա , իմովսանն ջանք ոչ պակասեցին ՚ի յառաջադիմութիւն նորա : Թող ուրեմն զհառասիրութիւն՝ որ յուսաբեկ առնէ զքեզ , և թոյլ արա՛ առ անգամ մի այնմ երջանկութեան՝ որ ՚ի ինդիր է քումդ ընդունելութեան» :

«Սեպուհ Ա իլիէմ» , պատասխանեաց ճերունի պարոնն , «հաստատ լեր՝ ոչ երբէք բռնաբատեցի զյօժարութիւն նորա , և ոչ արդ արարից : Եթէ տակաւին սիրէ զառոյգ պատանեակս այս , թող առցէ զնա բոլորով սրտիւ իմով : Փառք Աստուծոյ , զոյ տակաւին մասնաւոր ինչ մնացեալ , և

խոստումն քոյ յաւելցէ յայն և ևս, Ս'իայն թող
հինաւորց բարեկամի խմոյ՝ (նշանակելով զիս),
խոստանալ ինձ, բաժին տալ դատեր խմոյ զվեց
հազարս ստերլինաց, եթէ երբէք հասանիցի մե-
ծութեան իւրում, և ես պատրաստ եղէց ՚ի սմին
իսկ զիշերի՝ առաջինն լինել ՚ի միացուցանել զնոսա։”

Որովհետև ինձ մնայր արդ երջանկացուցանելոյ
զմատաղաւորց զուգակիցսն, յօժարամիտ ետու
զխոստումն՝ բաժին տալոյ որում ցանկանայր. որ՝
այնպիսի ուրումն որ ոչինչ ակնկալութիւնս ունէր
որպէս զիս, ոչ մեծ ինչ էր շնորհ, (Ս) ուարձացաք
ուրեմն արդ՝ տեսանել զնոսա թուչիլ ՚ի զիրկս իրե-
րաց յափշտակութեամբ, “Յետ ամենայնի թշուա-
ռութեանց խմոց,” գոչեաց որդի իմ Պէտրգ. “զայս
օրինակ պարգևատրիլ, Արդարև առաւել է այս՝
քան զոր երբէք վստահանայի յուսալ, Ստացեալ
լինել ամենայնի որ բարին է, և յետ այսքան
ընդերկար միջոցի ցաւոյ, Խաանդաղիւն ցանկու-
թիւնք իմ ոչ այսքան ՚ի վեր խոյանալ կարէին
երբէք։”

“Այո, Պէտրգդ իմ,” դարձոյց սիրալիր հարսն
նորա. “թող արդ թշուառականին աւնուլ զմե-
ծութիւնս իմ, որովհետև երջանիկ ես դու առանց
այնորիկ, նոյնպէս եմ և ես, Ո՞վ, որպիսի՝ փո-
խանակութիւն արարի. յամենավատթարագոյն
առնէն՝ ՚ի պատուականագոյն, բարեգոյնն, (Թ) ող
վայելեացէ նա զմեծութիւն մեր. երջանիկ եղէց արդ
ևս և ՚ի չքաւորութեան,”—“Եւ ես՝ խոստանամ”

քեզ," ասաց ասպետն չարամիտ հենդուծեամբ. "զի
և ես շատ երջանիկ եղէց՝ ընդ որ դուդ արհամար-
հես:"—"Անց, կնոջ, պարոն:" զոչեաց ջէնկին-
սըն. "առ այդ զերկու բառ ունիմ ասելոյ: Որչափ
առ պաշտատական բամբռի այնորիկ՝ ոչ երբէք
խուլցես և ոչ ՚ի դանդ մի:—Հաճեանց, ազնիւ
տէր:" շարունակեաց առ Սեպուհն Վլիլիէմ. "կա-
րճդ է ասպետն ունել զպաշտատական բամբռին, եթէ
ամուսնացեալ իցէ ընդ այլում:"—"Օ խնորդ կա-
րես զայդպիսի պարզ հարցումն արկանել," պա-
տասխանեաց Սեպուհն, "աներկբայ ոչ:"—"Տխուր
եմ վասն այդորիկ:" ասաց ջէնկինսն, "զի որով-
հետեւ պարոնս այս և ես հինաւուրց խաղընկերք
եղաք, բարեկամութիւն ինչ զգամ վասն նորա,
Այլ պիտի ինձ խոստովանիլ՝ թէն յոյժ սիրեմ
զնա, զի դաշնադիրս այս չարժէ և ոչ զմի ծխահե-
ղոյս. քանզի արդէն ամուսնացեալ է:"—"Ստես
որպէս զեղեռնաւոր," դարձոյց ասպետն՝ որ զգրգը-
ռեալ երևեցաւ ընդ այս ոտնհարութիւն. "ոչ եր-
բէք օրինօք պսակեցայ ես ընդ կնոջ ուրուք:"

"Դրաւի" ինդրեմ ինձ ներես," պատասխանեաց
միւսն, "պսակեալ ես դու, և յուսամ որ պատ-
շաճաւոր փոխարինութիւն բարեկամութեան դար-
ձուցես համեստ ջէնկինսնի քում. որ բերէ
քեզ զկին. և եթէ հանդիսականքս առ վայր մի
սանձահարեցին զհետաքրքրութիւն իւրեանց, տե-
սանել տեսցեն զնա:" Օ այս ասացեալ՝ մեկնե-
ցաւ սովորական սրնթացութեամբ իւրով, և եթող

զմեզ զամենեւին՝ անկարողս ձևացուցանելոյ զհա-
ւանական ինչ հնթադատութիւն զգիտաւորութե-
նէ իւրմէ : “Եւ, թող երթայ.” ասաց ասպետն .
“զոր միանգամ արարեալ իցեմ, յայգամ անփոյթ
եմ : Սեծացեալ եմ արդ յոյժ , առ ի ահաբեկիլ
խրտուիլակօք :”

“Հիանամ,” ասաց Սեպուհն . “զե՛նչ կամիցի
սա նշանակել այսու : Նուաստախոհ խաղ ինչ կար-
ծեմ :”—“Վուցէ , տէր.” ասացի ես , “առաւել
կարեւոր գիտաւորութիւնս ունիցի : Քանզի՝ յոր-
ժամ խորհիմք ՚ի վերայ պէտպիսի հնարից՝ զոր
պարոնս այս լարեալ է ՚ի թակարդել զանմեղու-
թիւն , թերեւս և մին՝ առաւել հնարագէտ քան
զայլս , կարացեալ իցէ ՚ի պատրել զնա : Յորժամ
զմտաւ ածեմք զորքան բազմութիւնս աւերեալ է ,
քանի քանի ծնողք զգան արդ վշտագնեալ՝ զվա-
տահամբաւութիւն և զպղծութիւնն զոր եբեր նա
ի տունս իւրեանց , ոչինչ զարմացայց եթէ մին
ի նոցանէ—Ո՞վ սքանչելեացս , Տեսանեմ զկորու-
սեալ դուստրն իմ : Ընդգրկեմ զնա : Եւ , իմ
կեանք , իմ երջանկութիւն , Ես զքեզ կորուսեալ
վարկայ , ()լիվիայ իմ , այլ տակաւին ունիմ զքեզ ,
և տակաւին սպրեցիս երջանիկ առնել զիս” Եւ ան-
դազին յափշտակութիւնք ամենախանդակաթ սիրա-
հարաց՝ ոչ բուռն ինչ եղին քան զիմն , իբրեւ տեսի
զնա մեծանել զերեխայն իմ , և կալոյ զգուստրս ի
զրկի խնամ , որոյ լուութիւն և եթ՝ բարբառէր զմտացն
յափշտակութիւն , “Եւ դարձա՛ր՝ սիրեցեալդ իմ” .

մխիթար լինել ձերութեան խնայ, — “Այո, այո,”
 դարձոյց ջէնկինսն. “և զգուհւո՞ւ զնա յոյժ, զի
 անբիժ դուստր է իսկ քոյ, և քան զոր պարկեշ-
 տագոյն չեք ՚ի բոլոր սեռեկիս՝ ո՞րք և իցէ միւսն,
 Եւ որչափ առ քեզ՝ ասպետ, ինչպէս որ դու
 հաստատապէս կանգնիս այգանօր, բամբիշս այս է
 օրինաւոր պոսկեալ ամուսին քոյ, և՛ առ ՚ի ցու-
 ցանել քեզ թէ ոչ այլ ինչ խօսիմ՝ բաց ՚ի ճըշ-
 մարտութիւնէ, ահա՞ վկայականն՝ որով ամուսնա-
 ցաք ընդ իրեարս” Այսպէս ասացեալ՝ եդ զվերջ-
 ականն ՚ի ձեռս Ստուհւոյն, որ կարգաց և բոլո-
 րովին կատարեալ եգիտ, “Եւ արդ՝ պարնայք,”
 շարունակեաց, “տեսանեմ զի զարմացեալ էք ընդ
 այս ամենայն. այլ՝ քանի մի բառք պարզաբանեա-
 ցեն զգլխարութիւնն, Օ՛ ի ասպետն այն համբաւ-
 աւոր, որոյ համար մեծ բարեկամութիւն ունիմ—
 բայց այդ ՚ի միջի մեր է—բազմիցս վարեաց զիս
 ՚ի փոքրիկ գործառնութիւնս ինչ չնչինս վասն ին-
 քեան, ՚ի միջի այլոց պատուիրեաց ինձ ճարել
 զսուտ վկայական և զչեք երէց առ ՚ի պատրել ըզ
 բամբիշս այս, Այլ՝ զի սերտ բարեկամ իւր էի,
 զինչ արարի՝ բայց գնացի և բերի զճշմարիտ երէց,
 և պսակեցի զնոսա՝ որքան շուտ որ փիլոսն կարո-
 ղացաւ կատարել, Գուցէ մտածիցէք՝ թէ առատա-
 սրտութիւն իմն էր որ աւնել էտ ինձ զայս, Այլ
 ոչ Յամօթ երեսացս խոստովանեցայց, դիտումն իմ՝
 միայն՝ էր պահել զվկայական, և տալ ասպետին
 իմանալ որ երբ և կամք լինէր ինձ, կարող էի հաս-

տատել զայն յիւր վերայ . և զայս օրինակ ՚ի վայր
բերել զնա՝ երբ փող լինէր ինձ հարկաւոր :” Չայն
բերկրութեան երևեցաւ արդ լնուլ զսենեակն ող-
ջոյն . ցնծութիւն մեր եհաս մինչ ՚ի հասարակաց
դահլիճն իսկ, ուր բանտարկեալք ևս միաբանեցան :

․․․ Եւ շարժեցին զշղթայս իւրեանց .
Օ մայլմամբ և խոշոր միաբանութեամբ :

Ուրախութիւնն տարածեցաւ յամենեցուն ՚ի դէմն,
և () լիվիայ իսկ այտք երևեցան զուարթացեալ
հաճութեամբ : Այս օրինակ նորոգիլ ՚ի համբաւ,
ի բարեկամս, և առ բաղդ միանգամայն, զմայլումն
իմն էր՝ բաւական առ ՚ի կոսեցուցանել զյառաջա-
դիմութիւն տկարութեանն, և անդրէն դարձուցա-
նել զնախկին առողջութիւնն և զուարթամտութիւն,
Այլ թերևս յամենեցունց միջի չգոյր ոք՝ որ զգայր
զանկեղձագոյն բերկրութիւն, քան զիս : Տտկաւին
ունելով զամենասիրելի երեկոյն ՚ի զիրկս իմ, հար-
ցանէի սրտի իմոյ՝ եթէ ոչ զմայլմանքս այտքիկ
ցնորք ինչ էին, “Օ իմրդ կարացեր,” ասացի,
դառնալով առ Սէկինան, “զիմրդ կարացեր յաւե-
լուլ ՚ի տառապանս իմ” սլատմութեամբ մահուան
սորա : Այլ սակայն չէ ինչ . բերկրութիւն իմ առ
կրկին ստացումն նորա, առաւել ևս փոխարինէ ընդ
ցաւոյն :

“Որչափ առ հարցումդ,” պատասխանի արար
Սէկինան, “հեշտեալ պատասխանեալ լինի, Հա-
ւանականագոյն եղանակն զերժուցանելոյ զքեզ ՚ի

բանտէ՝ կարծեցի էր հնազանդելովդ ասպետին , և հաւանելովդ ամուսնութեան նորա ընդ միւսոյ բամբշի : Այլ ուխտեալ էիր չնորհել երբէք այդմիկ՝ որքան դուստր քոյ կենդանի էր , վասն որոյ չմնայր այլ ինչ դբանն աջողելոյ , բաց ՚ի հրապուրելոյ զքեզ՝ եթէ մնեալ էր նա : Համոզեցի զամուսին քոյ միաբանիլ ՚ի պատրողութիւնն , և քան զայս պատահագոյն այլ չգտաք զպարապ փարատելոյ ըզպատրանս քոյ ,”

Ի բոլոր ակմբին՝ միայն երկու դէմք երևէին չիայիլ յափշտակութեամբ : Անկաւ վստահութիւն Պարոն Թառնհիլայ բոլորովին , ետես արդ զնորս վատանունութեան և կարօտութեան առաջի իւր , և դողայր արկանել զանձն : Այսն որոյ՝ անկաւ առ ոտս հօրեղբօր իւրոյ , և ձայնիւ իմն մորմոքեցուցիչ եղկութեան աղերսեաց զգութ նորա : Գնաց Սեպուհն Ալիիէմ հերքել զնա ՚ի բաց , այլ ինդրանօք իմովք համբարձ զնա ՚ի վեր , և յետ մնալոյ առ վայր մի , “Սողութիւնք քոյ , յանցանք և ապերախտութիւնդ ,” ասաց , “չեն արժանի զթութեան , սակայն՝ ոչ միանգամայն լքեալ լիցիս . չափաւոր իմն մատակարարեսցի քեզ՝ նպաստել պիտոյից կենացդ , բայց ոչ յիմարութեանց նորուն , Բամբիշս այս՝ ամուսին քոյ , ոտացեալ տիրեսցէ երիւ մասին մեծութեան այնմիկ՝ որ երբեմն էր քոյն . և ՚ի գորովոյ նորա միայն՝ պիտի քեզ ակն ունիլ առաւելագոյն նպաստից առ յապայս :” Գնաց նա արտայայտել զերախտագի-

տութիւն իւր արուեստակեալ բանիւք, այլ արգել
զնա Սեպուհն, հրամայելով չառաւելուլ զանար-
գութիւն իւր, որ կարի յոյժ յայտնի էր արդէն,
Բնդ նմին հրամայեաց նմա մեկնիլ, և՝ ՚ի բոլոր
սպասաւորաց իւրոց առաջնոց, ընտրել զմին զոր
յարմար համարեսցի, որ էր բովանդակն որ շնոր-
հիւր սպաս հարկանելոյ ինքեան:

Իսկոյն ընդ մեկնիլ նորա, յառաջ մատեաւ
ժպտամաբ Սեպուհն Վիլիէմ յոյժ քաղաքավա-
րութեամբ առ նորեկ նու իւր, և շնորհաւորեաց զնա:
(Օրինակի նորա հետեցան (Օրիորդն Վիլմթ և
հայր նորա, ամուսինս և ս համբուրեաց զգուստր
իւր կարի խանդաղատանօք, որովհետեւ՝ ըստ ստու-
թեան իւրում, պարկեշտ կին եղեալ էր արդ: Սո-
փիա և Մովսէս հետեցան ՚ի կարգի, և մեր բա-
րերար Ջէնկինսն և ս խնդրեաց զշնորհ ընդունե-
լութեան իւրոյ ՚ի պատիւն: Բաւարարութիւն մեր
անկարեւոր երևէր աւելանալոյ: Սեպուհն Վիլի-
էմ, որոյ մեծագոյն հաճութիւնն էր զբարիս առնել,
հայեցաւ արդ շրջանակի՝ դիմօք պարզ որսէս զա-
րեգակն, և զոչինչ ետես բաց ՚ի ցնծութենէ ՚ի դէմս
բոլորից՝ քաւ ՚ի դատերէ իմմէ Սոփիայ, որ՝ պատ-
ճառաւ իմիք որում հասու լինել չկարեաք, բո-
լորովին բաւարարեալ չերևէր: “Արծեմ” արդ,”
ասաց ժպտանօք, “որ ամենեքին առհասարակ՝
բաց ՚ի միոյ կամ՝ յերկուց, բոլորովին ուրախ են:
Սնայ ինձ միայն զգործ մի արդարութեան գոր-
ծել: Գիտակ ես, պարոն,” շարունակեաց դառնա-

լով առ իս :” զպարտաւորութենէ մերմէ՝ զոր պարտիմք մեք երկոքեանքս Պարոն ջէնկինսնի . և արդարացի եղիցի մեզ երկոցունց վարձատրել զնա առ այնորիկ : (Օրիորդն Սոփիա՝ հաստատ եմ , յոյժ երջանիկ արասցէ զնա . և ես տաց նմա զհինգ հարիւրս ստերլինաց՝ որպէս զպաշտատական նորա . և հաւաստի եմ՝ որ այսու յոյժ միութար կարող են ապրիլ ՚ի միասին : Ե՛կ՝ (Օրիորդ Սոփիա , զնիչ տես սու այս խնամախօսութիւն իմ : Ապէս զնա :” Խեղճ՝ աղջիկն գոպնէս անկանիլ երևեցաւ ՚ի գիրկս մօր իւրոյ՝ ընդ զարհուրատեսակ առջարկութիւնն . “Անճուլ զնա , տէր .” ասաց դաշն ձայնիւ . “ճչ . ճչ երբէք :” — “Օ ինչ .” գոչեաց նա կրկին , “ճչ առցես զՊարոն ջէնկինսն՝ զբարերար քոյ , չքնաղազեղ պատանի մի հինգ հարիւր ստերլինովք և բարի ակնկալութեամբք :” — “Աղաչեմ զքեզ , տէր .” դարձոյց նա՝ հազիւ կարելով բարբառել . “զի դադարեսցիս . և մի առաւել վշտացուցես զիս այսդոյն :” — “Տեսնու երբէք այսպիսի կամակորութիւն :” գոչեաց նա վերստին , “ապասել առն միում՝ որում վայնքան մեծ երախտագիտութիւն պարտական են ընտանիքն համայն . որ ապրեցուցեալն է զքոյր քոյ , և ունի զհինգ հարիւրս ստերլինաց : Օ ինչ , առցես ճչ զնա :” — “Բաւ , քաւ լիցի ինձ երբէք .” պատասխանեաց նա զայրագնեալ . “առաւել շուտով յօժարեցայց մեռանիլ :” — “Եթէ այսպէս իցէ , ուրեմն ,” ասաց , “եթէ ճչ առցես զնա , կարծեմ ես ինքնս պիտի առնուցում

դքեզ," Եւ զայս ասացեալ՝ կալաւ զնա եռան-
գեամբ 'ի գիրկս իւր, "Ամենանագելի և ամենակա-
տարեանդ յազնանց," ասաց, "զեմբղ հնար էր
քեզ երբէք կարծել՝ եթէ Աւել քոյ դժբեր
քեզ, կամ՝ թէ Սեպուհն Ալիլիէմ Թառնհիլ
դադարէր երբէք յըզմայլելոյ սիրով ընդ սիրունն՝
որ սիրէր զինքն վասն ինքեան միայն, Խնդրեցի
զամս ձիզս գտանել զկին, որ՝ տգէտ զճոխութենէ
խմէ, համարիցէր զիս ունիլ զարգիւնս որպէս ըզ-
մարդ, Յետ 'ի զուր փորձելոյ ևս և 'ի միջի խե-
ռաբարոյից և տգեղաց, զեմբղ մեծ 'ի վաղճանի
զմայլոյ մն իմ իցէ՝ տիրապետելոյ այսպիսի խելաց
և այսպիսի երկնային գեղեցկութեան," Ապա դառ-
նալով առ Սէնկինսն, "Որովհետեւ չկարեմ ես
ինքն՝ պարոն, անջատիլ 'ի բամբէն աստի յայս-
մանէ՝ քանզի ախորժեալ է նա ընդ ձե գիմաց իմց,
ամենայն զոր 'ի փոխարէն տալ քեզ կարացից,
եղիցի պաշտատական նորս, և երթիջի 'ի վաղիւն
առ դաւառապետ իմ վասն հինգ հարիւրոց ստեր-
լինաց," Օ այս օրինակ հարկ եղև մեզ դառնալ
վերստին 'ի յարգութիւն, և Տիրուհին Թառնհիլ
էանց ընդ նոյն յաջորդութիւն շնորհաւորութեան՝
ըստ քեռ իւրում որ յառաջ, 'Այն հետայն երե-
եցաւ պոյակ Սեպուհոյն Ալիլիէմոյ՝ ազգ տունել
եթէ սլատրաստ էին կառք տանել զմեզ 'ի պան-
դոկն, ուր ամենայն ինչ հանգերձեալ էր առ մերս
ընդունելութիւն, Ամուսին իմ և ես սլարազլուխ
եղաք, և թողաք զնեմ բնակարանսն տրամուծեան,

Առատաձեռն Սեպուհն հրաման արար բաշխել 'ի միջի բանտարկելոցն՝ զքառասուն ստերլինս , և Պարոն Սիլվեթ՝ հրապուրեալ յօրինակէ նորուն , պարգևեաց յիւրմէ կողմանէ զկիսով չափ դումարին , Անկալեալ եղաք 'ի վայր ձայնիւք ցնծութեան զիւղականաց , և տեսի և ցնցեցի զձեռս երկուց կամ երկց համեստաբարոյ ժողովրդականաց իմաց , որք էին 'ի միջի թուոյն : Օհետ եկին մեզ մինչ 'ի վանսն , ուր բազմահարկի խնջոյք պատրաստեալ էին վասն մեր , և խոշորագոյն նպարակք մեծաւ քանակութեամբք բաշխեցան 'ի միջի ժողովրդեանն :

Հետ ընթրեաց , որովհետեւ քաղեալ էին ոգիք իմհետ զհետէ յաջորդութեամբ բերկրութեան և ցաւոյ՝ որ յընթացս աւուրն , թողութիւն խնդրեցի մեկուսանալոյ , և թողլով զերիխանն 'ի միջի զուարճութեան իւրեանց , իսկ և իսկ ընդ դտանեղն զիս առանձին , հեղի զսիրտ իմ առաջի Պարգևողին ցնծութեան որպէս և տրտմութեան , և ապա նընջեցի յանդորրու մինչև ցառաւօտ :

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.

ԵԶՐԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ :

ՅԷԳՍ առաւօտու 'ի նոյն ընդ յառնելա 'ի քնոյ՝ զտի զանդրանիկ որդի իմ՝ նստեալ առ ոտովք անկողնոյ իմոյ, որ գայր յաւելլու 'ի ցնծութիւն իմ՝ միւսով դարձուածով բաղդի առ իմն օգուտ : 'Նախ՝ ազատ կացուցանելով զիս 'ի պայմանադրութենէն՝ որով երէկ բաժին տուեալ էի նմա, ծանոյց ինձ՝ եթէ վաճառականն իմ՝ որ սնանկացաւ 'ի քաղաքին, կալանաւորեալ էր յԱնտլըրպ. և անդ յանձնեալ էր 'ի ձեռս զստացուածս առաւելագոյն ևս զումարի՝ քան որ անկանէր պարտատեարց իւրոց : Առատաձեռնութիւն որդւոյս զոգցես այնքան հաճեցուցին զիս, որքան և այս անակնունելի բարեբաղդութիւն : Այլ յերկբայս էի՝ արդեօք 'ի ճահ էր ինձ՝ ըստ արդարութեան, ընդունել զնուէր նորա : Սինչդեռ խորհէի 'ի վերայ այսորիկ՝ Սեպուհն Ալիլիւմ՝ եմուտ 'ի սենեակն, որում ծանուցի զտարակոյս իմ : Արծիք նորա էր, զի որովհետեւ որդի իմ արդէն աիրացեալ էր ճոխ հարստութեան՝ 'ի ձեռն ամուսնութեան իւրոյ, 'ի դէպ էր ինձ ընդունել զնուէր նորա առանց տարակուսի : Ինչևիցէ՝ զործ իւր էր ազդ առնել ինձ, զի որովհետեւ յանցելում գիշերի յղեալ էր վասն վկայականաց և յամէն ժամու անկալէր

այնոցիկ, յուսայր եթէ ոչ հրաժարէի յայնմ՝ առաւօտու երջանիկ անել զամենեսին, Պայակ մի եմուտ մինչդեռ խօսէաքս, ասել՝ թէ դարձեալ եկեալ էր պատգամաւորն, և՝ զի զայսու ժամանակաւ պատրաստ էի, իջի ՚ի վայր, ուր գտի զբոլոր ժողովեալն այնքան զուարթ, որքան հարստութիւն և անմեղութիւն առնել կարէին, Բայց և այնպէս՝ որովհետեւ պատրաստէին այժմ՝ առ կարի իմն ահեղ խորհուրդ, ճիճաղ նոցա բոլորովին տըհաճեցուցանէր զիս։ Ասացի նոցա զճանրաբարոյ, զպատշաճաւոր և զվեհ հերպարանէ՝ զոր պարտ էին յանձին բերել յայսպիսի խորհրդաւոր դէպս, և կարգացի առաջի նոցա զերկուս ճառս և զգրութիւն մի յօրինեալ յինէն՝ առ պատրաստութիւն նոցա։ Սակայն տակաւին անսաստ երևէին և անզուսպ։ Նա՛ ՚ի զնացս իսկ յեկեղեցին, որում ես առաջնորդէի, ծանրութիւն ամենայն բոլորովին լքեալ էր զնոսա, և բազում անգամ սադրեցայ դառնալ ՚ի թիկունս կոյս ցամամբ։ Յեկեղեցւոյ մին նոր կնճիռն վեր երևեցաւ, որ ոչ դիւրեաւ խոստանայր զլուծումն։ Այս էր, որն յամուլաց պիտէր նախ պսակիլ հարսն որդւոյ իմոյ ուժգին պնտէր՝ թէ Տիրուհին Թառնհիլ (որ պիտի լինէր) պիտէր առաջնորդել, այլ՝ յայտնէ հրաժարէր միւսն հաւասար եռանդեամբ, վկայելով՝ թէ և ոչ վասն համօրէն աշխարհի յանցաւոր գտանէր այդպիսում բրտութեան։ Չգեցաւ վէճն առ ժամանակ մի հաւասարաչափ յամառութեամբ և քաղա-

քաղաքում թեամբ ՚ի միջի երկոցունցն : Բայց՝ քանզի զբոլոր ժամանակն կանգնէի պատրաստ զրքով իմով, պարտասեցայ ՚ի վերջոյ լիով ընդ վիճաբանութիւնն, և խիելով զայն, «Տեսանեմ»,՝ ասացի, «որ ոչ մին ՚ի ձէնջ միտք ունի ամուսնանալոյ. և կարծեմ՝ բարւոյք ևս եղիցի դառնալ յետս. քանզի թուի ինձ որ ոչ ինչ գործ վճարիցի աստէն յաւուրս» : Այս զպատասցոյց զնոսա խտոյն : Սերսուհն և տիկին իւր ամուսնացան նախ, և ապա որդիս և նազելի զուգակից իւր :

Յառաջագոյն պատուիրեալ էի յառաւօտուն առաքել զկաւս՝ իմ համիստ դրացի Ֆլամբորոյայ և իւր ընտանեաց համար, որոյ աղագաւ ՚ի դարձի մերում ՚ի վանսն՝ ուրախ եղաք գտանել զերկոսինն () Երրորդսն Ֆլամբորոյայ կալ առաջի մեր : Պարոն յէկեկինսն ձեռն ետ երկոցուն, և որդի իմ Սովսէս էաճ զմիւսն, (և արդ գտանեմ՝ որ խկապէս յօժարեալ է ընդ աղջիկն, և զհաւանութիւն և զնորհաբաշխութիւն իմ ունիցի՝ երբ ՚ի ճահ համարիցէ խնդրել զայն) : Իսկ և իսկ ընդ դառնալ մերում ՚ի վանսն, բազմութիւնք ժողովրդականաց իմոց՝ լսելով զյաջողութենէ իմմէ, եկին խնդակից լինել ընդ իս, այլ ՚ի միջի այլոց էին նոքա՝ որք յարուցեալ էին զերծուցանել զիս, և զորս յառաջ այնպէս խստիւ կշտամբեցի : Ասացի զպատմութիւնն Սիլիէմ Սեպուհույ փեսայի իմոյ, որ չոքաւ արտաքս և սաստկութեամբ մեծաւ յանդիմանեաց զնոսա, բայց գլխովին սրտաբեկեալ գտանելով

զնոսին ՚ի խիստ յանդիմանութեանցն , ետ անձնիւ-
րոցն զկէս զիննի ՚ի պարգև՝ ըմպել յողջութիւն
իւր և զուարթանալ :

Այդպէս յետ այսորիկ հրաւիրեցաք ՚ի հա-
մագամ խնջոյս , պատրաստեալ ՚ի խահարարէ Պա-
րոն թառնհիլայ : Եւ ոչ անտեղի եղիցի նշանա-
կել յաղագս պարնիս այսորիկ , զի բնակի արդ
որպէս զընկեր ՚ի տան միոյ յազգականաց իւրոց .
քաջ սիրեցեալ և դուն երբէք նստելով յանջատ
տրապի , բայց եթէ տեղի չգուցէ ՚ի միւսումն . զի
օտար չհամարի ՚ի միջի նոցա : Դամանակ նորա
քաջ զբաղեալ է ՚ի զուարճացուցանել զազգական
իւր՝ որ փքր մի սևամաղձոտ է , և յուսանիլ զեղ-
ջերափող Վաղդիական : Բայց և այնպէս՝ յիշէ
զնա տակաւին երէց դուստր իմ ցաւելով . և ասա-
ցեալ ևս է ինձ , թէ և կարի ծածուկ պահեմ
զնոյն , թէ՛ յորժամ ուղղիցի նա , կարևոր է ին-
քեան բերիլ կակղանալ : Այլ առ ՚ի դառնալ , զի
ոչ յօժարիմ զայս օրինակ զարտուղիլ , յորժամ
բազմեաք ՚ի սեղան՝ զնային մեծարանք մեր նորո-
զիլ միւս անգամ : Իսնելիրն էր , թէ՛ երէց դուստր
իմ հինաւորց ամուսին զոլով՝ չէր արդեօք նմա
անկ բազմիլ ՚ի վերոյ քան զերկուսին նորապսակ
հարսունսն . այլ կարճեցաւ վէճն ՚ի Վէորդայ
որբոյ իմմէ , որ առաջարկեաց զի ամենեքին մի-
ահաղոյն բազմեսցին՝ անձնիւր պարոն առ տիկնաւ
իւրով : Սեծաւ զովութեամբ ընդունելի եղև այս
յամենեցունց՝ բաց յամուսնոյ իմմէ . որ՝ կարէի

նշմարել, չէր բոլորովին հաճեալ. զի ակն ունէր
 բազմիւ ՚ի գլուխ սեղանոյն և բաշխել զկերակուր
 ամենեցուն, Սխարդ և իցէ՝ անմարթ է նկարա-
 գրել զզուարճութիւն մեր, Սկարեմ ասել՝ ար-
 դեօք առաւել քան զսովորականն խելք գոյր ՚ի
 միջի մերում, բայց հաստադ եմ՝ առաւել ծիծաղ
 գոյր, որ նոյնպէս ՚ի ճահ աջողէր, Աստակ իմ
 յատկապէս յուշ լինի ինձ, ծերունին Պարոն
 Սխլմթ ըմպելով ընդ Սովսիսի՝ որոյ գլուխ
 զարտուղեալ էր յայլ կողմն, սլտասխանի արար
 որդիս՝ Շնորհակալ եմ՝ տիկին, Յոյր վերայ
 ծերունի Պարոնն՝ ակնարկի առնելով երեսանին,
 դիտեաց թէ զմտաւ ածէր նա զսիրուհւոյ իւրմէ,
 Ընդ որ կատակ՝ կարծեցի թէ Օրիորդքն Ֆլամ
 բօրօյսոյ մեռանէին առ ծաղու, Իսկոյն յետ կե-
 րակրոյ՝ ըստ հին սովորութեան իմում, խնդրեցի
 հեռացուցանել զսեղանն, առ ՚ի զուարճանալ միւս
 անգամ տեսանել զընտանիս իմ ողջոյն շուրջ զզու-
 արճալի վառարանաւ, Երկոքին փոքրիունք իմ
 նստան ՚ի վերայ ծնգաց իմոց, մնացեալքն առ ըն-
 կերօք իւրեանց, Սմնայր ինչ այլ ինձ յայսմ
 կողմանէ գերեզմանին առ ցանկանալոյ, ամենայն
 հոգք իմ վաղճանեալ և բերկրութիւն իմ անպա-
 տում, Սնայր արդ միայն, զի երախտադիտու-
 թիւն իմ ՚ի յաջողութեան առաւելուցոյր՝ քան ըզ
 խոնարհութիւն իմ ՚ի չաջողութեան,

ՎԱՐՔ ՀԵՂԻՆԱԿԻՆ

ՀԱՅԿԵՐՈՐԻ որդի երիցուն Գօլգամիթայ էր Օլիվեր, որ ծնաւ ի Պալլաս յԻսլանդիայ յամի Տեառն 1728 Նոյեմբերի 10: Անբաւական գոլով հօրն ընձեռել նմա զբարեգոյն դաստիարակութիւն ի նուազութենէ եկամտին, առաջադրեցաւ տալ զնա յուսուճան առ և տրական գործոց: որ ի ժամանակի այնմիկ, սակաւուց գիտութեանց պէտս ունէր՝ գրելոյ, կարգալոյ և թուարկութեանց միայն—և այսոքի՛կ էին բովանդակ դպրութիւնքն առաջադրեալ վասն հանդերձեալ նկարագրիս վարուց և բարուց ազգի մարդկան:

Բթամիտ գոլով ի մանկութենէ՝ փոխէր ի միոյ դպրատանէ ի միւսն, և տգեղագէմ ի պիսակէ՝ ծաղր լինէր աշակերտակցաց իւրոց Եսովպոս մականուամբ: Բայց և այնպէս՝ սոյն իսկ պակասութիւնք երկոքին պատճառ եղեն յայտնութեան բնական հանճարոյն, որ զօղեալ կայր ի հօդի նորա: Զի փոփոխմամբ դպրոցաց պատահեալ վարժապետի ուրուճան զինուորի՝ զմայլեցաւ նկարագրութեամբք զինուց և բանակաց, և յղացաւ զսիրժական ուղիգնացութեան. և վասն տգեղութեանն հալածանաց՝ պարտաւորեալ առանձնանալ միշտ ի սենեակ իւր՝ բուռն հարկանէր գրել զոտանաւորս. և համարեցաւ զանձն յարմարեալ ի Բնութենէ առ բանաստեղծութիւն: Ի մէջ համայն ծանօթից և ընտանեաց նուրուն՝ որք գրէին զնա առ ոչինչ պիտանացու, կարացին բարեբաղդապէս մայր և հօրեղբայր նորա նշմարել զարշալոյսն հանճարոյ ի միջն մառախղին, և պարտաւորել զ՝այրն՝ ընդդէմ կամաց և կարեաց իւրոց, առաքել զնա ի համալսարանն Երբորս դութեան անուանեալ որ ի Դրբլին. առ որ և ընտանիքն ձեռնտու եղին մասամբ ծախուցն:

Յետ սակաւուց՝ վաղճանմամբ հօրն, կարի ի նեղ անկեալ սակս ծախուց, հնարի մանուկ բանաստեղծս լքուցանել զթերին յօրինմամբ և վաճառմամբ Տաղերգութեանց. և այս է սկիզբն հեղինակութեան նորա: Այլ՝ ոչ ամենայն հալածանք՝ զորս յանգութ վարժապետէն, և ոչ կարօտութիւնն՝ զոր ի խիտ բաղգէն կրէր, կարացին իւրիք ստնանել բարեսրտութեանն՝ որ ի բնուստ անդուստ ծնեալ երեւր ընդ նմա: մինչև զվերարկուս և զուկաւ հանդերձս անգամ զոր ունէր՝ բաշխել կարօտելոց ի կարօտութեան անդ իւրում: որպէս ցուցցի յառաջիկայս պատմութեան,—կոչեալ ի նախաճաշ յառաւօտու միում՝ յայտնեաց Օլիվեր ի ներքուստ անտի սենեկին զանկարութենէ իւրմէ ի յառնել. յոյր վերայ խոր-

տակեալ զդուռն՝ գտանն զնա պարանոցաթաղ ՚ի միջի անկողնոյն , զորոյ աստառի զմի կողմն բացեալ մտեալ էր ՚ի մէջն , Քանզի՝ պատահեալ յերեկոյին տառապեալ կնոջ միոյ՝ որոյ այրն ՚ի հիւանդանոցի անկեալ և ինքն հինգ զաւակօք շուարեալ կայր ՚ի փողոցի՝ զուրկ և կարօտ ամենայնի , կոչէ զնա առ դուռս համալսարանին և տայ նմա զծածկարանս անկողնոյ իւրոյ հանդերձ մասամբ զգետուռցն . մին՝ ՚ի պատսպարութիւն ՚ի ցրտոյն , և զմիւսն՝ առ ՚ի զին պարենից : Յոյր սակս պարտաւորեալ առ ցրտոյն ՚ի զիշերի՝ ապա ինի ՚ի հնարն վերոյգրեալ — Այսքանս բաւ լիցի ՚ի յայտնել զհամայն գաղանիս կենաց Գօլգամիթայ :

Յամի 1749 եւ Օլիվըր ՚ի համալսարանէ , և չաջողելով ՚ի ձեռս բերել զքահանայական կարգ , պարապեցաւ ՚ի կրթութիւնս գատաստանականս , և ապա յուսուամբ բժշկական . այլ՝ և յոչ միւսմն քաջ յառաջադիմութիւն կարելով առնել՝ մանաւանդ վասն պաւկասութեան փողոյ , եւ ՚ի շրջագայութիւն աշխարհի՝ դոգմիբ անինչ և անօգնական : Քաջայարմար ծայն և փոքր ՚ի շատէ ծանօթութիւն երաժշտական՝ էին մի միայն աղբիւրք եկամտի՝ ուստի ակն ունէր օգնութիւն գտանելոյ յայսպիսի լայնածաւալ ձեռնարկութեան . զոր զեղեցիկս նկարագրէ ինքնին ՚ի Գլուխն Ի . Փոխելիցուն Վէկֆիլդայ՝ յանձին Գէորգայ : Յետ շրջելոյ ընդ Ֆլանդերս , մասն Գաղղիոյ և Գերմանիոյ , Հելվետիա , Իտալիա և դարձեալ Գաղղիա , դառնայ միւս անգամ՝ Անգղիա յամի 1756 . և պարապի ՚ի զանազան գործառնութիւնս՝ մանաւանդ զբականութեան . այլ կարի սակաւ յաջողութեամբ : Բայց և այնպէս՝ հարեալ զօրով ՚ի սէր զբականութեան , շատանայր լոկ կեալ և աշխատիւ . զայս միայն պահելով վասն այլոց , և ապրելով ծարաւով փառաց :

Զիարդ և իցէ՝ անդորրագոյն և բարեգոյն աւուրք յաջորդեցին , և ծանուցեալ եղև համբաւաւոր զիտնականաց ժամանակին . բայց և այնպէս՝ անդուլ ժբալան աշխատութիւնք իւր ոչ իւրք բարգաւաճէին զնա ՚ի ճոխութեան . զի ՚ի ժամանակի այնմիկ՝ կարի սակաւ վարձ հատանէր զբաւորական աշխատութեանց , ՚ի պատճառս անընդհատ աշխատութեանցն՝ վատացաւ առողջութիւն Գօլգամիթայ . և պարտաւորեցաւ՝ սակս առողջարար օգոց , երթալ յԻդլինգտոն . ուր զրեաց դառաւինն յաշխարհանաղ գործոց իւրոց՝ զՊատմութիւնն Անգղիոյ . որ ցարգ ՚ի գործ ածի զուարճախառն շայնկանութեամբ : Սակայն այսպիսի համբաւաւոր գործ՝ լոկ զյիսուն Սանրլինս չահեցաւ առ ՚ի վարձ . որով մարթ է չափել զյարգ զբաւոր աշխատանաց ժամանակին . — ՚ի նայն իսկ յԻդլինգտոն զրեաց և զմիւս գերահռչակ գործ իւր զՓոխերէցն Վէկֆիլդայ :

Չամենայն երկասիրութիւնս սորա մի առ մի յիշատակին տա-
տանոր՝ երկարեցուցէ յոյժ զբան մեր . շատ լիցի յիշել՝ զի ար-
տաքոյ հատուկտուր զրուածոց հրատարակելոց 'ի ժամանակակից
Օրագիրս և Շտեմարանս, հրատարակեաց և զՄէդն՝ հետ զհետեւ
պայմանեալ ժամանակաւ, զՔաղաքային Աշխարհի՝ 'ի ձե նամակաց,
զհատակերգութիւնս՝ Խոնարհէ (կին) տա 'ի յաղթել՝ և Այբն Բարե-
բնոյ, զՀամառօթիւն Չափաշարոյ Պաշարտեաց, զՎարս Բո
(Պճնասէր) 'Նաշար, զՎարս Պարնէլայ, զՎարս Բաւինգերոյ,
զՃանապարհորդն, զԱմայայեալ Գեօղն՝ որ 'ի միջոցի երկց ամաց
հնգիցս տպագրեցաւ և վաճառեցաւ, զՔերտիւն Աշխարհագրո-
ւեան, զՊաթմաթիւն Մէլէէնթաբայ՝ 'ի սկզբանէ անտի հատուա-
ծելոյ Վանդալաց, զՊաթմաթիւն Երէրի և Շնչառ Բնութեան,
զՊաթմաթիւն Հոռվայ. և զՊաթմաթիւն Յոնայ . որ՝ հանդերձ
քանի մի հակիրճ զրուածովք՝ յարձակ և յոտանաւոր, եղին վերջին
երկասիրութիւնք Վարժապետիս Արհեստից . որ էր Ճառագիր՝
Պատմիչ՝ Թատրերգու և Բանաստեղծ միանգամայն :

Դժուարութիւնք 'ի չքաւորութենէ, աշխատութիւնք քան
զստին աւելի, և անանդորութիւնք մտաց 'ի պէսպէս պատճառաց՝
ական հատին առողջութեանն, բեկին զսիրան, և կանխեցին զմահն
յԱմի 1774 յԱպրիլի 4. 'ի հասակի 45 ամաց :

'Ի մահ սորա լացին անուանի զբազեաք ժամանակին՝ Զանսրն և
Բըրկ . իսկ Սեպուհն Զօշուա Ռէյնոլդս 'ի բաց եկաց 'ի սանտրելոյ
զհերս իւր առ ժամանակ մի :

'Ի դանրանականին զոր զրեաց երեւելին Զանսրն, կոչէ զնա
“Բանաստեղծ, Բնական Իմաստասէր, և Պատմիչ . որ ոչ եթող
զորք տեսակ զրութեան անհուպ և անշուք 'ի զրչէ իւրմէ՝ 'ի ծաղը
կամ յարտասուս շարժել՝ էր հզօր, սակայն համըր իշխօղ կրից .
հանձարով վսեմ, աշխոյժ և դիւրաւիօս . 'ի բանս ազնիւ, մաքուր
և վայելուչ : Յիշատակ նորա տեսցէ՝ յորքան ժամանակ ընկերակ-
ցութիւն ունիցի զսէր, Բարեկամութիւն չեղիցի թախուր 'ի ճմար-
տութենէ, և ընթերցողութիւն կացցէ 'ի պատուի : ” Յաւելցուք
յայսմ և զՎհայութիւն Վալտըր Սկաա Սեպուհէոյն, որ “ախոսաց
զվնաս զբականութեան՝ տարածամ մահուամբ զարգուս զբազի-
տութեան : ”—Նաև Վր . Անդրսնի, որ զարձակ շարագրութիւն
սորա կոչէ “ կանոն լեզուի (Անգղիացւոյ .) որում հասանել՝
բազմաց ունայնացին ջանք, և գերազանցել՝ եղիցի յիմար ակնկա-
լութիւն : ”—Իսկ Բայրըն՝ որ դէս միայն Ենէականին, Միլտոնի, և
Իրայդընի զրուածոցն դատեցաւ լաւ, զսորայն բաւրովին լաւ
վճռեաց :

